

מנחה לערב שבת

תפילת מנחה: התפילה השלישית בכל יום [לאחר ערבית ושחרית]. היא נוסדה בימי הבית השני, במקביל לקרבן התמיד שהוקרב במקדש בין הערביים [במדבר כח, ד]. השם "מנחה" [שמשמעו: מתת] נקבע בעקבות פסוקים כגון "תכון תפילתי קטורת לפניך / משאת כפי מנחת ערב" [תהלים קמא, ב], ודברים רבים אמרו חז"ל על חשיבותה של תפילה זו, כגון: "לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה, שהרי אליהו [בהר הכרמל – מלכים-א, יח] לא נענה אלא בתפילת המנחה" [תלמוד בבלי, ברכות ו ע"ב]. האגדה ראתה את יצחק אבינו כראשון שהתפלל תפילת מנחה [תלמוד בבלי, ברכות כו ע"ב, בעקבות דרשת בראשית כד, סג]. תפילת מנחה ניתן להתפלל משעות הצהריים ועד סמוך לשקיעה [הזמן המדויק נקבע על פי אורך היום המשתנה], אך בערב שבת נהוג לאומרה לאחר הדלקת נרות וסמוך לקבלת שבת. במרכז תפילת מנחה מצויה העמידה, ונצטרפו לפנייה ולאחריה קטעי מקרא ומזמורים שונים. [לעיתים נדירות חל יום צום, כגון עשרה בטבת, ביום שישי. במקרה זה נוספות לתפילת מנחה של ערב שבת גם קריאה בתורה, ברכת כהנים ועוד תוספות אחרות. לא הבאנו אותן להלן בשל נדירותן].

לפני תפילת מנחה יש הנוהגים לקרוא את מגילת שיר השירים.

המנהג לקרוא את מגילת שיר השירים בערב שבת החל במאה השש-עשרה, בהשפעתה של קבלת האר"י. בעקבות מסורת פרשנית ארוכה, שראשיתה בספרות חז"ל, פירשה גם הקבלה את המגילה כשירת אהבה בין הרעיה (היא כנסת ישראל) לבין דודה (הוא הקב"ה), ובמקביל גם בין כוחות שונים בעולם האלהות. וכיוון שליל שבת נתפס במחשבת הקבלה גם כשעה של איחוד רוחני בין העם לאלהיו, מתאים לקרוא בערב שבת את שיר השירים. ויש הקוראים את המגילה בין מנחה לערבית או לפני סעודת ליל שבת.

שִׁיר הַשִּׁירִים

אֲשֶׁר לְשִׁלְמֹה: יִשְׁקֵנִי מִנְשִׁיקוֹת פִּיהוּ, כִּי טוֹבִים דְּדִידְךָ מֵיַיִן: לְרִית שְׁמִינִידְךָ טוֹבִים, שְׁמֵן תּוֹדֵק שְׁמֶךְ, עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֶהְבֹּד: מִשְׁכְּנֵי אֶחָרִיד נְרוֹצָה, הִבִּיאֲנִי הַמֶּלֶךְ תְּדַרְרֵיו נְגִילָה וְנִשְׁמַחָה בְּךָ, בְּזִבְרִיה דְּדִידְךָ מֵיַיִן, מִיִּשְׂרָיִם אֶהְבֹּד: שְׁחֹרָה אָנִי וְנָאוֹה, בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם, כְּאֵהְלִי קֶדֶר, כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה: אֵל תִּרְאֲנִי שְׂאֲנִי שְׁתַּחֲרַחֲרַת, שִׁשְׁזֹפְתַנִּי הַשָּׁמֶשׁ, בְּנֵי אֲמִי נִחְרוּ בִי שְׁמֵנִי נִטְרָה אֶת הַכְּרָמִים, כְּרָמֵי שְׁלִי לֹא נִטְרַתִּי: הַגִּידָה לִּי שְׂאֵהְבָה נַפְשִׁי, אֵיכָה תִרְעָה, אֵיכָה תִרְבִּיץ בְּצִהָרִים, שְׁלֹמֹה אֶהְיֶה כְּעֵטִיָה, עַל עֲדְרֵי חֲבָרִיד: אִם לֹא תִדְעֵי לָךְ, הֵיפָה בְּנָשִׁים, צְאִי לָךְ בְּעַקְבֵי הַצֹּאן וְרַעִי אֶת גְּדִיתְךָ, עַל מִשְׁכַּנּוֹת הָרָעִים: לְסִסְתִּי בְּרַכְבֵּי פָרְעָה, דְּמִיתִיד רַעִיתִי: נָאוּו לְחַיִּיד בַּתָּרִים, צְוֹאֲרֵךְ בַּחֲרוּזִים: תּוֹרִי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ, עִם נְקֻדוֹת הַכָּסֶף: עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּמִסְבוֹ, נִרְדִּי נִתַּן רִיחוֹ: צְרוֹר הַמֶּר דוֹדִי לִי, בֵּין שְׂדֵי יַלִּין: אֲשַׁכַּל הַכֹּפֶר דוֹדִי לִי, בְּכַרְמֵי עֵין גְּדִי: הַנֶּךְ יִפָּה רַעִיתִי, הַנֶּךְ יִפָּה עֵינַיִךְ יוֹנִים: הַנֶּךְ יִפָּה דוֹדִי אֶף

נעים, אף ערשנו רעננה: קרות בתינו ארזים, רהיטנו ברותים: **ב** אני חבצלת השרון, שושנת העמקים: כשושנה בין החוחים, כן רעיתי בין הבנות: כתפוח בעצי היער, כן דודי בין הבנים, בצלו חמדתי וישבתי, ופריו מתוק לחכי: הביאני אל בית היין, ודגלו עלי אהבה: סמכוני באשישות, רפרוני בתפוחים, כי חולת אהבה אני: שמאלו תחת לראשי, וימינו תחבקני: השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות, או באילות השדה, אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתתחפץ: קול דודי, הנה זה בא, מדרג על ההרים, מקפץ על הגבעות: דומה דודי לצבי, או לעפר האילים, הנה זה עומד אחר כתלנו, משגיח מן החלונות, מציץ מן החרכים: ענה דודי ואמר לי, קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך: כי הנה הסתו עבר, הגשם חלף הלך לו: הנציגים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע, וקול התור נשמע בארצנו: התאנה חנטה פגיה, והגפנים סמדר נתנו ריח, קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך: יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה, הראיני את מראיך, השמיעני את קולך, כי קולך ערב ומראיך נאוה: אחזו לנו שועלים, שעלים קטנים מחבלים כרמים, וכרמינו סמדר: דודי לי ואני לו, הרעה בשושנים: עד שיפוח היום, ונסו הצללים, סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בתר: **ג** על משכבי בלילות, בקשתי את שאהבה נפשי, בקשתי ולא מצאתיו: אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות, אבקשה את שאהבה נפשי, בקשתי ולא מצאתיו: מצאוני השמרים, הסבבים בעיר, את שאהבה נפשי ראיתם: כמעט שעברתי מהם, עד שמצאתי את שאהבה נפשי, אחזתי ולא ארפנו, עד שהביאתני אל בית אמי, ואל חדר הורת: השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות, או באילות השדה, אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתתחפץ: מי זאת עלה מן המדבר,

כְּתִימְרוֹת עֵשׂוֹן, מְקַטְרֵת מִדּוֹ וּלְבוֹנָה, מְכַל אֲבָקֵת רוֹכֵל: הִנֵּה מִטְּתוֹ
 שְׁלִשְׁלֹמֹה, שְׁשִׁים גְּבָרִים סָבִיב לָהּ, מִגְּבַרֵי יִשְׂרָאֵל: כָּלֶם אַחֲזֵי חֶרֶב, מִלְּמַדֵּי
 מִלְחָמָה, אִישׁ חָרְבוֹ עַל יָרְכוֹ, מִפְּחַד בְּלִילוֹת: אֶפְרַיִן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה,
 מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן: עֲמוּדָיו עָשָׂה כֶּסֶף, רְפִידָתוֹ זָהָב, מִרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן, תּוֹכוֹ רְצוּף
 אֲהָבָה, מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלַם: צְאֵינָה וּדְאֵינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה, בְּעֶטְרָה
 שְׁעֵטְרָה לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ, וּבְיוֹם שְׁמֻחַת לַבּוֹ: **ד** הִנֵּךְ יָפָה רַעֲיִתִי הַנֶּךְ
 יָפָה, עֵינֶיךָ יוֹנִים, מִבְּעַד לְצַמְתֵּךְ, שְׁעָרֶךָ כְּעֶדֶר הָעֵצִים, שְׁגָלְשׁוּ מִהַר גִּלְעָד:
 שְׁנֵיךָ כְּעֶדֶר הַקְּצוּבוֹת, שְׁעָלוּ מִן הַרְחָצָה, שְׁכָלֶם מִתְּאִימוֹת, וְשִׁכְלָה אֵין
 בָּהֶם: כְּחוֹט הַשָּׁנִי שְׁפֹתוֹתֶיךָ, וּמִדְּבַרְךָ נֶאֱוָה, כְּפֹלַח הָרִמּוֹן רִקְתֵּךְ, מִבְּעַד
 לְצַמְתֵּךְ: כְּמַגְדֵּל דָּוִד צְוֹאֲרֶךָ, בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹת, אֶלְךָ הַמְּגֹן תִּלְוֵי עֲלִיו, כֹּל
 שְׁלֵטֵי הַגְּבָרִים: שְׁנֵי שְׁדֵיךָ כְּשְׁנֵי עֶפְרַיִם תְּאֹמִי צְבִיָּה, הָרַעִים בְּשׁוֹשְׁנִים:
 עַד שְׁיָפוּחַ הַיּוֹם, וְנָסוּ הַצִּלְלִים, אֶלְךָ לִי אֵל הַר הַמּוֹר, וְאֵל גְּבַעַת הַלְּבוֹנָה:
 כְּלֶךְ יָפָה רַעֲיִתִי, וּמוֹם אֵין בָּךְ: אֲתִי מְלַבְּנוֹן כְּלָהּ, אֲתִי מְלַבְּנוֹן תְּבוֹאֲאֵי,
 תִּשׁוּרֵי מֵרֵאשׁ אֲמַנָּה מֵרֵאשׁ שְׁנִיר וְחֶרְמוֹן, מִמְּעַנּוֹת אֶרְצוֹת, מִהַרְרֵי נִמְרִים:
 לַבְּבַתְּנִי אַחֲתִי כְלָהּ, לַבְּבַתְּנִי בְּאַחַת מֵעֵינֶיךָ, בְּאַחַד עֲנַק מִצְוֹרְנֶיךָ: מַה יָּפוֹ
 דְדִידֶךָ אַחֲתִי כְלָהּ, מַה טָּבוֹ דְדִידֶךָ מֵיָן, וְרִיחַ שְׁמַנֶּיךָ מִכָּל בְּשָׂמִים: נִפְתַּת
 תִּטְפְּנָה שְׁפֹתוֹתֶיךָ כְּלָהּ, דְּבַשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ, וְרִיחַ שְׁלֹמֶתֶךָ כְּרִיחַ
 לְבָנוֹן: גֵּן נְעוּל אַחֲתִי כְלָהּ, גֵּל נְעוּל מֵעֵן חֲתוּם: שְׁלַחֲךָ פְּרָדִים רְמוּנִים, עִם
 פְּרֵי מִגְדִּים, כְּפָרִים עִם נֶרְדִים: נֶרֶד וְכַרְכֶּם קָנָה וְקִנְמָן, עִם כָּל עֲצֵי לְבוֹנָה,
 מִדּוֹ וְאַהֲלוֹת, עִם כָּל רְאִשֵׁי בְּשָׂמִים: מֵעֵן גָּנִים, בְּאֵר מֵיִם חַיִּים, וְנִזְלִים מִן
 לְבָנוֹן: עוֹרֵי צִפּוֹן וּבֹאֲאֵי תִימָן, הִפְיַחֵי גְּנֵי יִזְלוּ בְּשָׂמִיו, יְבֵא דוּדֵי לְגַנּוֹ, וְיֵאכֵל
 פְּרֵי מִגְדָּיו: **ה** בְּאֲתִי לְגִנִּי אַחֲתִי כְלָהּ אֲרִיתִי מוֹרֵי עִם בְּשָׂמִי, אֲכַלְתִּי יַעֲרֵי
 עִם דְּבָשִׁי, שְׁתִּיתִי יַיִנִי עִם חֶלְבִי, אֲכַלּוּ רַעִים, שְׁתוּ וְשָׁכְרוּ דוּדִים: אֲנִי יִשְׁנָה

ולבי ער, קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי, שראשי נמלא
 טל, קוצותי רסיסי לילה: פשטתי את כתנתי, איככה אלבשנה, רחצתי
 את רגלי איככה אטנפם: דודי שלח ידו מן החור, וימעי המו עליו: קמתי
 אני לפתח לדודי, וידי נטפו מור ואצבעתי מור עבר, על כפות המנעול:
 פתחתי אני לדודי, ודודי חמק עבר, נפשי יצאה בדברו, בקשתיהו ולא
 מצאתיהו, קראתיו ולא ענני: מצאני השמרים הסבכים בעיר הכוני פצעוני,
 נשאו את רדידי מעלי, שמרי החמות: השבעתי אתכם בנות ירושלים, אם
 תמצאו את דודי, מה תגידו לו, שחולת אהבה אני: מה דודך מדוד, היפה
 בנשים, מה דודך מדוד, שפכה השבעתנו: דודי צח ואדום, דגול מרבכה:
 ראשו כתם פז, קוצותיו תלתלים, שחרות בעורב: עיניו כיונים על אפיקי
 מים, רחצות בחלב, ישבות על מלאת: לחיו בערוגת הבשם, מגדלות
 מרקחים, שפתותיו שושנים, נטפות מור עבר: ידיו גלילי זהב, ממלאים
 בתרשיש, מעיו עשת שן, מעלפת ספירים: שוקיו עמודי שיש, מיסדים על
 אדני פז, מראהו כלבנון, בחור כארזים: חכו ממתקים, וכלו מחמדים, זה
 דודי וזה רעי, בנות ירושלים: **ו** אנה הלך דודך, היפה בנשים, אנה פנה
 דודך, ונבקשנו עמך: דודי ירד לגנו, לערגות הבשם, לרעות בגנים, וללקט
 שושנים: אני לדודי ודודי לי, הרועה בשושנים: יפה את רעיתי בתרצה,
 נאווה כירושלים, אימה בנדגלות: הסבי עיניך מנגדי, שהם הרהיבני, שערך
 בעדר העזים, שגלשו מן הגלעד: שניך בעדר הרחלים, שעלו מן הרחצה,
 שכלם מתאימות, ושכלה אין בהם: כפלח הרמון רקתך, מבעד לצמתך:
 ששים המה מלכות, ושמןם פילגשים, ועלמות אין מספר: אחת היא
 יונתי תמתי, אחת היא לאמה, ברה היא לילדתה, ראווה בנות ויאשרוה,
 מלכות ופילגשים ויהללוה: מי זאת הנשקפה כמו שחר, יפה כלבנה ברה

כחמה, אימה בנדגלות: אל גנת אגוז ירדתי, לראות באבי הנחל, לראות
 הפרחה הגפן, הנצו הרמנים: לא ידעתי, נפשי שמתני, מרכבות עמי נדיב:
ז שובי שובי השולמית, שובי שובי ונחזה בך, מה תחזו בשולמית, כמחלת
 המחנים: מה יפו פעמיך בנגעלים בת נדיב, חמוקי ירכיך, כמו חלאים,
 מעשה ידי אמן: שררך אגן הסהר, אל יחסר המזג, בטנד ערמת חטים,
 סוגה בשושנים: שני שריך כשני עפרים תאמי צביה: צוארך כמגדל השן,
 עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים, אפך כמגדל הלבנון, צופה פני
 דמשק: ראשך עליך ככרמל, ודלת ראשך כארגמן, מלך אסור ברהטים:
 מה יפית ומה נעמת, אהבה בתענוגים: זאת קומתך דמתה לתמר, ושריך
 לאשכולות: אמרתי אעלה בתמר, אחזה בסנסניו, ויהיו נא שריך כאשכולות
 הגפן, וריח אפך כתפוחים: וחכך בין הטוב הולך לדודי למישרים, דובב
 שפתי ישנים: אני לדודי, ועלי תשוקתו: לכה דודי נצא השדה, נלינה
 בכפרים: נשכימה לכרמים, נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר, הנצו
 הרמונים, שם אתן את דדי לך: הודואים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים,
 חדשים גם ישנים, דודי צפנתי לך: **ח** מי יתנד כאח לי, יונק שדי אמי,
 אמצאך בחוץ אנשקך, גם לא יבזו לי: אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני,
 אנשקך מיין הרקח, מעסיס רמני: שמאלו תחת ראשי, וימינו תחבקני:
 השבעתי אתכם בנות ירושלים, מה תעירו ומה תעדרו את האהבה עד
 שתתפץ: מי זאת עלה מן המדבר, מתרפקת על דודה, תחת התפוח
 עוררתיך, שמה חבלתך אמה, שמה חבלה ילדתך: שימי כחותם על
 לבך כחותם על זרועך, כי עזה כמות אהבה, קשה כשאל קנאה, רשפיה
 רשפי אש שלהבתיה: מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ונהרות
 לא ישטפוה, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה, בוז יבזו לו: אחות לנו

במקומות רבים מתחילה התפילה באמירת "אשרי יושבי ביתך" [להלן עמ' 13], אך מעטים נוהגים קודם לכן לומר את מזמור קז [שראשיתו במילים "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו"]. יש הנוהגים לומר בלחש גם את סדר הקרבנות.

סדר הקרבנות

פרשת הכיור

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיֹּר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ, וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ, וְנָתַתָּ שָׁמָּה מִים: וְרָחֲצוּ אֹהֶרֶן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יְרַחֲצוּ מִים וְלֹא יָמְתוּ, אוּ בְגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׂרֵת, לְהִקְטִיר אִשָּׁה לַיהוָה: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמְתוּ, וְהִיְתָה לָהֶם חֻק עוֹלָם, לוֹ וּלְזֶרְעוֹ לְדֹרֹתָם:

פרשת קרבן התמיד

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתִּרְחַס עָלֵינוּ, וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל חַטָּאתֵינוּ וְתִכַּפֵּר לָנוּ עַל כָּל עוֹנוֹתֵינוּ וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ, וְשִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ קָרְבַּן הַתָּמִיד שֶׁיִּכַּפֵּר בְּעַדְנוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עֶבְדְּךָ מִפִּי כְּבוֹדְךָ, כְּאָמֹר: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמְרָתָם

במדבר כח, א-ח

סדר הקרבנות: הקטעים הבאים הם חלק מסדר הקרבנות הנאמר ביתר הרחבה בתפילת שחרית של חול ושל שבת [עמ' 117]. החל מימי הביניים הונהג להזכיר גם במנחה שלושה עניינים הנוגעים לסדר הקרבנות של בין הערביים, זמנה של תפילה זו: [א] פרשת הכיור, שבו רחצו הכהנים את ידיהם ואת רגליהם קודם לעבודה; [ב] פרשת קרבן התמיד, שנאמר בה "את הכבש השני תעשה בין הערבים" [במדבר כח, ד]; [ג] פרשת הקטורת, שנאמר בה "בין הערבים יקטירנה" [שמות ל, ח]. [לביאור ולדיון בקטעים אלה ראה עמ' 117 ואילך].

יהי רצון: תחינה זו היא מבוא לקריאת פרשת קרבן התמיד, אשר הוקרב כדי לכפר על חטאי העם כולו. היא כוללת גם בקשת סליחה ומחילה, ונאמרת בימות החול, אך לא ביום השבת, כיוון שנושאים אלה אינם תואמים את אוירת הקדושה והשמחה של יום זה.

אֱלֹהִים, אֶת קֶרְבְּנִי לְחֹמֵי לְאִשֵּׁי רֵיחַ נִיחֹחַי, תִּשְׁמְרוּ לְהִקְרִיב לִי בְּמוֹעֵדוֹ:
 וְאִמְרַתְּ לָהֶם, זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לַיהוָה, כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תַּמִּימִם,
 שְׁנַיִם לַיּוֹם, עֹלָה תָּמִיד: אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֶּקֶר, וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי
 תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאִיפָה סֶלֶת לְמִנְחָה, בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כֶּתִית
 רְבִיעֵת הֵהִין: עֹלֹת תָּמִיד הַעֲשִׂיָה בְּהַר סִינַי, לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשָּׁה לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ
 רְבִיעֵת הֵהִין לְכֶבֶשׂ הָאֶחָד, בַּקֶּדֶשׁ הַסֶּדֶךְ נִסְךְ שֶׁכֶר לַיהוָה: וְאֶת הַכֶּבֶשׂ
 הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָּיִם, כְּמִנְחַת הַבֶּקֶר וְכִנְסָכוּ תַעֲשֶׂה, אִשָּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
 לַיהוָה:

וּשְׁחַט אֹתוֹ עַל יָדֶךָ הַמִּזְבֵּחַ צִפְנָה לִפְנֵי יְהוָה, וְזָרְקוּ בְּנֵי אֹהֶלן
 הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמֹו עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:
 יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתֵּהָא אֲמִירָה זוֹ חֲשׂוּבָה
 וּמְקַבְּלַת וּמְרַצָּה לִפְנֵיךָ כְּאֵלֹו הַקֶּרְבָּנוֹ קֶרְבֵּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֵדוֹ וּבְמִקוֹמוֹ וּכְהַלְכָתוֹ.

פרשת הקטורת

אִתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לִפְנֵיךָ אֶת קִטְרֹת הַסַּמִּים בְּזִמְנֵן
 שְׁכִיבִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם, כְּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יְדֵי מֹשֶׁה נְבִיאָךָ, כְּכַתּוּב
 בְּתוֹרָתְךָ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה, קַח לָךְ סַמִּים, נֹטָף
 וּשְׁחַלֵּת וּחִלְבֵּנָה, סַמִּים, וּלְבָנָה זָכָה, בָּד בְּבַד יְהִיָה: וַעֲשִׂיתָ אִתָּה קִטְרֹת
 רִקְח מַעֲשֶׂה רוֹקַח, מִמֶּלֶח טָהוֹר קָדֹשׁ: וּשְׁחַקֵּת מִמֶּנָּה הָדֵק, וְנִתְתָּה מִמֶּנָּה
 לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֵהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אֶעֱד לָךְ שָׁמָּה, קֶדֶשׁ קִדְשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם:
 וְנִאֶמַר: וְהִקְטִיר עֲלֵיו אֹהֶלן קִטְרֹת סַמִּים, בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר
 בְּהִיטִיבוֹ אֶת הַנִּרְתָּה וְקִטְרְנָה: וּכְהַעֲלֵת אֹהֶלן אֶת הַנִּרְתָּה בֵּין הָעֶרְבָּיִם
 יִקְטִירְנָה, קִטְרֹת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדוֹרֹתֵיכֶם:

שמות ל, לד-לו

שמות ל, ז-ח

מעשה הקטורת

תָּנוּ רַבָּנָן: פְּטוּם הַקְטוֹרֶת בַּיָּצֵד, שְׁלֵשׁ מֵאוֹת וְשֵׁשִׁים וְשִׁמּוֹנָה עַל פִּי בַבְּלֵי כְרִיתוֹת וְע"א-ע"ב וירושלמי יומא ד, ה [מא ע"ד]

מָנִים הָיוּ בָּהּ: שְׁלֵשׁ מֵאוֹת וְשֵׁשִׁים וְחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחֲמָה, מָנָה לְכָל יוֹם, פָּרַס בְּשַׁחֲרִית וּפָרַס בֵּין הָעֶרְבָּים, וְשִׁלְשָׁה מָנִים יְתָרִים, שְׁמֵהֶם מְכַנִּים כִּהֵן גְּדוֹל מְלֵא חֲפָנָיו בְּיוֹם הַכְּפוּרִים וּמְחִזְרֵן לְמִכְתָּשֶׁת בְּעֶרְבַּיּוֹם הַכְּפוּרִים, וְשׁוֹחֲקוֹן יָפָה יָפָה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דָקָה מִן הַדָּקָה. וְאַחַד עָשָׂר סְמָנִים הָיוּ בָּהּ, וְאֵלּוּ הֵן: הַצָּרִי וְהַצֶּפְרוֹן, הַחֲלֻבָּנָה וְהַלְּבֹנָה, מְשָׁקֶל שְׁבַעִים שְׁבַעִים מָנָה. מֵד וּקְצִיעָה, שְׁבַלֶּת גֵּרֵד וְכַרְכָּס, מְשָׁקֶל שֵׁשׁ עָשָׂר שֵׁשׁ עָשָׂר מָנָה. הַקֶּשֶׁט שְׁנַיִם עָשָׂר. קְלוּפָה שְׁלִישָׁה, קִנְמוֹן תְּשַׁעָּה. בְּרִית בְּרִשְׁיָנָה תְּשַׁעָּה קָבִין, יֵין קְפָרִיסִין סְאִין תְּלַתָּא וְקָבִין תְּלַתָּא, וְאִם לֹא מִצָּא יֵין קְפָרִיסִין, מִבֵּיא חֲמֵר חוֹרֵזִין עֲתִיק. מְלַח סְדֻמִּית רִבְעָה, מַעֲלָה עָשׂוֹן כָּל שְׁהוּא. רַבִּי נִתָּן הַבְּבִלִי אוֹמֵר: אֵף כִּפֶּת הַיָּרֵדֵן כָּל שְׁהוּא, וְאִם נִתָּן בָּהּ דְּבִשׁ פְּסָלָה, וְאִם חֲסֵר אַחַת מִכָּל סְמָנֶיהָ חָיִב מִיתָה. רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַצָּרִי אֵינוֹ אֵלָּא שְׂרָף הַנוֹטָף מֵעֲצֵי הַקְטָף. בְּרִית בְּרִשְׁיָנָה שְׁשָׁפִין בָּהּ אֶת הַצֶּפְרוֹן, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נְאֻה, יֵין קְפָרִיסִין שְׁשׁוּרִין בּוֹ אֶת הַצֶּפְרוֹן, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עֲזוּה. וְהֵלֵא מִי רְגָלִים יָפִין לָהּ, אֵלָּא שְׁאִין מְכַנִּים מִי רְגָלִים בְּמִקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכְּבוֹד.

תִּנְיָא. רַבִּי נִתָּן אוֹמֵר: כִּשְׁהוּא שׁוֹחֲקֵי אוֹמֵר: הֵדֵק הֵיטֵב, הֵיטֵב הֵדֵק, מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפָה לְבִשְׁמִים. פְּטָמָה לְחֻצָּאִין כְּשֶׁרָה, לְשִׁלְיֵשׁ וְלְרִבְעֵי לֹא שְׁמַעְנוּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: זֶה הַכֶּלֶל: אִם כְּמִדְתָּהּ כְּשֶׁרָה לְחֻצָּאִין, וְאִם חֲסֵר אַחַת מִכָּל סְמָנֶיהָ, חָיִב מִיתָה.

תִּנְיָא. בַּר קַפְרָא אוֹמֵר: אַחַת לְשֵׁשִׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הֵיטֵב בָּאָה שֶׁל שִׁירִים לְחֻצָּאִין. וְעוֹד תִּנְיָ בַר קַפְרָא: אֵלּוּ הֵיטֵב נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבִשׁ,

אִין אָדס זָכוּל לַעֲמֹד מִפְּנֵי רִיחָהּ. וְלָמָּה אִין מְעַרְבִין בָּהּ דְּבִשׁ, מִפְּנֵי שְׁהַתּוֹרָה
אָמְרָה: כִּי כָּל שְׂאֹר וְכָל דְּבִשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ
אִשָּׁה לַיהוָה:

יהוה צבאות עמנו, משגב לנו אלהי יעקב סלה: [שלוש פעמים] תהלים מו, ח

יהוה צבאות, אשרי אדם בטח בך: [שלוש פעמים] תהלים פד, יג

יהוה הושיעה, המלך יעננו ביום קראנו: [שלוש פעמים] תהלים כ, י

אתה סתר לי, מצר תצרני, רני פלט תסובבני סלה:
וערבה ליהוה מנחת יהודה וירושלם,
כימי עולם וכשנים קדמניות:

תהלים לב, ז
מלאכי ג, ד

אנא, בכח גדלת ימינך תתיר צרורה.
קבל רנת עמך, שגבנו, טהרנו, נורא.
נא גבור, דורשי יחודך כבבת שמרם.
ברכם, טהרם, רחמי צדקתך תמיד גמלם.
חסין קדוש, ברב טובך נהל עדתך.
יחיד גאה, לעמך פנה, זוכרי קדשתך.
שועתנו קבל ושמע צעקתנו, יודע תעלומות.
ברוך ישם כבוד מלכותו לעולם ועד.

במקומות רבים מתחילה תפילת הציבור כאן:

תהלים פד, ה

יֹשְׁבֵי בֵיתְךָ, עוֹד יְהַלְלוּךָ סֵלָה:

תהלים קמד, טו

אֲשֵׁרֵי הָעַם שִׁבְכָה לוֹ, אֲשֵׁרֵי הָעַם

תהלים קמה

שְׁיֵהוּוּ אֱלֹהֵיו: תַּהֲלֶה לְדָוִד

אֲרוֹמְמָה אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וְאֶבְרַכָּה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:

אֲשֵׁרֵי

בְּכֹל יוֹם אֶבְרַכְּךָ, וְאֶהַלְלֶה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:

גָּדוֹל יֵהוּוּ וּמְהֵלֵל מְאֹד, וְלִגְדֹלְתוֹ אֵין חֶקֶר:

דָּוִד לְדָוִד יִשְׁבַּח מֵעַשְׂיָךְ, וּגְבוּרָתֶיךָ יִגְדֹד:

הַדָּר כְּבוֹד הַדָּוָה, וְדַבְּרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה:

וְעִזּוֹ נִזְרָאוֹתֶיךָ יֹאמְרוּ, וּגְדוּלְתֶךָ אֲסַפְּרָנָה:

זְכֹר רַב טוֹבָךָ יִבְיָעוּ, וְצַדִּיקְתֶּךָ יִרְנְנוּ:

חֲנוּן וְרַחוּם יֵהוּוּ, אֲרָךְ אַפַּיִם וְגָדֵל חֶסֶד:

טוֹב יֵהוּוּ לְכֹל, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו:

יִדְוֶה יֵהוּוּ כָּל מַעֲשָׂיָךְ, וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכּוּכָה:

כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ יֹאמְרוּ, וּגְבוּרָתֶךָ יִדְבְּרוּ:

לְהוֹדִיעַ לְבַנְיָ הָאָדָם גְּבוּרָתֶיךָ, וּכְבוֹד הַדָּר מַלְכוּתוֹ:

מַלְכוּתֶךָ מַלְכוּת כָּל עֲלָמִים, וּמִמְשַׁלְתֶּךָ בְּכֹל דָּוִד וְדָר:

סוֹמֵךְ יֵהוּוּ לְכֹל הַנִּפְלָאִים, וְזוֹקֵף לְכֹל הַכְּפוּפִים:

עֵינֵי כָל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלֵם בְּעֵתוֹ:

פּוֹתֵחַ אֶת יַדְךָ, וּמִשְׁבִּיעַ לְכֹל חַי רְצוֹן:

צַדִּיק יֵהוּוּ בְּכֹל דְרָבְיוֹ, וְחִסִּיד בְּכֹל מַעֲשָׂיו:

קָרוֹב יְהוּה לְכָל קֹדָאִיו, לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאֶמֶת:
 רְצוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה, וְאֵת שְׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם:
 שׁוֹמֵר יְהוּה אֶת כָּל אֲהָבָיו, וְאֵת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד:
 חזון תְּהִלַּת יְהוּה יִדְבֵּר פִּי וּיְבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קֹדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 וְאֶנְחֲנוּ נְבָרֵךְ יְהוּה מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:
 תהלים קטו, יח

תרגום:	חצי קדיש	
יתגדל ויתקדש שמו הגדול. [אמן].	יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אָמֵן.	חזון קהל
בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו. [אמן].	בְּעֲלָמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתָהּ, וְיִמְלִיךְ מְלֻכוּתָהּ וְיַצְמִיחַ פְּרֻקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. אָמֵן.	חזון קהל
בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.	בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְנֵי קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן.	חזון
[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].	אָמֵן. יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.	קהל וחזון
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].	יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרֻמֵּם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֹדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אָמֵן.	חזון קהל
למעלה מכל הברכות (בעשרת ימי תשובה: למעלה ולמעלה מכל הברכות) והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].	לְעֵלְא מִן כָּל בְּרֻכְתָּא (בעשרת ימי תשובה: לְעֵלְא לְעֵלְא מְכַל בְּרֻכְתָּא) וְשִׁירְתָּא וְתַשְׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא דְּאָמְרִין בְּעֲלָמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.	חזון קהל

חצי קדיש: ראה עמ' 205. כאן הוא משמש כחוליית מעבר אל תפילת העמידה.

תפילת העמידה בלחש

פסוקי מבוא

נוהגים לפסוע שלוש פסיעות קטנות ואחורנית ולאחריהן שלוש פסיעות קטנות קדימה, תוך אמירת שני הפסוקים הבאים בלחש:

דברים לב, ג

פִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא, הָבוּ גֹדֹל לֵאלֹהֵינוּ:

תהלים נא, יז

אֲדַנִּי, שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

את תפילת העמידה נוהגים לומר כשהרגליים צמודות זו לזו, והעיניים עצומות או מרוכות בסידור התפילה.

■ **הבו גדל לאלהינו:** שבחו את אלהינו על גדולתו.

פסוקי מבוא: אמירת הפסוק "אדני שפתי תפתח" בראש תפילת העמידה נקבעה בתקופת התלמוד (תלמוד בבלי, ברכות ד ע"ב), כבקשה מן ה' לסייע למתפלל לבטא את עצמו כראוי. בימי הביניים נהגו להוסיף כאן פסוקים אחרים, ואחד מהם, "כי שם ה' אקרא", נקבע בתפילות מנחה ומוסף. אמירתם של פסוקים אלו נעשית תוך כדי צעידה קדימה, ביטוי מוחשי להתקרבות אל ה'. בסופה של התפילה צועדים המתפללים אחורנית (עמ' 33).

תפילת העמידה: היחידה המרכזית של התפילה היהודית. היא נאמרת, כשהמתפלל עומד ורגליו צמודות זו לזו, בכל אחת ואחת משלוש התפילות היומיות (ערבית, שחרית ומנחה), וכן בתפילת מוסף של ראש חודש, שבת (עמ' 243) וחג, ובתפילת נעילה של יום הכיפורים. ראשייתה של העמידה בתקופת הבית השני, אך עיקר גיבושה החל רק בתקופת חז"ל, מייד לאחר חורבן הבית. תפילה זו עוצבה בתהליך ארוך ומפותל, שראשיתו בפעולתו של רבן גמליאל דיבנה [בסוף המאה הראשונה] וסיומו בתקופת הגאונים, ועל כן היא כוללת משקעים ורבדים מתקופות שונות ומגוונות. מעמדה המרכזי של תפילת העמידה מתבטא בעובדה שרק היא קרויה במקורות בשם "תפילה" סתם [כגון במשנה תענית ב, ב]. על אף שיש בה כיום תשע-עשרה ברכות, היא קרויה גם "תפילת שמונה עשרה", על פי מספר ברכותיה המקוריות בתפילות החול [וראה עוד להלן]. לתפילת העמידה בימות החול שלושה חלקים: [א] שלוש ברכות

שלוש ברכות ראשונות

[א] ברכת אבות

קידה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב,
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיּוֹן,
גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים, קוֹנֵה הַכֹּל,
זוֹכֵר חֲסֵדֵי אֲבוֹת וּמְבִיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה.

■ קונה: בורא.

ראשונות שעיקרן שבח ה' [ובראשן צורפו פסוקי מבוא]; [ב] שלוש-עשרה ברכות אמצעיות שכולן בקשות; [ג] שלוש ברכות אחרונות, שיש בהן דברי תודה ודברי בקשה גם יחד [ושנצטרפו אליהן קטעי חתימה שונים]. נוסחן של שלוש הברכות הראשונות ושל שלוש האחרונות קבוע בכל התפילות – חול, שבת וחג – אך החלק האמצעי משתנה בתפילות מוסף, וכן בשבתות ובחגים, ויש בו באותן הזדמנויות ברכה אחת בלבד [במוסף של ראש השנה: שלוש] העוסקת בענייני אותו יום. בשחרית, במוסף ובמנחה נאמרת התפילה פעמיים – פעם אחת בלחש על ידי כל המתפללים, ופעם שנייה בקול רם על ידי החזן בלבד. החזרה נועדה במקורה למען המתפללים שלא ידעו או לא יכלו לומר את התפילה, ועל ידי הקשבה לחזן ועניית "אמן" לאחר כל ברכה – יצאו ידי חובתם [לגבי תפילת ערבית ראה עמ' 76–77]. בתפילת העמידה באו לביטוי רעיונות היסוד של אמונת ישראל ותורתו, כגון זכות אבות ותחיית המתים, התשובה והסליחה, בניין ירושלים וביאת המשיח, והרבה מלשונותיה שאובים מן המקרא.

שלוש ברכות ראשונות: שלוש ברכות אלה הן קדומות מאוד ונזכרות בשמן כבר במשנה [ראש השנה ד, ה]. הן כוללות דברי שבח לה', כמבוא לבקשות הבאות בעקבותיהן.

[א] **ברכת אבות:** הברכה הפותחת את העמידה כוללת דברי שבח לה' ואף מזכירה את שלושת אבות האומה וזכויותיהם. "זכות אבות" היא רעיון מרכזי במחשבת היהדות, מאז ימי המקרא ואילך, ולפיו נהנים בניו מפרי מעשיהם הטובים של אבותיהם, ועם ישראל זוכה לחסד מיוחד בזכות אבות האומה. עם זאת מודגש בברכה, כי אם אין די בזכות אבות, יגאל ה' את עמו "למען שמו". השם "אבות" כשמה של ברכה זו מצוי כבר במשנה [ראש השנה ד, ה], ואולי חתימתה הקדומה היתה "מגן אבות". [רמז לכך נמצא ב"ברכה אחת מעין שבע" הנאמרת בליל שבת, ראה עמ' 85]. התלמוד הבבלי, מכל מקום, מסביר כי ההחלטה לחתום ב"מגן אברהם" יסודה במה שנאמר לאברהם: "זוהיה ברכה" [בראשית יב, ב] – בכך חותמין ואין חותמין ככולך" [פסחים קיז ע"ב].

בעשרת ימי תשובה מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילה כרגיל]:
זְכַרְנוּ לְחַיִּים, מְלֶךְ חַפְזָן בְּחַיִּים, וְכָתַבְנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַן אֱלֹהִים חַיִּים.

מְלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן.

קידה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מַגֵּן אַבְרָהָם.

[ב] ברכת גבורות

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי, מְחַיֶּה מֵתִים אַתָּה, רַב הַוְשִׁיעַ,

בקִיץ אומרים: מוֹרִיד הַטֶּל | בחורף אומרים: מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם

■ **רב להושיע:** מרבה להושיע. **משיב:** גורם לרוח לנשוב.

זכרנו לחיים וכו': בימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים [הם "עשרת ימי תשובה"] חלים שינויים בכמה מברכות העמידה, ברוח הימים הנוראים ואימת הדין. רוב השינויים והתוספות הם מתקופת הגאונים, וחלק מבעלי ההלכה התנגדו להם, כיוון שלא מצאו להם מקור בספרות חז"ל. התוספת "זכרנו לחיים" בנויה מארבע יחידות קצרות החוזרות במילה "חיים", והיא כוללת בקשה להיכתב בימים הנוראים בין אלה שיזכו לחיים. כתיבה ב"ספר החיים" היא ביטוי ציורי [שמקורו בתהלים סט, כט] לפסק הדין האלהי המבטיח חיים.

[ב] ברכת גבורות: שם הברכה מצוי כבר במשנה [ראש השנה ד, ה] והוא מבטא את נושאה המרכזי: כוחו של ה', המתבטא בעיקר בתחיית המתים ובמעשי חסד למען החיים, ובראש וראשונה בהורדת גשמים. ההדגשה המרובה על תחיית המתים נובעת, ככל הנראה, מן הפולמוס ההיסטורי בשאלה זו בשלהי ימי הבית השני בין הפרושים לצדוקים. אחד ההבדלים הבולטים בין שתי קבוצות דתיות אלה היה האמונה בתחיית המתים, שהצדוקים כפרו בה. תפילת העמידה התגבשה בקרב חוגים שהלכו בדרכם של הפרושים, ומכאן החזרה המרובה על נושא תחיית המתים בגוף הברכה ובחתימתה.

בקִיץ...בחורף: בין גבורותיו של ה' מונה הברכה גם את הורדת הגשם והטל. בארץ צחיחה כארץ ישראל, ירדת הגשם והטל בשפע ובזמנם הראוי היא שנותנת חיים, והיא, לפי מחשבת חז"ל, כעין תחיית מתים בזעיר אנפין. על פי המשנה [ברכות ה, ב]: "מזכירין גבורות גשמים [בברכת] תחיית המתים". מאז ימי האמוראים הונהג לומר נוסח נפרד לקִיץ ולחורף, בהתאם לתנאי האקלים של ארץ ישראל. הנוסח לחורף נאמר מתפילת מוסף של שמיני עצרת ועד שחרית של היום הראשון של פסח, ונוסח הקִיץ בשאר ימות השנה. בברכה זו רק מזכירים את הורדת המשקעים, אך מבקשים על כך להלן, בברכה התשיעית של העמידה.

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים,
סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמְתִיר אֲסוּרִים,
וּמְקַיֵּם אֲמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרַיִם.
מִי כְמוֹךָ בַעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֵה לָךְ,
מְלֹךְ מַמְיֵת וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּחַ יְשׁוּעָה.

בעשרת ימי תשובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילה כרגיל]:
מי כמוך אב הרחמן, זוכר יצוריו לחיים ברחמים.

וּנְאֻמָּן אֶתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְחַיֶּה הַמֵּתִים.

[ג] ברכת קדושת ה'

אַתָּה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ, וְקְדוּשֵׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סְלָחָה,
כִּי אֵל מְלֹךְ גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַקְּדוֹשׁ.

בעשרת ימי תשובה חותמים את הברכה בנוסח זה [ומי ששכח ולא עשה כן – יתחיל
את תפילת העמידה מראשיתה]:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּלִךְ הַקְּדוֹשׁ.

אמונות: הבטחתו הנאמנה (להחיות את המתים). **ישני עפר:** המתים. **נאמן:** מי שבוטחים בו. ■ **וקדושים:** כינוי למלאכים ולעם ישראל.

מי כמוך אב הרחמן: דברי שבח נוספים המבקשים באופן עקיף להיזכר לחיים, כחלק מגבורותיו וחסדיו של ה' כלפי החיים. והשווה לעיל, עמ' 17.
[ג] **ברכת קדושת ה':** שמה של הברכה, המצוי כבר במשנה [ראש השנה ד, ה], מצביע על תוכנה: הדגשת מהותו של ה', הנשגבת והנבדלת מכל מהות אחרת. בחזרת החזן על ברכה זו היא מתרחבת וכוללת את סכס הקדושה [ראה עמ' 35–36], המתאר את שירת המלאכים בשמים המקבילה לשירת בני ישראל על הארץ, בשתי מקהלות האומרות "קדוש קדוש קדוש".

שלוש־עשרה ברכות אמצעיות

[ד] ברכת הדעת

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לְאָנוּשׁ בִּינָה.
חַנּוּנוּ מֵאַתָּה חֻכְמָה בִּינָה וְדַעַת.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, חוֹנֵן הַדַּעַת.

[ה] ברכת התשובה

הַשִּׁיבֵנו אָבִינוּ לְתוֹרָתְךָ, וְקַרְבֵנו מִלְּפָנֶיךָ לְעִבּוֹדְתְךָ,
וְהַחֲזִירֵנו בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַרוֹצֵה בְּתִשׁוּבָה.

■ **חונן:** נותן במתנת חנים, מעניק. ■ **והחזירנו... לפניך:** תן לנו את האפשרות והיכולת לשוב אליך. **הרוצה בתשובה:** המצפה לתשובת האדם ומקבל אותה ברצון.

המלך הקדוש: החלפת חתימתה של ברכה זו נהוגה מאז ימי האמוראים [תלמוד בבלי, ברכות יב ע"ב], והיא באה להדגיש את מלכות ה' בעולמו. זו מתבטאת ביתר שאת בעשרת ימי תשובה, שבהם עומד העולם כולו למשפט.

שלוש־עשרה ברכות אמצעיות: כאן מתחיל חלקה השני של תפילת העמידה, ובו בקשות שונות. שש הראשונות הן אישיות, גם אם הן מנוסחות בלשון רבים, והשבע שאחריהן הן בקשות לאומיות. שמותיהן של הברכות ידועים בעיקר מן התלמוד הבבלי [מגילה יז ע"ב]. את הברכות האישיות פותח מקבץ של ארבע ברכות הקשורות זו בזו: קבלת הדעת [ד] מביאה את האדם להכיר בחטאיו ובחולשותיו, לחזור בתשובה [ה] ולבקש את מחילת ה' [ו]. בעקבות זאת נגאל האדם מצרותיו [ז].

[ד] ברכת הדעת: הבקשה הראשונה פותחת בנוסחת שבח ["אתה חונן לאדם דעת"], הדומה לזו שנמצא בראש שתי ברכות השבח שלפניה ["אתה גיבור", "אתה קדוש"], וזאת כמעבר סגנוני אל הבקשות. במשנה נקראת ברכה זו בשם "חונן הדעת" [ברכות ה, ב], והיא נבחרה לעמוד בראש כל הבקשות, כיוון ש"אם אין דעה – תפילה מניין?" [תלמוד ירושלמי ברכות ה, ב ט ע"ב]], כלומר: התבונה היא תנאי ראשון להכרת המציאות ולבקשות הנובעות ממנה.

[ה] ברכת התשובה: קבלת הדעת מביאה את המתפלל לבחון את עצמו, לעמוד על חסרונו וליבקש את עזרת ה' בהתקרבות אליו ואל תורתו. רק בברכה זו ובבאה אחריה, ברכת הסליחה, מכונה ה' בכינוי "אבינו", ויש בכך ביטוי ליחס של קירבה אוהבת ומרחמת בין אב לבנו, קירבה המתאימה לנושאייהן של שתי הברכות.

[ו] ברכת הסליחה

נוהגים להכות ביד ימין קפוצה על הלב בשעת אמירת המילים "חטאנו" ו"פשענו".

סֶלַח לָנוּ אֱבִינוּ כִּי חָטָאנוּ, מִחַל לָנוּ מַלְכֵנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ,
כִּי אֵל טוֹב וְסֶלַח אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, חֲנוּן הַמְרַבֵּה לְסִלְחָתְךָ.

[ז] ברכת הגאולה

רֵאָה נָא בְּעֵינֵינוּ, וְרִיבָה רִיבֵנוּ,
וּגְאֹלֵנוּ גְאֹלָה שְׁלֵמָה מִהֲרָה לְמַעַן שְׂמֹדָה,
כִּי אֵל גּוֹאֵל חֲזָק אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל.

[ח] ברכת הרפואה

רַפְּאֵנוּ יְהוָה וְנִרְפָּא, הוֹשִׁיעֵנוּ וְנוֹשְׁעָה, כִּי תִהְלַתְנוּ אַתָּה,

■ סֶלַח: מי שהסליחה היא מתכונתו.

■ בענינו: בסבלנו. ריבנו: מלחמותינו (באויב, ביצר הרע ועוד).

■ כי תהלתנו אתה: כך אנחנו משתבחים (לומר שאתה רופאנו).

[ו] **ברכת הסליחה:** היענות ה' לבקשת האדם להתקרב אליו מובילה את המתפלל לבקש מחילה על מה שעשה שלא כראוי. ההכאה על לב המתפלל היא ביטוי חיצוני להכרה בכך שתאוות הלב הן הגורמות לחטאי האדם. מנהג ההכאה מתועד רק משלהי ימי הביניים.

[ז] **ברכת הגאולה:** הסליחה מביאה בעקבותיה את עזרת ה' וגאולת האדם מצרות היומיום, "הבאות עלינו תמיד" [רש"י לתלמוד הבבלי, מגילה יז ע"ב]. בקשות לגאולה לאומית-עתידיה מופיעות רק להלן, החל מן הברכה העשירית.

[ח] **ברכת הרפואה:** כעת באות שתי ברכות שעניינן בקשות חומריות: רפואה ופרנסה. הראשונה שבהן בנויה על דברי ירמיהו: "רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה, כי תהלתי אתה" [יז, יד], אלא שהיא מנוסחת בלשון רבים, כראוי לתפילת הציבור.

וְהַעֲלֵה אֲרוֹכָה וּמִרְפָּא לְכֹל תַּחֲלוּאֵינוּ וּלְכֹל מִכְאוּבֵינוּ,
רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכֹל מַכּוֹתֵינוּ,
כִּי אֵל מֶלֶךְ רּוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, רּוֹפֵא חּוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

מי שמבקש להתפלל על חולה מסוים רשאי לשלב בתוך הברכה [לאחר "לכל מכותינו":
"ויהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שתשלח מהרה רפואה שלמה מן השמים,
רפואת הנפש ורפואת הגוף, לחולה/לחולה/פלוני/פלונית בן/בת פלונית] בתוך שאר חולי
ישראל" [וממשיך: "כי אל מלך"].

[ט] ברכת השנים

בְּרַךְ עֲלֵינוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאֹתֶיהָ לְטוֹבָה, וְתֵן
בְּקִיץ אֹמְרִים: בְּרַכָּה | בְּחֹרֶף אֹמְרִים: טַל וּמָטָר לְבְרַכָּה

ארוכה: מרפא. ■ מיני תבואתה: כלל יבולה.

ויהי רצון: "אם יש לו חולה בתוך ביתו – אומר [תפילה למען החולה] בברכת חולים" [תלמוד בבלי,
עבודה זרה ח ע"א]. הנוסח שלפנינו, שלא נכנס אל כל הסידורים משום שהיו שראו אותו כפוגם בשטף
התפילה, מוכר רק ממאות השנים האחרונות. הזכרת שם החולה בלווית שם אמו דווקא מתבססת על
מאמר בתלמוד הבבלי [שבת סו ע"ב].

[ט] ברכת השנים: בקשה על הפרנסה, אשר בארץ חקלאית כארץ ישראל היא תלויה בעיקר בגשמי
השמים ובפוריות האדמה. השם "ברכת השנים" מצוי כבר במשנה [ברכות ה, ב]. המתפלל מבקש שתהא
השנה "כשנים הטובות", ונראה שיש כאן רמז לשבע שנות השובע הגדול שהיו במצרים בימי יוסף,
והנחשבות כשנים פוריות במיוחד [בראשית מא, לה].

בקיי...בחורף: יסוד הדברים בקביעת המשנה, ש"שואלין [כלומר: מבקשים] את הגשמים בברכת השנים"
[שם]. במשנה [תענית א, ג] אף נקבע, שיש לבקש על הגשם החל מתפילת ערבית של ז' במרחשוון ועד
לתפילת שחרית בחג הראשון של פסח. הזכרת הורדת הגשמים מתחילה כבר בשמיני עצרת [עמ' 17],
אך בקשה מפורשת להורדתם מתחילה להיאמר [בארץ ישראל] רק שבועיים לאחר מכן, כדי שיהיה זמן
לעולי הרגל ששהו בירושלים בחג הסוכות להגיע אל ביתם קודם לתקופת הגשמים. חילופים אלה
בתפילה בין הקיץ לחורף נהוגים בכל פזורות ישראל, גם אם תנאי האקלים שם שונים לחלוטין, אות
ועדות למרכזיותה של ארץ ישראל במחשבת העם ובתפילתו.

עַל פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁבְעֵנוּ מִטּוֹבָה,
וּבִרְךָ שְׁנֵיתָנוּ בְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת לְבִרְכָה,
כִּי אֵל טוֹב וּמְטִיב אֶתְּהָ וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים.

[י] ברכת קיבוץ גלויות

תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ, וְשֵׂא נֶס לְקִבְּץ גְּלוּיֵינוּ,
וְקִבְּצֵנוּ יַחַד מִהֲרָה מֵאֲרָבַע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַבֵּץ נְדָחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

[יא] ברכת המשפט

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבְרָאשׁוֹנָה, וְיִועֲצֵנוּ כְּבַתְּחִלָּה,
וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וְאַנְחָה,

- **ושא נס:** הרם דגל (האות לגאולה) ישעיה יא, יב]. **נדחי:** הגולים המפוזרים במקומות רחוקים.
- **כבראשונה:** כפי שהיה בעבר.

[י] **ברכת קיבוץ גלויות:** כאן ראשיתה של קבוצה בת שש ברכות, ובהן בקשות לאומיות המשקפות מצב היסטורי שמלאחר החורבן. בקשות אלה עתידות להתמלא בסדר זה: קיבוץ עם ישראל לארצו [י] יביא לכינון מערכת משפט עצמאית [יא], להענשת הרשעים [יב] ולמתן שכר לצדיקים [יג]; ירושלים תקום מחורבנה [יד] ומלך מבית דוד ישב בה על כסאו [טו]. תנאי ראשון לגאולה הוא חזרת עם ישראל לארצו. הברכה מנוסחת בעקבות דברי ישעיהו [”והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנידחים בארץ מצרים והשתחוו לה’ בהר הקודש בירושלים” כז, יג], ”ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ” [יא, יב].

[יא] **ברכת המשפט:** שיבת העם לארצו מאפשרת להחזיר על כנה את מערכת המשפט. ברכה זו מנוסחת בעקבות דברי ישעיהו: ”אשיבה שופטך כבראשונה ויועצך כבתחילה, אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה” [א, כו], ויש בה שני נושאים: מינוי שופטים בשר ודם מכאן, ומלכות האל ומשפטו הבלעדי מכאן. יש מפרשני הסיודור הרואים בנושאים אלה שני שלבים שיבואו זה אחר זה, אך ניתן לצרף את הנושאים ולומר כי השבת משפטם של שופטים בשר ודם, העושים את מלאכתם בהשראת השופט העליון ועל פי חוקיו, היא שמביאה לביטוי את מלכותו של ה’ בעולם.

וּמִלֶּךְ עָלֵינוּ מְהֵרָה אֶתְּהּ יְהוּה לְבִרְךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּצַדֵּק וּבְמִשְׁפָּט.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוּה, מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט.

בעשרת ימי תשובה חותמים את הברכה [ומי ששכח – ימשיך בתפילתו כרגיל]:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוּה, הַמֶּלֶךְ הַמְּשַׁפֵּט.

[יב] ברכת המינים

וְלַמְּלַשְׁיָנִים אֵל תְּהִי תִקְוָה, וְכֹל הַמִּינִים כְּרָגַע יֵאבְדוּ,

צדקה: צדק. ■ **למלשינים:** בפני השלטון הזר. **תקוה:** אחרית טובה. **כרגע:** מיד.

המלך המשפט: חתימת הברכה הרגילה, "מלך אוהב צדקה ומשפט", מבוססת על לשון המקרא [תהלים לג, ה], אך בעשרת ימי תשובה היא מוחלפת, מאז ימי האמוראים [תלמוד בבלי, ברכות יב ע"ב], בחתימה "המלך המשפט". נראה לפרש צורה לשונית נדירה זו כשם-עצם ותמורתו: המלך שהוא המשפט, כלומר: המלך שהוא מקור הצדק, ושהמשפט הוא ביטוי למהותו. הדגשת נושא זה תואמת את אוירתם של הימים שראשיתם בכתובת הדין [ראש השנה] וסופם בחתימתו [יום הכיפורים].

[יב] **ברכת המינים:** השבת מערכות המשפט, האנושית והאלהית, תביא להכרתת כוחות הרשע [ולמתן שכר טוב לצדיקים, כמתואר בברכה הבאה]. השם "ברכת המינים" מצוי בתלמוד הבבלי [ברכות כח ע"ב] כחלק מסיפור תולדותיה של ברכה זו. לפי מסורת התלמוד הבבלי, ביקש רבן גמליאל ביבנה [לאחר חורבן הבית, בסוף המאה הראשונה לספירה] מחכם בשם שמואל הקטן "לתקן", לייסד, את "ברכת המינים", וכך צורפה ברכה נוספת אל העמידה ומספר ברכותיה הגיע לתשע-עשרה. והנה, מימצאים חדשים, שרובם הגיעו מן הגניזה שבבית הכנסת העתיק של קהיר, מלמדים כי גם קודם לחורבן הבית נהגו להזכיר בברכה השתיים-עשרה של העמידה את אויבי העם – מבית ומחוץ – ולבקש את כליונם. על כך מסתבר לומר, כי בסוף המאה הראשונה, כשעלתה על הבמה ההיסטורית התופעה של יהודים-נוצרים, שחז"ל כינו אותם בשם "מינים", עודכנה ברכה קדומה יותר כדי שתכלול גם אותם, ותפקיד זה הוטל על שמואל הקטן. כידוע, בימי הראשונים של הנצרות המשיכו מאמיניה לנהוג כיהודים ולהתפלל עמם, וכדי לזהות את המינים ולהביא להוצאתם מן החברה היהודית, צורפה הזכרה מפורשת שלהם אל ברכה זו. במהלך הדורות עברו על ברכה זו שינויים, תוספות והשמטות, הן בשל הצנזורה [בעיקר בארצות הנצרות] והן בשל שינוי זהותם של הנזכרים בברכה זו, על פי תנאים היסטוריים מתחלפים. בנוסח הברכה, כפי שהוא מצוי לפנינו, נמנים מלבד המינים גם "מלשינים", "אויבים" ו"זדים". בנוסחים אחרים מימי הביניים נזכרים צוררים, משומדים, נוצרים, עושי רשעה ודומיהם. [על הברכה שנוספה אחרונה אל העמידה, והביאה כך את מספר ברכותיה לתשע-עשרה, ראה להלן, [טו] ברכת צמח דוד].

וְכָל אוֹיְבֵי עַמְּךָ מִהֲרָה יִכָּרְתוּ,
וְהַזֵּדִים מִהֲרָה תִּעְקַר וְתִשְׁבַּר וְתִמָּגֵד
וְתִכְלִים וְתִשְׁפִּילִים וְתִכְנִיעִים בְּמִהֲרָה בְּיָמֵינוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמְכַנְיַע זֵדִים.

[יג] ברכת הצדיקים

עַל הַצְּדִיקִים וְעַל הַחֲסִידִים,
וְעַל זְקֵנֵי שְׂאֵרֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל,
וְעַל פְּלִיטַת בֵּית סוֹפְרֵיהֶם, וְעַל גְּרֵי הַצָּרֶק וְעַלֵינוּ,
יְהִימוּ נָא רַחֲמֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת,
וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם,
וְלַעוֹלָם לֹא יִבּוֹשׂ כִּי בָךְ בִּטְחָנוּ וְעַל חֲסִדְךָ הִגְדוֹל בְּאַמֶּת נִשְׁעָנֵנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מוֹשֵׁעַן וּמְבַטֵּחַ לַצְּדִיקִים.

הזדים: עושי רע. **תעקר:** תשמיד מן השורש. **תמגר:** תשמיד. ■ **יהמו:** יתעוררו. **חלקנו:** גורלנו. **משען ומבטח:** מעניק תמיכה וביטחון.

[יג] **ברכת הצדיקים:** הענשת עושי הרשעה מגיעה להשלמתה במתן שכר לעושי הטוב. ברכה זו [ששמה אינו נזכר בספרות חז"ל] היא בת זוגה של ברכת המינים, והיא כוללת – בנוסחיה השונים – את כל הראויים לעזרת ה' ולרחמיו. בנוסח שלפנינו מתברכים, בין השאר, "חסידים", שהם אנשים הנוהגים בהקפדה דתית לפנים משורת הדין, הן בין אדם לחברו והן בין אדם לאלהיו. כן נזכרים בברכה באופן מיוחד "גרי הצדק", ומן הסתם מעוגנת הזכרה מפורשת זו בנסיבות היסטוריות שבהן צריך היה להדגיש את מעלתם של המצטרפים לעם ישראל. "זקני שארית עמך" [ובהרבה נוסחים רק: "זקני עמך"] ר"פליטת בית סופריהם" הם ביטויים שקשה לדייק במשמעותם, אך ברור שהם משקפים מצבים היסטוריים שלאחר חורבן או פורענות, כאשר רק מעט מרבים, "שארית" או "פליטה", נחלצו מצרה. דעות שונות הושמעו באשר לזהותם ולזמנם של אותם זקנים וסופרים (ויש שהקדימו אותם עד לימיו של המלך ינאי [המאה הראשונה לפני הספירה]), אך הדברים לא הגיעו לידי הכרעה.

[יד] ברכת ירושלים

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירָךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב,
וְתִשְׁכַּן בְּתוֹכָהּ כְּאִשֶּׁר דְּבַרְתָּ,
וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ בְּנֵן עוֹלָם,
וְכִסֵּא דָּוִד עַבְדְּךָ מִהֲרָה לְתוֹכָהּ תִּכְיֶן.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם.

[טו] ברכת צמח דוד

אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מִהֲרָה תִצְמִיחַ,
וְקַרְנוֹ תָרוּם בְּיִשׁוּעָתְךָ,
כִּי לִישׁוּעָתְךָ קָוִינוּ כָּל הַיּוֹם.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְצַמֵּחַ קַרְןִי יִשׁוּעָה.

-
- **כאשר דברת:** כפי שהבטחת (כגון בזכריה ב, יד). **עולם:** לנצח. **לתוכה תכין:** תקומם בתוכה.
 - **צמח דוד:** כינוי למשיח (ירמיה לג, טו). **וקרנו תרום בישועתך:** גאולתך תביא להעצמת כוחו וגדולתו.

[יד] ברכת ירושלים: תהליך הגאולה, שראשיתו בקיבוץ גלויות, יבוא לשיאו בבניין ירושלים ובכינון מלכות בית דוד בתוכה. ברכה זו [ששמה לא נזכר בספרות חז"ל] נחתמה בנוסח ארץ ישראל של ימי חז"ל במילים "ברוך אתה ה', אלהי דוד ובונה ירושלים" [תלמוד ירושלמי, ברכות ד, ה [נט ע"ג]] וכללה שני נושאים המשלימים זה את זה. נוסחה כפי שהוא לפנינו משקף את המצב שלאחר החורבן, ואת האמונה שהשכינה יצאה מירושלים ההרוסה, ויש על כן להתפלל לשובה. [עניין מלך מבית דוד חוזר ונזכר גם בברכה הבאה, וראה שם.]

[טו] ברכת צמח דוד: זו, ככל הנראה, הברכה האחרונה שצורפה אל תפילת העמידה, וכך הפך מספר ברכותיה לתשע-עשרה [אף שהשם הקדום, "שמונה עשרה", נותר כשהיה]. ברכה זו איננה מוכרת למקורות חז"ל הארצישראליים ואף לא למאות טכסטים של תפילה ופיוט שנמצאו בגניזה של קהיר, המשקפים את נוסח התפילה של בני ארץ ישראל. למעשה חוזרת ברכה זו ומדגישה באופן מיוחד מה שכבר נכלל בברכה הקודמת לה – הבקשה להשבת מלכות בית דוד. נחלקו הדעות בשאלת הנסיבות ההיסטוריות שהביאו לצירופה של ברכה זו אל העמידה, ואולי נעשה הדבר בבבל כדי לרומם את מעמדו של ראש הגולה, מנהיג היהדות הבבלית, אשר ייחס עצמו לבית דוד.

[טז] ברכת שומע תפילה

אָב הַרְחֵמוּ, שְׁמַע קוֹלֵנוּ,
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ,
וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרַצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ,
כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּנִים אַתָּה,
וּמְלַפְנִיךָ מִלִּבְנוּ רִיקָם אֵל תִּשְׁבְּנוּ,
חַנּוּנוֹ וְעַנּוּנוֹ וְשִׁמְעַתְּפִלָּתֵנוּ,*
כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.

* בעת עצירת גשמים מוסיפים [אחרי "ושמע תפלתנו"]:

וְעַנּוּנוֹ בּוֹרֵא עוֹלָם בְּמִדַּת הַרְחֵמִים, בּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְהוֹדִיעַ גְּדֻלוֹ וְהַדְרַת
כְּבוֹדוֹ. שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, תֵּן טַל וּמָטָר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה, וְתִשְׁבְּעֵי אֶת הָעוֹלָם כְּלוּ
מְטוּבָהּ, וּמִלֵּא יְדֵינוּ מִבְּרֻכּוֹתֶיךָ וּמֵעֶשֶׂר מִתְּנַת יָדְךָ. שְׁמֹר וְהַצַּל שָׁנָה זוֹ מִכָּל

■ **ריקם אל תשיבנו:** אל תחזירונו בלא מילוי בקשותינו. **חנונו:** רחם עלינו.

[טז] **ברכת שומע תפילה:** בברכה זו נחתם קובץ שלוש-עשרה הברכות האמצעיות, המכילות בקשות שונות. ברכה זו (ששמה ידוע מן התלמוד הירושלמי, ברכות ב, ד [ה ע"א]) מסכמת את הבקשות כולן ומבקשת שהן תתקבלנה ברצון, וכבר בתקופת חז"ל התירו לכל מתפלל לשלב בתוכה, בניסוחו שלו ועל פי צרכיו, את בקשותיו האישיות [תלמוד בבלי, ברכות לא ע"א]. בסידורים שונים מוצעות כאן למתפללים שתי תפילות מנוסחות היטב, אחת הכוללת וידוי על החטאים ואחת המבקשת על הפרנסה [וראשיתה במילים: "אתה הוא ה' האלהים הזן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים עד ביצי כינים. הטריפני לחם חוקי..."] וכ']. בזמן עצירת גשמים אומרים כאן תפילה מיוחדת [ראה להלן].

ועננו בורא עולם: בתקופת חז"ל [כמתואר במשנה תענית] הונהג בשנה שחונה סדר קבוע של תעניות, שכלל צום ותפילות מיוחדות, תחילה ליחידים ולאחר מכן לציבור כולו. מנהג זה נעלם עם השנים, אך נותר לו זכר במנהג לומר את תפילת "ועננו בורא עולם" [שנתחברה בימי הביניים] בשנים של בצורת. ההחלטה לומר תפילה זו תלויה במקום, בזמן, במתפללים וברבניהם.

דָּבַר רָע, וּמְכַל מִיָּנִי מִשְׁחִית וּמְכַל מִיָּנִי פִּרְעָנִית, וְעֲשֵׂה לָּהּ תְּקוּהָ וְאַחֲרִית
שְׁלוֹם. חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל כָּל תְּבוּאָתֵנוּ וּפְרוּתֵינוּ, וּבְרַכְנוּ בְּגֶשְׁמֵי בְרָכָה, וְנִזְכֶּה
לְחַיִּים וְשִׁבְעַת שְׁלֹמִים כְּשֵׁנִים הַטּוֹבוֹת. וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ דְבַר וְחָרָב וְרָעַב, וְחַיָּה רָעָה
וְשָׂבִי וּבָזָה, וְיִצְרַר הָרָע וְחָלִים רָעִים וְקָשִׁים וּמֵאֲרָעוֹת רָעִים וְקָשִׁים. וְגִזֹר עָלֵינוּ
גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת מְלַפְנֵיךָ, וְיִגְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל מְדוּתֶיךָ וְתִתְנֶהָ עִם בְּנֶיךָ בְּמִדַּת
הַרְחָמִים, וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ.

[וממשיכים "כי אתה שומע".]

שלוש ברכות אחרונות

[יז] ברכת העבודה

רְצֵה, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ, בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלִתְפִלָּתָם שְׁעָה,
וְהִשֵּׁב אֶת הָעֲבוּדָה לְדַבֵּר בֵּיתְךָ,
וְאַשִׁי יִשְׂרָאֵל וְתִפְלָתָם מְהֵרָה בְּאַהֲבָה תִקְבֵּל בְּרָצוֹן,
וְתֵהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ.

אחרית: עתיד. **ויגלו רחמך על מדותיך:** מידת הרחמים תגבר על מידת הדין. ■ **רצה:** קבל ברצון. **שעה:** הקשב.
העבודה: עבודת הקרבנות. **דביר ביתך:** המקדש. **אשי:** הקרבנות [הנשרפים באש].

שלוש ברכות אחרונות: תפילת העמידה מסתיימת בשלוש ברכות, אשר חז"ל מתארים אותן כברכות תודה שאומר המתפלל לאחר בקשותיו [תלמוד בבלי, מגילה יח ע"א]. למעשה יש בהן, בצד הבעת התודה, גם בקשות לאומיות נוספות. שלוש ברכות אלה הן קדומות ביותר ומקורן בעבודת בית המקדש [משנה ראש השנה ד, ה].

[יז] ברכת העבודה: ברכה זו, ששמה נזכר כבר במשנה, נאמרה יום ביום בסמוך להקרבת הקרבנות במקדש, ועיקרה בקשה שיתקבלו הקרבנות ברצון [משנה תמיד ה, א]. לאחר החורבן הותאם נוסחה למציאות החדשה, ונוספה לה בקשה להחזרת עבודת הקרבנות על כנה ולשיבה מהירה של ה' אל ירושלים. קודם לחורבן היתה חתימת הברכה: "ברוך אתה ה' שאותך נירא ונעבוד" [תלמוד ירושלמי יומא ז, א [מד ע"ב]], או "שאותך לבדך ביראה נעבוד" [שם סוטה ז, ו [כב ע"א]], אך עם החורבן, ולאור התחושה שהשיינה עזבה את עיר הקודש [דעה שלא כל החכמים היו שותפים לה], שונתה החתימה. הנוסחה "שאותך לבדך ביראה נעבוד" נרמזה ב"ברכה אחת מעין שבע" הנאמרת ליל שבת [עמ' 85].

בראש חודש מוסיפים [ומי ששכח לעשות זאת, ונוכר קודם שסיים את תפילת העמידה – יתחיל את ברכת העבודה מחדש; מי ששכח ונוכר לאחר שסיים את העמידה כולה – יחזור ויאמר את כל תפילת העמידה מחדש]:

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ, וְיִרְאֶה וְיִרְצֶה וְיִשְׁמַע, וְיִפְקֹד וְיִזְכֹּר זְכוּרֵינוּ וּפְקֻדוֹתֵינוּ וְזָכוֹן אֲבוֹתֵינוּ, וְזָכוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבָדְךָ, וְזָכוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קְדוֹשָׁה, וְזָכוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ, לְפִלִיטָה לְטוֹבָה, לְחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם רֵאשִׁי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה.

זְכַרְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה,

וּפְקַדְנוּ בּוֹ לְבִרְכָה,

וְהוֹשִׁיעֵנו בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים.

וּבְדַבַּר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוֹס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנו,

כִּי אֱלֹהֵי עֵינֵינוּ, כִּי אֵל מְלַךְ חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה.

וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמַּחְזִיר נְשְׁכֵינָתוֹ לְצִיּוֹן.

[יח] ברכת ההודאה

קידה **מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ,**

שָׂאתָה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד,

ירצה: יתקבל ברצון. **ויפקד:** ויזכר. **פקדוננו:** זכרוננו. **לפליטה:** להצלה. **ובדבר:** ובמה שנוגע לעניין [ישועה ורחמים]. **ותחזינה:** ותראינה.

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא: תוספת זו [בשינויי לשון קלים] נאמרת באותם ימים שבהם היו מקריבים בבית המקדש קרבן מוסף [ראש חודש, חגים, חול המועד]. היא נזכרת כבר בספרות התנאים [תוספתא ברכות ג, ל], שם היא נקראת בשם "קדושת היום", אך נוסחה הסופי גובש רק בימי הגאונים. הוספה זו באה להדגיש את ייחודו של היום, והיא שולבה בברכת העבודה דווקא, כיוון שהקרבן הנוסף הוא שייחד את היום משאר הימים.

[יח] **ברכת ההודאה:** לקראת סיום תפילת העמידה מודה המתפלל לה' על כל החסדים שגמל עמו,

צֹר חַיִּינוּ, מִגֵּן יִשְׁעֵנו אֲתָהּ הוּא לְדֹר וְדֹר.
נֹדָה לָךְ וְנִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ,
עַל חַיִּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ,
וְעַל נְשָׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ,
וְעַל נְסִיךְ שְׂבָכְל יוֹם עִמָּנוּ,
וְעַל נְפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שְׂבָכְל עֵת, עֶרֶב וּבֹקֶר וְצַהֲרָיִם.
הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ, וְהַמְּרַחֵם כִּי לֹא תָמוּ חַסְדֶיךָ,
כִּי מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ.

בחנוכה מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנְּפִלְאוֹת וְעַל הַנְּחֻמּוֹת
וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שְׁעָשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזְמַן הַזֶּה.
בַּיָּמִי מִתְחַזְּקִים בְּךָ יוֹחֲנָן כֹּהֵן גְּדוֹל חֲשֵׁמוֹנָאִי וּבְנָיו, כְּשֶׁעָמְדָה מְלָכוֹת יוֹן הַרְשָׁעָה
עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחַם תּוֹרְתְךָ וּלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי רְצוֹנְךָ, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ
הַרְבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם, רַבָּת אֶת רִיבָם, דָּנַת אֶת דִּינָם, נִקְמַתְךָ אֶת

■ **פרקן:** ישועה. **נחמות:** דברי ישועה וגאולה. **בזמן הזה:** במועד זה של השנה. **חקי רצונך:** המצוות שאתה רוצה בהן. **עמדת להם:** באת לעזרתם.

מתוך אמונה שכל בקשותיו בחלקה האמצעי של התפילה אכן יתמלאו. השם "הודאה" נזכר כבר במשנה [ראש השנה ד, ה]. בצד הבעת דברי תודה כוללת ברכה זו גם הכרזה על גדולתו של ה'. בשעת חזרת החזן על ברכה זו אומר הציבור נוסח שונה [ראה עמ' 41].

על הנסים: החל מתקופת התנאים [תוספתא ברכות ג, י] נקבע, שיש להזכיר בחנוכה ובפורים את הסיפור ההיסטורי העומד ביסודם, תוך הבעת תודה על הנס שארע בהם לעם ישראל, ועל כן מוקמה התוספת בברכת ההודאה. הנוסח שלפנינו גובש סופית בימי הגאונים. משפט ההקדמה ["על הנסים... בזמן הזה"] משותף לחנוכה ולפורים, ובעקבותיו באים ניסוחים שונים, על פי האירוע. באשר לסיפור החנוכה ראוי לציין כי סיפור פך השמן, המוכר לנו בעיקר מן התלמוד הבבלי [שבת כא ע"ב], אינו נזכר כאן. בסיפור פורים מצוטט כמעט במלואו הפסוק ממגילת אסתר ג, יג.

נִקְמַתָּם, מִסֵּרְתָּ גְבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים, וְרַבִּים בְּיַד מַעֲטִים, וְיִטְמְאִים בְּיַד טְהוּרִים, וְרָשָׁעִים בְּיַד צְדִיקִים, וְיִוֹדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתְךָ, וְלֹהֵ עֲשִׂיתָ שָׁם גְּדוּל וְקְדוּשׁ בְּעוֹלָמְךָ, וְלַעֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוּלָה וּפְרָקוֹן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְּנֵיךְ לְדַבֵּר בֵּיתְךָ, וּפְנֹו אֶת הַיְכָלְךָ, וְטָהְרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ, וְהִדְלִיקוּ גִירוֹת בַּחֲצוֹת קִדְשְׁךָ, וְקִבְּעוּ שְׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלֶיךָ, לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגְּדוּל.

בפורים מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקוֹן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַנְּחֻמוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שְׁעָשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בְּיָמֵים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה. בְּיָמֵי מְרָדְכִי וְאַסְתֵּר בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה, כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הַמֶּן הַרְשָׁע, בְּקִשׁ לְהַשְׁמִיד לְהָרֵג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְּעֵר וְעַד זָקֵן טָף וְנָשִׁים בָּיוֹם אֶחָד, בְּשִׁלְשָׁה עֶשְׂרֵי לְחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי, הוּא חֹדֶשׁ אָדָר, וְשִׁלְלָם לְבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים הִפְרַתְּ אֶת עֲצָתוֹ, וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ, וְהִשְׁבֹּתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ.

וְעַל כָּלֵם יִתְבַּרְךָ וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמֶךָ מִלְּכַנּוֹ תַמִּיד לְעוֹלָם וָעֶד.

בעשרת ימי תשובה מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

וְכָתַב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתְךָ.

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סְלָה,

וְיִהְיֶה לָּךְ וְיִבְרַכּוּ אֶת שְׁמֶךָ הַגְּדוּל בְּאַמֶּת לְעוֹלָם כִּי טוֹב,

דלים: עושי רע. **כהיום הזה:** גלוי לעיני כל כאור השמש. **דביר ביתך:** קדש הקדשים שבמקדש. **פנו:** ניקו [מסימני האלילות]. **ולאבד:** לכלות. **ושללם לבוז:** ולבזוז את רכושם. **הפרת את עצתו:** ביטלת את מזימתו. **והשבבות לו גמולו בראשו:** הענשת אותו במה שביקש לעשות לאחרים. **ועל כלם:** על כל מה שמנינו לעיל. **החיים:** הבריות.

וכתב לחיים: אף שברכת ההודאה עיקרה שבח, נהגו מאז ימי הגאונים לצרף אליה גם בקשה קצרה ההולמת את רוח הימים הנוראים, וראה עמ' 17.

הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֲזָרְתֵנוּ סְלָה, הָאֵל הַטּוֹב.
קידה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַטּוֹב שְׂמֵךְ וְלֵךְ נֶאֱדָה לְהוֹדוֹת.

[יט] ברכת השלום

שֵׁים שְׁלוֹם טוֹבָה וּבִרְכָה, חַיִּים חַן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים,
עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ.
בְּרַכְנוּ אָבִינוּ בְּלִנּוּ בְּאֶחָד בְּאוֹר פְּנִיָּה,
כִּי בְּאוֹר פְּנִיָּה נִתְּתָ לָנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד,
וְצַדִּיקָה וּבִרְכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשְׁלוֹם.
וְטוֹב יְהִיָּה בְּעֵינֶיךָ לְבִרְכָנוּ וּלְבִרְךָ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּכָל עֵת וּבְכָל שְׁעָה בְּשְׁלוֹמְךָ.

בעשרת ימי תשובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילתו כרגיל]:

בְּסֵפֶר חַיִּים, בְּרַכָּה וְשְׁלוֹם, וּפְרֻנְסָה טוֹבָה, וּגְנוּרוֹת טוֹבוֹת, יְשׁוּעוֹת וְנַחֲמוֹת, נִזְכָּר וְנִכְתָּב
לְפָנֶיךָ, אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשְׁלוֹם.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם.

הטוב שמך: שאתה טוב בעצם מהותך. **נאה:** ראוי. ■ **באור פניך:** במאור פניך. **תורת חיים:** תורה שעל פיה מתנהלים החיים ואשר שמירתה מבטיחה חיים. **וצדקה:** אהבת הצדק. **ונחמות:** דברי ישועה וגאולה.

[יט] **ברכת השלום:** בבית המקדש נהגו הכהנים לברך את העם בכל יום, בנוסח שנקבע בתורה: "יברכך ה' וישמרך / יאר ה' פניו אליך ויחונך / ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" [במדבר ו, כד-כז]. לאחר החורבן נקבע שהכהנים ימלאו את חובת הברכה בבתי הכנסת, בשחרית [עמ' 195] ובמוסף [עמ' 262], ובהזדמנויות מיוחדות גם במנחה [בימי תענית] ובנעילה [ביום הכיפורים]. בצד ברכת הכהנים נאמרה בקשה שפתחה במילים "שים שלום" [תלמוד בבלי, מגילה יח ע"א], או בדומה להן, והיא נעשתה לברכה החותמת את תפילת העמידה. הברכה, שנוסחה רומז למילותיה של ברכת כהנים, מדגישה את ערך השלום על מלוא משמעויותיו: שלמות ושלווה רוחנית וחומרית.

בספר חיים: גם זו מן התוספות שצורפו אל העמידה בתקופת הגאונים [ראה עמ' 17].

תוספות בסיום תפילת העמידה

יְהִי לְרִצּוֹן אֱמֹרֵי פִי וְהִגִּיזוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי. תהלים יט, טו
 אֱלֹהֵי, נִצֹר לְשׁוֹנֵי מֶרֶע וּשְׁפָתַי מִדְּבַר מְרָמָה, וְלִמְקַלְלֵי נַפְשִׁי תלמוד בבלי
 ברכות יז ע"א תדם, וּנְפֹשֵׁי כְּעֶפֶר לְכָל תְּהִיָּה. פֶּתַח לְבִי בְּתוֹרָתְךָ, וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף
 נַפְשִׁי. וְכָל הַקְּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מִהֲרָה הֲפֵר עֲצָתְם וְקַלְקַל
 מִחֲשַׁבְתָּם.

יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שְׁלֵא תַעֲלֶה קְנָאת אָדָם עָלַי
 וְלֹא קְנָאתִי עַל אַחֲרִים, וְשְׁלֵא אֶכְעֹס הַיּוֹם וְשְׁלֵא אֶכְעִיסְךָ, וְתַצִּילֵנִי מִיִּצָר
 הָרָע, וְתֵן בְּלִבִּי הַכְנָעָה וְעֲנוּהָ. מִלְּכַנּוֹ וְאֱלֹהֵינוּ יַחַד שִׁמְךָ בְּעוֹלָמְךָ, בְּנֵה
 עִירְךָ, יִסַּד בֵּיתְךָ וְשִׁכְּלָל הַיְכָלְךָ, וְקִבֵּץ קְבוּץ גְּלִיּוֹת, וּפְדֵה צֹאנְךָ וְשִׁמַּח
 עַדְתְּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ, עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינְךָ, עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתְךָ, עֲשֵׂה

- הגיון לבי: מחשבותי. נצר לשוני מרע: שמור את לשוני שלא לדבר רע. מדבר: שלא לדבר. ולמקללי נפשי תדם: שלא אגיב על קללות המופנות אלי. כעפר: בזויה ולא נחשבת (והוא ביטוי של ענוה). הקמים: האויבים.
- תעלה קנאת אדם עלי: יקנאו בי. יחד שמך בעולמך: עשה שהעולם כולו יכיר בך כאל אחד ויחיד. שכלל: הבא לידי שלמות. צאנך: עם ישראל.

תוספות בסיום תפילת העמידה: אף שתפילת העמידה גופה מסתיימת בברכת השלום, נוספו בסופה עם הזמן – מימי הגאונים ואילך – תוספות שונות בעלות גוון אישי, המנוסחות בדרך כלל בלשון יחיד [שלא כמקובל בסידור]. התוספות נחלקות לחמש יחידות: [א] הפסוק "יהיו לרצון אמרי פי". אמירתו כאן היא לפי קביעתו של ר' יוחנן [תלמוד בבלי, ברכות ד ע"ב], ויש בו בקשה מפורשת לקבלת התפילה, דבר שראוי לעשותו עם סיומה. [ב] הקטע שראשיתו במילים "אלהי נצור". מקורו בתלמוד בבלי [ברכות יז ע"א], המספר על האמורא מר בריה דרבינא [= בנו של רבינא] שנהג לומר אותו דרך קבע בסוף תפילתו. בסידור הוא מופיע בשינויים קלים, ויש בו ביטוי בולט של ענוה וביטול עצמי. [ג] הקטע "יהי רצון מלפניך ... צורי וגאלי". קטע זה מופיע ברובו בשינויים קלים בתלמוד הירושלמי [ברכות ד, ב ז ע"ד] כתפילות פרטיות של חכמים. [ד] המשפט "עשה שלום... ואמרו אמן". משפט זה לקוח מסימונו של הקדיש [עמ' 144], כולל ההכרזה "ואמרו אמן", שאינה הולמת את תפילת היחיד. [ה] הקטע "יהי רצון מלפניך... שיבנה בית המקדש ... קדמניות". קטע זה לקוח בעיקרו מן המשנה [אבות ה, כג [להלן, עמ' 375]].

לְמַעַן קְדַשְׁתָּךְ. לְמַעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ, הוֹשִׁיעָה יְמִינֶךָ וְעַנְנֵי
תהלים ס, ז
יְהִיו לְרִצּוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לְבָבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרֵי וְגֹאֲלֵי.
תהלים יט, טו

נוהגים לפסוע שלוש פסיעות קטנות אחורנית, לקוד קידה לצד שמאל, לצד ימין ולפנים, ולאחר מכן לפסוע שלוש פסיעות קטנות קדימה ולומר:

עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בעשרת ימי תשובה אומרים: הַשְׁלוֹם] בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ
וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֲמָרוּ אָמֵן.

וממשיכים ואומרים:

יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבֵנָה
משנה אבות ה, כג
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. וְשֵׁם נַעֲבֹדְךָ בְּיָרְאָה
בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדָמְנִיּוֹת.
מלאכי ג, ד
וְעָרְבָה לִיהוָה מְנַחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם,
בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדָמְנִיּוֹת.

יחלצונו: ינצלו [מצרה]. **ידידך:** עם ישראל. **ימיןך:** כינוי לעם ישראל [שהוא יקר בעיני ה' כיד ימין]. **הגיון:** מחשבות.
במרומיו: בעולמות העליונים. ■ **חלקנו:** גורלנו. **כימי עולם:** כימי קדם, כימי העבר [שבהם עמד המקדש על מכונו].
וערבה: תנעם, תהיה לרצון. **מנחת יהודה וירושלם:** קרבנות עם ישראל.

שלוש פסיעות קטנות אחורנית: מנהג זה מתועד בתלמוד הבבלי [יומא נג ע"ב], והוא ביטוי מוחשי לסיום התפילה – יציאה בדרך של כבוד מלפני מלך המלכים. צעדים אלו ניצבים כנגד הצעדים שבתחילת העמידה [עמ' 15].

חזרת החזן על תפילת העמידה

כִּי יֵשׁם יְהוָה אֶקְרָא, הָבֹו גְדֹל לְאֱלֹהֵינוּ:
אֲדַנִּי, שְׁפַתִּי תִפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

דברים לב, ג

תהלים נא, יז

שלוש ברכות ראשונות

[א] ברכת אבות

קידה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב,
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיוֹן,
גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים, קוֹנֵה הַכֹּל,
זוֹכֵר חֲסָדֵי אֲבוֹת וּמַבְיֵא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאֶהְבָּה.

בעשרת ימי תשובה אומר הקהל ואחר כך החזן:
זְכַרְנוּ לְחַיִּים, מְלֶךְ חַפְּצֵי חַיִּים, וְכַתְּבֵנו בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַן אֱלֹהִים חַיִּים.

מְלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן.

קידה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְגַן אַבְרָהָם.

חזרת החזן: החזרה על תפילת העמידה בידי החזן, הוא שליח הציבור [=ש"ץ], נוסדה בתקופת המשנה [ראש השנה ד, ט], למען אלה שלא ידעו לומר את התפילה על פה, שכן סידורים כתובים טרם היו בנמצא. מנהג זה נשתרש, ולא נתבטל גם כשהפכו הסידורים הכתובים להיות נפוצים מאוד. [הרמב"ם, במצרים של המאה השתים-עשרה, ניסה לבטל את חזרת החזן, אך נסיונו לא עלה יפה ודעתו לא נתקבלה בסופו של דבר.] בחזרת החזן על העמידה חלים כמה שינויים ביחס לתפילת היחיד, ונעיר עליהם במקומם. הציבור משתתף בחזרת החזן בשתי דרכים: הוא עונה "ברוך הוא וברוך שמו" לאחר כל פעם שהחזן אומר "ברוך אתה ה'" [בראש הברכה הראשונה ובחתימת כל הברכות], וכן עונה הציבור "אמן" בסוף כל ברכה וברכה. לביאור תפילת העמידה ראה לעיל, עמ' 15 ואילך.

[ב] ברכת גבורות

אַתָּה גְבוּר לְעוֹלָם אֲדֹנָי, מַחִיָּה מֵתִים אַתָּה, רַב לְהוֹשִׁיעַ,

בק"ץ אומר החזן: מוֹרִיד הַטָּל | בחורף אומר החזן: מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחָסֶד, מַחִיָּה מֵתִים בְּרַחֲמֵים רַבִּים,

סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמַתִּיר אֲסוּרִים,

וּמְקִים אַמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרַיִם.

מִי כְמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֵה לָךְ,

מְלַךְ מֵמִית וּמַחִיָּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה.

בעשרת ימי תשובה אומר הקהל ואחר כך החזן:

מִי כְמוֹךָ אֵב הַרְחָמָן, זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמֵים.

וְנִאֲמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מַחִיָּה הַמֵּתִים. עמידה

[ג] קדושה

קהל וחזן **נְקִדֵּי שֵׁף וְנִעְרִיצֵךְ בְּנֵעַם שֵׁיחַ סוּד שְׂרָפֵי קִדְשׁ, הַמְשִׁלְּשִׁים לָךְ קִדְשֵׁךְ,**

בְּפֶתוּחַ עַל יַד נְבִיאֶךָ: וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר.

ישעיה נ, ג
נוהגים להתרומם מעט על קצות האצבעות שלוש פעמים בשעת אמירת "קדוש קדוש קדוש".

קהל וחזן **קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת, מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ.**

לְעַמְתָּם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים:

■ **נקדיש וכו':** נאמר לפניך דברי קדושה והערצה, כשירתם ("נעם שיח") של חבורת ("סוד") המלאכים ("שרפי קדש"), האומרים שלוש פעמים "קדוש". **לעמתם וכו':** [קבוצות אחרות של מלאכים עולות ממקומן] אל מול השרפים, ואומרות: "ברוך כבוד ה' ממקומו".

קדושה: על תפילה זו ומשמעותה ראה להלן, עמ' 190.

יחזקאל ג, יב

קהל חזון בְּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ.

וּבְדַבְרֵי קְדוֹשׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר:

תהלים קמו, י

קהל חזון יְמִלֶךְ יְהוָה לְעוֹלָם, אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר, הַלְלוּהָ.

חזן אַתָּה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ, וְקְדוּשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סְלָה,

כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ אַתָּה.

כִּי בְרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַקְדוֹשׁ. ישיבה

בעשרת ימי תשובה חותם החזן את הברכה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמֶּלֶךְ הַקְדוֹשׁ.

שלוש-עשרה ברכות אמצעיות

[ד] ברכת הדעת

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לְאֵנוּשׁ בִּינָה.

חַנּוּנוֹ מֵאַתָּה חֲכָמָה בִּינָה וְדַעַת.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, חוֹנֵן הַדַּעַת.

[ה] ברכת התשובה

הַשִּׁיבֵנו אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ, וְקַבְּלֵנוּ מִלְּכֵנוּ לְעִבּוּרְתֶךָ,

וְהַחֲזִירֵנוּ בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַרוֹצֵה בְּתִשׁוּבָה.

[ו] ברכת הסליחה

סַלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ, מִחַל לָנוּ מִלְּכֵנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ,

כִּי אֵל טוֹב וְסַלַח אַתָּה.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, חַנוּן הַמִּרְבֶּה לְסַלַח.

[ז] ברכת הגאולה

רְאֵה נָא בְּעֵינֵינוּ, וְרִיבָה רִיבֵנוּ,
וּגְאֹלֵנוּ גְאֹלָה שְׁלֵמָה מְהֵרָה לְמַעַן שְׂמֹךְ,
כִּי אֵל גּוֹאֵל חָזַק אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל.

[ח] ברכת הרפואה

רְפָאנוּ יְהוָה וְנִרְפָּא, הוֹשִׁיעֵנוּ וְנוֹשְׁעָה, כִּי תִהְלֹתְנוּ אַתָּה,
וְהַעֲלֵה אֲרוּכָה וּמְרַפָּא לְכֹל תַּחֲלוּאֵינוּ וּלְכֹל מַכְאוּבֵינוּ,
רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכֹל מַכּוֹתֵינוּ,
כִּי אֵל מְלֹךְ רוֹפֵא נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

[ט] ברכת השנים

בְּרַךְ עֲלֵינוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָה לְטוֹבָה, וְתֵן

בְּקִיץ אוֹמֵר חֲזוֹן: בְּרִכָּה | בְּחֹרֶף אוֹמֵר חֲזוֹן: טַל וּמָטָר לְבִרְכָה

עַל פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁבְעֵנוּ מִטוֹבָה,
וּבְרַךְ שְׁנַתְנוּ בְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת לְבִרְכָה,
כִּי אֵל טוֹב וּמְטִיב אַתָּה וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים.

[י] ברכת קיבוץ גלויות

תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחִירוֹתֵנוּ, וְשֵׂא נֶס לְקַבֵּץ גְּלוּתֵינוּ,

וְקִבְּצֵנוּ יַחַד מִהֶרָה מֵאַרְבַּע כְּנִפּוֹת הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַבֵּץ נְדָחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

[יא] ברכת המשפט

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרְאִשׁוֹנָה, וְיִזְעִינוּ כְּבַתְחִלָּה,
וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וְאַנְחָה,
וּמְלֶךְ עָלֵינוּ מִהֶרָה אַתָּה יְהוָה לְבִדְדָךְ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּצַדֵּק וּבְמִשְׁפָּט.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט.
בעשרת ימי תשובה חותם החזון את הברכה:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּלֶךְ הַמְּשַׁפֵּט.

[יב] ברכת המינים

וְלִמְלִשְׁיָנִים אֵל תְּהִי תִקְוָה, וְכָל הַמִּינִים כָּרְגַע יֵאבְדוּ,
וְכָל אוֹיְבֵי עַמְּךָ מִהֶרָה יִכָּרְתוּ,
וְהַזָּדִים מִהֶרָה תַעֲקֹר וְתִשְׁבֵּר וְתִמְגַּר
וְתִכַּלֵּם וְתִשְׁפִּילֵם וְתִכְנִיעֵם בְּמִהֶרָה בְּיָמֵינוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמְכַנְיַע זָדִים.

[יג] ברכת הצדיקים

עַל הַצְּדִיקִים וְעַל הַחֲסִידִים,
וְעַל זְקֵנֵי שְׂאֵרֵית עַמְּךָ בַּיִת יִשְׂרָאֵל,
וְעַל פְּלִיטַת בַּיִת סוֹפְרֵיהֶם, וְעַל גְּרֵי הַצָּדֵק וְעָלֵינוּ,
יְהִמוּ נָא רַחֲמֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת,

וְשִׁים חִלְקֵנוּ עִמָּהֶם,
וְלְעוֹלָם לֹא נִבְּוֹשׁ כִּי בָּהּ בִּטְחָנוּ וְעַל חֶסֶדְךָ הַגָּדוֹל בְּאַמַּת נִשְׁעָננוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים.

[יד] ברכת ירושלים

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב,
וְתִשְׁכַּן בְּתוֹכָהּ כְּאַשְׁרֵי דְבִבְרָתְךָ,
וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקִרְוֹב בְּיָמֵינוּ בְּגֵן עוֹלָם,
וְכִסֵּא דָּוִד עֲבֹדְךָ מִהֲרָה לְתוֹכָהּ תִּכְיֶין.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם.

[טו] ברכת צמח דוד

אֶת צֶמַח דָּוִד עֲבֹדְךָ מִהֲרָה תַצְמִיחַ,
וְקִרְנוּ תָרוּם בִּישׁוּעָתְךָ,
כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל הַיּוֹם.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מַצְמִיחַ קֶרֶן יִשׁוּעָה.

[טז] ברכת שומע תפילה

אָב הַרְחֵמְנוּ, שְׁמַע קוֹלֵנוּ,
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ,
וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ,
כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּגִים אַתָּה,
וּמִלְפָּנֶיךָ מִלְכֵנוּ רִיקָם אֵל תִּשְׁיִבֵנוּ,
חַנּוּנוּ וְעֲנֵנוּ וְשְׁמַע תְּפִלָּתֵנוּ,

כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.

בעת עצירת גשמים מוסיף החזן [אחרי "ושמע תפלתנו"]:

וְעָנְנוּ בּוֹרְאֵי עוֹלָם בְּמִדַּת הַרְחָמִים, בּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְהוֹדִיעַ גְּדֻלוֹ וְהַדְרַת כְּבוֹדוֹ. שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, תָּן טַל וּמָטָר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה, וְתִשְׁבְּעַיֵךְ אֶת הָעוֹלָם כְּלוּ מְטוֹיָהּ, וּמִלֵּא יְדִינוּ מִבְּרֻכּוֹתֶיךָ וּמִעֲשֵׂר מִתְּנַת יָדְךָ. שְׁמֹר וְהַצַּל שְׁנָה זוֹ מִכָּל דְּבַר רָע, וּמִכָּל מִינֵי מִשְׁחִית וּמִכָּל מִינֵי פְּרַעְיִוִּית, וְעֲשֵׂה לָהּ תְּקוּהָ וְאַחֲרִית שְׁלוֹם. חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל כָּל חַבּוּאֲתֵנוּ וּפְרוּחֵינוּ, וּבְרַכְנוּ בְּגִשְׁמֵי בְרָכָה, וְנוֹכַח לְחַיִּים וְשִׁבְעַיֵךְ וְשְׁלוֹם כְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת. וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ דְבַר וְתָרַב וְרָעַב, וְחִיָּה רָעָה וְשָׂבִי וּבְנָהּ, וְיִצֵּר הָרָע וְחָלְטֵם רָעִים וְקִשְׁיִם וּמְאַרְעוֹת רָעִים וְקִשְׁיִם. וְגֹזֵר עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת מִלְּפָנֶיךָ, וְיִגְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל מְדוּתֶיךָ וְתִתְנַהֵג עִם בְּנֵיךָ בְּמִדַּת הַרְחָמִים, וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ. [וממשיך "כי אתה שומע"]

שלוש ברכות אחרונות

[יז] ברכת העבודה

רְצוּהָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּלְתִפְלַתֶם שְׂעָה,
וְהִשָּׁב אֶת הָעֲבוּדָה לְדַבֵּיר בֵּיתְךָ,
וְאַשִׁי יִשְׂרָאֵל וְתִפְלַתֶם מְהֵרָה בְּאַהֲבָה תִקְבַּל בְּרָצוֹן,
וְתִהְיֶה לְרָצוֹן תְּמִיד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ.

בראש חודש מוסיף החזן:

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיִגִּיעַ, וְיִרְאֶה וְיִרְצֶה וְיִשְׁמַע, וְיִפְקֹד וְיִזְכֹּר
זְכוּרֵנוּ וּפְקֻדוֹתֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ, וְזִכְרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבָדְךָ, וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם
עִיר קְדוֹשָׁה, וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ, לְפִלִּיטָה לְטוֹבָה, לְחַן וּלְחֶסֶד
וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים וּלְשְׁלוֹם בְּיוֹם הַחֲדָשׁ הַזֶּה. זְכַרְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה
[ועונים: אמון] וּפְקֻדָּנוּ בּוֹ לְבְרָכָה [אמן] וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים [אמן]. וּבְדַבֵּר

ישועה ורחמים חוס וחסנו ורחם עלינו והושיענו, כי אליה ציינו, כי אל מלך חנון ורחום אתה.

ותחזינה עיינינו בשובך לציון ברחמים.
ברוך אתה יהוה, המחזיר שכנתו לציון.

בשעה שהחזן אומר את חלקה הראשון של ברכת ההודאה אומר הקהל "מודים דרבנן".

"מודים דרבנן"

[ית] ברכת ההודאה

קידה **מודים אנחנו לך**, שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו, אלהי כל בשר, יוצרנו יוצר בראשית. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחיייתנו וקיימתנו. בן תחינו ותקיימנו ותאסף גליותינו לחצרות קדשך לשמר חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם, על שאנו מודים לך, ברוך אל ההודאות.

קידה **מודים אנחנו לך**, שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד, צור חיינו, מגן ישענו אתה הוא לדור ודור. נודה לך ונספר תהלתך, על חיינו המסורים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך, ועל נפיקה שבכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ערב ובקר וצהרים. הטוב פי לא כלו רחמיה,

והמרחם פי לא תמו חסדיך, פי מעולם קיינו לך.

■ כל בשר: כל האנושות. חצרות קדשך: ירושלים. על שאנו מודים: בזכות דברי התודה. אל ההודאות: האל שהכל מודים לו.

מודים דרבנן: כבר בתקופת האמוראים נהגו שהמתפללים היו אומרים נוסח משלהם בשעה שהחזן חזר בקול רם על ברכת ההודאה. נראה שנוהג זה נולד מן התחושה, שיש להותיר לכל מתפלל מקום לביטוי אישי משלו, לפחות בשעת אמירת דברי תודה. הקטע שלפנינו הוא צירוף שנעשה בסוף ימי התלמוד מנוסחים שונים שהוצעו מפי חכמים שונים למטרה זו [תלמוד בבלי, סוטה מ ע"א]. הקטע קרוי "מודים דרבנן", היינו: נוסחי "מודים" שהציעו לומר רבותינו ["רבנן"]. כדי לא להקנות ל"מודים דרבנן" מעמד זהה לשאר ברכות העמידה, נחתם הקטע ב"ברוך אל ההודאות", ללא הזכרה מפורשת של שם ה'.

בחנוכה מוסיף החזן:

וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקוֹן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַנְּחֻמּוֹת
 וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שְׁעֲשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזֶמַן הַזֶּה.
 בַּיָּמִי מִתְתִּיחֵהוּ בֶן יוֹחֲנָן כִּהֵן גְּדוֹל חֲשֵׁמוֹנָי וּבְנָיו, כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יוֹן הַרְשָׁעָה
 עַל עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל לְהִשְׁפִּיחֵם תּוֹרְתֶךָ וּלְהַעֲבִירֵם מִחֻקֵּי רִצּוֹנֶךָ, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ
 הַרְבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בַּעַת צָרָתָם, רַבְתָּ אֶת רִיבָם, דִּנְתָּ אֶת דֵּינָם, נִקְמַתְּ אֶת
 נִקְמָתָם, מִסִּרְתָּ גְבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים, וְרַבִּים בְּיַד מְעֻטִּים, וּטְמָאִים בְּיַד טְהוֹרִים,
 וְרָשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים, וְזוּדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תּוֹרָתֶךָ, וְלֶךָ עֲשִׂיתָ שֵׁם גְּדוֹל וְקָדוֹשׁ
 בְּעוֹלָמְךָ, וְלַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפְרָקוֹן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחֲרַי כִּי
 בָאוּ בְנֵיךָ לְדַבֵּר בֵּיתְךָ, וּפְנֵנו אֶת הַיְכָלְךָ, וְטַהַרְנוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ, וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת
 בַּחֲצֹרוֹת קִדְשֶׁךָ, וּקְבָעוּ שְׁמוֹנַת יָמֵי חֲנֻכָּה אֵלָיו, לְהַזְדוּת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל.

בפורים מוסיף החזן:

וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקוֹן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַנְּחֻמּוֹת
 וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שְׁעֲשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזֶמַן הַזֶּה.
 בַּיָּמִי מְרַדְּכִי וְאַסְתֵּר בְּשׁוֹשׁן הַבִּירָה, כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הַמֶּן הַרְשָׁע, בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד
 לְהַרְגוֹ וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְּעַר וְעַד זָקֵן טָף וְנָשִׁים בָּיוֹם אֶחָד, בְּשִׁלְשָׁה
 עֶשְׂרֵי לְחֹדֶשׁ שָׁנִים עָשָׂר, הוּא חֹדֶשׁ אָדָר, וְשִׁלְלָם לְבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים
 הַפְּרַתְּ אֶת עֲצָתוֹ, וּקְלַקְלַתְּ אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ, וְהִשְׁבּוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֵאשׁוֹ, וְתָלוּ אוֹתוֹ
 וְאֵת בְּנָיו עַל הָעֵץ.

וְעַל כָּלֵם יִתְבַּרְךָ וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמֶךָ מִלְּכַנּוֹ תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד.

בעשרת ימי תשובה אומר הקהל ואחר כך החזן:

וּכְתַב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתְךָ.

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סְלָה,

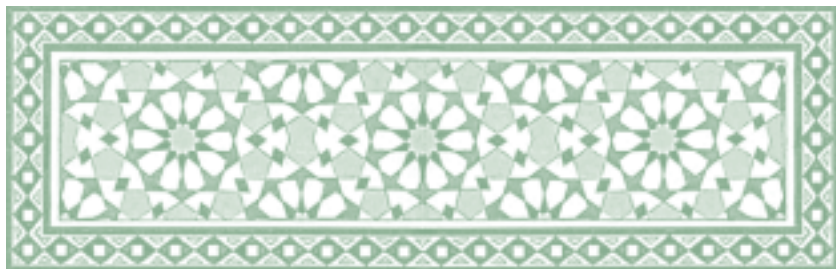
ויהללו ויברכו את שמך הגדול באמת לעולם כי טוב,
האל ישועתנו ועזרתנו סלה, האל הטוב.
קידה ברוך אתה יהוה, הטוב שמך וליך נאף להודות.

[יט] ברכת השלום

שים שלום טובה וברכה, חיים חן וחסד ורחמים,
עלינו ועל כל ישראל עמך.
ברכנו אבינו בלנו באחד באור פניך,
כי באור פניך נתת לנו, יהוה אלהינו, תורת חיים ואהבת חסד,
וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום.
וטוב יהיה בעיניך לברכנו ולברך את כל עמך ישראל
בכל עת ובכל שעה בשלומך.

בעשרת ימי תשובה אומר הקהל ואחר כך החזן:

בספר חיים, ברכה ושלום, ופרנסה טובה, וגזרות טובות, ישועות ונחמות, גיכר ונכתב
לפניך, אנחנו וכל עמך בית ישראל, לחיים טובים ולשלום.
ברוך אתה יהוה, המברך את עמו ישראל בשלום.

קדיש שלם

תרגום:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמוֹ הַגְּדוֹל. [אמן].	חזן	יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.	חזן
בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחה. [אמן].	קהל	אַמֵּן. בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרֵעוּתָהּ, וְיִמְלִיךְ מְלֻכוּתָהּ וְיַצְמַח פְּרָקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. אַמֵּן.	קהל
בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.	חזן	בְּחַיֵּינוּן וּבְיָמֵינוּן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אַמֵּן.	חזן
[אמן]. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].	קהל וחזן	אַמֵּן. יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֵלְמִס וּלְעֵלְמֵי עֵלְמַיָּא.	קהל וחזן
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].	חזן	יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרַומֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְרִיךְ הוּא. אַמֵּן.	חזן
למעלה מכל הברכות (בעשרת ימי תשובה: למעלה ולמעלה מכל הברכות) והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].	קהל	לְעֵלְא מִן כָּל בְּרִכְתָּא (בעשרת ימי תשובה: לְעֵלְא לְעֵלְא מְכָל בְּרִכְתָּא) וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא דְאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אַמֵּן. אַמֵּן.	קהל
תתקבל תפילתם ובקשתם של כל בית ישראל לפני אביהם שבשמים, ואמרו אמן. [אמן].	חזן	תְּתַקְבַּל צְלוּתְהוֹן וּבַעוּתְהוֹן דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל קֳדָם אַבּוּהוֹן דִּי בְּשַׁמַּיָּא, וְאָמְרוּ אַמֵּן. אַמֵּן.	חזן
יהי שלום רב מן השמים וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן. [אמן].	קהל	יְהִי שְׁלָמָא רַבָּא מִן שַׁמַּיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אַמֵּן. אַמֵּן.	קהל
עִשָּׂה שְׁלוֹם (בעשרת ימי תשובה: הַשְׁלוֹם) בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, ואמרו אמן.	חזן	עִשָּׂה שְׁלוֹם (בעשרת ימי תשובה: הַשְׁלוֹם) בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אַמֵּן. אַמֵּן.	חזן

קדיש שלם: ראה עמ' 205. קדיש זה נאמר מפי החזן כאות לסיום עיקר תפילת מנחה.

עֲלֵינוּ

לְשִׁבַח לְאֲדוֹן הַכֹּל,
לְתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית,
שְׁלֵא עָשָׂנוּ כְּגוֹי הָאֲרָצוֹת,
וְלֹא שָׁמְנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה,

שְׁלֵא שָׁם חִלְקֵנוּ כְּהֵם וְגוֹדְלֵנוּ כְּכֹל הַמוֹנֵם,
שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהַבֵּל וְרִיק וּמִתְפַּלְלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ,
וְאֲנַחְנוּ קִדְדָה כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

שֶׁהוּא נוֹטֵה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ,
וּמוֹשֵׁב יְקָרוֹ בְּשָׁמַיִם מְמַעַל,
וְשֹׁכֵנֵת עִזּוֹ בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים.
הוּא אֱלֹהֵינוּ, אֵין עוֹד.
אָמֵת מְלַכְנוּ, אָפֶס זוֹלָתוֹ,
כְּכַתוּב בְּתוֹרָתוֹ:

דברים ד, ט

וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל לְבָבָךְ,
כִּי יְהוּה הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מְמַעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת, אֵין עוֹד.
וְעַל כֵּן נִקְוָה לָךְ, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ,
לְרֵאוֹת מְהֵרָה בְּתַפְאֲרַת עֲזֶךָ,
לְהַעֲבִיר גְּלוּלֵים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כְּרוֹת יַכְרִיתוּן,
לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שְׁדֵי.

עליונו לשבח: על קטע זה, הנאמר בסוף כל אחת מתפילות היום, ראה עמ' 269.

וְכָל בְּנֵי בְשָׂר יִקְרְאוּ בְשֵׁמָךְ, לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל רְשָׁעֵי אֶרֶץ.
 יִכִּירוּ וַיִּדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל,
 כִּי לֹךְ תִּכְרַע כָּל בָּרֶךְ, תִּשָׁבַע כָּל לִשׁוֹן.
 לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וַיִּפְלוּ,
 וּלְכָבוֹד שִׁמְךָ יִקְרֹא יִתְנוּ,
 וַיִּקְבְּלוּ כָּל־ם אֶת עַל מַלְכוּתְךָ,
 וְתִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד.
 כִּי הַמַּלְכוּת שְׁלֹךְ הִיא וּלְעוֹלָמִי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד,
 כְּכַתוּב בְּתוֹרָתְךָ: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעַלְמֵם וָעֶד.
 חו"ו וְנֹאמַר: וְהָיָה יְהוָה לְמֹלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ,
 בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה יְהוָה אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד.

שמות טו, יח

זכריה יד, ט

יש נוהגים לומר אחרי "עלינו" פסוקים אלה:

אֵל תִּיָּרָא מִפֶּחַד פִּתְאֹם וּמִשְׂאֵת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא:
 עֲצוּ עֲצֵה וְתִפְרַח, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם, כִּי עֲמָנוּ אֵל:
 וְעַד זִקְנָה אָנִי הוּא, וְעַד שִׁיבָה אָנִי אֶסְבֵּל,
 אָנִי עֲשִׂיתִי וְאָנִי אֲשָׂא וְאָנִי אֶסְבֵּל וְאִמְלֹט:

משלי ג, כה

ישעיה ח, י

ישעיה מו, ד

קדיש יתום

תרגום:

האבלים	יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.	יתגדל ויתקדש שמו הגדול.
קהל	אָמֵן.	[אמן].
האבלים	בְּעֶלְמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתָהּ, וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתָהּ וַיַּצְמַח פְּרָקְנָהּ וַיִּקְרַב מְשִׁיחָהּ.	בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו.
קהל	אָמֵן.	[אמן].
האבלים	בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֶגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן.	בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.
קהל ואבלים	אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמַם וּלְעָלְמֵי עֲלַמְיָא.	[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].
האבלים	יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמַם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְקִדְשָׁא בְרִיךְ הוּא.	יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא.
קהל	אָמֵן.	[אמן].
האבלים	לְעֵלְא מִן כָּל בְּרִכְתָּא [בעשרת ימי תשובה: לְעֵלְא לְעֵלְא מְכַל בְּרִכְתָּא] וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחַמְתָּא דְאָמִירֵן בְּעֶלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.	למעלה מכל הברכות [בעשרת ימי תשובה: למעלה ולמעלה מכל הברכות] והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.
קהל	אָמֵן.	[אמן].
האבלים	יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.	יהי שלום רב מן השמים וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן.
קהל	אָמֵן.	[אמן].
האבלים	עֵשְׂה שְׁלוֹם [בעשרת ימי תשובה: הַשְׁלוֹם] בְּמְרוֹמְיוֹ, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.	עשה שלום [בעשרת ימי תשובה: השלום] במרומיו, הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן.
קהל	אָמֵן.	[אמן].

מראש חודש אלול ועד הושענא רבה מוסיפים ואומרים:

לְדוֹד. יְהוּה אֹרִי וַיִּשְׁעֵי מִמִּי אֵירָא, יְהוּה מְעוֹז חַיִּי מִמִּי אֶפְתָּד: תהלים כז
 בְּקֶרֶב עָלֵי מְרַעִים לֵאכֹל אֶת בְּשָׂרֵי צָרֵי וְאֵיבֵי לִי, הִמָּה כְּשָׁלוֹ וְנִפְלוֹ:
 אִם תַּחֲנֶנּה עָלֵי מַחֲנֶה לֹא יִירָא לְבִי,
 אִם תִּקְוִים עָלֵי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטֵחַ:
 אַחַת שְׁאַלְתִּי מֵאֵת יְהוּה אֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ, שִׁבְתִּי בְּבַיִת יְהוּה כָּל יְמֵי חַיִּי,
 לַחֲזוֹת בְּנֶעַם יְהוּה וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ:
 כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסִכָּה בְּיוֹם רָעָה, יִסְתַּרְנִי בְּסִתֵּר אֶהְלוֹ, בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי:
 וְעֵתָה יְרוֹם רֹאשִׁי עַל אֵיבֵי סְבִיבוֹתַי וְאַזְבַּחַהּ בְּאַהֲלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה,
 אֲשִׁירָה וְאַזְמַרְהָ לַיהוּה:
 שִׁמְעֵ יְהוּה קוֹלִי אֶקְרָא וְחַנּוּנִי וְעֲנֵנִי:
 לֵךְ אָמַר לְבִי בְקִשׁוֹ פָּנָי, אֶת פָּנֶיךָ יְהוּה אֲבַקֵּשׁ:
 אֶל תִּסְתַּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי אֶל תֵּט בְּאַף עֲבֹדֶךָ עֲזַרְתִּי הָיִיתָ,
 אֶל תִּטְשֵׁנִי וְאֶל תַּעֲזֹבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
 כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי, וַיְהוּה יֹאסֶפְנִי:
 הוֹרֵנִי יְהוּה דְרָכֶךָ וּגְחֹנִי בְּאַרְח מִישׁוֹר, לְמַעַן שׁוֹרְרֵי:
 אֶל תִּתְּנֵנִי בְּנַפְשׁ צָרִי, כִּי קָמוּ בִי עֲדֵי שִׁקֵּר וַיִּפְחַח חֲמָס:
 חזן לֹאֵל הֶאֱמַנְתִּי לְרֹאוֹת בְּטוֹב יְהוּה בְּאַרְץ חַיִּים:
 קוֹה אֶל יְהוּה חֲזֹק וַיֵּאֱמֶן לְבָבָהּ, וְקוֹה אֶל יְהוּה:

האבלים אומרים קדיש יתום [עמ' 47].

לדוד ה' אורי: ראה עמ' 211.

קדיש יתום: ראה עמ' 205.

מִשְׁךָ עֲבָדְךָ אֶל רְצוֹנְךָ,
יִשְׁתַּחֲוֶה מוֹל הַדָּרֶךְ,
מִנְפֶת צוּף וְכָל טָעַם.

נִפְשֵׁי חוֹלַת אֶהְבְּתָךְ,
בְּהִרְאוֹת לָהּ נֶעַם זִיוְךָ,
וְהִיתָה לָךְ שְׂפִיחַת עוֹלָם.

וְחוּס נָא עַל בֶּן אוֹהֲבֶךָ,
לְרְאוֹת בְּתַפְאֶרֶת עֲזֶךָ,
חוֹשָׁה נָא, וְאֵל תִּתְעַלֵּם.

עָלֶי אֶת סֶבֶת שְׁלוֹמְךָ,
גִּילָה וְנִשְׁמַחָה בְּךָ.
וְחַנְּנֵי כִימֵי עוֹלָם.

יְשִׁיבָה יְדִיד נֶפֶשׁ, אָב הֶרְחַמְנוּ,
יְרוּץ עֲבָדְךָ כְּמוֹ אֵיל,
כִּי יַעֲרֵב לוֹ יְדִידוֹתָךְ.

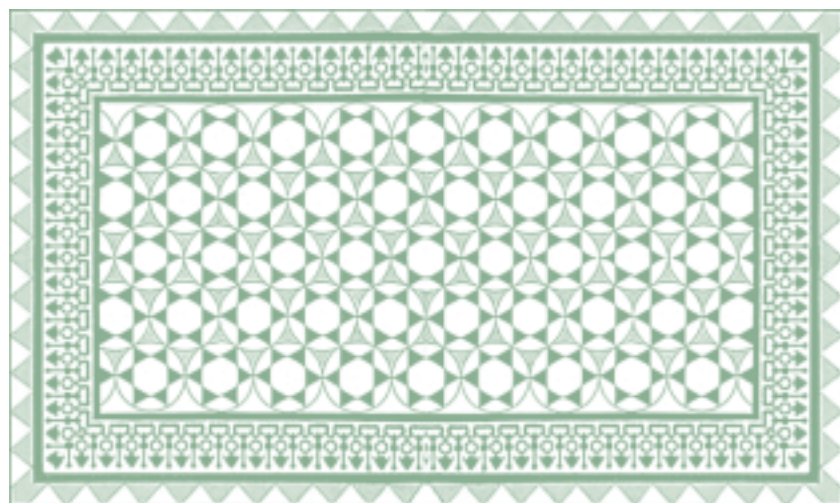
הָדוּר, נְאֻה, זִיו הָעוֹלָם,
אָנָּא, אֵל נָא, רַפָּא נָא לָהּ
אֲז תִּתְחַזַּק וְתִתְרַפָּא

וְתִיק, יְהִמו רַחֲמֶיךָ
כִּי זֶה כְּמָה נִכְסֵי נִכְסֵי
אָנָּא, אֵיל, מַחְמַד לְבִי,

הַגִּילָה נָא וּפְרִשׁ, חֲבִיב,
תֵּאִיר אֶרְצֵי מַכְבוֹדְךָ,
מִהָר, אָהוּב, כִּי בֵּא מוֹעֵד,

■ **משך עבדך אל רצונך:** הבא אותי לעשות את רצונך. **הדרך:** רוממותך ופארך. **יערב לו ידידותך:** תנעם לי אהבתך. **מנפת צוף וכל טעם:** יותר מכל מתיקות שבעולם. **חולת אהבתך:** חולה מרוב אהבה אליך. **בהראות לה נעם זיוך:** על ידי שתראה לה [לנפש] את אורך המתוק. **ותיק:** מי שקדם לכל. **יהמו:** יתעוררו. **זה כמה:** מזה זמן רב. **מכבודך:** על ידי התגלות כבודך. **מועד:** זמן [הגאולה]. **וחנני:** השפע עלי חן וחסד. **כימי עולם:** כימי קדם.

ידיד נפש: פיוט שנתחבר במאה השש-עשרה בצפת על ידי המקובל ר' אלעזר אזכרי. הפיוט מורכב מארבעה בתים ובראשם מצוי כאקרוסטיכון שם ה'. הפיוט חרוז וכתוב במשקל של שמונה הטעמות בכל מחצית טור [י/דיד/נ/פש/אב/ה/רח/מן - מ/שוד/עב/דך/אל/ר/צו/נך וכו']. הפיוט היה נפוץ מאוד ועם הזמן חלו בו שינויים ושיבושים, והנוסח המובא כאן הוא זה שנתגלה בכתב ידו המקורי של המחבר. כך, למשל, הנוסח "אנא אלי מחמד לבי / חושה נא ואל תתעלם" שנשתבש ל"אלה חמדה לבי וחוסה נא ואל נא תתעלם". הפיוט נותן ביטוי עז לתשוקתו של המשורר להגיע אל קרבת ה' ולזכות בחסדו ובטובו, והוא הולם יפה את המעבר מימות החולין אל קדושת השבת.

קבלת שבת

קבלת שבת: התלמוד הבבלי מספר, כי "רבי חנינא היה מתעטף [בבגד], ובערב שבת לקראת לילה היה אומר 'בואו ונצא לקראת שבת המלכה'. רבי ינאי היה לובש בגדיו בערב שבת ואומר 'בואי כלה בואי כלה'" [שבת קיט ע"א] (המקור בארמית). סיפור זה על מעשה של יחידים הפך בקרב המקובלים של צפת, לקראת סוף המאה השש-עשרה, יסוד לטכס קבלת פני השבת: יציאה סמלית לקראתה לשדות וקידום פניה באורח חגיגי על ידי אמירת מזמורי תהילים ופיוטים. המזמורים שנבחרו לשם כך מהללים את ה' ועוסקים באופנים שונים בהתגלותו ובעיקר במלכותו על עם ישראל, על אומות העולם ועל כל מרכיבי הבריאה. קבלת שבת היא איפוא גם קבלת עול מלכות שמים. טכס קבלת שבת התחבב על כלל קהילות ישראל והתפשט בהדרגה בכל תפוצותיו, אף שבמקומות שונים, כגון קהילות הבלקן וגרמניה, הוא נתקבל בהיסוסים ובהסתייגויות בגלל החידוש שבו. [ביטוי לאיחורו של הטכס הוא ההיתר למנות כחזן לקבלת שבת גם נער שטרם מלאו לו שלוש-עשרה שנה, וכן אמירת קבלת שבת מפי החזן בעומדו על הבימה ולא ליד העמוד הסמוך לארון הקודש]. הטכס כולל שישה מזמורים [המסמלים את ששת ימי השבוע], שני פיוטים בעלי גוון מיסטי ["אנא בכח" ו"לכה דודי"] ומזמור שביעי כנגד יום השבת [שראשיתו "מזמור שיר ליום השבת"], מזמור שעם הזמן צורף אליו גם המזמור העוקב לו בספר תהילים, כיוון שראו את שניהם כקשורים זה בזה קשר הדוק. --בהזדמנויות מיוחדות [כגון בשבת חול המועד או אם חל חג ביום שישי או בשבת] מקצרים בטכס קבלת שבת ואומרים רק חלקים ממנו, כיוון שהטכס נתפס בעיקרו כמעבר מימות החול אל קדושת השבת, ובאותן הזדמנויות אין המעבר חד ואינו מצריך דגש מיוחד. במקרים אלה מתחילה התפילה באמירת "מזמור לדוד" [עמ' 56] ואומרים רק חלק מבתי הפיוט "לכה דודי". כן אין אומרים את הקטע הארמי הפותח ב"כגונא" [עמ' 64].

לכו

נְרַנְנָה לַיהוָה, נְרִיעָה לְצֹר יִשְׁעֵנוּ:
נְקַדְמָה פָּנֵינוּ בַתּוֹדָה, בְּזִמְרוֹת נְרִיעַ לוֹ:
כִּי אֵל גָּדוֹל יְהוָה, וּמִלֶּךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים:
אֲשֶׁר בִּידוֹ מַחְקְרֵי אָרֶץ, וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ:

אֲשֶׁר לוֹ הַיָּם וְהוּא עֹשֶׂהוּ, וַיִּבְשֹׁת יַדָּיו יַצְרוּ:
בָּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרַעַה, נִבְרַכָּה לִפְנֵי יְהוָה עֲשֵׂנוּ:
כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וְאַנְחֵנוּ עִם מְרֵעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ, הַיּוֹם אִם בְּקִלּוֹ תִשְׁמָעוּ:
אֵל תִּקְשׁוּ לִבְבְּכֶם כְּמַרְיָבָה, כְּיוֹם מִסַּה בְּמַדְבָּר:
אֲשֶׁר נִסּוּנֵי אֲבוֹתֵיכֶם, כַּחֲנוּנֵי גַם רָאוּ פְעָלַי:
אֲרַבְעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וְאָמַר עִם תַּעֲי לִבְבְּךָ, וְהֵם לֹא יִדְעוּ דְרָכָי:
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי, אִם יִבְאוּן אֶל מְנוּחָתִי:

שִׁירוֹ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ, שִׁירוֹ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ:
שִׁירוֹ לַיהוָה בְּרֹכּוֹ שְׁמוֹ, בְּשָׂרוּ מִיּוֹם לְיוֹם יִשְׁעֵתוֹ:
סִפְרוּ בְּגוֹיִם כְּבוֹדוֹ, בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו:

■ **צור ישענו:** האל המגן עלינו כסלע איתן ומושיענו. **מחקרי ארץ:** מעמקי הארץ ומסתריה. **תועפות:** שיא, גובה. **נברכה:** נרד על ברכינו. **עם מרעיתו וצאן ידו:** העם שהוא מנהיג, כרועה המנהיג את הצאן הנתונות להשגחתו. **אם בקלו תשמעו:** אכן ראוי שתישמעו לו ותלכו בדרכיו. **כמריבה, כיום מסה במדבר:** רמז לשני אירועים מתקופת הנדודים במדבר, שבהם גילה עם ישראל את קשי עורפו [סיפור מי מריבה (במדבר כ, א-יג)] ומסה [שמות יז, א-יז]. **גם דאו:** אף על פי שראו. **אקוט בדור:** מאסתי, כעסתי על דור המדבר. **אשר:** על כן, לפיכך. **באפי:** בכעסי.

לכו נרננה: מזמור זה נבחר לעמוד בראש מזמורי קבלת שבת כנראה בגלל הקריאה שבראשו לשיר ולשבח את ה', ובשל העובדה שהוא מזכיר את סיפור הבריאה, שסופו בשבת. לאחר שהמזמור מתאר את ה' כאדון הבריאה וכאחראי לגורל העם, פונה בו ה' אל עם ישראל ומזהירם שלא להיות כדור המדבר: בני הדור ההוא התנהגו שלא כראוי ובשל כך זעם עליהם ה' ואף נשבע שלא יזכו לבוא אל המנוחה ואל הנחלה בארץ ישראל.

כִּי גָדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד, נוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים:
 כִּי כָל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים, וַיהוָה שְׁמַיִם עָשָׂה:
 הוֹד וְהָדָר לִפְנָיו, עֵז וְתַפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ:
 הָבּוּ לַיהוָה מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים, הָבּוּ לַיהוָה כְּבוֹד וְעֵז:
 הָבּוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ, שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו:
 הַשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ, חִילוּ מִפְּנֵי כָל הָאָרֶץ:
 אָמְרוּ בְּגוֹיִם יְהוָה מֶלֶךְ: אֵף תִּכּוֹן תֵּבֵל בְּל תִּמוֹט, יִדִּין עַמִּים בְּמִישְׁרֵים:
 חו"ן יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ, יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ:
 יַעֲלֶז שְׂדֵי וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ, אֵז יִרְנְנוּ כָּל עַצֵּי יַעַר:
 לִפְנֵי יְהוָה כִּי בָא כִּי בָא לְשֹׁפֵט הָאָרֶץ, יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצַדֵּק, וְעַמִּים בְּאַמוּנָתוֹ:

תהלים צז

יְהוָה מֶלֶךְ תִּגַּל הָאָרֶץ, יִשְׁמְחוּ אַיִים רַבִּים:
 עָנָן וְעַרְפֶּל סְבִיבָיו, צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כְּסָאוֹ:
 אֵשׁ לִפְנֵי תֵלֶה, וְתִלְהֵט סְבִיב צָרְיוֹ:
 הָאִירוּ בְּרַקְיוֹ תֵּבֵל, רְאֵתָה וְתַחַל הָאָרֶץ:
 הָרִים כְּדוֹנָג נִמְסוּ מִלִּפְנֵי יְהוָה, מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ:
 הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צֶדֶקוֹ, וְרֵאוּ כָּל הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ:
 יִבְשׂוּ כָּל עֲבָדֵי פֶסֶל הַמֵּתְהַלְלִים בְּאֱלִילִים, הַשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים:
 שְׁמַעְהָ וְתִשְׁמַח צִיּוֹן וְתִגְלַנָּה בְּנוֹת יְהוּדָה, לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְהוָה:

■ **חצרותיו:** חצרות המקדש. **חילו:** רעדו, יראו. **כל הארץ:** כל יושבי תבל. **תכון תבל בל תמוט:** העולם יתקיים ולא יתמוטט. **במישרים:** בצדק וביושר. **שדי:** השדה.
 ■ **איים:** יושבי האיים הרחוקים. **מכון:** יסוד, בסיס. **ותחל:** רעדה ונדעזעה מאימה. **למען משפטיך:** מפני שאתה שופט ביושר ובצדק.

כִּי אָתָּה יְהוָה עֲלִיּוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ, מְאֹד נִעְלִיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים:
חזן אֲהַבִּי יְהוָה שְׁנָאוֹ רָע, שְׁמֵר נִפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יִצְלִים:
אֹר זָרַע לְצַדִּיק, וְלִישְׂרֵי לֵב שְׁמַחָה:
שְׁמַחוּ צַדִּיקִים בִּיהוָה, וְהוֹדוּ לְזִכְרֵךְ קָדְשׁוֹ:

תהלים צח מְזִמּוֹר שִׁירֵי לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ כִּי נִפְלְאוֹת עָשָׂה,
הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וְזָרַע קָדְשׁוֹ:
הוֹדִיעַ יְהוָה יְשׁוּעָתוֹ, לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גְּלָה צְדָקָתוֹ:
זָכַר חֲסִדוֹ וְאַמוּנָתוֹ לְבַיִת יִשְׂרָאֵל, רְאוּ כָּל אֲפָסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ:
הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ, פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמְרוּ:
זַמְרוּ לַיהוָה בְּכַנּוֹר, בְּכַנּוֹר וְקוֹל זְמֶרָה:
בְּחִצְצָרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר, הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה:
חזן יִרְעַם הַיָּם וּמִלְאוּ, תִּבֵּל וַיִּשְׁבִּי בָּהּ:
נְהַרֹת יִמְחֲאוּ כָּף, יַחַד הָרִים יִרְנְנוּ:
לִפְנֵי יְהוָה כִּי בָּא לְשַׁפֵּט הָאָרֶץ, יִשְׁפֹּט תִּבֵּל בְּצַדֵּק וְעַמִּים בְּמִישְׁרִים:

תהלים צח יְהוָה מֶלֶךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים, יֵשֵׁב כְּרוּבִים תִּנּוּט הָאָרֶץ:
יְהוָה בְּצִיּוֹן גָּדוֹל, וְרָם הוּא עַל כָּל הָעַמִּים:
יֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קְדוֹשׁ הוּא:

אור זרע: אור רב עתיד לזרוח. **זכר קדשו:** שמו הקדוש. ■ **הודיע ה' ישועתו:** ישועת ה' נודעה בריבים. **אמונתו:** הבטחתו הנאמנה. **כל אפסי ארץ:** היושבים בכל קצווי תבל. **במישרים:** בצדק ובישר.
■ **ירגזו:** יפחדו, ירעדו. **ישב כרובים:** כינוי לה', הרוכב כביכול על הכרובים שעל ארון הברית. **תנוט:** תנוד, תרעד.
ה' בציון גדול: גדולת ה' נודעה בציון.

ועז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים,
 משפט וצדקה ביעקב אתה עשית:
 רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להרם רגליו קדוש הוא:
 משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו, קראים אל יהוה והוא יענם:
 בעמוד ענן ידבר אליהם, שמרו עדתיו וחק נתן למו:
 חזן יהוה אלהינו אתה עניתם, אל נשא היית להם, ונגם על עלילותם:
 רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להר קדשו, כי קדוש יהוה אלהינו:

עמידה **מזמור לדוד**. הבו ליהוה בני אלים, הבו ליהוה כבוד ועז: תהלים כט
 הבו ליהוה כבוד שמו, השתחוו ליהוה בהדרת קדש:
 קול יהוה על המים אל הכבוד הרעים, יהוה על מים רבים:
 קול יהוה בכח, קול יהוה בהדר:
 קול יהוה שבר ארזים, וישבר יהוה את ארזי הלבנון:
 וירקידם כמו עגל, לבנון ושריון כמו בן ראמים:
 קול יהוה חצב להבות אש:
 קול יהוה יחיל מדבר, יחיל יהוה מדבר קדש:

עז מלך: המלך העז, החזק. **כוננת מישרים**: ביססת וקבעת סדרים מתוקנים וישרים. **להדם רגליו**: כינוי לבית המקדש [או לארון הברית]. **בקראי שמו**: בין המתפללים לפניו. **עדתי**: מצוותיו. **למו**: להם. **נשא**: סולח. **עלילותם**: מעשייהם הרעים. ■ **הבו לה**: שבחו את ה' [על כבודו ועזו]. **בני אלים**: הפמליה השמימית. **שריון**: הר חרמון [דברים ג, ט]. **חצב**: מבקיע בכוח מן הסלעים. **יחיל**: יריעיד.

מזמור לדוד: מזמור זה – שאינו שייך לקבוצת המזמורים צב-צט המרכיבה את עיקר קבלת שבת – עוסק בהתגלות ה' המביאה את הטבע כולו לראיה ורעד. סיום המזמור מבטיח מתנה כפולה של ה' לעמו: עוז ועוצמה מכאן ושלוש ושלוה מכאן. קשרו של המזמור אל תפילת השבת מודגש כבר בתלמוד הירושלמי [ברכות ד, ג [ה ע"א]], הקובע כי שבע ברכות העמידה של שבת [ראה עמ' 76] הן כנגד שבע הפעמים שבהן נזכרת המילה "קול" במזמורנו.

חזו קול יהוה יחולל אילות ויחשף יערות, ובהיכלו בלו אמר כבוד:
יהוה למבול ישב, וישב יהוה מלך לעולם:
יהוה עז לעמו יתן, יהוה יברך את עמו בשלום:

ואומרים בלחש:

אָנָּא, בְּכַח גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תִּתִּיר צְרוּרָה.
קִבֵּל רִנַּת עַמְּךָ, שְׂגָבֵנוּ, טְהַרְנוּ, נוֹרָא.
נָא גְבוּר, דּוֹרְשֵׁי יַחֲוֹדֶךָ כְּכַבַּת שְׁמַרְס.
בְּרָכִים, טְהַרְס, רַחֲמֵי צְדָקָתְךָ תְּמִיד גְּמָלִים.
חֲסִין קְדוּשָׁה, בְּרַב טוֹבָךָ נִהַל עֲדָתְךָ.
יְחִיד גְּאֻדָּה, לְעַמְּךָ פְּנֵה, זֹכְרֵי קְדוּשָׁתְךָ.
שׁוֹעֲתֵנוּ קִבֵּל וְשִׁמַּע צַעֲקוֹתֵנוּ, יוֹדַע תַּעֲלוּמוֹת.
בְּרוּךְ יֵשׁ כְּבוֹד מְלֻכוֹתָו לְעוֹלָם וָעֶד. ^{ישיבה}

יחולל: יבהיל, ירעיד ויריץ. **ויחשף:** יגלה את הקרקע (על ידי התמוטטות העצים). **כלו:** כל הנמצא בהיכלו. ה' **למבול ישב וכו':** ה' ישב לשפוט את העולם בתקופת המבול, ומאותם ימים ואילך מתגלה מלכותו בעולם.
■ **תתיר צרורה:** תפתח את כבליה של האומה הסובלת מאויביה וצריה. **שגבנו:** חזקנו, גדלנו ורוממנו. **נורא:** כינוי לקב"ה, שמשמעו: מטיל יראה. **דורשי יחודך:** עם ישראל המכריזים שאתה אחד. **כבבת שמרס:** שמור אותם כבבת העין. **גמלם:** הענקה להם. **חסין:** חזק. **גאה:** עליון, רם ונישא. **זוכרי קדשתך:** המזכירים בתפילתם את קדושתך. **שועתנו:** צעקתנו, תפילתנו.

אנא בכח: תפילה שמוצאה בחוגי המיסטיקאים של ימי הביניים והיא מיוחסת במסורתם לתנא ר' נחוניא בן הקנה. התפילה מורכבת משבעה טורים שבכל אחד מהם שש מילים. ראשי המילים [אב"ג ית"צ קר"ע שט"ן וכו'] יוצרים, לפי המסורת הקבלית, את ה"שם בן מ"ב אותיות" המוזכר בתלמוד הבבלי כאחד משמותיו של האל (קידושין עא ע"א). לכן אומרים בסופה של התפילה את המשפט "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שאיננו חלק מתפילה זו, כפי שעושים אחרי הזכרת שם ה' גם במקומות אחרים [כגון עמ' 70]. נראה ששילוב "אנא בכח", העוסק בשמו של ה', אחרי "מזמור לדוד" נובע מן המספר הרב של הופעות שם ה' במזמור (שמונה-עשרה פעם!).

לְכָה

דוּדֵי לְקִרְאֵת פְּלָה,
פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

לְכָה דוּדֵי לְקִרְאֵת פְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

שְׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדַבּוֹר אֶחָד,
הַשְּׂמִיעֵנוּ אֵל הַמִּיחָד,
יְהוָה אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד,
לְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת וּלְתִהְלָה.

לְכָה דוּדֵי לְקִרְאֵת פְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

לְקִרְאֵת שַׁבַּת לְכוּ וְנִלְכָה,
כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה,
מֵרֵאשׁ מְקַדֵּם נְסוּכָה,

■ **שְׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדַבּוֹר אֶחָד:** בעשרת הדיברות נאמרה לגבי השבת לשון "זכור" (שמות כ, ח) וגם לשון "שמור" (דברים ה, יב), ועל כך נאמר בתלמוד הבבלי (שבועות כ ע"ב), כי "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו", כלומר בפעם אחת נאמרו שתי המילים יחדיו, והוא מעשה של פלא שאין אדם יכול לעשות כמותו. **אל המיוחד:** אל שמייחידים את שמו, כלומר מכריזים כי הוא אחד ויחיד. **לשם:** פרסום וכבוד. **מקור הברכה:** כל ימות השבוע שואבים ברכה וחיות מן השבת. **מראש מקדם נסוכה:** השבת נעשתה מלכה ונסיכה לפני שנברא העולם [כפי שהולך הפייטן ומסביר בהמשך הבית].

לכה דודי: פיוט ברוח הקבלה שחיבר ר' שלמה אלקבץ הלוי [נפטר בצפת לקראת סוף המאה השש-עשרה]. ואף שהיו בנמצא כמה פיוטי "לכה דודי" באותם ימים, זכה פיוטו של אלקבץ למעמד מיוחד בזכות המלצה שהמליץ עליו האר"י. לפיוט עשרה בתים [והראשון שבהם משמש גם כפזמון חוזר] ושמו של המחבר רשום באקרוסטיכון בראשי הבתים, מן הבית השני ואילך ["שלמה הלוי"]. שלושת הטורים הראשונים שבכל בית חוזרים בחרוז אחד, המתחלף בכל בית; ואילו הטור הרביעי מסתיים בחרוז אחד לאורך הפיוט כולו. הפיוט משופע ברמיזות רבות אל פסוקי מקרא [ובמיוחד אל נבואות הנחמה של

סוף מעשה במחשבה תחלה.
לכה דודי לקראת פלה, פני שבת נקבלה.
מקנש מלך עיר מלוכה,
קומי צאי מתוך ההפכה,
רב לך שבת בעמק הבכא,
והוא יחמל עליך חמלה.
לכה דודי לקראת פלה, פני שבת נקבלה.

התנערי, מעפר קומי,
לבשי בגדי תפארתך עמי,
על יד בן ישי בית הלחמי,
קרבה אל נפשי גאלה.
לכה דודי לקראת פלה, פני שבת נקבלה.

סוף מעשה במחשבה תחלה: השבת באה לעולם אמנם לאחר ששת ימי הבריאה, אך היא קדמה במחשבת האלהים לבריאת העולם. **מקדש מלך:** ירושלים. **הפכה:** חורבן ואובדן. **עמק הבכא:** מקום של בכייה וצער, כינוי לגלות. **על יד בן ישי בית הלחמי:** באמצעות המשיח, מצאצאי דוד בן ישי מבית לחם. **קרבה אל נפשי גאלה:** התקרב אל נפשי וגאל אותה.

ישעיהו] ואל מדרשי חז"ל, והבנה מלאה של הדברים דורשת לקרוא אותם קריאה דו-מישורית: ברובד הראשוני והפשוט שלו מדבר הפיוט בו בזמן על יום השבת, עם ישראל, ירושלים והגאולה. ה"דוד" הוא לעיתים עם ישראל ולעיתים הוא ה', ואילו ה"כלה" – המלכה היא לעיתים ירושלים, לעיתים השכינה ולעיתים עם ישראל. כפילות זו מובנת ברובד הנסתר, הקבלי, של הפיוט, שבו מזוהים השבת, עם ישראל, ירושלים והשכינה עם ספירת מלכות, הכמהה להתייחד עם אהובה, הקב"ה, ספירת תפארת. מן הפיוט עולה תחושה חריפה של חורבן וגלות ואמונה לווהטת בגאולה המתקרבת ובאה.

הַתְּעוֹרְרֵי הַתְּעוֹרְרֵי,
כִּי בָּא אֲוֶרֶךְ קוּמֵי אֲוֶרֶי,
עוֹרֵי עוֹרֵי, שִׁיר דְּבִרֵי,
כְּבוֹד יְהוָה עָלֶיךָ נִגְלָה.

לְכֵה דוֹדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

לֹא תִבְשִׂי וְלֹא תִכְלְמִי,
מָה תִשְׁתַּחֲוִי וּמָה תִתְהַמֵּי,
בְּךָ יִחַסּוּ עַנְיֵי עַמִּי,
וּנְבַנְתָּה עִיר עַל תְּלָה.

לְכֵה דוֹדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

וְהָיוּ לְמִשְׁסָה שְׂאֵסִיךְ,
וְרַחֲקוּ כָּל מְבַלְעֵיךְ,
יִשִּׁישׁ עָלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ,
כְּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כְּלָה.

לְכֵה דוֹדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

יִמִּין וּשְׂמֹאל תִּפְרָצֵי,
וְאֵת יְהוָה תִּעְרִיצֵי,

תשתוחחי: תהיי כפופה ומושפלת. **תהמי:** תבכי, תאנחי. **יחסו:** ימצאו מנוח ומחסה. **תלה:** חורבותיה [של ירושלים]. **והיו למשסה שאסיך:** הבוזים אותך יהיו לבז ולשלל. **מבלעיך:** משחיתייך ומחריבייך. **כמשוש:** כשמחת. **תעריצי:** תיראי ותכבדי.

עַל יַד אִישׁ בֶּן פְּרָצִי,
וְנִשְׁמָחָה וְנִגְיָלָה.

לְכָה דוּדֵי לְקִרְאֵת פְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

הבית האחרון של הפיוט נאמר כשהציבור קם ופונה לכיוון פתח הכניסה אל בית הכנסת:

בּוֹאֵי בְּשֵׁלוֹם עֲטַרְת בְּעֵלָה,
גַּם בְּרִנָּה וּבִצְהָלָה,
תּוֹךְ אֲמוּנֵי עִם סְגָלָה,
בּוֹאֵי כָלָה, בּוֹאֵי כָלָה,
בּוֹאֵי כָלָה, שַׁבַּת מְלַכְתָּא.

לְכָה דוּדֵי לְקִרְאֵת פְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

אם ישנם אבלים הבאים לבית הכנסת, הם ממתנינים מחוצה לו עד לאחר "לכה דודי". או מכריז הנבאי "ניחום אבלים" [או: "צאו לקראת האבלים"] והם נכנסים אל אולם התפילה כשהקהל מנחם אותם באומר:

הַמְקוּם יִנְחַם אֶתְכֶם [אוֹתְךָ] בְּתוֹךְ שְׂאֵר אַבְלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם וְלֹא תוֹסִיפוּ [תוֹסִיף] לְדַאֲבָה עוֹד.

בן פרצי: כינוי למשיח, שהוא מבית דוד ומצאצאי פרץ בן יהודה. **עטרת בעלה:** מי שמביאה כבוד ותפארת לבעלה.
תוך אמוני עם סגלה: אל עם המאמינים, העם הנבחר, עם ישראל. **שבת מלכתא:** מארמית: שבת המלכה.
■ לדאבה: לדאוב, לחוש צער.

בואי בשלום: הפנייה לכיוון פתח הכניסה לבית הכנסת באה לתת ביטוי מוחשי לכניסת השבת, והיא מלווה גם בקידה בשעת אמירת "בואי כלה בואי כלה".
המקום ינחם וכו': האבל [בשבוע האבל] נמצא כל השבוע בביתו, אך הוא רשאי לבוא לבית הכנסת בשבת, והציבור מקבל אותו בדברי ניחומים על ידי אמירת הנוסחה המקובלת להזדמנות זו [ובני עדות המזרח נוהגים לומר "תנוחום/תנוחמו מן השמים"]. המנהג לנחם אבלים בערב שבת לאחר "לכה דודי" מתועד רק במאה השנים האחרונות ולא נתקבל בכל מקום ומקום.

ישיבה **מזמור שיר ליום השבת:**

טוב להדות ליהוה, ולזמר לשמך עליון:
להגיד בבקר חסדך, ואמונתך בלילות:
עלי עשור ועלי נבל, עלי הגיון בכנור:
כי שמחתני יהוה בפעלה, במעשי ידיך ארנן:
מה גדלו מעשיך יהוה, מאד עמקו מחשבתך:
איש בער לא ידע, וכסיל לא יבין את זאת:
בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און, להשמדם עדי עד:
ואתה מרום לעלם יהוה:
כי הנה איביך יהוה כי הנה איביך יאבדו, יתפרדו כל פעלי און:
ותרם כראים קרני, בלתי בשמן רענן:
ותבט עיני בשורי, בקמים עלי מרעים תשמענה אזני:
חן צדיק בתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה:
שתולים בבית יהוה, בחצרות אלהינו יפריחו:
עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו:
להגיד כי ישר יהוה, צורי ולא עולתה בו:

■ **עלי עשור:** על כלי נגינה (בעל עשרה מיתרים). **הגיון:** ניגון. **בפרח רשעים וכו':** גם כאשר הרשעים ועושי הרשעה פורחים ונראים כמצליחים, הם עתידים להישמד לנצח. **מרום:** שוכן במרום, תקיף ושלטי. **יתפרדו:** יישמדו ויאבדו. **ותרם כראים קרני:** הגבהת ונישאת אותי כגובה קרני הראמים. **בלתי:** סכתי את בשרי. **ותבט עיני בשורי וכו':** זכיתי לראות במפלת אויבי, זכיתי לשמוע את סיפור מפלתם של אלו שביקשו לפגוע בי. **ישגה:** יגדל וישגשג. **חצרות אלהינו:** חצרות בית המקדש. **עוד ינובון בשיבה:** גם בזקנתם יתנו תנובה, פרי, כלומר יהיו במלוא כוחם וצדיקותם. **ולא עולתה בו:** אין בו עוולה ורשעות.

מזמור שיר ליום השבת: כבר בימי הרמב"ם נהוג היה לומר מזמור זה במסגרת תפילת ליל שבת, בוודאי בגלל כותרתו של המזמור המזכירה במפורש את השבת. עם זאת קשרו של המזמור אל יום השבת לא נתברר, ופרשניו נתקשו בדבר מאוד.

יהוה מְלֶךְ גֵּאוּת לִבְשׁ, לִבְשׁ יהוה עֵז הַתְּאֲזָר,

אֵף תִּכּוֹן תִּבֵּל בְּל תִּמוּט:

נִכּוֹן כִּסְאֶךָ מֵאֵז, מֵעוֹלָם אֶתָּה:

נִשְׂאוּ נְהָרוֹת יהוה נִשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם, יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דְּכָכִים:

חֲזוֹן מְקֻלוֹת מִיַּם רַבִּים אֲדִירִים מִשְׁבְּרֵי יָם, אֲדִיר בְּמָרוֹם יהוה:

עֲדֹתֶיךָ נֶאֱמְנוּ מֵאֵד לְבֵיתְךָ נֶאֱזַח קִדְשׁ, יהוה לֹאֲרֹךְ יָמִים:

תרגום:

קדיש יתום

יתגדל ויתקדש שמו הגדול.

[אמן].

בעולם שברא כרצונו וימליך

מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו.

[אמן].

בחיכום ובימיכם ובחיי כל בית

ישראל במהרה ובזמן קרוב,

ואמרו אמן.

[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם

ולעולמי עולמים].

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם

ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל

שמו של הקדוש ברוך הוא.

[אמן].

יתגדל ויתקדש שְׁמֵהּ רַבָּא.

אָמֵן.

בְּעֲלָמָא דִּי בְּרָא כְרַעוּתָהּ, וְיִמְלִיךְ

מְלְכוּתָהּ וְיַצְמַח פְּרָקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ.

אָמֵן.

בְּחֵיכּוֹן וּבִימִיכּוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית

יִשְׂרָאֵל, בְּעֲגָלָא וּבְזִמְן קָרִיב,

וְאִמְרוּ אָמֵן.

אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֻלָּם

וּלְעֻלְמֵי עֻלְמֵיָא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרַומֵם

וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל

שְׁמֵהּ דְּקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

אָמֵן.

האבלים

קהל

האבלים

קהל

האבלים

קהל

ואבלים

האבלים

קהל

■ **גאות:** מלכות ופאר. **התאזר:** חגר במתניו כאזור. **תכון:** תבוסה. **נכון כסאך מאז:** מלכותך קיימת מעולם. **נשאו... קולם:** הרימו קולם. **דכים:** קול הכאת הגלים ושבירתם. **מקלות:** [ה' אדיר] יותר מקולות. **אדירים משברי ים:** גלי הים החזקים והתקיפים. **עדתך:** מצוותיך. **לביתך נאוו קדש וכו':** ה', לאורך ימים תשכון בביתך [היינו: בבית המקדש], שהוא נוה קודש, משכן קודש.

קדיש יתום: ראה עמ' 205.

למעלה מכל הברכות [בשבת טובה]:
למעלה ולמעלה מכל הברכות]
והשירות, התשבחות והנחמות,
הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.
[אמן].

יהי שלום רב מן השמים
וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל
ואמרו אמן.
[אמן].

עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת טובה: הַשְּׁלוֹם] בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ אָמֵן.

[אמן].

לְעֵלָּא מִן כָּל בְּרִכְתָּא [בשבת טובה]:
לְעֵלָּא לְעֵלָּא מְכַל בְּרִכְתָּא]
וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא
דְּאֲמִירָן בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.
אָמֵן.

האבלים

קהל

יְהִי שְׁלוֹמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא
וְחַיִּים טוֹבִים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאָמְרוּ אָמֵן.
אָמֵן.

האבלים

קהל

האבלים

קהל

בְּגִנּוּא דַּאֲנוּן מְתִיחְדִין לְעֵלָּא בְּאֶחָד, אוֹף הֵכִי אִיהִי
אֲתִיחְדַת לְתַתָּא בְּרִזָּא דְאֶחָד, לְמַהֲוֵי עֲמַהוּן לְעֵלָּא חַד לְקַבֵּל חַד. קְדִישָׁא בְּרִיךְ
הוּא אֶחָד לְעֵלָּא, לֹא יִתִּיב עַל כְּרִסְיָא דִּיקְרִיָּה עַד דְּאִיהִי אֲתִיעְבִּידַת בְּרִזָּא דְאֶחָד
בְּגִנּוּא דִּילִיָּה, לְמַהֲוֵי אֶחָד בְּאֶחָד. וְהָא אוֹקִימְנָא רִזָּא דִּיהוּהִי אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד.
רִזָּא דְשֶׁבֶת אִיהִי שֶׁבֶת דְּאֲתִאֲחַדַת בְּרִזָּא דְאֶחָד לְמַשְׁרֵי עֲלֵהָ רִזָּא דְאֶחָד, צְלוּתָא

כּוֹנוֹא: קטע זה מספר הזוהר שולב בתפילה רק במאה השמונה-עשרה. עניינו בשכינה המסומלת בשבת ובהתעצמות הקדושה המתרחשת עם כניסת השבת. הקטע גדוש בסמלים קבליים ויש בו נסיון לתאר תהליכים המתרחשים בעולם הספירות העליון וביטוי לשאיפה אנושית להשפיע עליהם כדי לסייע לשפע האלהי לרדת כראוי ממרומים אל עולם האדם. הקטע עוסק בעיקר בשתיים מן הספירות: ספירת תפארת, שהיא בבחינת הזכר, הקדוש ברוך הוא, וספירת מלכות, שהיא הנקבה-השכינה-השבת. הפיסקה הראשונה ניתנת להתפרש באופן כללי כך: כשם ששש הספירות העליונות שמעל לספירת מלכות מתלכדות בשבת לחטיבה אחת - וזה הסוד שבאמירת הפסוק "שמע ישראל" שיש בו שש מילים - כך גם השכינה-מלכות-שבת מתאחדת עם כל כוחותיה המלאכיים. רק בתנאים אלה יכול להיווצר הקישור והזיווג בין השכינה-מלכות ובין הקב"ה-תפארת [ספירת תפארת המצויה במרכז שש הספירות העליונות]. הזיווג בין תפארת ומלכות מאפשר את ירידת השפע האלהי לעולם כולו.

רזא דשבת: ופירוש הדברים באופן כללי: תפילת שבת, תפילתם של בני אדם בעולם התחתון [וקריאת

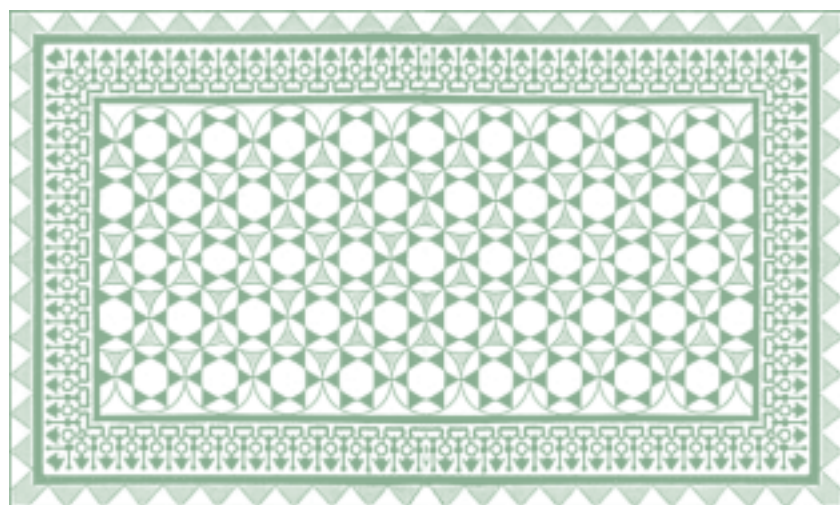
דְּמַעְלֵי שַׁבָּתָא, דְּהָא אֲתֵאחֲדַת כְּרִסְיָא יְקִירָא קְדִישָׁא בְּרֻזָּא דְאַחַד, וְאֲתֵתְקַנַּת לְמַשְׁרֵי עֵלְהָ מַלְכָּא קְדִישָׁא עֲלָאָה. כִּד עֵיל שַׁבָּתָא אִיהִי אֲתֵיחֲדַת וְאֲתֵפְרִישַׁת מְסֻטָּא אַחְרָא, וְכֹל דִּינִין מִתְעַבְרִין מִנָּה, וְאִיהִי אֲשַׁתָּאֲרַת בִּיחֻדָּא דְנִהֲרֵי קְדִישָׁא וְאֲתַעְטַרַת בְּכַמָּה עֲטָרִין לְגַבֵּי מַלְכָּא קְדִישָׁא. וְכֹל שְׁלִטְנֵי רְגִזִין וּמְאָרֵי דְדִינָא כְּלָהּוּ עֲרָקִין וְאֲתַעְבְּרוּ מִנָּה, וְלִית שְׁלִטְנָא אַחְרָא כְּכִלְהוּ עֲלֵמִין. וְאֲנַפְהָא נִהֲרִין בְּנִהֲרֵי עֲלָאָה וְאֲתַעְטַרַת לְתַתָּא בְּעַמָּא קְדִישָׁא, חוּן וְכִלְהוּן מִתְעַטְרִין בְּנִשְׁמַתִּין חֲדָתִין כְּדִין שִׁירֻתָּא דְצִלוּתָא לְבִרְכָּא לֵה בְּחֻדָּה בְּנִהֲרֵי דְאַנְפִין.

תרגום:

כשם שהן [הספירות] מתייחדות למעלה ב"אחד", כך גם היא [ספירת מלכות] שהיא השכינה ומיוצגת בשבת [מתייחדת למטה בסוד "אחד", להיות עמהן למעלה אחד כנגד אחד. הקדוש ברוך הוא, שהוא אחד למעלה, אינו יושב על כסא כבודו עד שהיא נעשית בסוד "אחד" כדוגמתו, להיות אחד באחד. והנה כבר פירשנו הסוד של 'ה' אחד ושמו אחד".

סוד השבת: היא שבת הנאחדת בסוד "אחד", שישרה עליה סוד "אחד", [ב]תפילה של כניסת השבת, שהרי כסא הכבוד הקדוש נאחד בסוד "אחד" ונתקן שישרה עליו המלך הקדוש העליון. כשכונסת השבת היא מתייחדת ונפרשת מסטרא אחרא, וכל הדינים מועברים ממנה, והיא נשארת ביחוד ההארה הקדושה ומתעטרת בכמה עטרות אצל המלך הקדוש, וכל ממשלות הרוגו ובעלי הדין כולם בורחים ומועברים ממנה, ואין שלטון אחר בכל העולמות. ופניה מאירים בהארה עליונה והיא מתעטרת למטה בעם הקדוש, וכולם מתעטרים בנשמות חדשות. וזו תחילת התפילה לברך אותה בחדוה במאור פנים.

"שמע ישראל" בכלל זה], נותנת לשכינה, המסומלת גם בכסא הכבוד, כוח להתאחד עם כל כוחותיה וכן לקבל שפע מספירת תפארת, המסמלת את המלך הקדוש העליון, הקב"ה. כל כוחות הרע [”סטרא אחרא”] הנאחזים בשכינה בימות השבוע נעלמים בזכות תפילת שבת, דבר המאפשר לה לקבל את האור השופע עליה מן העליונים. אור זה מגיע גם אל כל המתפללים והם מתעטרים בזכותו בתוספת ה"נשמה היתרה" [השורה על כל אדם מישראל ביום השבת], בחדוה ובמאור פנים. -- מייד לאחר קטע זה מופיע בספר הזוהר המשפט "ברכו את ה' המבורך", והוא ראשיתה של תפילת ערבית.

ערבית לליל שבת

תפילת ערבית: אחת משלוש התפילות הקבועות הנאמרות בכל יום. זמן אמירתה הוא מצאת הכוכבים ואילך, אך בערב שבת – כדי להוסיף מקודש אל חול – נוהגים לומר אותה מיד לאחר תפילת מנחה, גם אם טרם שקעה השמש. לתפילת ערבית [שיש הקוראים לה "מעריב"] שני חלקים מרכזיים: קריאת שמע וברכותיה ותפילת העמידה. קריאת שמע, לפי חז"ל, היא חובה גמורה מן התורה, אך אמירת תפילת העמידה נחשבה בימי התנאים כרשות [תלמוד בבלי, ברכות כז ע"ב]. רק עם השנים קיבל עם ישראל על עצמו לומר אותה כחובה גמורה, אף שמבחינה הלכית פורמאלית היא עדיין נחשבת כתפילת רשות. ייחודה זה של תפילת ערבית נובע מהבדל מרכזי בינה לבין שתי התפילות היומיות האחרות: בעוד ששחרית ומנחה נוסדו כנגד הקרבנות שהוקרבו בבית המקדש בבוקר ובין הערביים, תפילת ערבית באה לעולם, ככל הנראה, כשחשו אנשים בצורך לחתום את היום ולקדם את בוא הלילה במעמד של תפילה. על פי האגדה היה יעקב אבינו הראשון שהתפלל תפילה זו [תלמוד בבלי, ברכות כו ע"ב].

הזמנת הציבור לתפילה עמידה

חון בְּרָכוּ אֶת יְהוָה הַמְּבָרָךְ.

קודל [קידה] בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

חון בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

קריאת שמע וברכותיה

ברכת "מעריב ערבים"

הברכה הראשונה לפני קריאת שמע

ישיבה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,

אֲשֶׁר בְּדַבְּרוֹ מְעַרֵּב עַרְבִים, בְּחֶכְמָה פּוֹתַח שְׁעָרִים,

וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עֵתִים וּמַחְלִיף אֶת הַזְּמַנִּים,

וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בְּרָקִיעַ כְּרִצּוֹנוֹ.

בוֹרֵא יוֹם וְלַיְלָה, גּוֹלֵל אֹרֶךְ מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אֹרֶךְ.

חון וּמַעֲבִיר יוֹם וּמַבְיֵא לַיְלָה, וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה, יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ.

■ **שערים:** שערי השמים. **במשמרותיהם:** במיקומם ובסדרם הנכון. **גולל אור וכו':** מביא את האור ואת החושך לסירוגין בזה אחר זה, כבגלגל. **ה' צבאות שמו:** והוא לשון הפסוק "נותן שמש לאור יומם... ירח וכוכבים לאור לילה... ה' צבאות שמו" (ירמיהו לא, לד).

ברכו וכו': זו הפתיחה הרשמית של תפילות ערבית ושחרית בציבור, והיא מתועדת כבר בתקופת המשנה [ברכות ז, ג].

קריאת שמע וברכותיה: על פרשיות קריאת שמע והברכות המקיפות אותן, על תולדותיהן ונושאייהן, ועל דרך קריאתן בציבור ראה בהרחבה להלן, עמ' 166 ואילך. ארבע הברכות המקיפות את שלוש הפרשיות בערבית מצביעות על שליטת ה' בבריאה ועל חשיבותן של התורה והמצוות, ואף מודות על גאולת מצרים ומבקשות הגנה מן הלילה הקרב.

ברכת "מעריב ערבים": ברכה זו מהללת את ה' על סדרי הטבע המתבטאים במחזור היממה והיא אוניברסאלית באופיה. היא מקבילה בענייניה לברכת "יוצר אור" שלפני קריאת שמע של שחרית [וראה עמ' 167], אך היא קצרה ממנה ומתמקדת מדרך הטבע בלילה היורד.

יֵאל חַי וְקַיִם תָּמִיד, יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְעַרֵב עַרְבִים.

ברכת "אהבת עולם"

הברכה השנייה לפני קריאת שמע

אֶהְבֶּת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ אֶהְבֶּת,
תוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לְמַדָּת.
עַל כֵּן, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּשֹׁכְבֵנוּ וּבְקוֹמֵנוּ נְשִׁיחַ בְּחֻקֶיךָ,
וְנִשְׁמַח בְּדַבְרֵי תִלְמוּד תּוֹרָתְךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד.
חַן כִּי הֵם תַּיִנוּ וְאָרְךְ יָמֵינוּ, וּבְהֵם נִהְגֶה יוֹמָם וְלַיְלָה,
וְאֶהְבֶּתְךָ אֵל תִּסִּיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

פרשיות קריאת שמע

הפרשה הראשונה של קריאת שמע

נוהגים לכסות ביד ימין את העיניים בשעת אמירת הפסוק "שמע ישראל", וכן נוהג להאריך באמירת "אחד".

הקהל והחזן אומרים יחדיו: **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:** דברים ו, ד-ט
ואומרים בלחש: בְּרוּךְ יֵשׁ כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

■ **חיינו וארך ימינו:** התורה מעניקה משמעות לחיים ושמירתה היא ערובה לחיים ארוכים, כפי שמובטח בפסוקים שונים כגון דברים לב; לבמז.

ברכת "אהבת עולם": ברכה זו מודה לה' על שנתן תורה ומצוות לעמו, אות לאהבתו אותם, והיא לאומית באופיה. היא מקבילה בענייניה לברכת "אהבת עולם" הנאמרת לפני קריאת שמע של שחרית [וראה עמ' 173], אך היא קצרה ומתמצתת ממנה.

וְאַהֲבַתְּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל לִבְבְּךָ: וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרַתְּם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטֹטְפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

הפרשה השנייה של קריאת שמע

וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמִיעוּ אֶל מְצוֹ תִי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם דְּבָרִים יא, יג-כא הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וּנְתַתִּי מִטֶּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמְלָקוֹשׁ, וְאִסְפַּתְּ דְגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהַרְךָ: וּנְתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ, וְאָכְלֹתָ וּשְׂבַעְתָּ: הַשְּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְתָרָה אִף יְהוָה בְּכֶם וְעִצַּר אֶת הַשְּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֶּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאֲבַדְתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן לָכֶם: וְשָׁמַתְּ אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרַתְּם אֹתָם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטֹטְפוֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמְדַתְּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְהֵם, כִּימֵי הַשְּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

■ **מאדך:** כוחך ויכולתך. **אות על ידך ... טטפת בין עיניך:** ומפסוק זה למדו חז"ל את מצוות תפילין של יד ושל ראש. [ובתפילין אכן מצויה בין השאר גם פרשת "שמע ישראל"]. **מזוזות ביתך:** המזוזות הן בעיקרון שתי הקורות שבצדי הדלת, אך עם הזמן נתייחד השם "מזוזה" לחפץ מיוחד המוצמד לקורה הימנית של הכניסה לבית ולכל חדר בתוכו. במזוזה מצוי קלף ועליו בין השאר כתובה פרשת "שמע ישראל". ■ **יורה ומלקוש:** החל בגשם הראשון של השנה וכלה באחרון. **תירשך ויצהרך:** יינך ושמןך. **כימי השמים על הארץ:** כל עוד העולם קיים.

פרשיות קריאת שמע: על שלוש הפרשיות ועל הטכסים הקשורים בקריאתן [כגון כיסוי העיניים] ראה בהרחבה להלן, עמ' 174 ואילך.

הפרשה השלישית של קריאת שמע, פרשת ציצית

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמְרָתָם
בַּמַּדְבָּר טו, לז-מא
אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכִּנּוֹף
פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְהוָה
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זֹנִים
אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי, וְהֵייתֶם קֹדְשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים,
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: [אָמְתָם].

המתפלל מצרף אל סוף קריאת שמע את המילה "אמת" שבתחילת הברכה הבאה, ממתין עד שהחזן מכריז בקול רם: "ה' אלהיכם אמת", וממשיך באמירת הברכה הבאה החל ב"ואמונה כל זאת".

ברכת "אמת ואמונה"

הברכה הראשונה לאחר קריאת שמע

אָמֶת וְאִמוּנָה כָּל זֹאת וְקִים עֲלֵינוּ,
כִּי הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאִין זִלְתּוֹ וְאַנְחָנוּ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ.
הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים, מְלַכְנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל הָעָרִיצִים,
הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצְרַיִנוּ, וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשָׁנוּ.
הָעוֹשֶׂה גְדוֹלוֹת עַד אֵין חֶקֶר, נְסִים וְנִפְלְאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר.

- **ציצית:** חז"ל ביארו את המילה כמדברת בצרור של ארבעה חוטים שכופלים אותם ומחברים אל נקב המצוי בפינות הבגד. **כנפי:** קצות. **ונתנו וכו':** את חוטי הציצית נהגו לכוון יחדיו בחוט צמר הצבוע בצבע שהופק מחלזון מיוחד (שזהותו כבר איננה ברורה). **תתורו:** תחפשו ותבקשו (מה שהלב והעין חומדים).
- **וקים:** קבוע ותקף. **מלכים:** כגון פרעה, הנזכר בהמשך, או מלכי עבר הירדן, סיחון ועוג. **הנפרע לנו:** נוקם למעננו.

ברכת "אמת ואמונה": ברכה זו מקבילה בענייניה ובמיבנה לברכת "אמת ויציב" הנאמרת אחרי קריאת שמע של שחרית: תחילה מאשר המתפלל שהוא מקבל על עצמו את כל שנאמר בקריאת שמע, ולאחר מכן הוא מודה על גאולת מצרים [וראה עמ' 177].

הַשֵּׁם נִפְשָׁנוּ בַחַיִּים, וְלֹא נָתַן לַמוֹט רַגְלָנוּ.
הַמְדַרְיֵכְנוּ עַל בְּמוֹת אוֹיְבֵינוּ, וְיָדֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל שׁוֹנְאֵינוּ.
הַעוֹשֶׂה לָנוּ נְסִים וּנְקָמָה בַּפְּרָעָה, אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאֲדַמַּת בְּנֵי חָם.
הַמְכָּה בְּעִבְרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם,
וַיּוֹצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵירוֹת עוֹלָם.
חֲזוֹן הַמַּעֲבִיר בְּנֵיו בֵּין גְּזָרֵי יַם סוּף,
אֶת רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת שׁוֹנְאֵיהֶם בְּתַהוֹמוֹת טַבַּע.
וְרָאוּ בְּנָיו גְּבוּרָתוֹ, שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לְשִׁמּוֹ,
וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם,
מִשָּׂה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה
וְאָמְרוּ כֵּלָם:

שמות טו, יא	קהל וחנון מִי כְמִכָּה בְּאֵלֶם יְהוָה
	מִי כְמִכָּה נֶאֱדָר בִּקְדוֹשׁ
	נוֹרָא תַהֲלֵת עֵשֶׂה פְּלֵא.
	מַלְכוּתְךָ רָאוּ בְּנֵיךָ, בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מִשָּׂה.
	חֲזוֹן קהל וחנון "זֶה אֱלֹהֵינוּ, וְאָמְרוּ:
	יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד.
שמות טו, יח	חֲזוֹן
ירמיה לא, י	וְנֹאמַר: כִּי פָדָה יְהוָה אֶת יַעֲקֹב וַיִּגְאֹל מִיַּד חֲזָק מִמֶּנּוּ.
	בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל.

השם נפשנו וכו': ה' שם אותנו בין האנשים החיים ואינו נותן לנו למעוד ולהיכשל [בעקבות תהלים סו, ט]. **המדריכנו וכו':** עושה שנדרוך על מקומותיהם הגבוהים של אויבינו [על פי דברים לג, כט], **היינו:** נותן לנו שלטון עליהם. **בני חם:** המצרים. **בעברתו:** בזעמו. **גזרי:** קרעי. **ענו:** שוררו. **נורא תהלת:** השומע את תהילתו מתמלא ביירתו. **זה אלי:** כאמור בשירת הים [שמות טו, ב]: "זה אלי ואנוהו".

ברכת "השכיבנו"

הברכה השנייה לאחר קריאת שמע

הַשְּׂכִיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם,
וְהַעֲמִידֵנוּ מִלְּפָנֶיךָ לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם,
וּפְרֹשׂ עָלֵינוּ סִבְתַּת שְׁלוֹמְךָ,
וְתִקְנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ,
וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִדְּהָרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ.
וְהִגֵּן בְּעַדְנוּ, וְהִסֵּר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב, דָּבָר וְחָרָב וְרָעַב וְיָגוֹן,
וְהִסֵּר שָׁטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ, וּבְצֵל כְּנַפְיֶךָ תִּסְתָּרֵנוּ.
כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמְצִילֵנוּ אַתָּה,
כִּי אֵל מְלֹךְ חַנוּן וְרַחוּם אַתָּה.
וְשִׁמְד צְאֵתָנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.
חזן וּפְרֹשׂ עָלֵינוּ סִבְתַּת רַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,
הַפּוֹרֵשׂ סִבְתַּת שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלַיִם.

■ **ותקננו בעצה טובה:** תן לנו עצה טובה ומתוקנת. **והסר שטן:** אפשר שהכוונה לדמות הדמונית והאל-אנושית שהחשש ממנה גובר בלילות, אך יש מפרשים שהכוונה לאויב ולצר בכלל.

ברכת "השכיבנו": ברכה זו – שאין כנגדה ברכה מקבילה אחרי קריאת שמע של שחרית – מבקשת את עזרת ה' מפני הסכנות האורבות לאדם בחייו בכלל ובלילה בפרט. נראה שברכה זו התהוותה בימים קדומים, לפני שנתקבל המנהג להתפלל תפילת עמידה גם בערבית [ראה לעיל, עמ' 68]. על כן היתה ברכת "השכיבנו" באותם ימים הקטע האחרון שנאמר במסגרת תפילות היום, ועובדה זו מסבירה את מספרן הרב של הבקשות שהיא כוללת, כהכנה לקראת בוא הלילה.

הפורש סכת שלום: זו החתימה הארצישראלית הקדומה של ברכת "השכיבנו", והיא נאמרה בנוסח זה בכל שבעת ימות השבוע. בבבל חתמו את ברכת "השכיבנו" בדרך קבע במילים "שומר עמו ישראל לעד", וכשקיבל הסידור את צורתו הסופית בימי הגאונים נקבעה חתימה אחת לימות החול ואחת

פסוקי קדושת היום

החזן והקהל אומרים יחדיו:

שמות לא, טז-יז

עמידה **וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת,**
לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתֶם בְּרִית עוֹלָם:
בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹת הוּא לְעֹלָם,
כִּי יִשְׁתַּת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ,
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפַּשׁ:

תרגום:

חצי קדיש

יתגדל ויתקדש שמו הגדול.
[אמן].
בעולם שברא כרצונו וימליך
מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו.
[אמן].
בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית
ישראל במהרה ובזמן קרוב,
ואמרו אמן.
[אמן]. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם
ולעולמי עולמים.]

חזן **יִתְגַּדַּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.**
קהל **אָמֵן.**
חזן **בְּעֻלְמָא דִּי בְרָא כְרַעְוֵתָהּ, וַיִּמְלִיךְ**
מְלְכוּתָהּ וַיַּצְמַח פְּרָקְנָהּ וַיִּקְרַב מְשִׁיחָהּ.
קהל **אָמֵן.**
חזן **בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית**
יִשְׂרָאֵל, בְּעֻלְמָא וּבְזִמְנַן קָרִיב,
וְאָמְרוּ אָמֵן.
קהל וחזן **אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֹלָם**
וּלְעֹלְמֵי עֻלְמָיא.

■ **אות:** סימן (הברית). **וינפש:** פסק ממלאכתו.

לשבת [ולחג]. הבחירה ב"הפורש סוכת שלום" ליום השבת נומקה בידי הגאונים בכך, שביום זה מוגן עם ישראל ביתר הגנה, ועל כן הצורך בבקשת עזרה קטן ביחס ליום חול [שבו חותמים, כאמור, ב"שומר עמו ישראל לעד" [להלן, עמ' 389]].

פסוקי קדושת היום: ציטוט פסוקים המדברים על יום השבת כאות ברית בין ה' לעמו. המנהג לומר אותם לאחר קריאת שמע מתועד בספרות הגאונים. היו חכמים שסברו כי אמירת הפסוקים קוטעת את הרצף הראוי בין קריאת שמע לבין תפילת העמידה, ועל כן ישנם מנהגים שלפיהם אין אומרים אותם. **חצי קדיש:** חוליית מעבר בין קריאת שמע וברכותיה לבין תפילת העמידה. ראה עמ' 205.

יִתְבַּרְךָ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם
וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
[אמן].

למעלה מכל הברכות [בשבת שובה]:
למעלה ולמעלה מכל הברכות]
והשירות, התשבחות והנחמות,
הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.
[אמן].

חון יִתְבַּרְךָ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם
וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
שְׁמֵהּ דְקָדְשָׁא בְרִיךְ הוּא.
אָמֵן. קהל

חון לְעֵלָּא מִן כָּל בְּרִכְתָּא [בשבת שובה]:
לְעֵלָּא לְעֵלָּא מְכַל בְּרִכְתָּא]
וְשִׁירְתָּא וְתִשְׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא
דְאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.
אָמֵן. קהל

תפילת העמידה בלחש

פסוק מבוא

נוהגים לפסוע שלוש פסיעות קטנות אחורנית ולאחריהן שלוש פסיעות קטנות קדימה, תוך אמירת הפסוק הבא בלחש:

אֲדֹנָי, שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

תהלים נא, יז

תפילת העמידה נאמרת כשהרגליים צמודות זו לזו, והעיניים עצומות או מרוכזות בסידור.

תפילת העמידה: שלא כתפילת העמידה של חול, שהיא בת תשע־עשרה ברכות [ראה לעיל, עמ' 15], עמידה של שבת כוללת מאז ימי התנאים [תוספתא ברכות ג, יב] שבע ברכות בלבד [ואף קרויה בשל כך "תפילת שבע"]:
שלוש הברכות הראשונות ושלוש האחרונות זהות לראשונות ולאחרונות של ימות החול [ועליהן ראה לעיל, עמ' 16, 27], וביניהן – במקום שלוש עשרה הבקשות – באה הברכה האמצעית, הקרויה "קדושת היום". המדרש [תנחומא, וירא, א] מנמק את העדר הבקשות בעזרת דוגמא: "שאם יהיה לו חולה בתוך ביתו, נזכר ב'רופא חולי עמו ישראל' והוא מצַר, והשבת ניתנה לישראל לקדושה לעונג ולמנוחה ולא לצער", ועל כך "אסור לתבוע [=לדרוש] צרכיו בשבת" [תלמוד ירושלמי שבת טו, ג ע"ב]. עם זאת ייתכן, שתפילת העמידה לשבת נתגבשה עוד לפני תפילת העמידה של חול, ואם כך תפילת החול היא הרחבה של תפילת השבת על ידי הוספת בקשות שונות. יש להדגיש כי בערבית

שלוש ברכות ראשונות

[א] ברכת אבות

קידה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב,
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיּוֹן,
גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים, קוֹנֵה הַכֹּל,
וְזוֹכֵר חֲסָדֵי אֲבוֹת וַיִּמְבִּיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׂמוֹ בְּאַהֲבָה.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילה כרגיל]:

וְכָרְנוּ לַחַיִּים, מֶלֶךְ חַפֵּץ בַּחַיִּים, וְכַתְּבָנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַן אֱלֹהִים חַיִּים.

מְלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן.

קידה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מַגֵּן אַבְרָהָם.

[ב] ברכת גבורות

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי, מַחֲיָה מֵתִים אַתָּה, רַב לְהוֹשִׁיעַ,

בְּקִיץ אוֹמְרִים: מוֹרִיד הַטֶּל | בַּחֹרֶף אוֹמְרִים: מוֹשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מַחֲיָה מֵתִים בְּרַחֲמֵים רַבִּים,

סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמַתִּיר אֲסוּרִים,

וּמְקַיֵּם אַמּוֹנָתוֹ לַיּוֹשְׁבֵי עָפָר.

מִי כְמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרֹת וּמִי דוֹמָה לָךְ,

מְלֶךְ מֵמִית וּמַחֲיָה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה.

לא חוזר החזן על העמידה בקול רם, והוא שריד מן התקופה שבה תפילת ערבית לא היתה תפילת חובה [ראה לעיל, עמ' 68]. עם זאת, לאחר העמידה נאמרים כמה קטעים היוצרים מעין חזרה על עיקר נושאייה של תפילת העמידה [וראה עמ' 84 ואילך].

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילה כרגיל]:
מי כְּמוֹךָ אֱב הִרְחַמְנוּ, זֹכֵר יְצוּרֵינוּ לְחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וְנֶאֱמַן אֶתְּהָ לְהַחֲיוֹת מֵתִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְחַיֵּה הַמֵּתִים.

[ג] ברכת קדושת ה'

אַתָּה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ, וְקְדוּשֵׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סְלָה,
כִּי אֵל מְלֹךְ גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַקְּדוֹשׁ.

בשבת שובה חותמים את הברכה בנוסח זה [ומי ששכח ולא עשה כן – יתחיל את תפילת העמידה מראשיתה]: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּלַךְ הַקְּדוֹשׁ.

[ד] ברכת קדושת היום

אַתָּה קְדוֹשׁ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁמְךָ,
תְּכַלִּית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.
וּבִרְכָתוֹ מְכַל הַיָּמִים, וְקְדוּשָׁתוֹ מְכַל הַזְּמַנִּים,
וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ:

■ **לשםך:** לכבודך. **תכלית מעשה שמים וארץ:** היום שבו כילה, סיים, ה' את מעשה הבריאה.

ברכת קדושת היום: ברכת "קדושת היום", הברכה האמצעית של תפילת העמידה בשבת, מנוסחת באופן שונה בכל אחת מארבע העמידות של שבת, וארבע הברכות יחדיו עוסקות בפניה השונים של השבת: שבת של בריאת העולם [ערבית], שבת של מתן תורה [שחרית], קרבנות השבת [מוסף] ומנוחת השבת בעולם הזה ובעולם הבא [מנחה]. לברכת "קדושת היום" כליל שבת שלושה חלקים: [א] דברי שבח לה' על שקידש את יום השבת; [ב] ציטוט פסוקי מקרא מסיפור בריאת העולם, שעניינם בקדושת השבת; [ג] בקשות למנוחה, קדושה ושמחה. [חלק אחרון זה חוזר בכל ארבע עמידות השבת.] חתימת הברכה, "ברוך אתה ה', מקדש השבת", מופיעה כבר בתלמוד הבבלי [פסחים ק"ז ע"ב], אבל נוסחה המלא של הברכה מוכר רק מתקופת הגאונים.

וַיִּכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צָבָאָם:
וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה,
וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:
וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ,
כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

יִשְׁמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבַּת וְקוֹרְאֵי עֲנֵג.
עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי, כֹּלֵם יִשְׁבְּעוּ וַיִּתְעַנְּגוּ מִטּוֹבְךָ,
וַיִּשְׁבְּעֵי רְצִיתְךָ בּוֹ וְקִדְּשָׁתוּ, חֲמֻדַּת יָמִים אוֹתוֹ קִרְאתְךָ,
זִכָּר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בְּמִנוּחֵינוּ,
קִדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ,
שְׁבַעֲנוּ מִטּוֹבְךָ וְשִׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעַתְךָ,
וְטִהַר לִבֵּנוּ לְעִבְדֶּךָ בְּאַמֶּת.
וְהִנְחִילֵנוּ, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן שַׁבַּת קִדְּשֶׁךָ,
וַיְנוּחוּ בָּהּ כָּל יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ.
כְּרוּךְ אַתָּה יְהוּה, מְקַדְּשׁ הַשַּׁבַּת.

ויכלו: הגיעו לידי השלמה ושלמות. **וכל צבאם:** כל מרכיבי הבריאה. **וקוראי ענג:** המתענגים ביום השבת [ישעיה נח, יג: "וקראת לשבת ענג"]. **חמדת ימים:** החביב מכל הימים. יסוד המסורת הזו, כנראה, בדרשה על מה שנאמר בתורה בקשר לשבת: "ויכל אלהים ביום השביעי" [בראשית ב, ב], כאשר "ויכל" נדרש במשמע של כליון נפש, כיסופים, חימוד. **רצה נא במנוחתנו:** קבל את מנוחתנו ברצון. **חלקנו:** גורלנו. **והנחילנו:** הענק לנו כירושה נצחית.

שלוש ברכות אחרונות

[ה] ברכת העבודה

רִצָּה, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ, בְּעַמְךָ יִשְׂרָאֵל וּלְתַפְלָתָם שְׁעָה,
וְהִשֵּׁב אֶת הָעֲבוּדָה לְדָבִיר בֵּיתְךָ,
וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפַלְתֶּם מֵהֲרָה בְּאַהֲבָה תִקְבַּל בְּרָצוֹן,
וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ.

בראש חודש מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילה כרגיל]:

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבוֹא וְיַגִּיעַ, וְיִרְאֶה וְיִרְצֶה וְיִשְׁמַע, וְיִפְקֹד וְיִזְכֹּר
זְכוּנוֹ וּפְקֻדוֹנוֹ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ, וְזִכְרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבָדְךָ, וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם
עִיר קְדוֹשָׁה, וְזִכְרוֹן כָּל עַמְךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ, לְפִלִּיטָה לְטוֹבָה, לְחַן וּלְחַסֵּד
וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם רֵאשִׁי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה.
זְכְּרֵנוּ יְהוּה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה,
וּפְקֻדְנוּ בּוֹ לְבָרָכָה,
וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים.
וּבְדָבָר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ,
כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה.

וּתְחַזְּקֵנָה עֵינֵינוּ בְּשׂוֹבָבָה לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוּה, הַמַּחְזִיר שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן.

[ו] ברכת ההודאה

קידה **מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ,**

שְׂאֵתָה הוּא יְהוּה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד,
צוּר תַּיִינוּ, מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר.
נִוְדָה לָךְ וְנִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ,

על חיינו המסורים בידך,
ועל נשמותינו הפקודות לך,
ועל נפסיד שבכל יום עמנו,
ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ערב ובקר וצהרים.
השוב כי לא כלו רחמיך, והמרחם כי לא תמו חסדיך,
כי מעולם קוינו לך.

בחנוכה מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות
ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.
בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, כשעמדה מלכות יון הרשעה
על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך, ואתה ברחמיך
הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דגנת את דינם, נקמת את
נקמתם, מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים,
ורשעים ביד צדיקים, ויודים ביד עוסקי תורתך, ולך עשית שם גדול וקדוש
בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה. ואחר כך
באו בניך לדביר ביתך, ופנו את היכלך, וטהרו את מקדשך, והדליקו גרות
בחצרות קדשך, וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו, להודות ולהלל לשמך הגדול.

בשושן פורים מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות
ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.
בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה, כשעמד עליהם המן הרשע, בקש להשמיד
להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, בשלשה
עשר לחודש שנים עשר, הוא חודש אדר, ושללם לבו. ואתה ברחמיך הרבים
הפרת את עצתו, וקלקלת את מחשבתו, והשבות לו גמולו בראשו, ותלו אותו
ואת בניו על העץ.

ועל כלם יתברך ויתרומם ויתנשא שמך מלכנו תמיד לעולם ועד.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילתו כרגיל]:
וּכְתַב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתְךָ.

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סְלָה,
וַיְהִלּוּ וַיְבָרְכוּ אֶת שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל בְּאַמַּת לְעוֹלָם כִּי טוֹב,
הָאֵל יִשׁוּעַתָּנוּ וְעֲזָרְתָּנוּ סְלָה, הָאֵל הַטוֹב.
קִידָה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַטוֹב שְׁמֶךָ וְלֹא נֶאֱדָה לְהוֹדוֹת.

[ז] ברכת השלום

שֵׁים שְׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה, חַיִּים חַן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים,
עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ.
בְּרַכְנוּ אָבוּנוּ כְּלָנוּ כְּאַחַד בְּאוֹר פְּנִיךָ,
כִּי בְּאוֹר פְּנִיךָ נִתְּתָ לָנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד,
וַיְצַדְקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשְׁלוֹם.
וְטוֹב יְהִיהַ בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ
וּלְבָרְךָ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּשְׁלוֹמְךָ.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילתו כרגיל]:

בְּסֵפֶר חַיִּים, בְּרָכָה וְשְׁלוֹם, וּפְרֻסָּה טוֹבָה, וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת, יְשׁוּעוֹת וְנַחֲמוֹת, נִזְכָּר וְנִכְתָּב
לְפָנֶיךָ, אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְחַיִּים טוֹבִים וְלְשְׁלוֹם.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם.

ברכת השלום: בחלק מן הסידורים מנוסחת ראשית הברכה בלשון זו: "שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם, כי אתה הוא מלך אדון לכל השלום" [וההמשך: "וטוב יהיה" וכו'], ואין הוא הנוסח המקורי, אלא נוסח אחר ששולב כאן בידי המדפיסים.

תוספות בסיום תפילת העמידה

יְהִי רָצוֹן אֲמֵרִי פִי וְהִגִּיזוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי. תהלים יט, טו
 אֱלֹהֵי, נִצֹר לְשׁוֹנֵי מִרְעַע וּשְׁפָתַי מִדְּבַר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלֵי נַפְשִׁי תלמוד בבלי
 ברכות ז' ע"א תדום, וְנַפְשִׁי כְּעֶפֶר לְכָל תְּהִיָּה. פָּתַח לְבִי בְּתוֹרָתְךָ, וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף
 נַפְשִׁי. וְכָל הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מִהֲרָה הֲפֹר עֲצָתְם וְקַלְקַל
 מַחֲשַׁבְתְּם.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שְׁלֵא תַעֲלֶה קִנְאָת אָדָם עָלַי
 וְלֹא קִנְאָתִי עַל אַחֲרִים, וְשְׁלֵא אֶכְעֹס הַיּוֹם וְשְׁלֵא אֶכְעִסְךָ, וְתַצִּילֵנִי מִיַּצֵּר
 הָרָע, וְתֵן בְּלִבִּי הַכְנַעָה וְעֲנוּהָ. מִלְּכִנּוּ וְאֵלֵהִינוּ יַחַד שְׁמֶךָ בְּעוֹלָמְךָ, בְּנֵה
 עִירְךָ, יִסַּד בֵּיתְךָ וְשִׁכְלָל הַיְכָלְךָ, וְקִבֵּץ קְבוּץ גְּלוּיֹת, וּפְדֵה צֹאנְךָ וְשִׁמַּח
 עַדְתְּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ, עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינְךָ, עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתְךָ, עֲשֵׂה
 לְמַעַן קִדְשָׁתְךָ. לְמַעַן יַחְלִצוּן יְדִידֶיךָ, הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי. תהלים ס, ז
 יְהִי רָצוֹן אֲמֵרִי פִי וְהִגִּיזוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי. תהלים יט, טו

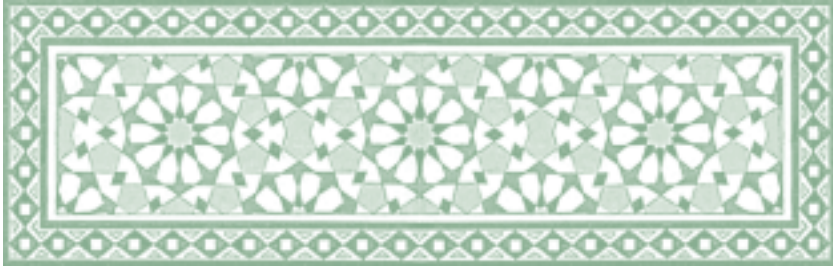
נוהגים לפסוע שלוש פסיעות קטנות אחורנית, לקוד קידה לצד שמאל, לצד ימין ולפנים, ולאחר מכן לפסוע שלוש פסיעות קטנות קדימה ולומר:

עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה אומרים: השלום] בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ
 וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.

וממשיכים ואומרים:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבֵנָה משנה אבות ה, כג
 בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ. וְשֵׁם נַעֲבֹדְךָ בִּירְאָה
 בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קִדְמֹנִיּוֹת.
 וְעֲרָבָה לִיהוּדָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם,
 בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קִדְמֹנִיּוֹת.

מלאכי ג, ד

לאחר התפילה בלחש שרים החזן והקהל יחדיו:

עמידה **וַיִּכְלֹוּ** **הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם:** בראשית ב, א-ג
וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה,
וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:
וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ אֹתוֹ,
כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

ברכה מעין שבע

חזן **בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,**

ויכלו וכו': מכאן ואילך, במנהג הידוע מאז ימי האמוראים, נאמרים שני קטעים היוצרים מעין חזרה על עיקר נושאייה של תפילת העמידה: [א] פסוקי המקרא ממעשה בריאת העולם שנאמרו גם בתפילת העמידה [שראשיתם ב"ויכלו השמים והארץ וכל צבאם"]; [ב] סיכום נושאייהן של שבע הברכות שבתפילת העמידה, בצירוף חלקה האחרון של ברכת "קדושת היום" (סיכום זה קרוי "ברכה מעין שבע"). התלמוד הבבלי [שבת כד ע"ב] מנמק את המנהג להוסיף קטעי חזרה על העמידה בליל שבת בנימוק של "משום סכנה": אמירת הקטעים האלו בצבור מחייבת את כל המתפללים להמתין זה לזה עד סוף התפילה, ואז יצאו לדרכם יחדיו ולא יסתכנו בסכנות האורבות לאדם ההולך בלילה יחידי [בעיקר במקומות שבהם היו בתי הכנסת בשדה, מחוץ לעיר]. עם זאת, אולי נקבעה החזרה גם כדי להעניק צביון חגיגי יותר לתפילת ערבית של ליל שבת.

ברכה מעין שבע: כתחליף לחזרת החזן על העמידה נאמרת מאז ימי האמוראים [תלמוד ירושלמי ברכות ת, א ויא ע"ד] ברכה אחת המסכמת את נושאייהן העיקריים של שבע ברכות העמידה [ומכאן

אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב,
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיּוֹן, קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

החזן והקהל שרים יחדיו:

מִגֵּן אַבּוֹת בְּדַבָּרוֹ, מְחַיֶּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ,
הָאֵל [בשבת שובה אומרים: הַמֶּלֶךְ] הַקְּדוֹשׁ שְׂאִין כְּמוֹהוֹ.
הַמְּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קְדָשׁוֹ,
כִּי בָּס רָצָה לְהַנִּיחַ לָהֶם.
לְפָנָיו נַעֲבֹד בִּירְאָה וּפְחָד,
וְנוֹדָה לְשִׁמּוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד, מֵעַיִן הַבְּרֻכּוֹת.
אֵל הַהוֹדָאוֹת, אֲדוֹן הַשְּׁלוֹם,
מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ שְׁבִיעֵי,
וּמְנִיחַ בְּקִדְשָׁהּ לְעַם מְדֻשְׁנֵי עֲנָג,
זִכְרֵה לְמַעֲשֵׂיהָ בְּרֵאשִׁית.

■ **קונה:** יוצר. המניח: נותן מרגוע ומנוחה. **בס רצה להניח להם:** בחר בהם ברצונו ונתן להם את יום המנוחה. **נעבד:** עבודת ה' [תפילה וקרבת]. **מעין הברכות:** נראה שיש לקרוא [כפי שמופיע בנוסחם של יהודי תימן]: "מעין הברכות", משכן הברכות, או שמא הוא "מְעִיֵן הברכות" היינו: מקור הברכות. **אל ההודאות:** האל שרק לו ראוי לומר דברי תודה. **מדשני ענג:** שבעי נחת.

השם "ברכה אחת מעין שבע" [ברכה זו נתחברה בארץ ישראל והיא משקפת את נוסחאות התפילה שנהגו שם, השונות מאלו המוכרות לנו מן הסידורים שבידינו, אשר מוצאם מבל. הברכה נפתחת כפי שנפתחת הברכה הראשונה של העמידה בנוסחה הארצישראלית ["ברוך... קונה שמים וארץ"]. לאחר מכן בא קטע המצטט במדויק או מסתפק ברמיזה לשבע חתימות ארצישראליות אלה: "מגן אבות", "מחיה מתים", "האל הקדוש" [ובעשרת ימי תשובה: "המלך הקדוש", ראה לעיל, עמ' 18–19], "המניח לעמו", "שאותך לבדך ביראה נעבד" [ניסוחה כאן: "לפניו נעבד ביראה ופחד"], "אל ההודאות", "אדון השלום". לאחר פיתוח נוסף של נושא השבת וקדושתה, מסתיימת הברכה בחלקה האחרון של ברכת "קדושת היום", אשר נאמרה גם בתפילה בלחש.

חזן
 אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רִצָּה נָא בְּמִנוּחָתֵנוּ,
 קִדְּשָׁנוּ בְּמִצּוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ,
 שִׁבְעֵנוּ מִטּוֹבֶךָ וְשִׂמַח נַפְשֵׁנוּ בִישׁוּעָתֶךָ,
 וְטִהַר לִבֵּנוּ לְעִבְדֶּךָ בְּאַמֶּת.
 וְהִנְחִילֵנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן שִׁבְתֵּךָ קִדְּשֶׁךָ,
 וְיִנוּחוּ בָּהּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִקִּדְּשֵׁי שְׁמֶךָ.
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מִקִּדְּשֵׁי הַשַּׁבָּת.

תרגום:

קדיש שלם

יתגדל ויתקדש שמו הגדול.
 [אמן].
 בעולם שברא כרצונו וימליך
 מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו.
 [אמן].
 בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית
 ישראל במהרה ובזמן קרוב,
 ואמרו אמן.
 [אמן]. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם
 ולעולמי עולמים].
 יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם
 ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל
 שמו של הקדוש ברוך הוא.
 [אמן].

חזן
 קהל
 חזן
 קהל
 חזן
 קהל וחזן
 חזן
 קהל

וְיִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֶךָ רַבָּא.
 אָמֵן.
 בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתֵיהּ, וְיִמְלִיךְ
 מַלְכוּתֵיהּ וְיַצְמִיחַ פְּרֻקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ.
 אָמֵן.
 בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיָמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית
 יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְנָא קָרִיב,
 וְאָמְרוּ אָמֵן.
 אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵךָ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמִם
 וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
 יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרַומֵם
 וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
 שְׁמֵךָ דְקִדְּשָׁא בְרִיךְ הוּא.
 אָמֵן.

רצה נא במנוחתנו: קבל את מנוחתנו ברצון. חלקנו: גורלנו. והנחילנו: הענק לנו כירושה נצחית.

קדיש שלם: ראה עמ' 205.

<p>למעלה מכל הברכות [בשבת שובה]: למעלה ולמעלה מכל הברכות] והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].</p> <p>תתקבל תפילתם ובקשתם של כל בית ישראל לפני אביהם שבשמים, ואמרו אמן. [אמן].</p> <p>יהי שלום רב מן השמים וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן. [אמן].</p> <p>עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְּׁלוֹם] בְּמִרְמוֹי, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.</p>	<p>חזן לְעֵלָא מִן כָּל בְּרַכְתָּא [בשבת שובה]: לְעֵלָא לְעֵלָא מְכַל בְּרַכְתָּא וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא דְּאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן. קהל</p> <p>חזן תְּתַקַּבַל צְלוֹתְהוֹן וּבַעוֹתְהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל קָדָם אָבוּהוֹן דִּי בְּשַׁמְיָא, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן. קהל</p> <p>חזן יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן. קהל</p> <p>חזן עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְּׁלוֹם] בְּמִרְמוֹי, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן. קהל</p>
--	---

תהלים כג

מְזֻמּוֹר לְדוֹד. יְהוּה רַעִי לֹא אֶחָסֵר:
בְּנֵאוֹת דָּשָׂא יִרְבִּיצֵנִי, עַל מִי מְנַחֹת יִנְהַלְנִי:
נִפְשִׁי יִשׁוּבֵב, יִנַּחֲנִי בְּמַעְגְלֵי צֶדֶק לְמַעַן נִשְׁמוּ:
גַּם כִּי אֶלֶף בְּגִיָּא צַלְמוֹת לֹא אִירָא רָע כִּי אֶתָּה עִמָּדִי,
שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעֵנֶיךָ הֵמָּה יִנַּחֲמֵנִי:

■ **ירביצני:** ישכן אותי. **ינהלני:** יוביל אותי. **נפשי ישוב:** יתן לי מרגוע [“שוֹכֵה”] ונחת. **מעגלי צדק:** הדרכים הנכונות. **גיא צלמות:** מקום עמוק וחשוך, מקום של סכנה. **שבטך ומשענתך:** החפצים המשמשים את הרועה להנחות בהם את הצאן. **ינחמני:** ירגיעו אותי ויכיחו כי יש מי שמטפל בי.

מזמור לדוד: המזמור נכנס אל התפילה בהשפעתה של קבלת האר"י. המקובלים נהגו לומר בסוף תפילת ערבית של חול את מזמור קכא, שראשיתו במילים “אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי”, מזמור המבקש את עזרת ה' לקראת היום הבא. בליל שבת, כשהאדם חש קרוב יותר אל ה' וצרכי השבת מצויים בידו – מה עוד שאין זה ראוי לבקש על צרכי האדם ביום המקודש – הוחלף המזמור ב”מזמור לדוד, ה' רועי לא אחסר”, המדגיש את בטחונו המוחלט של המתפלל בחסד האלהי השופע עליו. פסוקי הפותחים של המזמור עושים שימוש בציורים הלקוחים מעולם הצאן והמרעה.

תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שְׁלַחַן נֶגֶד צַדִּיקִי, דִּשְׁנַת בִּשְׁמֵן רֵאשֵׁי כּוֹסֵי רוּיָהּ:
חזן אַךְ טוֹב וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיִּי, וְשִׁבְתִּי בְּבֵית יְהוָה לְאַךְךָ יְמִים:

חצי קדיש

תרגום:

חזן	יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.	יתגדל ויתקדש שמו הגדול.
קהל	אָמֵן.	[אמן].
חזן	בְּעֶלְמָא דִּי בְּרָא כְרְעוּתֵיהּ, וְיִמְלִיךְ	בעולם שברא כרצונו וימליך
קהל	מַלְכוּתֵיהּ וְיַצְמַח פְּרָקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ.	מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו.
חזן	בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית	בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית
קהל	יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב,	ישראל במהרה ובזמן קרוב,
חזן	וְאָמְרוּ אָמֵן.	ואמרו אמן.
קהל וחזן	אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֵלְמִסְ	[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם
חזן	וְלְעֵלְמֵי עֵלְמֵיָא.	ולעולמי עולמים].
קהל	יְתַבְרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם	יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם
קהל	וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל	ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל
חזן	שְׁמֵהּ דְקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.	שמו של הקדוש ברוך הוא.
קהל	אָמֵן.	[אמן].
חזן	לְעֵלְא מִן כָּל בְּרַכְתָּא [בשבת שובה:	למעלה מכל הברכות [בשבת שובה:
קהל	לְעֵלְא לְעֵלְא מְכַל בְּרַכְתָּא]	למעלה ולמעלה מכל הברכות]
חזן	וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחְמְתָּא	והשירות, התשבחות והנחמות,
קהל	דְּאִמְרִין בְּעֶלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.	הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.
חזן	אָמֵן.	[אמן].

תַּעֲרֹךְ לְפָנַי וכו': תשפיע עלי מטובך לנוכח אויביי, שיווכחו כך בנצחוני. כוסי רויָהּ: הכוס שממנה אתה משקה אותי מלאה וגדושה. אַךְ: רק. יִרְדְּפוּנִי: ישיגו אותי, יפלו בגורלי. ושבתי: אשב, אמצא מנוחה ומרגוע.

חזן **בָּרְכוּ אֶת יְהוָה הַמְבָרָךְ.**

קהל [קידה] **בָּרוּךְ יְהוָה הַמְבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.**

חזן **בָּרוּךְ יְהוָה הַמְבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.**

בדרך כלל נמשכת התפילה בעמוד 97.

בתקופה שבין מוצאי החג הראשון של פסח לבין ערב חג השבועות סופרים את ספירת העומר.

ברכו וכו': ההכרזה "ברכו" והמענה "ברוך ה' המברך לעולם ועד" מסמנים את תחילת התפילה בציבור [ראה עמ' 69] ונודעה להם חשיבות מרובה גם בתורת הסוד הקדומה. בסיום התפילה חוזרים על ההכרזה והמענה, עבור אותם מתפללים שאיחרו להגיע אל בית הכנסת ולא שמעו את הדברים. ויש הנוהגים לכבד באמירת "ברכו" אחד מן האומרים קדיש.

ספירת העומר: בימים שעמד בית המקדש על תילו היו מביאים אליו ביום שלאחר החג הראשון של פסח כמות מסוימת ["עומר", מידת נפח של כארבעה ליטרים] מן הקציר הראשון של התבואה החדשה כקרבן. את התבואה היה הכהן מניף לפני ה', והיא קרויה "עומר התנופה". התורה [ויקרא כג, טו-כא] מצווה לספור "שבע שבתות תמימות", כלומר שבעה שבועות מלאים, מיום הנפת העומר, וביום החמישים לחוג חג ולהקריב בו קרבנות. חג זה ידוע גם בשם "חג השבועות", וחז"ל זיהו אותו עם היום שבו קיבלו ישראל את התורה בהר סיני. לאחר חורבן בית המקדש, כזכר לעבודת המקדש, תיקנו חז"ל [תלמוד בבלי, מנחות סו ע"ב] להמשיך ולספור את ארבעים ותשעת הימים שבין פסח לשבועות. בספרות הגאונים כבר מצויה הברכה על ספירת העומר וכן הספירה עצמה, אך הטכס כולו הלך והתרחב עם הזמן וצורתו הנוכחית הושלמה בידי חכמי הקבלה ולאור תורותיה. ספירת העומר נעשית בערב [שהוא תחילת היום לפי הלוח העברי], אבל מי ששכח יכול לספור [בלא ברכה] במשך היום כולו, ולהמשיך ולספור [בברכה] בשאר הערבים. לעומת זאת, מי ששכח לספור יום שלם – ימשיך לספור את שאר ימי הספירה בלא ברכה. "ספירת העומר" – כלומר: ספירת הימים שמאז הבאת העומר – היא חוליה המקשרת בין חג לחג ומעוררת את המודעות וההכנה הנפשית לקראת חג השבועות, חג מתן תורה.

ספירת העומר

לְשֵׁם יְחִיד קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיהָ, בְּדַחֲלֵוּ וּדְחִימוּ, לְיַחַד שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְדָּא שְׁלָיִם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.

תרגום: לשם יחוד הקדוש ברוך הוא ושכינתו, ביראה ובאהבה, ליחד את שם י"ה ב[שם] ו"ה בייחוד שלם בשם כל ישראל.

הֲנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיָּם מְצוֹת עֵשָׂה שֶׁל סְפִירַת הָעוֹמֵר, כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב בַּתּוֹרָה: וְסִפַּרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת, מִיּוֹם הִבְיָאֲכֶם אֶת עוֹמֵר הַתְּנוּפָה, שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תִּמְיַמַּת תִּהְיֶינָה. עַד מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה. וַיְהִי נֶעַם תְּהִלִּים צ, יז אֲדַנְי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנֵנָה.

ברכת ספירת העומר

חזון בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מְלִךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ עַל סְפִירַת הָעוֹמֵר. [אמן]

■ **מצות עשה:** מצוה הדורשת ממקיימיה לעשות פעולה כלשהי [בניגוד למצוות "לא תעשה", הדורשת הימנעות מפעולה, כגון אי הבערת אש בשבת]. **ממחרת השבת:** חז"ל פירשו ביטוי זה כמוסב על ט"ז בניסן, היום שלאחר החג הראשון של פסח. **שבתות תמימות:** שבועות שלמים. **מנחה חדשה:** מתבואת החיטה החדשה, שטרם הקריבו ממנה. **נעם:** טוב. **ומעשה ידינו וכו':** עשה שמלאכתנו ["מעשה ידינו"] תתקיים עבורנו ["כוננה עלינו"] ונוכה לאכול מפרי עמלנו בחיינו.

לשם יחוד וכו': נוסחה הנאמרת לפני ברכה על קיום מצוה. נוסחה זו נולדה בחוגו של האר"י ויסודה בתורת הקבלה. לפי תורה זו יש בכוחה של כל מצוה שעושה האדם מתוך כוונה אמיתית להשפיע על מערכת הקשרים שבין הכוחות המרכיבים את עולם האלהות, ולהביא לאיחודם. בנוסחה זו מדובר מפורשות באיחודן של שתי מהויות, המכוננות "קודשא בריך הוא" (= הקדוש ברוך הוא) ו"שכינתיה" [=שכינתו]. כיוון שהיו פוסקים שהתנגדו לאמירת נוסחה זו, ישנם מנהגים רבים שבהם היא אינה נאמרת. **הנני מוכן ומזמן וכו':** נוסחת-המשך לנוסחת "לשם יחוד", הנאמרת ברוח תורת הקבלה קודם לברכה על קיום מצוה. בנוסחה זו נזכרת באופן מפורש המצוה שעומדים לקיים, ובמקרה שלנו אף מובא ציטוט הפסוקים המקראיים המשמשים לה יסוד.

שם הספירה בקבלה	ספירת העומר	תאריך
חסד שבחסד	הַיּוֹם יוֹם אֶחָד לְעֹמֵר.	טז בניסן
גבורה שבחסד	הַיּוֹם שְׁנֵי יָמִים לְעֹמֵר.	יז בניסן
תפארת שבחסד	הַיּוֹם שְׁלֹשָׁה יָמִים לְעֹמֵר.	יח בניסן
נצח שבחסד	הַיּוֹם אַרְבָּעָה יָמִים לְעֹמֵר.	יט בניסן
הוד שבחסד	הַיּוֹם חֲמֵשָׁה יָמִים לְעֹמֵר.	כ בניסן
יסוד שבחסד	הַיּוֹם שֵׁשָׁה יָמִים לְעֹמֵר.	כא בניסן, שביעי של פסח
מלכות שבחסד	הַיּוֹם שִׁבְעָה יָמִים שֶׁהֵם שְׁבוּעַ אֶחָד לְעֹמֵר.	כב בניסן
חסד שבגבורה	הַיּוֹם שְׁמוֹנֵה יָמִים שֶׁהֵם שְׁבוּעַ אֶחָד וַיּוֹם אֶחָד לְעֹמֵר.	כג בניסן
גבורה שבגבורה	הַיּוֹם תְּשַׁעָה יָמִים שֶׁהֵם שְׁבוּעַ אֶחָד וּשְׁנֵי יָמִים לְעֹמֵר.	כד בניסן
תפארת שבגבורה	הַיּוֹם עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁהֵם שְׁבוּעַ אֶחָד וּשְׁלֹשָׁה יָמִים לְעֹמֵר.	כה בניסן
נצח שבגבורה	הַיּוֹם אֶחָד עָשָׂר יוֹם שֶׁהֵם שְׁבוּעַ אֶחָד וְאַרְבָּעָה יָמִים לְעֹמֵר.	כו בניסן
הוד שבגבורה	הַיּוֹם שְׁנָיִם עָשָׂר יוֹם שֶׁהֵם שְׁבוּעַ אֶחָד וְחֲמֵשָׁה יָמִים לְעֹמֵר.	כז בניסן, יום הזכרון לשואה ולגבורה

היום יום אחד לעומר [חסד שבחסד]: נוסחת ספירת העומר כוללת את מניין הימים והשבועות החל מן היום שבו הובא העומר לבית המקדש. במקורות נמצאות שתי האפשרויות, "[כך וכך] בעומר" או "לעומר", ובנוסף ספרד נתקבלה הנוסחה "לעומר". בצד הספירה היומית רשום לעיל גם שמה של אחת מן הספירות בעולם האלהות, אשר לפי הקבלה יש לה זיקה אל אותו יום. בהתאם לרעיון זה, קיום מצוות ספירת העומר בא גם לתקן נגמים שנוצרו בעולמות העליונים בשל התנהגות קלוקלת של האדם, ולהלן [בקטע הפותח במילים "רבונו של עולם"] מבקש המתפלל במפורש על תיקונו של הפגם.

שם הספירה בקבלה	ספירת העומר	תאריך
יסוד שבגבורה	היום שלשה עשר יום שהם שבוע אחד וששה ימים לעמר.	כח בניסן
מלכות שבגבורה	היום ארבעה עשר יום שהם שני שבועות לעמר.	כט בניסן
חסד שבתפארת	היום חמשה עשר יום שהם שני שבועות ויום אחד לעמר.	ל בניסן, א' דראש חודש
גבורה שבתפארת	היום ששה עשר יום שהם שני שבועות ושני ימים לעמר.	א באייר, ב' דראש חודש
תפארת שבתפארת	היום שבעה עשר יום שהם שני שבועות ושלושה ימים לעמר.	ב באייר
נצח שבתפארת	היום שמונה עשר יום שהם שני שבועות וארבעה ימים לעמר.	ג באייר
הוד שבתפארת	היום תשעה עשר יום שהם שני שבועות וחמשה ימים לעמר.	ד באייר, יום הזכרון לחללי צה"ל
יסוד שבתפארת	היום עשרים יום שהם שני שבועות וששה ימים לעמר.	ה באייר, יום העצמאות
מלכות שבתפארת	היום אחד ועשרים יום שהם שלושה שבועות לעמר.	ו באייר
חסד שבנצח	היום שנים ועשרים יום שהם שלושה שבועות ויום אחד לעמר.	ז באייר
גבורה שבנצח	היום שלושה ועשרים יום שהם שלושה שבועות ושני ימים לעמר.	ח באייר
תפארת שבנצח	היום ארבעה ועשרים יום שהם שלושה שבועות ושלושה ימים לעמר.	ט באייר
נצח שבנצח	היום חמשה ועשרים יום שהם שלושה שבועות וארבעה ימים לעמר.	י באייר

תאריך	ספירת העומר	שם הספירה בקבלה
יא באייר	היום ששעה ועשרים יום שהם שלשה שבועות וחמשה ימים לעמר.	הוד שבנצח
יב באייר	היום שבעה ועשרים יום שהם שלשה שבועות וששה ימים לעמר.	יסוד שבנצח
יג באייר	היום שמונה ועשרים יום שהם ארבעה שבועות לעמר.	מלכות שבנצח
יד באייר, פסח שני	היום תשעה ועשרים יום שהם ארבעה שבועות ויום אחד לעמר.	חסד שבהוד
טו באייר	היום שלשים יום שהם ארבעה שבועות ושני ימים לעמר.	גבורה שבהוד
טז באייר	היום אחד ושלשים יום שהם ארבעה שבועות ושלשה ימים לעמר.	תפארת שבהוד
יז באייר	היום שנים ושלשים יום שהם ארבעה שבועות וארבעה ימים לעמר.	נצח שבהוד
יח באייר, ל"ג בעומר	היום שלשה ושלשים יום שהם ארבעה שבועות וחמשה ימים לעמר.	הוד שבהוד
יט באייר	היום ארבעה ושלשים יום שהם ארבעה שבועות וששה ימים לעמר.	יסוד שבהוד
כ באייר	היום חמשה ושלשים יום שהם חמשה שבועות לעמר.	מלכות שבהוד
כא באייר	היום ששה ושלשים יום שהם חמשה שבועות ויום אחד לעמר.	חסד שביסוד
כב באייר	היום שבעה ושלשים יום שהם חמשה שבועות ושני ימים לעמר.	גבורה שביסוד
כג באייר	היום שמונה ושלשים יום שהם חמשה שבועות ושלשה ימים לעמר.	תפארת שביסוד

שם הספירה בקבלה	ספירת העומר	תאריך
נצח שביסוד	היום תשעה ושלשים יום שהם חמשה שבועות וארבעה ימים לעמר.	כד באייר
הוד שביסוד	היום ארבעים יום שהם חמשה שבועות וחמשה ימים לעמר.	כה באייר
יסוד שביסוד	היום אחד וארבעים יום שהם חמשה שבועות וששה ימים לעמר.	כו באייר
מלכות שביסוד	היום שנים וארבעים יום שהם ששה שבועות לעמר.	כז באייר
חסד שבמלכות	היום שלשה וארבעים יום שהם ששה שבועות ויום אחד לעמר.	כח באייר, יום ירושלים
גבורה שבמלכות	היום ארבעה וארבעים יום שהם ששה שבועות ושני ימים לעמר.	כט באייר
תפארת שבמלכות	היום חמשה וארבעים יום שהם ששה שבועות ושלשה ימים לעמר.	א בסיון, ראש חודש
נצח שבמלכות	היום ששה וארבעים יום שהם ששה שבועות וארבעה ימים לעמר.	ב בסיון
הוד שבמלכות	היום שבעה וארבעים יום שהם ששה שבועות וחמשה ימים לעמר.	ג בסיון
יסוד שבמלכות	היום שמונה וארבעים יום שהם ששה שבועות וששה ימים לעמר.	ד בסיון
מלכות שבמלכות	היום תשעה וארבעים יום שהם שבעה שבועות לעמר.	ה בסיון, ערב שבועות

כל אחד מן המתפללים חוזר על הברכה ועל ספירת העומר של אותו יום, ואומר:

**הַרְחֵמֵנוּ הוּא יַחֲזִיר לָנוּ עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמִקְוָמָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ,
אָמֵן סְלָה.**

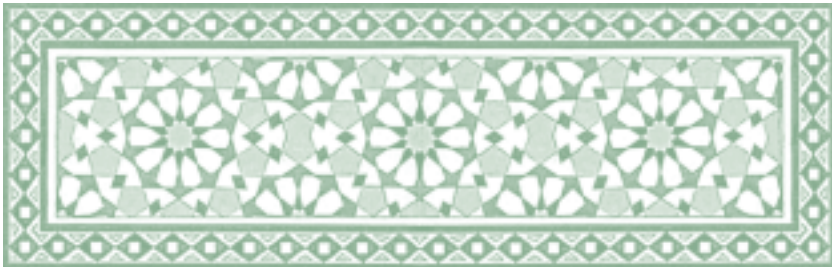
לְמַנְצַח בְּנִגִּינַת מְזֻמֹּר שִׁיר:
אֱלֹהִים יַחַנְנוּ וַיְבָרְכֵנוּ, יָאֵר פְּנֵי אֶתְנֹו סְלָה:
לְדַעַת בְּאָרֶץ דְּרָכָה, בְּכָל גּוֹיִם יִשְׁוֹעַתְךָ:
יְוֹדֶה עַמִּים אֱלֹהִים, יְוֹדֶה עַמִּים כָּלָם:
יִשְׁמְחוּ וַיִּרְנְנוּ לְאֲמִים כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשְׂרָאֵל, וְלְאֲמִים בְּאָרֶץ תִּנְחַם סְלָה:
יְוֹדֶה עַמִּים אֱלֹהִים, יְוֹדֶה עַמִּים כָּלָם:
אָרֶץ נִתְּנָה יְבוּלָה, יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ:
יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים, וַיִּדְאוּ אוֹתוֹ כָּל אֶפְסֵי אָרֶץ:
אָנָּה, בְּכַח גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תִּתִּיר צְרוּרָה.
קִבַּל רִנַּת עַמְּךָ, שְׂגַבְנוּ, טְהַרְנוּ, נוֹרָא.
נָא גְבוּר, דְּוִרְשֵׁי יַחֲוֹדֶה כְּבַבַּת שְׁמֵרָם.
בְּרָכֶם, טְהַרְם, רַחֲמֵי צְדָקָתְךָ תְּמִיד גְּמִלִם.
חֲסִין קְדוּשָׁה, בָּרַב טוֹבָה נְהַל עֲדַתְךָ.
יַחֲדִיד גְּאָה, לְעַמְּךָ פְּנֵה, זֹכְרֵי קְדֻשָׁתְךָ.
שְׁוֹעַתְנוּ קִבַּל וַיִּשְׁמַע צַעֲקַתְנוּ, יוֹדַע תַּעֲלוּמוֹת.
בְּרוּךְ יֵשׁ כְּבוֹד מְלֻכוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעַד.

■ **יחננו:** ישפיע עלינו חן וחסד. **לדעת בארץ דרכך:** התנהגותך עמנו במאור פנים תגרום שהעולם כולו ידע את מידותיך. **יודוך:** ישבחוך. **מישר:** בדרך היושר. **תנחם:** תוביל אותם [בדרך היושר]. **וייראו אותם:** יכירו בו, יעבדוהו. **כל אפסי ארץ:** היושבים בכל קצווי תבל.

למנצח בנגינת: במזמור זה ארבעים ותשע מילים [ללא הפסוק הראשון שהוא נוסחת פתיחה ואיננו מגוף המזמור], כמספר הימים שבהם סופרים את העומר. המקובלים הורו לכוון בזמן הספירה לא רק למניין הימים ולא רק לספירה השמימית המתאימה, אלא גם לאחת ממילות המזמור, על פי סדרן. **אנא בכח:** על קטע זה, המבטא את אחד משמותיו הקדושים של ה', ראה עמ' 57. בשעת ספירת העומר כיוונו המקובלים גם כנגד אחת ממילותיו של הקטע, על פי סדרן.

רבונו של עולם, אֵתָהּ צְוִיתָנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ לְסַפֵּר סְפִירַת הָעֶמֶר כְּדֵי לְטַהֲרָנוּ מִקְלָפוֹתֵינוּ וּמִטְמְאוֹתֵינוּ, כְּמוֹ שְׁכַתְבַּת בְּתוֹרָתְךָ: ויקרא כג, טו-טז

וּסְפִירָתְסָם לְכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת, מִיּוֹם הַבֵּי־אֵכֶם אֶת עֶמֶר הַתְּנוּפָה, שִׁבְעַת שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תַּהֲיִינָה. עַד מַמְחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם. כְּדֵי שְׁיִטְהָרוּ נַפְשוֹת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִזְהָמָתָם. וּבִכֵּן יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁבְזָכוֹת סְפִירַת הָעֶמֶר שֶׁסְפַרְתִּי הַיּוֹם, יִתְקַן מִה שֶׁפָּגַמְתִּי בְּסִפְרָהּ וְכֹאֵן מִשְׁלָבִים אֶת שְׂמָהּ שֶׁל הַסְפִירָה שֶׁבֵּאוּתוֹ עָרַב עַל פִּי הַקְּבֵלָה [לְפִי הַרְשׁוּם לַעִיל, לִיד יְמֵי סְפִירַת הָעוֹמֵר] וְאֶטְהַר וְאֶתְקַדַּשׁ בְּקִדְשָׁהּ שֶׁל מַעֲלָה, וְעַל יְדֵי זֶה יִשְׁפַע שִׁפְעַת רַב בְּכָל הָעוֹלָמוֹת לְתַקֵּן אֶת נַפְשׁוֹתֵינוּ וְרוּחוֹתֵינוּ וְנִשְׁמוֹתֵינוּ מִכָּל סִיג וּפְגָם וּלְטַהֲרָנוּ וּלְקַדְּשָׁנוּ בְּקִדְשָׁתְךָ הָעֲלִיּוֹנָה, אָמֵן סְלָה.

■ **קְלִמּוֹתֵינוּ:** כווחות הטומאה שדבקו בנשמת האדם [על פי תורת הקבלה]. **ממחרת השבת:** חז"ל פירשו ביטוי זה כמובס על ט"ז בניסן, היום שלאחר החג הראשון של פסח. **שבתות תמימות:** שבועות שלמים. **זהמתם:** חטאיהם, המלכלכים את נשמותיהם. **בכל העולמות:** בעולמות העליונים [על פי תורת הקבלה] ובעולמו של האדם. **סיג:** פסולת.

רבונו של עולם: תחינה קבלית המבקשת, בין השאר, שספירת העומר תביא לתיקון הפגמים שיצרו חטאי האדם בעולמות העליונים. בתוך התחינה מזכיר המתפלל את אותה ספירה שמיימת שהוא מבקש לתקן ביום זה באמצעות ספירת העומר.

עלינו

עמידה

לְשִׁבַח לְאֲדוֹן הַכֹּל,
לְתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית,
שֶׁלֹא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאָרְצוֹת,
וְלֹא שָׁמְנוּ כְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה,
שֶׁלֹא שָׁם חָלְקֵנוּ כְּהֵם וּגְדָלְנוּ כְּכֹל הַמוֹנֵם,
שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהֶבֶל וְרִיק וּמִתְפַּלְלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ,
וְאֵנְחָנוּ קִידָה כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לְפָנֶי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
שֶׁהוּא נוֹטֵה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ,
וּמוֹשֵׁב יְקָרוֹ בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל,
וְשׂוֹכֵן עִזּוֹ בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים.
הוּא אֱלֹהֵינוּ, אֵין עוֹד.
אֲמַת מַלְכֵנוּ, אָפֶס זוֹלָתוֹ,
כְּכַתוּב בְּתוֹרָתוֹ:
וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לִבְבָּךְ,
כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת, אֵין עוֹד.
וְעַל כֵּן נִקְוָה לָךְ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ,
לְרֵאוֹת מְהֵרָה בְּתַפְאֲרַת עֲזֶךָ,
לְהַעֲבִיר גְּלוּלֵים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כְּרוֹת יַפְרֵתוֹן,
לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שְׁדֵי.
וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בְשִׁמְךָ, לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ.

דברים ד, ט

עלינו לשבח: תפילת הסיום של כל מעמדות התפילה. לביאור ולדיון ראה עמ' 269.

יִכִּירוּ וַיִּדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תִבְלִי,
כִּי לֹהַת תִּכְרַע כָּל בָּרָךְ, תִּשְׁבַּע כָּל לִישׁוֹן.
לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וַיִּפְלוּ,
וּלְכָבוֹד שְׁמֶךָ יִקְרָא יִתְנוּ,
וַיִּקְבְּלוּ כָּל־סֵם אֶת עַל מַלְכוּתֶךָ,
וּתְמַלֵּךְ עֲלֵיהֶם מִהֲרָה לְעוֹלָם וָעֶד.
כִּי הַמַּלְכוּת שְׁלֶךָ הִיא וּלְעוֹלָמִי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד,
כְּכַתוּב בְּתוֹרָתֶךָ: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד.
חזן וְנֹאמַר: וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ,
בְּיוֹם הַהוּא יְהִי־הוּא אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד.

שמות טו, יח

זכריה יד, ט

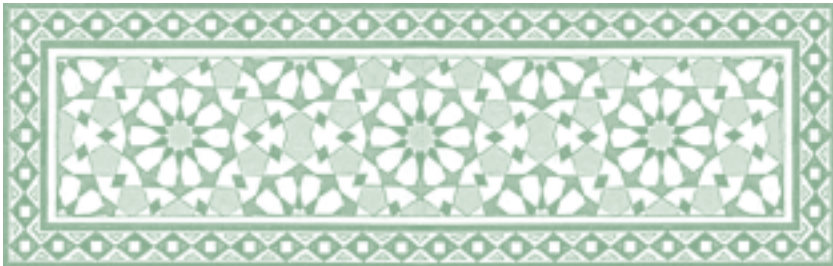
יש נוהגים לומר אחרי "עלינו" פסוקים אלה:

אֵל תִּירָא מִפֶּחַד פְּתָאִים וּמִשְׂאֵת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא:
עֲצוּ עֲצֵה וְתִפְרַח, דְּבִרְוֹ דְּבִר וְלֹא יָקוּם, כִּי עֲמָנוּ אֵל:
וְעַד זְקִנָה אֲנִי הוּא, וְעַד שִׁיבָה אֲנִי אֶסְבֵּל,
אֲנִי עֲשִׂיתִי וְאֲנִי אֶשָּׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֲמַלֵּט:

משלי ג, כה

ישעיה ח, י

ישעיה מו, ד

תרגום:

קדיש יתום

יתגדל ויתקדש שמו הגדול.	יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.	האבלים
[אמן].	אָמֵן.	קהל
בעולם שברא כרצונו וימליך	בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתָהּ, וְיִמְלִיךְ	האבלים
מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו.	מַלְכוּתָהּ וְיַצְמִיחַ פְּרָקְגָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ.	
[אמן].	אָמֵן.	קהל
בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית	בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיֻמֵּיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית	האבלים
ישראל במהרה ובזמן קרוב,	יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזַמַּן קָרִיב,	
ואמרו אמן.	וְאָמְרוּ אָמֵן.	
[אמן]. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם	אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרְךְ לְעֵלְמָא	קהל
ולעולמי עולמים].	וּלְעֵלְמֵי עֻלְמַיָּא.	ואבלים
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם	יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרֻמֵּם	האבלים
ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל	וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל	
שמו של הקדוש ברוך הוא.	שְׁמֵהּ דְקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.	
[אמן].	אָמֵן.	קהל
למעלה מכל הברכות [בשבת שובה:	לְעֵלְא מִן כָּל בְּרִכְתָּא [בשבת שובה:	האבלים
למעלה ולמעלה מכל הברכות]	לְעֵלְא לְעֵלְא מְכָל בְּרִכְתָּא]	
והשירות, התשבחות והנחמות,	וְשִׁירְתָּא תְּשֻׁבָּחְתָּא וְנַחֲמָתָא	
הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.	דְאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.	
[אמן].	אָמֵן.	קהל
יהי שלום רב מן השמים	יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא	האבלים
וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל	וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל	
ואמרו אמן.	וְאָמְרוּ אָמֵן.	
[אמן].	אָמֵן.	קהל
הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל,	עֵשֶׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְׁלוֹם] בְּמְרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל,	האבלים
	וְאָמְרוּ אָמֵן.	
	אָמֵן.	קהל

נוהגים לשיר "אדון עולם" או "יגדל".

אָדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מְלֹךְ,
 לַעֲת נַעֲשֶׂה בְּחִפְצוֹ כֹּל,
 וְאַחֲרֵי כְּבוֹלוֹת הַכֹּל,
 וְהוּא הָיָה וְהוּא הַיּוֹה,
 וְהוּא אֶחָד וְאֵין שְׁנַיִ,
 בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תְּכֵלִית,
 וְהוּא אֵלִי וְחֵי גְּאֻלִּי,
 וְהוּא נְסִי וּמְנוֹס לִי,
 בְּיָדוֹ אֶפְקִיד רוּחִי,
 וְעַם רוּחִי גְּוִיָּתִי,

יְגַדֵּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח,
 אֶחָד וְאֵין יַחִיד בְּיַחְוָדוֹ,
 אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוֹף וְאֵינוֹ גּוֹף,
 קִדְמוֹן לְכֹל דְּבַר אֲשֶׁר נִבְרָא,
 הֵנוּ אָדוֹן עוֹלָם, וְכֹל נוֹצֵר
 שְׁפַע נְבוֹאָתוֹ נִתְּנוּ אֵל
 לֹא קִם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד,
 תּוֹרַת אֱמֶת נִתְּן לְעַמּוֹ אֵל,
 לֹא יִחְלִיף הָאֵל וְלֹא יִמִּיר
 צוּפָה וְיוֹדֵעַ סִתְּרֵינוּ,
 גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמַפְעֵלוֹ,
 יִשְׁלַח לְקֹץ יַמִּין מְשִׁיחֵנוּ,
 מֵתִים יַחֲיֶה אֵל בְּרַב חֶסְדּוֹ,

נִמְצָא וְאֵין עֵת אֵל מְצִיאֹתוֹ.
 נַעֲלָם וְגַם אֵין סוּף לְאַחַדְדוֹתוֹ.
 לֹא נַעֲרֹךְ אֵלָיו קִדְשָׁתוֹ.
 רֵאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ.
 יוֹרֵה גְּדֻלָּתוֹ וּמְלֻכוֹתוֹ.
 אֲנִשִּׁי סִגְלָתוֹ וְתַפְאֲרָתוֹ.
 נִבְיָא וּמְבִיט אֶת תְּמוּנָתוֹ.
 עַל יַד נְבִיאָו נֶאֱמַן בֵּיתוֹ.
 דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לוֹזְלָתוֹ.
 מְבִיט לְסוּף דְּבַר בְּקִדְמָתוֹ.
 נוֹתֵן לְרֹשֶׁע רֵעַ כְּרִשְׁעָתוֹ.
 לְפִדּוֹת מִחֲכֵי קֶץ יִשׁוּעָתוֹ.
 בְּרוּךְ עַדִּי עַד שֵׁם תְּהַלְלָתוֹ.

שחרית לשבת

תפילת שחרית: אחת משלוש התפילות הקבועות הנאמרות בכל יום [בצד מנחה וערבית], והיא הארוכה והמורכבת שבהן. בימות החול ניתן לומר את תפילת העמידה – שהיא עיקרה של תפילת שחרית – משעה שהשמש מתחילה בזריחתה [ובשעת הדחק אף קודם לכן], אך ביום השבת נהוג לאחר את תפילת שחרית בשל מנוחת היום. סוף זמן התפילה הוא סמוך לשליש היום. תפילת שחרית נוסדה בתקופת הבית השני במקביל לקרבן התמיד, שהוקרב במקדש בכל בוקר [במדבר כח, ד]. האגדה ראתה את אברהם אבינו כמי שהתקין תפילה זו [תלמוד בבלי, ברכות כו ע"ב]. גרעינה של תפילת שחרית מורכב [בכל יום] משתי יחידות: קריאת שמע וברכותיה ותפילת העמידה, אך נוספו עליהן, לפנייהן ולאחריהן, קטעים נוספים, שהם לעיתים ארוכים מאוד. במסגרת תפילת שחרית של שבת גם קוראים בתורה ומפטירים בספרי הנביאים. תפילת שחרית של שבת ניתנת לפי זה לחלוקה כללית לחמש יחידות אלה: [א] ברכות שעניינן תחילת היום וקטעי לימוד מן המקרא ומספרות חז"ל, שרבים מהם עוסקים בנושא הקרבנות; [ב] מזמורי תהלים וקטעי מקרא חגיגיים אחרים; [ג] קריאת שמע וברכותיה; [ד] תפילת העמידה [בלחש וחזרת החזן]; [ה] קריאת התורה וההפטרה. כל אחת מחמש היחידות ניתנת לחלוקת מישנה, כמפורט להלן בביאור. בין יחידה ליחידה [להוציא בין קריאת שמע לעמידה] נאמר קדיש, המשמש כחוליית מעבר ביניהן. בתפילת שחרית פותחים המתפללים את יומם והיא משמשת להם הן כמעבר מן הלילה אל היום, והן – ביום חול – כשעה שהם מקדישים להכנה רוחנית, בתפילה ובלמוד, לקראת יום המעשה. ביום השבת התפילה חגיגית יותר מזו של ימות החול, ואף ארוכה ממנה, ותורמת באווירתה ובתכניה לעיצוב אופיו המקודש של יום השבת.

תפילת השחר

כשנכנסים לבית הכנסת אומרים:

מַה טוֹבו אֱהָלֶיךָ יַעֲקֹב, מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל.
וְאֲנִי בְּרַב חֶסֶדְךָ אָבֹא בֵּיתְךָ,
אֲשֶׁתַּחֲוֶה אֶל הַיְכָל קִדְשֶׁךָ בִּירְאָתְךָ.
יְהוָה, אֶהְבֹּתִי מֵעוֹן בֵּיתְךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ.
וְאֲנִי אֲשֶׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרַעָה, אֲבָרְכָה לְפָנַי יְהוָה עֲשֵׂי.
וְאֲנִי תַפְלִית לְךָ יְהוָה עֵת רְצוֹן,
אֱלֹהִים בְּרַב חֶסֶדְךָ, עֲנֵנִי בְּאַמֶּת יִשְׁעֶךָ.

ה במדבר כד,

ח תהלים ה,

ח תהלים כו,

ו בעקבות תהלים צה,

יד תהלים סט,

■ **אהליך, משכנותיך:** חז"ל דרשו מילים אלו כמכוונות אל בתי הכנסת ובתי המדרש. **ברב חסדך:** כדי להודות על חסדך הרב. **ביראתך:** מתוך היראה שאני ירא אותך. **אברכה:** אכרע בך. **עת רצון:** בשעה הראויה והמתאימה לקבלת התפילה. **באמת ישעך:** בישועה אמיתית וקיימת.

תפילת השחר: כאן נפתחת היחידה הראשונה של תפילת שחרית של שבת, והיא עצמה מורכבת מיחידות-מישנה רבות. יחידה זו נתהוותה בהדרגה במהלך תקופת הגאונים ובימי הביניים, ורק חלק קטן ממנה היה קיים כבר בתקופת חז"ל. חלקים ניכרים מיחידה זו היו בראשיתם רק מנהגם של יחידים, ועד היום נהוג במקומות רבים שהיא נאמרת ביחידות בידי כל מתפלל, אות ועדות למוצאה בתפילת הפרט. מיבנה היחידה הוא מורכב ביותר [ויש בו שינויים רבים בין מנהג למנהג], אך ניתן לזהות בה ברכות שעניינן הודאה על חיי היומיום, דברי עיון ובעיקר קטעי לימוד מן התורה ומספרות חז"ל העוסקים בעבודת הקרבנות.

מה טובו: מאז ימי הגאונים נאמרת עם הכניסה לבית הכנסת לתפילת שחרית קבוצה של פסוקים, המדברים בשבח מקום התפילה ובמעלתה של התפילה. הפסוק שבברכת בלעם, "מה טובו אהליך יעקב", נדרש בספרות חז"ל [כגון בתלמוד בבלי, סנהדרין קה ע"ב] כמדבר על בתי הכנסת ובתי המדרש, ומכאן קישורו לענייננו. הופעת התיבה "ואני" בראש חלק מן הפסוקים האחרים מאגדת אותם לכלל קבוצה בעלת אופי ספרותי אחד.

התעטפות בטלית

המתפלל אוחז את הטלית בידו ואומר:

עמידה **בְּרַכִּי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה, יְהוָה אֱלֹהֵי גְדֻלַּת מְאֹד,** תהלים קד, א-ב
הוֹד וְהָדָר לְבִשְׁתָּ. עֲטָה אוֹר כְּשֶׁלֶמָה, נוֹטָה שְׁמַיִם כִּי־רִיעָה.

ויש נוהגים להוסיף ולומר:

לְיֵשׁ יְחִוּד קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא תרגום: לשם יחוד הקדוש ברוך הוא
וְשִׁכְנִיתִיה, בְּדַחֲלֵו וְדַחֲמֵו, לִיְחִיד ושכינתו, ביראה ובאהבה, לייחד את
יֵשׁ י"ה בו"ה בְּיַחְוּדָא שְׁלָיִם שם י"ה [בןשם] ו"ה בייחוד שלם
בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. בשם כל ישראל.

הֲרִינִי מִתַּעֲטֹף בְּצִיצִית. בֵּן תַּתְּעֲטֹף נִשְׁמָתִי וְרַמ"ח אַבְרֵי וְשֵׁס"ה גִּידֵי בְּאוֹר

- **עטה אור:** מתכסה, מתעטף באור. **שלמה:** שמלה. **נוטה:** פורש, מותח. **כיריעה:** כאהל [שבתוכו שרוי כבוד ה'].
- **ציצית:** כאן הכוונה לטלית שבארבע קצותיה קשורות הציציות. **רמ"ח אברי ושס"ה גדי:** לפי מסורת חז"ל [מדרש תנחומא, כי תצא, ב עווד] יש בגוף האדם 248 אברים ו-365 גידים, המכוונים בין השאר כנגד 613 [=תרל"ג] המצוות שנצטוו בהן ישראל.

התעטפות בטלית: המתפללים הנשואים [ובמנהגים רבים גם רווקים או נערים מעל גיל שלוש עשרה] עטופים בטלית משך כל תפילת שחרית ומוסף. טכס ההתעטפות בטלית נעשה לעיתים עוד בבית, או אף קודם לכניסה אל מקום התפילה. עיקר המצוה להתעטף בטלית הוא כדי לקיים את צו התורה להטיל ציצית בכל בגדיו של אדם שיש להם ארבע כנפות [במדבר טו, לז-מא [וראה עמ' 176]], ועל כן לשון הברכה מזכיר מפורשות את הציצית דווקא. טכס ההתעטפות בטלית, כפי שהוא בסידור התפילה, הושפע ממחשבת הקבלה, שראתה בו סמל לכניסת המתפלל אל תחת כנפי השכינה ואות לקרבה מיוחדת אל ה'. בשל כך מוסיפים לפני הברכה ולאחריה פסוקים, שעניינם בלבוש האורה של ה' ובאדם החוסה בצילו, וכן קטע תחינה ברוח תורת הקבלה.

לשם יחוד וכו': נוסחה הנאמרת בהקשרים שונים לפני ברכה על קיום מצוה. נוסחה זו נולדה בחוגי המקובלים ולאור תורתם. לפי תורה זו יש בכוחה של כל מצוה, שעושה האדם מתוך כוונה אמיתית, להשפיע על מערכת הקשרים שבין הספירות, המרכיבות את עולם האלהות, ולהביא לאיחודן. איחוד זה הוא שמאפשר את זרימת השפע האלהי ממקורו העליון אל העולם החומרי. יש להעיר כי כמה מן הפוסקים הסתייגו מאמירת "לשם יחוד", ועל כן יש הרבה נוסחים שאינם כוללים יחידה זו.

הַצִּיצִית הָעוֹלָה תִּרְיִ"ג. וְכִשֶׁם שְׁאֵנִי מִתְכַּסֶּה בְּטִלִית בְּעוֹלָם הַזֶּה, כִּדְ אֶזְכֶּה לְחִלּוּקָא דְרַבְנָן וְלִטְלִית נְאֻה לְעוֹלָם הַבָּא בְּגַן עֵדֶן. וְעַל יְדֵי מִצְוֹת צִיצִית תִּנְצֵל נַפְשִׁי רוּחִי וְנִשְׁמָתִי וְתִפְלְתִי מִן הַחַיִּצוֹנִים. וְהִטְלִית תִּפְרֹשׁ כְּנַפְיָהּ עֲלֵיהֶם וְתַצִּילֶם, כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ עַל גּוֹזְלָיו יִרְחֹף.

דברים לב, יא

וְתִהְיֶה חֲשׂוּבָה מִצְוֹת צִיצִית לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּאֵלֵינוּ קִימְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדוּקֶיהָ וְכִנּוּנֶיהָ וְתִרְיִ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּהּ, אֲמֵן סְלָה.

המתפלל פורש את הטלית מעל ראשו ומברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית.

המתפלל עוטף את ראשו ורוב גופו בטלית ואומר:

מִה יִקָּר חֲסִדְךָ אֱלֹהִים, וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנַפְיָהּ יַחְסִינּוּ.
יְרוּן מִדֶּשֶׁן בֵּיתְךָ וְנַחַל עֲדִינָה תִשְׁקֶם.
כִּי עֲמָד מְקוֹר חַיִּים, בְּאוֹרְךָ נִרְאָה אוֹר.
מִשֶּׁךְ חֲסִדְךָ לִידְעִיךָ וְצִדְקָתְךָ לִישְׁרֵי לֵב.

תהלים לו, ח-יא

ישיבה

יש נוהגים לכסות את ראשיהם בטלית במשך כל זמן התפילה, ואחרים נוהגים להשאיריה מוטלת על כתפיהם, או לכסות בה את ראשיהם בקטעים אחדים כגון בתפילת העמידה.

העולה תרי"ג: מילת "ציצית" בגימטריא היא 600. אך כשמוסיפים לה את שמונת החוטים שבכל ציצית ואת חמשת הקשרים שבהם הם קשורים, יגיע החשבון ל-613, כמניין אברי הגבר וגידיו, כדי לרמוז שהציצית מגנה על כל גופו של המתעטף בה. **חלוקא דרבנן:** מונח ארמי (בעברית: החלוק של רבותינו) הלכות מעולם הקבלה [ספר הזהר, פרשת נת, סו ע"א], והכוונה ללבושם של הצדיקים בעולם הבא. **החיצונים:** כוחות הרע והטומאה, לפי מחשבת הקבלה. יעיר: ישמור, יגן. **חשובה:** נחשבת. **דקדוקיה:** דיוקיה, ההקפדה על כל פרטיה. תרי"ג **מצות התלויות בה:** מצוות ציצית באה להזכיר לאדם את כל המצוות כולן [לפי במדבר טו, לט].

■ **יקר:** רב ערך, נעלה. **יחסינו:** ימצאו מחסה, הגנה. **דשן:** שמן טוב [והכוונה לשפע רוחני]. **נחל עדניך:** נחל שמימי ערבים ומבושמים. **נראה אור:** נזכה לחיים. **משך חסדך:** הטה, קרב את חסדך.

את כל הקטעים הבאים אומרים המתפללים בלחש.

בְּטָרֶם כָּל יַצִּיר נִבְרָא.	אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מְלֶךְ,
אֲזֵי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא.	לַעֲת נַעֲשֶׂה בְּחַפְצוֹ כֹּל,
לְבַדּוֹ יְמַלֵּךְ נוֹרָא.	וְאַחֲרֵי כָּכֹלֹת הַכֹּל,
וְהוּא יִהְיֶה בְּתַפְאָרָה.	וְהוּא הִיָּה וְהוּא הוֹה,
לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה.	וְהוּא אֶחָד וְאֵין שְׁנַי,
וְלוֹ הָעֵז וְהַמְשָׁרָה.	בְּלֵי רֵאשִׁית בְּלֵי תְכָלִית,
וְצוֹר חֲבֵלֵי בְּעַת צָרָה.	וְהוּא אֵלֵי וְחֵי גְּאֵלֵי,
מִנֶּת כּוֹסֵי בְּיּוֹם אֶקְרָא.	וְהוּא נְסִי וּמְנוֹס לִי,
בְּעַת אֵישׁוֹן וְאַעִירָה.	בְּיָדוֹ אֶפְקִיד רוּחִי,
יְהוּה לִי וְלֹא אֵירָא.	וְעַם רוּחִי גְּוִיָּתִי,

■ **יציר:** יצור, בריה. **לעת נעשה בחפצו כל:** משעה שנברא העולם ברצונו. **ואחרי ככלות הכל:** לאחר שתכלה מציאותו של העולם הנברא. **נורא:** כינוי לקב"ה, שמשמעו: מטיל יראה. **להמשיל לו:** להידמות לו. **להחבירה:** להיות לו לחבר, להיות כמוהו. **תכלית:** סוף. **המשרה:** השלטון. **חי גאלי:** חי [כינוי לה' הקיים לנצח] שהוא גם הגואל אותי. **צור חבלי:** המחסה שאליו אני נמלט בשעת כאב. **נסי ומנוס לי:** הוא דגלי [המראה לי את הדרך] ואליו אנוס, אברח. **מנת כוסי:** גורלי, מה שנופל בחלקי. **ואעירה:** וכשאתעורר משנת. **ועם רוחי גויתי:** ועם רוחי [אני מפקיד בידו] גם את גופי.

אדון עולם: פיוט שנכלל בסידור התפילה מאז המאה ה"ו, ואשר נתחבר ככל הנראה במאות ה"ב–"ג ל"ג [ניוחס, אם כי ללא הוכחה, למשורר בן ספרד, ר' שלמה אבן גבירול]. זה שיר הלל המדבר במעלותיו של הבורא, והוא מורכב מעשרה טורים חרוזים, השקולים במקצב מדויק [בכל טור ארבע צלעיות הבנויות מהברה קצרה שלאחריה שלוש הברות ארוכות]: "ן-הוא-א-חד / ן-אין-ש-ני / ל-המ-שיל-לו / ל-הח-בי-רה" וכן הלאה]. בנוסחים שונים נוספו לפיוט טורים נוספים [כגון "במקדשו תגל נפשי / משיחנו ישלח מהרה / ואז נשיר בבית קדשי / אמן אמן שם הנורא"] אבל הם לא היו בו במקורו. על פי סיום הפיוט נראה שהוא נתחבר במטרה להיאמר עם ערב, לפני השינה, אך חביבותו הביאה לכך שהוא נאמר גם בבקרים. [וכן בליל שבת. ראה עמ' 100].

נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאֹתָיו.
נְעָלָם וְגַם אֵין סוּף לְאַחֲדוֹתָיו.
לֹא נֶעְרַךְ אֵלָיו קִדְשָׁתוֹ.
רֵאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ.
יֹרֵה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ.
אֲנָשִׁי סִגְלָתוֹ וְתַפְאָרְתוֹ.
נְבִיא וּמַבִּיט אֶת תְּמוּנָתוֹ.
עַל יַד נְבִיאָו נֶאֱמַן בֵּיתוֹ.
דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוֹלָתוֹ.
מַבִּיט לְסוּף דְּבַר בְּקִדְמָתוֹ.

יְגַדֵּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח,
אֶחָד וְאֵין יַחֲיד כְּיַחְדּוֹ,
אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוֹף וְאֵינוּ גּוֹף,
קִדְמוֹן לְכָל דְבַר אֲשֶׁר נִבְרָא,
הֵנוּ אֲדוֹן עוֹלָם, וְכָל נוֹצֵר
שֹׁפֵעַ נְבוֹאָתוֹ נִתְּנוּ אֶל
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד,
תּוֹרַת אָמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל,
לֹא יַחְלִיף הָאֵל וְלֹא יִמַּר
צוּפֵה וְיודֵעַ סֵתְרֵינוּ,

■ **יגדל:** יתגדל [שמון]. **ואין עת אל מציאותו:** מציאותו אינה מוגבלת בזמן, והוא קיים מאז ולעולם. **אחד ואין יחיד וכו':** הוא אחד במינו ואין עוד מי שדומה לו בתכונותיו. ועוד: בעוד שכל עצם מורכב מחלקים שונים, מהותו היא אחת ושלמה ואחדותו לא ניתנת לחלוקה בשום צורה שהיא. **נעלם:** נעלם מעיני כל חי. **לא נערך:** לא נוכל להעריך, לקבוע מידה ואומדן. **אין ראשית לראשיתו:** לא ניתן להגדיר את ראשיתו בהגדרה של זמן. **יורה:** יוכיח, ידגים. **שפע נבואתו:** הנבואה השופעת מן האל כדרך שהמים שופעים מן המעיין. **אנשי סגלתו:** הנביאים המצטיינים במעלות מיוחדות. **מביט את תמונתו:** משיג בתודעתו את מהות ה' [במדבר יב, ח]. **נאמן ביתו:** משה [במדבר יב, ז]. **דתו:** התורה. **לזולתו:** לעם אחר. **מביט לסוף דבר בקדמתו:** יודע מראש את כל שעתיד להתרחש. [ז].

יגדל: פיוט שנתחבר, ככל הנראה, באיטליה של המאה ה"ג-י"ד [ומקובל לראות בדניאל בן יהודה דיין מרומא את מחברו]. בתוכנו הוא עיבוד שירי-חופשי של שלושה עשר עיקרי האמונה, כפי שניסח אותם במאה השתים-עשרה הרמב"ם, כגון האמונה בקדמותו של ה' [טור 4], במעמדה המיוחד של נבואת משה [טור 7], בביאת המשיח [טור 12] ובתחיית המתים [טור 13]. אל סידורי התפילה נכנס הפיוט רק במאה ה"ט". הוא בנוי משלושה עשרה טורים חרוזים ושקולים במקצב מדויק [שתי הברות ארוכות, ולאחריהן הברה קצרה ושלוש הברות ארוכות, ועוד הברה קצרה ושלוש הברות ארוכות]: "א-חד / ו-אין-י-חיד / ו-י-חיד / ו-י-חיד-דו" וכן הלאה. בנוסחים שונים התוספו לפיוט טורים נוספים: "אלה שלוש עשרה לעיקרים / הן יסוד דת ותורתו / תורת משה אמת ונבואתו / ברוך עדי עד שם תהילתו", אך נראה שאין הם מקוריים לו. האר"י התנגד לאמירת הפיוט, כיוון שלא ראה בעין יפה את קביעתם של עיקרי אמונה, ועל כן חסר הפיוט מסידורים ההולכים בנאמנות אחר תורתו של האר"י. הפיוט נאמר במנהגים אחדים גם בבלי שבת [ראה עמ' 100].

גוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמַפְעָלוֹ,
 יִשְׁלַח לְקֶזֶז יָמִין מְשִׁיחֵנו,
 מִתִּים יַחֲיֶה אֶל בְּרַב חֶסֶדוֹ,
 נוֹתֵן לְדָשֶׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ.
 לְפָדוֹת מִחֲפֵי קֶזֶז יִשׁוּעָתוֹ.
 כְּרוּךְ עַדֵי עַד שֵׁם הַתְּהִלָּתוֹ.

ברכות התורה

כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
 אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוּנוּ לְעֶסֶק בְּדַבְרֵי תוֹרָה.
 וְהֶעֱרַב נָא, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, אֶת דְּבַרֵי תוֹרָתְךָ
 בְּפִינוּ וּבְפִיּוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל,
 וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ
 בְּלִנְיַת יוֹדְעֵי שְׂמֶךְךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לְשִׂמְחָה.
 כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּלַמֵּד תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
 אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ.
 כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, נוֹתֵן הַתּוֹרָה.

כמפעלו: לפי מעשיו ופעולותיו. **כרשעתו:** על פי מעשיו הרעים. **קץ ימין:** אחרית הימים. ■ **והערב:** והמתק.

ברכות התורה ולימוד תורה: בתקופת האמוראים נקבע [תלמוד בבלי, קידושין ל ע"א] שצריך אדם ללמוד בכל יום לפחות קטע אחד מן המקרא, קטע מן המשנה וקטע מן התלמוד, וזאת כדי להדגיש את חשיבות לימוד התורה [שבכתב ושבעל פה] בחיי האדם. על כן נקבע בימי הגאונים לפתוח כל יום בלימוד של שלושה קטעים מן המקורות הנזכרים, והקדימו להם שתי ברכות על מצוות לימוד תורה. ברכות אלה מובאות בתלמוד הבבלי [ברכות יא ע"ב] מפי שלושה חכמים שונים. הברכה השנייה משמשת גם דרך קבע כברכה הנאמרת לפני קריאת התורה בציבור [להלן, עמ' 220]. להלן, עמ' 117 ואילך, מצוי מחזור נוסף, ארוך יותר, של קטעי לימוד הבנוי בדגם דומה.

במדבר ו, כב-כז

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:
דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר:
כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמֹר לָהֶם:
יְבָרְכֶךָ יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶךָ.
יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְדֶּךָ.
יִשָּׂא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שָׁלוֹם.
וַיִּשְׂמוּ אֶת שְׁמֵי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי אֲבָרְכֶם.

משנה פאה א,א

אלו דברים שאין להם שעור:
הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה.

בעקבות התלמוד הבבלי
שבת כז ע"א

אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה
והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן:
כבוד אב ואם, וגמילות חסדים,
והשכמת בית המדרש שחרית וערבית, והכנסת אורחים,

- **אמור להם:** לכהנים. **ויחנך:** יתן לך חן [בעיני אלהים ואנשים]. **ישא ה' פניו:** יתייחס אליך בחיבה וברחמים. **ושמו את שמך:** יזכירו את שמי ויברכו בו. **אברכם:** את הכהנים ואת ישראל גם יחד.
- **שאין להם שעור:** שהתורה לא קבעה להם מידה, וכל המרבה בהם הרי זה משובח. **הפאה:** היבול שבפינת השדה, שיש להשאיר אותו לעניים בזמן הקציר. **הבכורים:** פרות האדמה הראשונים המובאים למקדש. **הראיון:** עלייה לרגל לירושלים בשלושת הרגלים כדי להיראות לפני ה' במקדש ולהביא באותה הזדמנות קרבן מיוחד [הקרוי "עולת ראיה"].
- **אוכל פרותיהם:** נהנה משכר מעשיו. **הקרן:** עיקר שכר המצוה. **השכמה:** הליכה בזריזות בשעה מוקדמת.

אלו דברים וכו': שני הקטעים, אחד מן המשנה ואחד מן התלמוד הבבלי, מדגישים בבואם יחד עניינים שבין אדם למקום ובין אדם לחברו, והם חלים על כל אדם ובכל זמן. לתלמוד תורה מוענק בהם מעמד מיוחד, דבר התואם את השימוש בהם בהקשר זה.

וּבְקוֹר חוֹלִים, וְהִכְנַסְתָּ בְּלָהּ,
וְלוֹיֵת הַמֵּת, וְעֵיּוֹן תִּפְלָה,
וְהִבָּאת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ,
וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד בָּלָם.

ברכות השחר

ישנם מקומות שבהם נאמרים כל הקטעים מכאן ואילך בלחש בידי כל אחד מן המתפללים, והחזן מתחיל לומר בקול רם רק את סופו של הקטע על "שלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן" [להלן, עמ' 127]. במקומות אחרים מתחילה תפילת הציבור כאן.

עמידה **בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר נָתַן לְשִׁכְוֵי בֵּינָה לְהִבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה.**

הכנסת כלה: דאגה לכל מחסורה של הכלה. **עיון תפלה:** תפילה מתוך כוונה וריכוז. **כנגד כלם:** גדול וחשוב מכולם [גם מפני שלימוד תורה מביא לקיום המצוות כולן].
■ **שכוי:** תרנגול [ויש מפרשים: לב האדם].

ברכות השחר: בתלמוד הבבלי [ברכות ס ע"ב] מובאת סידרה ארוכה של ברכות שאומר המתפלל מרגע שהוא פוקח את עיניו ועד שהוא יוצא לדרכו אל בית הכנסת. מטרתן לתת ביטוי לתחושה, כי גם פעולות היומיום השגרתיות, גם אלה הנעשות ברשות היחיד, משקפות את מציאות ה' וחסדו עם האדם. מרבית הברכות האלה – אם כי בסדר שונה במקצת ובתוספת ברכות אחדות [ובעיקר "שלא עשני גוי/עבד/אשה" (ראה להלן)] – הועברו בתקופת הגאונים אל בית הכנסת והן נאמרות בציבור. עם מעבר זה נותק הקשר שבין הפעולות לבין הברכות שנועדו מלכתחילה ללוות אותן, כגון ברכת "אשר נתן לשכוי בינה" שכוונה להיאמר בשעה שמתעורר האדם לקול קריאת התרנגול, "ברוך מלביש ערומים" שכוונה להאמר בשעת ההתעטפות בבגד או "המעביר שינה מעיני" שזמן אמירתה בשעת רחיצת הפנים.
שלא עשני גוי וכי: שלוש הברכות הפותחות במילים "שלא עשני" נזכרות לראשונה [בניסוח המכוון לגברים לבד] בתלמוד הבבלי [מנחות מג ע"ב] בשם התנא ר' מאיר: "חייב אדם לברך שלוש ברכות בכל יום, אלו הן: עשעשני ישראל, שלא עשני אשה, שלא עשני בור", וחכם אחר מציע [שם] לומר "שלא עשני עבד" במקום "שלא עשני בור". מתקופת הגאונים הונהג לומר את שלוש הברכות גם

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
גְּבוּרִים שְׁלֵא עֲשִׂנִי גּוֹי. נְשִׁים שְׁלֵא עֲשִׂנִי גּוֹיָה.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
גְּבוּרִים שְׁלֵא עֲשִׂנִי עֶבֶד. נְשִׁים שְׁלֵא עֲשִׂנִי שְׂפָחָה.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
גְּבוּרִים שְׁלֵא עֲשִׂנִי אִשָּׁה. נְשִׁים שְׁעֲשִׂנִי כְרָצוֹנוּ.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, פּוֹקֵחַ עֲוֹרִים.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מְלַבֵּי־שׁ עַרְמִים.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מְתִיר אֲסוּרִים.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זוֹקֵף כְּפוּפִים.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, רוֹקֵעַ הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמְכִיֵּן מִצֵּעַדֵי גֶבֶר.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁעֲשֵׂה לִי כָּל צְרָכָי.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוֹרָה.

פָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאֲרָה.

רוקע: פורש, שוטח. מכין: מכון. אזור: חוגר.

בתפילת הציבור, כחלק מברכות השחר. ברכות אלו מבטאות את תודתו של הגבר המתפלל על הזכות שנפלה בחלקו לקיים מצוות רבות: הגוי חייב על פי היהדות רק בקיום שבע מצוות [כגון "לא תרצח"]; העבד נתון למרות בעליו, ועל כן הוא פטור מקיום מצוות התלויות בזמן מסוים [כגון תפילה, אם אדוניו מבקש ממנו לבצע באותו זמן דבר כלשהו]; גם עיתותיה של האשה, לפי אותה תפיסה, הן ברשות בעלה ומוקדשות למשפחתה, ועל כן היא פטורה ממצוות שונות הקשורות בזמן מוגדר, כגון הנחת תפילין. מימי הביניים הונהג שהנשים אומרות במקביל לברכתו של הגבר: "שעשאני כרצונו". בדורות האחרונים, לאור שינויים חברתיים, הצמיחו שלוש הברכות פרשנויות אפולוגטיות וכן כמה הצעות לניסוחים אלטרנטיביים [כגון אמירתן על דרך החיוב בלבד: "שעשני בן חורין" וכו'].

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַנוֹתֵן לַיֶּעָר פָּח.
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּעְבִּיר שָׁנָה מֵעֵינֵי
 וּתְנוּמָה מֵעַפְעָפִי.

וַיְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתִּרְגְּלֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ, וְדַבְּקֵנוּ
 בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְאַל תִּבְיָאֵנוּ לֹא לַיְדֵי חַטָּא וְלֹא לַיְדֵי עֲבָרָה וְעוֹן, וְלֹא לַיְדֵי נִסְיוֹן
 וְלֹא לַיְדֵי בְּזִיּוֹן, וְאַל יִשְׁלַט בְּנוּ יֵצֵר הָרָע, וְהִרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמַחְבֵּר רָע,
 וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֵר הַטּוֹב וּבְמַעֲשֵׂים טוֹבִים, וְכֹפֵר אֶת יֵצֵרְנוּ לְהַשְׁתַּעֲבֹד לָךְ, וּתְנֵנוּ
 הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לַחֵן וּלְחַסֵּד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ, וְתַגְּמַלְנוּ
 חֲסָדִים טוֹבִים. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַגּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. ^{ישיבה}

הקטעים הבאים נאמרים בלחש בידי כל מתפלל, והחזן אומר בקול רם רק את חלקם, כמפורט להלן.

תפילת רבי

בעקבות תלמוד בבלי

ברכות טז ע"ב

יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵי, שֶׁתִּצְלִלְנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם
 מֵעֵזִי פְּנִים וּמַעֲזוֹת פְּנִים, מֵאָדָם רָע, מֵיֵצֵר רָע, וּמַחְבֵּר רָע, וּמִשְׂכֵּן רָע, וּמִפְּגַע רָע, מֵעֵין
 הָרָע, מִלְּשׁוֹן הָרָע, מִמְּלִשְׁנוֹת, מֵעֲדוֹת שִׁקֵּר, מִשְׁנֵאת הַבְּרִיּוֹת, מֵעַלִּילָה, מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה,

ע"פ: עייף, חלש. ■ **תרגילנו:** עשה שנהיה רגילים, בקיאים. **וכף:** כופף, הכנע. **תגמלנו:** תעניק לנו.
 ■ **עזי פנים:** אנשים חצופים. **פגע רע:** דבר העומד למכשול. **שנאת הבריות:** שנאה שהבריות שונאות את האדם.
מעלילה: השמצה שאין לה כל יסוד. **מיתה משנה:** מוות שלא כדרך הטבע.

ויהי רצון: האחרונה בברכות השחר ["המעביר שנה מעיני" וכו'] זוכה כבר בתלמוד הבבלי [שם] לתוספת הארוכה שלפנינו.

תפילת רבי: זו תפילתו האישית של עורך המשנה, רבי יהודה הנשיא [ארץ-ישראל, סוף המאה השנייה וראשית המאה השלישית], שאותה נהג לומר בכל יום אחרי תפילת העמידה. התפילה מבקשת את הגנת ה' מצרות שונות, ומנוסחת בלשון יחיד ["אבותי", "תצילני"], כפי שהולם תפילה אישית. היא נאמרת בתפילה היומית מאז ימי הגאונים.

מחליים רעים, ממקרים רעים, ומשטן המשחית, מדין קשה, ומבצע דין קשה בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית, ומדינה של גיהנום.

פרשת העקדה

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם, וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּרֵאשִׁית כַּב, א-יט
 אַבְרָהָם, וַיֹּאמֶר הֲנִי: וַיֹּאמֶר, קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק, וְלֶךְ
 לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה, וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ: וַיִּשְׁכַּם
 אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמורוֹ: וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ, וַיִּבְקַע עֲצֵי
 עֹלָה וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים: בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וַיֵּשֶׂא אַבְרָהָם אֶת
 עֵינָיו, וַיְרֵא אֶת הַמָּקוֹם מְרַחֵק: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נַעֲרָיו, שָׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמור, וְאֲנִי
 וְהַנֶּעַר גֹּלְכָה עַד כָּה, וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה אֵלַיכֶם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיִּשֶׂם
 עַל יִצְחָק בְּנוֹ, וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכָלָת, וַיִּלְכּוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר אֵל
 אַבְרָהָם אָבִיו, וַיֹּאמֶר אָבִי, וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְנִי, וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאִיֵּה הִשָּׂה לְעֹלָה:
 וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם, אֱלֹהִים יִרְאֶה לוֹ הִשָּׂה לְעֹלָה בְנִי, וַיִּלְכּוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים, וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וַיַּעֲרֹף אֶת הָעֵצִים, וַיַּעֲקֹד אֶת
 יִצְחָק בְּנוֹ, וַיִּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים: וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת
 הַמַּאֲכָלָת, לְשַׁחֵט אֶת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלֵּאָף יְהוָה מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר, אַבְרָהָם אַבְרָהָם,
 וַיֹּאמֶר הֲנִי: וַיֹּאמֶר, אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעַר וְאֵל תַּעֲשׂ לוֹ מְאוֹמָה, כִּי עֲתֵדָה יִרְעֵתִי כִּי

בעל דין: האדם העומד מולי למשפט. **בן ברית:** יהודי. **■ ויחבש את חמרו:** קשר עליו אוכף. **עד כה:** עד שם, עד המקום שאליו נצטווה אברהם ללכת. **מאכלת:** סכין. **יראה:** יבחר. **ויערף:** סידר. **ויעקד:** קשר את ידיו ורגליו.

פרשת העקדה: מאז ימי הביניים, ובעיקר בהשפעת ספר הזהר, נקבע לומר את פרשת עקידת יצחק יום יום. מצד אחד יש כאן דרך נוספת לקיים את מצוות לימוד תורה, ומצד אחר מוטעמת כך חשיבותו של מעשה העקידה, המדגישה את גדולת אמונתו של אבי האומה, אשר בזכותו מבקשים המתפללים בכל דור ודור את רחמי ה'. בקשה זו באה לביטוי בולט בימות החול בשתי תחינות הבאות לפני קריאת הפרשה ולאחריה, ושבהן מבקשים מה': "זכור לנו ... את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם", ו"כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, כן יכבש ורחמך את כעסך מעלינו", וכדומה.

יֵרָא אֱלֹהִים אֶתָּהּ, וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת בְּנֵךְ אֶת יַחֲדָךְ מִמֶּנִּי: וַיֵּשֶׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה אֵיל אֲחֵר נֹאֲחֵז בְּסֹבֶבךָ בְּקִרְבָּי, וַיִּלְךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלְהָ תַּחַת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה יֵרָאָה, אֲשֶׁר יֵאמַר הַיּוֹם בְּהָר בְּהָר יֵרָאָה: וַיִּקְרָא מִלְאָךְ יְהוָה אֶל אַבְרָהָם, שְׁנִית מִן הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר, בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְהוָה, כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת בְּנֵךְ אֶת יַחֲדָךְ: כִּי בְרַךְ אֶבְרָכְךָ וְהִרְבֵּה אֲרִבָּה אֶת זְרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וְכָחוּל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם, וַיִּרְשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו: וְהִתְבָּרְכוּ בְּזְרַעְךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ, עַקֵּב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי: וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו, וַיִּקְמוּ וַיִּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע, וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבֵאֵר שָׁבַע:

התעוררות

על פי תנא דבי אליהו, פרק כא

לְעוֹלָם יְהִי אָדָם יֵרָא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּבְגָלוֹי,
 וּמוֹדָה עַל הָאֱמֶת וְדוֹכֵר אֶמֶת בְּלִבּוֹ, וַיִּשְׁפֹּס וַיֹּאמֶר:
 רְבוֹן כָּל הָעוֹלָמִים וְאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים,
 לֹא עַל צְדָקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מִפִּילִים תַּחְנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ,
 כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הִרְבִּים.
 מָה אָנוּ, מָה תַּיִנוּ, מָה חֲסִדְנוּ, מָה צְדָקוֹתֵינוּ,

חשכת: מנעת. **אחר:** עומד על רגליו האחוריות. **אשר יאמר היום וכו':** הוא המקום אשר כיום אומרים עליו כי בו נראה ה' (לאברהם). **וירש זרעך את שער איביו:** צאצאיך ירשו את ערי אויביהם. ■ **לא על צדקותינו:** לא בגלל הזכויות שקנינו על ידי קיום מצוות.

התעוררות: קטע ארוך ומורכב המופיע גם בחלק ממהדורותיו של מדרש מן המאה התשיעית-עשירית הקרוי בשם "תנא דבי אליהו". קטע זה שולב בתפילה מאז ראשית ימי הביניים, ובו דברי תחנונים והכרזה על עיקרי אמונה שונים, הכרזה המעוררת את האדם להיות מודע לחשיבותם וכך גם לאמצם. מרבית הדברים מתבססים על מאמרי חז"ל ועל פסוקי מקרא, וצירופם יחד הוא שמקנה לקטע זה את יחודו. אחרי דברי מבוא שעיקרם בקשת רחמי ה', עוסק הקטע בנושאים שונים, כגון אפסות האדם וגדולת ה', שכר ועונש בעולם הבא, הברית שבין ישראל לאלהיו, ההכרזה "שמע ישראל" [וציטוט הפרשה הראשונה של קריאת שמע] [לביאורה ראה עמ' 175]], קדמות ה' ונצחיותו וקידוש השם. הקטע מסיים בהבעת בקשה לגאולה משיחית.

מה ישועתנו, מה כחנו, מה גבורתנו,
 מה נאמר לפניך, יהוה אלהינו ואלהי אבותינו,
 הלא כל הגבורים כאן לפניך, ואנשי השם בלא היו,
 ותכמים בבלי מדע, ונבונים בבלי השכל,
 כי רב מעשיהם תהו, וימי חיהם הכל לפניך,
 ומותר האדם מן הבהמה אן, כי הכל הכל.
 לבר הנשמה הטהורה,
 שהיא עתידה לתן דין וחשבון לפני כסא כבודך.
 וכל הגוים כאן נגדך, שנגאמר:
 הן גוים כמר מדלי, וכשחק מאזנים נחשבו,
 הן איים כדק ישול.

קהלת ג, יט

ישעיה מ, טו

אבל אנחנו עמך בני בריהך,
 בני אברהם אהבה שנשבעת לו בפה המוריה,
 זרע יצחק יחידו שנעקד על גבי המזבח,
 עדת יעקב בנד בכורך,
 שמא הבהתך שאהבת אותו
 ומשמחתך ששמחת בו,
 קראת את שמו ישראל וישרון.
 לפיכך אנחנו תיבים
 להודות לך ולשבחה ולפארה,
 ולברך ולקדש ולתן שבח והודיה לשמך.

מה ישועתנו: היש בכלל כוח לאדם להושיע? אנשי השם: אנשים מפורסמים. מדע: דעת, חכמה. תהו: אפסות, הבל. מותר: יתרון. לבד הנשמה: רק הנשמה [איננה הבל]. כמר מדלי וכשחק מאזנים: דברים חסרי ערך, כטיפת מים הנוטפת מן הדלי וכאבק הנשאר על כפות המאזניים לאחר שקילת תבואה. איים כדק ישול: ה' נושא כביכול כאבק דק את איי הים הגדולים. ישרון: כינוי מליצי לעם ישראל [בעקבות דברים לג, ה], המדגיש את יושרו.

אֲשֶׁרֵינוּ, מֵה טוֹב חֲלָקֵנוּ,
וּמֵה נְעִים גּוֹרְלֵנוּ, וּמֵה יִפֶּה יִרְשָׁתֵנוּ.
חזן אֲשֶׁרֵינוּ, שְׁאָנוּ מִשְׂכִּימִים וּמַעֲרִיבִים
בְּבִתֵּי כְּנִסְיֹת וּבְבִתֵּי מִדְּרָשׁוֹת,
וּמִיַּחֲדִים שְׂמֵךְ בְּכָל יוֹם תָּמִיד, וְאוֹמְרִים פְּעָמִים בְּאַהֲבָה:

דברים ו, ט-ט

קהל וחזן שְׂמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:
בלחש בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

וְאַהֲבַת אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל לִבְבְּךָ: וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ
בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרְתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וְכִתְבְתָם עַל
מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

אֶתָּה הוּא עַד שְׁלֹא נִבְרָא הָעוֹלָם,
אֶתָּה הוּא מְשַׁנְבְּרָא הָעוֹלָם,
אֶתָּה הוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה,
וְאַתָּה הוּא לְעוֹלָם הַבָּא.

חזן קָדַשׁ אֵת שְׂמֵךְ עַל מְקֹדְשֵׁי שְׂמֵךְ,
וְקָדַשׁ אֵת שְׂמֵךְ בְּעוֹלָמְךָ,
וּבִישׁוּעַתְךָ תָּרוּם וְתִגְבֶּיָה קָרְנֵנוּ לְמַעַלָּה,
וְהוֹשִׁיעֵנוּ בְּקִרְוֹב לְמַעַן שְׂמֵךְ.
בְּרוּךְ הַמְּקַדֵּשׁ שְׁמוֹ בְּרַבִּים.

אֶתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּשֵׁמִים וּבְאֲרָץ וּבְשֵׁמִי הַשְּׂמִים הָעֲלִיוֹנִים.
אֶמֶת, אֶתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן,

ירשתנו: התורה [על יסוד דרשת דברים לג, ד]. **מיחדים שמך:** מכריזים [בקריאת "שמע ישראל"] על היותך אל אחד ויחיד. **אתה הוא:** שהיית קיים. **על מקדשי שמך:** באמצעות המוסרים את נפשם על קדושתך, ומוכיחים כך את אמונתם הרבה בך ובתורתך. **תרום ותגביה קרננו:** תעלנו לגדולה ותנשאנו.

וּמִבְלַעֲרִידָה אֵין אֱלֹהִים.
קִבֵּץ נְפוּצוֹת קִיּוּד מֵאַרְבַּע בְּנֵפוֹת הָאָרֶץ.
יִכִּירוּ וַיִּדְעוּ כָּל בְּאֵי עוֹלָם,
כִּי אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבִרְדָּה עֲלִיוֹן לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ.
אַתָּה עֲשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם,
וְיָמֵי כָּכָל מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ בְּעֲלִיוֹנִים וּבַתְּחִתּוֹנִים,
שֵׁיאֵמַר לְךָ מִה תַּעֲשֶׂה וּמִה תִּפְעַל.
אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים, חַי וְקַיִם,
עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וְחֶסֶד,
בְּעִבּוֹר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עֲלֵינוּ,
וְקַיִם לָנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, אֶת הַדְּבָר שֶׁהַבְּטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי צְפִנְיָה חוּזָה,
כְּאָמֹר: בָּעֵת הַהִיא אֲבִיא אֲתֶכֶם, וּבָעֵת קִבְּצִי אֲתֶכֶם,
כִּי אֲתֵן אֲתֶכֶם לְשֵׁם וּלְתַהֲלָה בְּכָל עַמֵּי הָאָרֶץ,
בְּשׂוֹבֵי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם, אָמַר יְהוָה.

צפניה ג, כ

סדר הקרבנות

פרשת הכיור

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְעֲשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכִנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ,
וְנִתְּתָה אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ, וְנִתְּתָה שָׁמָּה מַיִם: וְרַחֲצוּ אֶהְרָן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת
יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יְרַחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמְתוּ, אוֹ בְּגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ

נפוצות קיוד: פזוריהם של המקוים לישועתך. **חוזה:** נביאך. **בשובי את שבותיכם:** כשאחזיר אתכם מן הגלות, בקוממי אתכם. ■ **וכנו:** ובסיסו.

סדר הקרבנות: כאן נפתחת יחידה ארוכה של קטעים העוסקים בעבודת בית המקדש, ורובה מצוי בסידור מאז ימי הגאונים. אמירת יחידה רבת-מרכיבים זו היא מעין תחליף להקרבת הקרבנות שהיו מקריבים יום יום עם שחר, ובו בזמן יש בה גם כדי לצאת ידי חובת לימוד תורה שבכתב ושבעל פה,

לְשָׂרְתָּ, לְהִקְטִיר אִשָּׁה לַיהוָה: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרָגְלֵיהֶם וְלֹא יָמְתוּ, וְהִיָּתְדָה לָהֶם חֶק עוֹלָם, לֹא וּלְיָרְעוּ לְדוֹתָם:

פרשת תרומת הדשן

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: צוּ אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת בְּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה, הוּא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלֵּילָה עַד הַבֶּקֶר וְאִשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוֹקֵד בּוֹ: וְלִבְשׁ הַכֹּהֵן מִדָּבָר וּמִכְנָסֵי בַד יִלְבֹּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאִשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ: וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלִבְשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים, וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מַחוּץ לַמִּחֲנֶה אֶל מְקוֹם טְהוֹר: וְהָאִשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוֹקֵד בּוֹ לֹא תִכָּבֵד וּבָעַר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֲצִים בְּבֶקֶר בְּבֶקֶר, וְעָרַף עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֻלְבֵי הַשְּׁלָמִים: אִשׁ תִּמְיֵד תּוֹקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכָּבֵד:

פרשת קרבן התמיד

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, אֶת

במדבר כח, א-ח

אשה: קרבן הנשרף באש. ■ **העלה:** קרבן הנשרף כליל על המזבח. **מוקדה:** המקום שבו יוקדת, בוערת, אש. **תוקד:** תובער, תודלק. **מדו:** בגדו, לבושו. **הדשן:** האפר. **בער עליה הכהן עצים:** יוסיף עצים לאש הבערת. **הקטיר עליה חלבי השלמים:** ישרוף את החלבים (השומנים המצויים בגופו של בעל-החיים) של השלמים (הם הקרבן שאדם זוכח כתשלום על נדר או כנדבה ואוכל מבשרו).

כפי שדורש התלמוד הבבלי [קידושין ל ע"א] מכל אדם ללמוד בכל יום לפחות שלושה קטעים, מן המקרא, מן המשנה ומן התלמוד. כך נמצא בתפילת שחרית שני מחזורים של לימוד שכזה: מחזור קצר [לעיל, עמ' 109] והמחזור הפותח כאן בפרשת הכיור והעוסק גם בעבודת המקדש והקרבנות, על יסוד קטעים מן התורה, יחידות נרחבות מן המשנה וקטעים קצרים מן התלמוד הבבלי. הקטעים המרכיבים את סדר הקרבנות עוסקים בנושאים אלה: [א] הכיור שבו רחצו הכהנים את ידיהם ורגליהם קודם לעבודתם; [ב] ניקוי המזבח מן האפר שהצטבר עליו והבערת עצים חדשים עליו; [ג] קרבן התמיד שהוקרב בכל בוקר ובין הערביים; [ד] הקטורת, כולל פירוס מרכיביה, אופן הכנתה והקטרתה על המזבח; [ה] סדר העבודות השונות שנעשו דרך קבע יום יום במקדש; [ו] קרבנות השבת [ובראש חודש גם קרבנות ראש החודש]; [ז] הפרק השמיני של מסכת זבחים שבמשנה העוסק בקרבנות השונים ובאופן הקרבתם ואכילתם. בין הקטעים משולבות תחינות שונות [וביום חול באות בצידין עוד תחינות נוספות], פסוקי מקרא מגוונים וכן הפיוט "אנא בכח". [פיוט זה נוסף כאן בהשפעת הקבלה, ולפירושו ראה עמ' 57].

קִרְבְּנֵי לַחֲמֵי לֶאֱשִׁי רִיחַ נִיחֹחַי, תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאַמְרַתְּ לָהֶם, זֶה הָאִשָּׁה
 אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לַיהוָה, כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם, שְׁנַיִם לְיוֹם, עֹלָה תְּמִיד: אֵת הַכֶּבֶשׂ
 אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֶּקֶר, וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָיִם: וְעִשְׂיִיתְּ הָאִיפָה סֹלֶת
 לַמִּנְחָה, בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כֶּתִיב רְבִיעֵת הַהֵין: עֹלֹת תְּמִיד תַּעֲשֶׂה בְּהַר סִינֵי, לְרִיחַ נִיחֹחַ
 אִשָּׁה לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעֵת הַהֵין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד, בְּקֹדֶשׁ הַסֶּדֶךְ נֶסֶךְ שֶׁכֶר לַיהוָה: וְאֵת
 הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָיִם, כְּמִנְחַת הַבֶּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַעֲשֶׂה, אִשָּׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:
 וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יַד הַמִּזְבֵּחַ צֶפֶנָה לִפְנֵי יְהוָה, וְזָרְקוּ בְּנֵי אֹהֶרֶן הַכֹּהֲנִים
 אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתְּהֵא אָמִידָה זֹו חֲשׂוּבָה וּמְקַבֶּלֶת
 וּמְרַצָּה לְפָנֶיךָ כְּאֵלֹו הַקְּרָבָנוּ קִרְבָּן הַתְּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ וּבְמִקוֹמוֹ וּכְהִלְכָתוֹ.

פרשת הקטורת

אֵתָהּ הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַקְטִירוֹ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים בְּזִמְן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ
 הָיָה קַיִם, כְּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאָךְ, כְּכַתוּב בְּתוֹרָתְךָ: שְׁמוֹת ל, לד-לו
 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה, קַח לָךְ סַמִּים, נָטָף וּשְׁחַלֵּת וּחֹלְבָנָה, סַמִּים, וּלְבָנָה זָכָה, בַּד
 בְּבַד יִהְיֶה: וְעִשִּׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רִקַח מַעֲשֶׂה רֹקַח, מִמֶּלֶח טָהוֹר קָדֹשׁ: וּשְׁחַקֶּתָּ מִמֶּנָּה
 הַדֶּק, וְנִתְתָה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אֹעֵד לָךְ שְׁמָה, קָדֹשׁ קְדָשִׁים תִּהְיֶה
 לָכֶם: וַיֹּאמֶר: וְהַקְטִיר עֲלֵיו אֹהֶרֶן קְטֹרֶת סַמִּים, בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר
 שְׁמוֹת ל, ז-ח

- **קרבני לחמי לאשי:** קרבני שהוא מאכל ("לחמ"י) לאש שעל המזבח ("לאשי"). **ריח ניחוח:** הקרבן מעלה בשרותו ריח שגורם לה' כביכול נחת רוח בכך שנעשה רצונו. **האשה:** הקרבן הנשרף באש. **תמימים:** שאין בהם מום. **תמיד:** בכל יום ויום. **בין הערבים:** בין השמשות, מעט לפני החשיכה. **איפה:** מידת נפח (כ-40 ליטר). **בלולה:** מעורבת. **כתית:** עשוי על ידי כתיית הזיתים וכתישתם. **הין:** מידת נפח לנחלים (כ-6 ליטר). **העשיה בהר סיני:** כפי שנעשתה בהר סיני. **ונסכו:** היין שיצקו על המזבח עם הקרבת הקרבן. **בקדש:** במקום קדוש, כלומר על המזבח (ויש מפרשים: בכלי קודש). **הסך נסך שכר:** יצוק יין משכר, בלתי מהול במים. **ירך:** צד.
- **חשובה ומקבלת ומרצה:** נחשבת ומתקבלת ברצון.
- **קטרת הסמים:** תערובת של מיני בשמים שהיו שורפים על המזבח להעלות ריח ניחוח. **סמים:** בשמים (שיפורטו להלן). **בד בבד:** במשקל שווה. **רקח מעשה רוקח:** כתושה ומעורבת, כדרך עבודתו של הרוקח. **ממלח:** מעורבב. **טהור קדש:** עשוי בטרהור ובקדושה. **הדק:** עד דק. **העדת:** הארון אשר בו לוחות הברית. **אועד לך:** אפגוש אותך. **עליו:** על מזבח הקטורת.

בְּהִיטְבוּ אֶת הַנֶּרֶת יִקְטִירְנָה: וּבַהֲעֵלַת אֶהְרֶן אֶת הַנֶּרֶת בֵּין הָעֶרְבִים יִקְטִירְנָה, קִטְרֵת תְּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם:

מעשה הקטורת

תָּנוּ רַבָּנֵינוּ: פְּטוּם הַקִּטְרֵת כַּיָּד, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשָׁשִׁים וְשִׁמּוֹנָה מְנִים
 הָיוּ בָּהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשָׁשִׁים וְחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחֹמָה, מְנָה
 לְכָל יוֹם, פָּרַס בְּשַׁחֲרִית וּפָרַס בֵּין הָעֶרְבִים, וְשִׁלְשָׁה מְנִים יִתְרִים, שְׁמֵהֶם מְכַנִּים כֹּהֵן
 גָּדוֹל מְלֹא חֲפָנָיו בְּיוֹם הַכְּפוּרִים וּמְחִזְיוֹן לְמַכְתֶּשֶׁת בְּעֶרְבַיּוֹם הַכְּפוּרִים, וְשׁוֹחֲקוֹן יִפְּהַ
 יִפְּהַ כְּדִי שְׁתֵּהָא דְקָה מִן הַדְּקָה. וְאַחַד עֶשְׂרֵה סְמָנִים הָיוּ בָּהּ, וְאֵלוֹ הֵן: הַצָּרִי וְהַצִּפְרוֹן,
 הַחֲלֻבָּנָה וְהַלְבוֹנָה, מְשַׁקֵּל שְׁבַעַיִם שְׁבַעַיִם מְנָה. מִדְּוָקְעָה, שְׁבֹלֶת נֶרֶד וְכֶרֶם,
 מְשַׁקֵּל שֵׁשָׁה עֶשְׂרֵה שֵׁשָׁה עֶשְׂרֵה מְנָה. הַקֶּשֶׁט שְׁנַיִם עֶשְׂרֵה. קְלוּפָה שְׁלֹשָׁה, קְנָמוֹן תְּשַׁעָה.
 בְּרִית כְּרִשְׁיָנָה תְּשַׁעָה קִבְיָן, יֵין קְפָרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקִבְיָן תְּלָתָא, וְאִם לֹא מִצָּא יֵין
 קְפָרִיסִין, מִבְּיַד חֲמֵר חוֹרִין עֵתִיק. מֶלַח סְדֻמִית רַבַּע, מַעֲלָה עֶשֶׂן כָּל שְׁהוּא. רַבִּי נִתָּן
 הַבְּבִלִי אוֹמֵר: אִף כֶּפֶת הַיַּרְדֵּן כָּל שְׁהוּא, וְאִם נִתָּן בָּהּ דְּבִשׁ פְּסָלָה, וְאִם חֶסֶד אַחַת
 מִכָּל סְמָנֵיהּ חֵיב מִתָּהּ.

רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַצָּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנוֹטֵף מֵעֵצֵי הַקֶּטֶף. בְּרִית כְּרִשְׁיָנָה
 שְׁשִׁפִּין בָּהּ אֶת הַצִּפְרוֹן, כְּדִי שְׁתֵּהָא נְאֻה, יֵין קְפָרִיסִין שְׁשׁוּרִין בּוֹ אֶת הַצִּפְרוֹן, כְּדִי שְׁתֵּהָא
 עֵזָה. וְהֵלֵא מִי רְגֵלִים יִפִּין לָהּ, אֶלָּא שְׁאִין מְכַנִּיסִין מִי רְגֵלִים בְּמַקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכְּבוֹד.

בהיטיבו את הנרת: בשעה שהוא נכנס לנקות את המנורה ולהכינה להדלקה. ובהעלת... את הנרת: ובשעה שמדליק את הנרות.

■ **תנו רבנן:** [מארמית:] שנו רבותינו. **פטום:** ערבוב, ריקוח. **מנים:** המנה היא יחידת משקל של כחצי קילוגרם. **פרס:** מחצית המנה. **יתרים:** עודפים. **מכניס ... ביום הכפורים:** להקטיר בקדש הקדשים. **מלא חפניו:** הכמות שניתן לקחת בשתי כפות הידיים. **ומחזיון למכתשת וכו':** שלושת המנים היתרים מוחזרים לכלי הכתישה בערב יום כיפור לשם כתישה מחודשת שלהם. **אחד עשר סמנים:** סממנים, בשמים. **ואלו הן:** הצרי, הצפורן, החלבנה, הלבונה, מור, קצינעה, שבולת נרד, כרכום, קושט, קילופה, קנמון [ונסיונות רבים נעשו כדי לזהות את הבשמים האלה ואת שאר החומרים ששימשו לעשיית הקטורת]. **קבין:** הקב היא מידת נפח [כ-2.2 ליטר]. **סאין תלתא:** שלוש סאים [הסאה היא מידת נפח של כ-13.3 ליטר]. **חמר חורין:** יין לבן. **רבע:** רבע הקב. **מעלה עשן כל שהוא:** כמות כלשהי מצמח שמיישר את העשן העולה כדי שלא יתפור. **כפת הירדן:** מין עשב הגדל על ידי הירדן. **הקטף:** עץ בושם. **שפין:** מורחיים. **עזה:** בעלת ריח חזק. **מי רגלים:** שתן. **יפין:** מועילים.

תנניא. רבי נתן אומר: כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אֹמֵר: הֲרֵק הַיֵּטֵב, הַיֵּטֵב הֲרֵק, מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יִפְּה לְבָשִׁמַּיִם. פְּטָמָה לְחֻצָּאִין כְּשֶׁרָה, לְשִׁלִּישׁ וְלְרַבִּיעַ לֹא שָׁמְעֵנּוּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: זֶה הַכֶּלֶל: אִם כְּמִדְתָּהּ כְּשֶׁרָה לְחֻצָּאִין, וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סְמָנֶיהָ, חָיֵב מִיָּתָהּ. תנניא. בַּר קַפְרָא אֹמֵר: אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הֵי יָתָה בָּאָה שָׁל שִׁירִים לְחֻצָּאִין. וְעוֹד תְּנִי בַר קַפְרָא: אֵלּוּ הֵיָה נֹתֵן בְּהָ קוֹרְטוֹב שָׁל דְּבִשׁ, אִין אָדָם יָכוֹל לַעֲמֹד מִפְּנֵי רִיחָה. וְלָמָּה אִין מְעַרְבִין בְּהָ דְּבִשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה: כִּי כָל שְׂאֹר ויקרא ב, יא וְכָל דְּבִשׁ לֹא תִקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשָּׁה לַיהוָה:

יהוה צבאות עִמָּנוּ, מִשְׁגֵּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סְלָה: (שלוש פעמים)
 תהלים מו, ח
 יהוה צבאות, אֲשֶׁרֵי אָדָם בִּטָּח בְּךָ: (שלוש פעמים)
 תהלים פד, יג
 יהוה הוֹשִׁיעָה, הַמְלִיךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ: (שלוש פעמים)
 תהלים כ, י
 אַתָּה סֵתֵר לִי, מִצַּר תִּצְרֵנִי, רַבִּי פִלְטַ תְּסוּכְּבֵנִי סְלָה:
 תהלים לב, ז
 וְעַרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם,
 מלאכי ג, ד
 כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְרָמְנִיּוֹת:

סדר המערכה

תלמוד בבלי
 יומא לג ע"א
 אַבְיֵי הָיָה מְסַדֵּר סֵדֵר הַמְעַרְכָּה מִשְׁמָא דְּגַמְרָא וְאַלְבָּא דְּאַבָּא שְׂאוּל:
 מערכה גדולה קודמת למערכה שנייה של קטרת, ומערכה שנייה של קטרת קודמת

תניא: [מסורת תנאית שנויה], ששנו אותה. **כשהוא שוחק:** כשהכהן כותש את הקטורת. **הקול יפה לבשמים:** הכתישה הקצובה [בעקבות אמירה קצובה] מביאה לתוצאות טובות יותר. **פטמה לחצאין:** ערבב רק את חצי הכמויות הנזכרות בהכנת הקטורת. **לא שמענו:** לא נמסרה לנו ההלכה בעניין זה [בדבר מי שערבב רק שליש או רבע מן הכמויות].
כמדתה: תוך שמירת היחס הנכון בין מרכיבי הקטורת. **באה של שירים לחצאין:** סך שאריות הקטורת השנתיות הצטברו במשך שישים או שבעים שנה למחצית הכמות השנתית. **קורטוב:** מידה קטנה ביותר, שמץ. **לעמוד מפני ריחה:** אין אדם יכול להריח את ריח הקטורת בשל עוצמתו. **שאר:** בצק חמוץ המתסיס את העיסה וגורם לה לתפוח.
 ■ **סתר:** מחסה. **מצר תצרני:** מאויב תשמרני. **רני פלט:** רינה של מי שזכה להצלה. **וערבה:** תהיה עריבה, רצויה. כימי עולם: כימי קדם.

■ **אביי:** חכם יהודי בבבל במאה הרביעית. **מסדר סדר המערכה:** מונה את סדר העבודות בבית המקדש. **משמא דגמרא ואלבא דאבא שאול:** על פי המסורת שנלמדה ולפי דעתו של התנא אבא שאול. **מערכה גדולה:** עריכת ערימה גדולה של עצים על גבי המזבח לשרפת הקרבנות. **מערכה שניה של קטרת:** עריכת ערימה שנייה של עצים על גבי המזבח, שממנה היו מביאים גחלים להקטיר את הקטורת.

לְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֲצִים, וְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֲצִים קוֹדֵם לְרִשּׁוֹן מִזְבַּח הַפְּנִימִי, וְרִשּׁוֹן מִזְבַּח הַפְּנִימִי קוֹדֵם לְהִטְבַּת חֲמֵשׁ נֵרוֹת, וְהִטְבַּת חֲמֵשׁ נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לְדַם הַתָּמִיד, וְדַם הַתָּמִיד קוֹדֵם לְהִטְבַּת שְׁתֵּי נֵרוֹת, וְהִטְבַּת שְׁתֵּי נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לְקִטְרֶת, וְקִטְרֶת קוֹדֶמֶת לְאַבְרִים, וְאַבְרִים לְמִנְחָה, וּמִנְחָה לְחֻבְתֵּינִי, וְחֻבְתֵּינִי לְנִסְכֵּינִי, וְנִסְכֵּינִי לְמוֹסָפִין, וּמוֹסָפִין לְבִזְיָכִין, וְבִזְיָכִין קוֹדֶמֶת לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעֲרֻבִים, שְׁנֵי אֲמָרִים: וְעַד עֲלִיָּה הָעֲלִיָּה וְהַקְטִיר וְיִקְרָא וְהָעֲלִיָּה חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים. עֲלִיָּה חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים. עֲלִיָּה הַשְּׁלָמִים כָּל הַקְרָבָנוֹת כָּלֵם.

אָנָּה, בְּכַח גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תִּתִּיר צְרוּרָה.
 קִבַּל רִנַּת עַמְּךָ, שְׂגִבְנוּ, טְהַרְנוּ, נוֹרָא.
 נָא גְבוּר, הוֹרְשֵׁי יְחֻדְךָ כְּכַבֵּת שְׁמֵרָם.
 בְּרַכְסָם, טְהַרְסָם, רַחֲמֵי צְדָקָתְךָ תָּמִיד גְּמִלְסָם.
 תְּחַסֵּן קְדוּשָׁה, בְּרַב טוֹבָךָ נִהַל עֲרַתְךָ.
 יְחִיד גְּאֻלָּה, לְעַמְּךָ פְּנֵה, זוֹכְרֵי קִדְשֶׁתְךָ.
 שְׁעוּתֵנוּ קִבַּל וְשִׁמְעַע צַעֲקוֹתֵנוּ, יוֹדַע תַּעֲלוּמוֹת.
 בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

פסוקי קרבן מוסף של שבת

וּבִיּוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כִבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִים, וְשְׁנֵי עֶשְׂרִינִים סֹלֶת מִנְחָה
 בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלֹת שַׁבָּת בְּשַׁבְתּוֹ, עַל עֹלֹת הַתָּמִיד וְנִסְכָּה:

סידור שני גזרי עצים: שמעלים למזבח כדי לקיים מצוות הבאת עצים. **דשון:** הסרת הדשן, האפר. **הטבת חמש נרות:** ניקוי והכנה להדלקה של חמישה משבעת נרותיה של המנורה. **דם התמיד:** שחיטת קרבן התמיד של הבוקר. **אברים:** שריפת האברים של קרבן התמיד על גבי המזבח. **מנחה:** סלת בלולה בשמן המוקרבת עם הקרבן. **חבתיני:** מנחה מיוחדת העושה במחבת שהכהן צריך להקריב בכל יום. **נסכין:** נסכי היין המוקרבים עם קרבן התמיד. **מוספין:** קרבנות מוסף, בימים בהם הקריבו קרבנות אלה [כגון שבת או ראש חודש]. **ביזיכין:** הקטרת הלבונה שהיתה בתוך בזיק, שהוא סוג של קערה. **וערך עליה העלה:** ושם על האש שעל המזבח את קרבן התמיד. **חלבי השלמים:** שריפת החלבים (השומנים המצויים בגופו של בעל-החיים) של השלמים (הם הקרבן שאדם זוכה כשילום על נדר או כנדבה ואוכל מבושר). **עליה השלם כל הקרבנות כלם:** רק לאחר הקרבת עולת התמיד של הבוקר יש להשלים (והוא משחך מילים עם "חלבי השלמים") את שאר הקרבנות המנויים לעיל, כגון החבתיני או המוספין. ■ **תמימים:** שאין בהם מום. **עשרונים:** העשרון הוא עשירית האיפה (4–כ ליטר). **על עולת התמיד:** נוסף על עולת התמיד.

פסוקי קרבן מוסף של ראש חודש

בשבת ראש חודש מוסיפים:

וּבְרֵאשֵׁי חֳדָשְׁכֶם תִּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה, פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד, במדבר כח, יא–טו
 כִּבְשִׂים בְּנֵי שְׁנָה שְׁבַעַה תְּמִימִם: וְשִׁלְשָׁה עֶשְׂרִינִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לַפָּר
 הָאֶחָד, וְשְׁנֵי עֶשְׂרִינִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְאֵיל הָאֶחָד: וְעֶשְׂרֹן עֶשְׂרֹן סֹלֶת מִנְחָה
 בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד, עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשָּׁה לַיהוָה: וְנִסְכֵיהֶם חֲצִי הַהֵין יִהְיֶה לַפָּר
 וְשִׁלִּישֵׁת הַהֵין לְאֵיל וּרְבִיעֵת הַהֵין לִכְבֹּשׁ יֵין, זֹאת עֹלֹת חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
 וְשֹׁעִיר עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת לַיהוָה, עַל עֹלֹת הַתְּמִיד יַעֲשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

משנת זבחים

אִיזְהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים: קְדָשֵׁי קְדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצֶּפוֹן. פֶּר וְשֹׁעִיר שֶׁל משנה זבחים ה, א
 יוֹם הַכַּפֹּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצֶּפוֹן, וְקָבוּל דָּמָן בְּכָלִי שָׂרֵת בַּצֶּפוֹן, וְדָמָן טָעוֹן הִזְיָה עַל בֵּין
 הַבָּדִים וְעַל הַפְּרֻכָּת וְעַל מִזְבַּח הַזֹּהֵב. מִתְּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכְבֶּת. שִׁירֵי הַדָּם הִיָּה שׁוֹפֵד
 עַל יֶסוּד מַעְרְבֵי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן. אִם לֹא נָתַן לֹא עֵכָב.

פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וְשֹׁעִירֵים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצֶּפוֹן, וְקָבוּל דָּמָן בְּכָלִי ש, משנה ב

■ **ריח ניחח:** הקרבן מעלה בשרפתו ריח שגורם כביכול נחת רוח לה' שנעשה רצונו. **אשה:** קרבן הנשרף באש. **הין:** מידת נפח לנוזלים (כ-6 ליטר). **שעיר עזים:** תיש. **לחטאת:** לכפרה על חטא. **על עלת התמיד:** נוסף על עולת התמיד.

■ **[א] מקומן של זבחים:** מקום שחיטת הקרבנות השונים ודרך הקרבתם. **קדשי קדשים:** קרבנות שקדושתם גדולה במיוחד (ויפורטו להלן, במשניות א-ה). **בצפון:** צפונית למזבח העולה (שעמד בחצר המקדש). **שעיר:** תיש. **קבול דמן בכלי שרת:** הכהן אוסף את דם הקרבן לתוך כלי קיבול המיוחד לתפקיד זה. **ודמן טעון הזיה:** את הדם צריך להזות, להתזו. **בין הבדים:** בין המוטות שבהם נשאו את ארון הברית. **מזבח הזהב:** מזבח הקטורת שבהיכל. **מתנה אחת מהן מעכבת:** אם החסירי הכהן ולו אחת מן ההזאות, אין הקרבן קרבן ראוי. **מזבח החיצון:** הוא מזבח העולה (שעמד מחוץ להיכל). **אם לא נתן לא עכב:** אם לא שפך את שיירי הדם במקום הראוי, לא נפסל הקרבן. ■ **[ב] הנשרפים:** ובשרם לא נאכל.

משנת זבחים: סדר הקרבנות מסתיים בלימוד כל משניות הפרק החמישי של מסכת זבחים שבמשנה. הפרק עוסק בדיני הקרבנות השונים ובאופן הקרבתם ואכילתם. משניות א-ה עוסקות ב"קדשי הקדשים" (הם הקרבנות שקדושתם גדולה במיוחד), שמקריבים אותם בצפונה של העזרה, ואילו שלוש המשניות האחרונות עוסקות ב"קדשים קלים", הנשחטים בכל מקום בעזרה.

שָׁרַת בְּצֶפֶן, וְדָמָן טָעוּן הָיָה עַל הַפְּרִכָּת וְעַל מִזְבַּח הַזֶּהָב. מִתְּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכְבֵּת. שְׂרָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵף עַל יְסוּד מְעַרְבֵי שֵׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן. אִם לֹא נָתַן לֹא עֵבֶב. אֵלֹהֵי אֶלֹהֵי וְשָׂרְפִין בְּבֵית הַדְּשָׁן.

חֲטָאת הַצִּבּוֹר וְהַיְחִיד. אֵלֹהֵי הֵן חֲטָאת הַצִּבּוֹר: שְׂעִירֵי רֵאשֵׁי חֲדָשִׁים שֵׁם, מִשְׁנֵה ג
וְשֵׁל מִעֹדוֹת, שְׁחִיטָתוֹ בְּצֶפֶן, וְקַבּוּל דָּמָן בְּכָלֵי שָׁרַת בְּצֶפֶן, וְדָמָן טָעוּן אֲרֻבַּע מִתְּנוֹת
עַל אֲרֻבַּע קָרְנוֹת. בַּיָּד: עָלָה בְּכַבֵּשׁ, וּפְנָה לְסוּבָב, וּבָא לוֹ לְקַרְןֵי דְרוֹמִית מִזְרְחִית,
מִזְרְחִית צְפוֹנִית, צְפוֹנִית מְעַרְבִית, מְעַרְבִית דְרוֹמִית. שְׂרָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵף עַל יְסוּד
דְרוֹמִי, וְנִאֲכָלִין לְפָנִים מִן הַקְּלָעִים, לְזִכְרֵי כְהֵנָה, בְּכָל מֵאֲכָל, לְיוֹם וְלֵילָה עַד חֲצוֹת.

הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, שְׁחִיטָתָהּ בְּצֶפֶן, וְקַבּוּל דָּמָהּ בְּכָלֵי שָׁרַת בְּצֶפֶן, שֵׁם, מִשְׁנֵה ד
וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מִתְּנוֹת שְׁהֵן אֲרֻבַּע, וְשָׂעוֹנָה הַפֶּשֶׁט וְנִתּוּחַ וְכִלְיֵי לְאִשִּׁים.

זִבְחֵי שְׁלָמֵי צִבּוֹר וְאַשְׁמוֹת. אֵלֹהֵי הֵן אֲשָׁמוֹת: אִשֶּׁם גְּזֵלוֹת, אִשֶּׁם מְעִילוֹת, שֵׁם, מִשְׁנֵה ה
אִשֶּׁם שְׁפַחַה חֲרוּפָה, אִשֶּׁם נְזִיר, אִשֶּׁם מְצַרַע, אִשֶּׁם תְּלוּי. שְׁחִיטָתוֹ בְּצֶפֶן, וְקַבּוּל דָּמָן

אלו ואלו: כל הנזכרים במשניות א-ב נשרפים מחוץ למקדש, במקום שבו שפכו את האפר שהצטבר על גבי המזבח.
■ [ג] חטאת הצבור: קרבנות המובאים על ידי הציבור בראשי חדשים ובמועדים כדי לכפר על המקרים שבהם נכנס אדם למקדש או אכל קדשים בשעה שהיה טמא ובשגגה. והיחיד: קרבן שבא לכפר על עבירות שעשה היחיד בשגגה. מתנות: הזאות דם. קרנות: הפינות העליונות של מזבח העולה. עלה בכבש: (הוא השיפוע שעולים בו למזבח). משטח מורם סביב המזבח. ובא לו לקרן וכו': מגיע לכל אחת מקרנות המזבח ומוזה עליה מן הדם שבכלי. ונאכלין: בשר החטאות. לפני מן הקלעים: בין החומות שהקיפו את העזרה (חצר המקדש). זכרי כהנה: כהנים זכרים. בכל מאכל: בכל צורה של מאכל: צלי, מבושל וכיוצא בזה. ליום ולילה עד חצות: ביום השחיטה ובלילה שלאחריו עד חצות הלילה.

■ [ד] העולה קדש קדשים: העולה (שהיא קרבן הנשרף כליל על המזבח) נכללת בין הקרבנות הנקראים "קדשי קדשים" [לעיל, משנה א]. שתי מתנות שהן ארבע: שתי הזאות דם על שתיים מזוויות המזבח הניצבות באלכסון זו מזל זו, באופן שיתפשט הדם על כל ארבע צלעות המזבח. הפשט ונתוח: הפשט עורה של הבהמה וביתורה לנתחים. וכליל לאשים: והעולה נשרפת כולה על גבי המזבח.

■ [ה] שלמי צבור: שני כבשים שמקריבים בחג השבועות [ויקרא כג, יט]. ואשמות: קרבנות שאדם מביא על חטאו. אשם גזלות: קרבן שמביא מי שפָּכַר בתביעת ממון של חברו ונשבע לשקר ואחר כך הודה בגזילה. אשם מעילות: קרבן שמביא מי שהשתמש בשגגה בדבר שהוקדש לבית המקדש, או בדבר שנועד להישרף בקרבן על גבי המזבח. אשם שפחה חרופה: קרבן שמביא מי ששכב עם אשה כנענית שהיא חציה שפחה וחציה בת חורין והמאורסת לעבד עברי [ויקרא יט, כ-כא]. אשם נזיר: קרבן שמביא נזיר שנטמא במגע במת. אשם מצרע: קרבן שמביא המצרוע לאחר שנרפא מצרועו ונטהר. אשם תלוּי: קרבן שמביא מי שמסופק אם עבר עבירה שמחייבת קרבן חטאת.

בְּכָל־שָׁרֵת בְּצָפוֹן, וְדָמָן טְעוֹן שְׁתֵּי מִתְּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע, וְנֹאכְלִין לְפָנִים מִן הַקְּלָעִים, לְזִכְרֵי כְּהֵנָה, בְּכָל מֵאֲכָל, לְיוֹם וְלִילָה עַד חֲצוֹת.

הַתְּנֻדָּה וְאֵיל נְזִיר קְדָשִׁים קָלִים, שְׁחִיטָתָן בְּכָל מְקוֹם בְּעֶזְרָה, וְדָמָן ^ו שֵׁם, מִשְׁנֵה ו טְעוֹן שְׁתֵּי מִתְּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע, וְנֹאכְלִין בְּכָל הָעִיר, לְכָל אָדָם, בְּכָל מֵאֲכָל, לְיוֹם וְלִילָה עַד חֲצוֹת. הַמּוֹרָם מֵהֶם כִּיּוֹצֵא בָהֶם, אֲלֵא שֶׁהַמּוֹרָם נֹאכָל לְכַהֲנִים לְנִשְׁיָהֶם וְלַבְּנֵיהֶם וְלַעֲבָדֵיהֶם.

שְׁלָמִים קְדָשִׁים קָלִים, שְׁחִיטָתָן בְּכָל מְקוֹם בְּעֶזְרָה, וְדָמָן טְעוֹן שְׁתֵּי ^ז שֵׁם, מִשְׁנֵה ז מִתְּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע, וְנֹאכְלִין בְּכָל הָעִיר, לְכָל אָדָם, בְּכָל מֵאֲכָל, לְשְׁנֵי יָמִים וְלִילָה אֶחָד. הַמּוֹרָם מֵהֶם כִּיּוֹצֵא בָהֶם, אֲלֵא שֶׁהַמּוֹרָם נֹאכָל לְכַהֲנִים לְנִשְׁיָהֶם וְלַבְּנֵיהֶם וְלַעֲבָדֵיהֶם.

הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֹׂר וְהַפֶּסַח קְדָשִׁים קָלִים, שְׁחִיטָתָן בְּכָל מְקוֹם בְּעֶזְרָה, ^ח שֵׁם, מִשְׁנֵה ח וְדָמָן טְעוֹן מִתְּנֵה אֶחָת, וּבִלְבָד שְׁחִיטָתָן כְּנֶגֶד הַיְסוּד. שְׁנֵה בְּאֲכִילָתָן: הַבְּכוֹר נֹאכָל לְכַהֲנִים, וְהַמַּעֲשֹׂר לְכָל אָדָם, וְנֹאכְלִין בְּכָל הָעִיר, בְּכָל מֵאֲכָל, לְשְׁנֵי יָמִים וְלִילָה אֶחָד. הַפֶּסַח אֵינוֹ נֹאכָל אֲלֵא בְּלִילָה, וְאֵינוֹ נֹאכָל אֲלֵא עַד חֲצוֹת, וְאֵינוֹ נֹאכָל אֲלֵא לְמַנְוִי, וְאֵינוֹ נֹאכָל אֲלֵא צֶלִי.

■ [ו] **הַתְּנוּדָה:** קָרְבַן שִׁמְקָרִיב אָדָם כְּדִי לְהוֹדוֹת עַל חֹסֵד שֶׁגָּמַל לוֹ ה'. **אֵיל נְזִיר:** אֵיל שִׁמְקָרִיב הַנְזִיר עִם תּוֹם יְמֵי נְזוּרוֹ. **קְדָשִׁים קָלִים:** כִּינוֵי לְקִרְבָּנוֹת שְׁאִינָם "קְדָשִׁי קְדָשִׁים" (מִשְׁנֵה א) וְהֵם נִשְׁחָטִים בְּכָל מְקוֹם בְּחִצְרֵי הַמִּקְדָּשׁ (הִיא הָעֶזְרָה) וְנֹאכְלִים בְּיַד כָּל אָדָם וְלֹא רַק הַכַּהֲנִים. **בְּכָל הָעִיר:** יְרוּשָׁלַיִם. **הַמּוֹרָם מֵהֶם כִּיּוֹצֵא בָהֶם:** דִּינָם שֶׁל הַחֲלָקִים הַמּוֹפְרָשִׁים מִן הַקִּרְבָּנוֹת וְנִיתָנִים לְכַהֵן כְּדִין הַקִּרְבָּנוֹת.

■ [ז] **שְׁלָמִים:** קָרְבַן שֶׁאָדָם זוֹבַח כְּתִשְׁלוֹם עַל נֹדָר אוֹ כְּנֹדְבָה וְאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ. **לְשְׁנֵי יָמִים וְלִילָה אֶחָד:** בְּיוֹם הַזְּבִיחָה וּבְיוֹם שְׁלֹאחֵרָיו וּבְלִילָה שְׁבִינִיָּהֶם.

■ [ח] **הַבְּכוֹר:** בְּכוֹר זָכָר שֶׁל בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁמִּצְוָה לְהַקְרִיבוֹ וּלְתַת אֶת בְּשָׂרוֹ לְכַהֵן. **הַמַּעֲשֹׂר:** בְּהֵמָה אֶחָת מִתּוֹךְ כָּל עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ בְּאוֹתָהּ שָׁנָה, שֶׁמִּצְוָה לְהַקְרִיבָהּ כְּקָרְבַן. בְּשָׂרָהּ נֹאכָל בְּיַד בְּעָלֶיהָ. **הַפֶּסַח:** קָרְבַן הַפֶּסַח הַמּוֹקֵר בְּיַד בְּנִיסָן. **וּבִלְבָד שְׁחִיטָתָן כְּנֶגֶד הַיְסוּד:** זְרִיקַת דָּמָם צְרִיכָה לְהִיּוֹת עַל צִידֵי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁמִּתְחַת לָהֶם בִּלְט חֲלָקוֹ הַתְּחַתּוֹן שֶׁל הַמִּזְבֵּחַ (הַקְרוֹי "יְסוּד"). **שְׁנֵה בְּאֲכִילָתָן:** יֵשׁ שׁוֹנֵי בְדִין אֲכִילָתָם שֶׁל קִרְבָּנוֹת אֵלֶּה. **אֵלֵא בְּלִילָה:** בְּלִילָה שֶׁלֹּא אַחַר הַקִּרְבָּנוֹת. **לְמַנְוִי:** קְבוּצַת הָאֲנָשִׁים הַמְבִיאָה בְּמִשְׁוֹתָף אֶת קָרְבַן הַפֶּסַח. **צֶלִי:** צֶלִי בְּאֵשׁ.

שלוש-עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן

ראש מדרש ספרא

רבי ישמעאל אומר: בשלש עשרה מדות התורה נדרשת:

- [א] מקל וחמר.
- [ב] ומגזרה שוה.
- [ג] מבנין אב מכתוב אחד, ומבנין אב משני כתובים.
- [ד] מכלל ופרט.
- [ה] ומפרט וכלל.
- [ו] כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט.
- [ז] מכלל שהוא צריך לפרט, ומפרט שהוא צריך לכלל.
- [ח] כל דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל ללמד - לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא.
- [ט] כל דבר שהיה בכלל, ויצא לטען טען אחד שהוא כענינו - יצא להקל ולא להחמיר.
- [י] כל דבר שהיה בכלל, ויצא לטען טען אחד שלא כענינו - יצא להקל ולהחמיר.
- [יא] כל דבר שהיה בכלל, ויצא לדון בדבר החדש - אי אתה יכול להחזירו לכללו, עד שיחזירו הכתוב לכללו בפרוש.

שלוש-עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן: קטע זה לקוח ממדרש תנאי לספר ויקרא [הקרוי "ספרא"]

והוא מציג שלושה-עשר כללים שבעזרתם ממצים חכמים רעיונות חדשים מתוך קריאה מדוקדקת בפסוקי המקרא. כבר הלל הזקן [בסוף המאה הראשונה לפני הספירה] קבע שבעה כללים שכאלה, ובימינו של ר' ישמעאל [תחילת המאה השנייה לספירה] התוספו עליהם עוד שישה. אמירת שלוש-עשרה המידות במסגרת תפילת שחרית מתועדת כבר בספרות הגאונים, וגם בה יוצאים ידי חובת לימוד התורה שבעל פה. העיסוק במידות קושר בין התורה שבכתב לבין פרשנותה בתורה שבעל פה ומהדק את הקשר שבין השתיים, כדברי סיכום לכל יחידות הלימוד שבתפילה.

ואלו הן שלוש עשרה המידות: [א] קל וחומר: השוואת שני עניינים, אחד קל ואחד חמור, כאשר מן האחד מסיקים בדרך הגיונית לגבי האחר: אם בעניין קל נקבע דין כלשהו, על אחת כמה וכמה שלפחות דין זה יחול גם בעניין החמור [וכן להיפך]. [ב] גזירה שוה: מילים זהות או דומות, הכתובות בשני עניינים

[יב] דָּבַר הַלְמַד מֵעֵינֵינוּ, וְדָבַר הַלְמַד מִסּוּפוֹ.
[יג] וְכֵן שְׁנֵי כְּתוּבִים הַמְכַחְשִׁים זֶה אֶת זֶה, עַד שֶׁיָּבֹאוּ הַכְּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם.

חזון יהי רצון מלפניך, יהוה אלהינו ואלהי אבותינו,
שִׁיבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ,
וְשֵׁם נַעֲבֹדְךָ בְּיָדָאָה בְּיָמֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים קְדֻמוֹנִיּוֹת.

משנה אבות ה, כג

■ כימי עולם: כימי קדם.

שונים, מאפשרות ללמוד דין חדש בעניין אחד מדין שנאמר בעניין האחר. [ג] בניין אב: יצירת עקרון כללי על יסוד מה שנאמר בפסוק אחד או בשני פסוקים. עקרון זה חל על כל המקרים הדומים לאלה שבפסוק [או בפסוקים]. [ד] כלל ופרט: כאשר לגבי עניין מסוים מופיעים במקרא בזה אחר זה ביטוי מכליל וביטוי המציע פירוט חלקי של ההכללה – חל הדין רק על מה שנאמר בפירוט החלקי. [ה] פרט וכלל: כאשר לגבי עניין מסוים מופיעים במקרא בזה אחר זה ביטוי מפרט וביטוי מכליל – חל הדין על כל מה שבביטוי המכליל. [ו] כלל ופרט וכלל: כאשר לגבי עניין מסוים מופיעים במקרא בזה אחר זה ביטוי מכליל, ביטוי מפרט ושוב ביטוי מכליל – חל הדין על כל הפרטים הדומים לאלה שהובאו בפירוט. [ז] אבל כאשר הביטוי המכליל זקוק לביטוי המפרט לצורך הבהרה – אין להפעיל כללים [ד] ו- [ה]. וכן במקרה ההפוך, כאשר הביטוי המפרט זקוק לביטוי המכליל לשם הבהרה. [ח] כאשר ישנן במקרא שתי הוראות נפרדות: האחת כללית, וכוחה יפה לפרטים רבים, והאחרת ממוקדת בפרט מסוים מתוך הכלל ומלמדת לגביו דבר חדש – מה שנאמר על הפרט האחד כוחו יפה גם לגבי שאר הפרטים שבכלל. [ט] כאשר ישנן במקרא שתי הוראות נפרדות: האחת כללית, וכוחה יפה לפרטים רבים, והאחרת ממוקדת בפרט מסוים מתוך הכלל והאומרת לגביו דבר שאיננו דומה למה שנאמר על הכלל – תופעה זו באה ללמד דומה למה שנאמר על הכלל, שיש להקל בדינו של אותו פרט ביחס אל הכלל, שיש להקל בו מצד אחד ולהחמיר בו מצד אחר. [יא] מה שהיה בתוך הכלל והוצא ממנו כדי לומר לגביו דבר חדש, אי אפשר יותר לראותו כחלק מן הכלל, אלא אם כן התורה אומרת מפורשות שניתן לעשות כן. [יב] ניתן ללמוד פרטים לגבי עניין מסוים האמור בתורה מתוך ההקשר שבו הוא נתון, או ממה שנאמר בסופו. [יג] בין שני פסוקים הסותרים זה את זה אפשר לפשר בעזרת פסוק שלישי. **יהי רצון:** כסוים לקריאת הקטעים העוסקים בקרבנות, וכהמשך ללימוד המידות שהתורה נדרשת בהן, באה תחינה קצרה [שמקורה במסכת אבות שבמשנה], המבקשת שהמקדש ישוב לעמוד על מכונו מכאן, ושהמתפלל יזכה להמשיך ולהעמיק בתורה מכאן.

קדיש דרבנן

יְתַגְדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.

האבלים

קהל

בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרְעוּתָהּ, וְיִמְלִיךְ
מַלְכוּתָהּ וְיַצְמַח פְּרָקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ.

האבלים

קהל

בְּחַיִּיכוֹן וּבְיִמְיֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית
יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב,
וְאָמְרוּ אָמֵן.

האבלים

אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֵלְמַס
וְלְעֵלְמֵי עֲלְמַיָּא.

קהל ואבלים

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמַם
וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

האבלים

קהל

לְעֵלְא מִן כָּל בְּרֻכְתָּא [בשבת שובה:
לְעֵלְא לְעֵלְא מְכַל בְּרֻכְתָּא]

האבלים

וְיִשְׁרָתָא תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
דְאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.

קהל

אָמֵן.

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבְּנָן

האבלים

וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן,
וְעַל כָּל מְאָן דְּעֻסְקִין בְּאוֹרֵיתָא,

דִּי בְּאִתְרָא קֻדְשָׁא הָרִין

וְדִי בְּכָל אֶתְרָא וְאֶתְרָא.

יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא,

תרגום:

יתגדל ויתקדש שמו הגדול.

[אמן.]

בעולם שברא כרצונו וימליך
מלכותו ויצמח פְּרָקְנָהּ ויקרב משיחה.

[אמן.]

בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית
ישראל במהרה ובזמן קרוב,
ואמרו אמן.

[אמן.] יהי שמו הגדול מבורך, לעולם
ולעולמי עולמים.]

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם
ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל
שמו של הקדוש ברוך הוא.

[אמן.]

למעלה מכל הברכות [בשבת שובה:
למעלה ולמעלה מכל הברכות]

והשירות, התשבחות והנחמות,
הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.

[אמן.]

על ישראל ועל רבותינו

ועל תלמידיהם ועל כל תלמידי תלמידיהם,
ועל כל מי שעוסקים בתורה,

שבמקום הקדוש הזה
ושבכל מקום ומקום,

יהי להם ולכם שלום רב,

קדיש דרבנן: אמירת הקדיש שלאחר הלימוד מסמנת את סיום היחידה הראשונה של תפילת השחרית.
על קדיש זה ראה עמ' 205.

חן וחסד ורחמים
 וחיים ארוכים ומוזנות ברווח
 וישועה מלפני אביהם שבשמים ובארץ,
 ואמרו אמן.
 [אמן].

יהי שלום רב מן השמים
 וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל
 ואמרו אמן.
 [אמן].

עושה שלום [בשבת שובה: השלום]
 במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו
 ועל כל ישראל ואמרו אמן.
 [אמן].

חנּא וְחַסְדָּא וְרַחֲמֵי
 וְחַיֵּי אַרְיֵי וּמְזוּנֵי רְוִיחֵי,
 וּפְרָקְנָא מִן קָדְם אַבּוּהוֹן דִּי בְשָׁמַיָא וְאַרְעָא,
 וְאַמְרוּ אָמֵן.
 אָמֵן.

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שָׁמַיָא
 וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
 וְאַמְרוּ אָמֵן.
 אָמֵן.

עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְׁלוֹם]
 בְּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ
 וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאַמְרוּ אָמֵן.
 אָמֵן.

מזמורי שבת

דברי הימים-א טז, ח-לו

הוֹדוּ לַיהוָה קְרָאוּ בְשֵׁמוֹ, הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילְתֵינוּ.
 שִׁירוּ לוֹ, זַמְרוּ לוֹ, שִׁיחוּ בְּכָל נַפְלְאוֹתָיו.
 הַתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קְדֹשׁוֹ, יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְהוָה.

■ **קראו בשמו:** וכך תפרסמו אותו ברבים. **עלילתנו:** מעשיו. **התהללו בשם קדשו:** התגאו בזה ששמו הקדוש

מזמורי שבת: כאן נפתחת היחידה השנייה של תפילת שחרית של שבת ועיקרה מזמורי תהלים, שנצטרפו להם קטעי מקרא נוספים וכן פיוט וברכות. מקצת ממרכיביה של יחידה זו נאמרים אף בימות החול, אך ביום השבת, שהאדם פנוי בו ממלאכה וזמנו בידו, נוספו עליהם קטעים רבים המרבים לדבר בשבחם של ה', יום השבת, התורה, המצוות ועם ישראל. חלקה הראשון של היחידה כולל מזמורים ופיוט בעל גוון מיסטי. חלק זה התהווה מימי הגאונים ולאחריהם, אך קשה לעמוד על מיבנהו ועל העקרון שהנחה את בחירת מרכיביו וסידרם, וקיימים בכתבי-היד הבדלים ניכרים בין מנהגים שונים בעניין זה. מובנה יותר הוא חלקה השני של היחידה, הקרוי "פסוקי דזמרה" (שראשיתו להלן, עמ' 147), והוא כולל גם שתי ברכות, אחת בראשו ואחת בסופו.

הודו: לפי ספר דברי הימים נאמר מזמור זה בידי המלך דוד כשהעלה את ארון הברית אל ירושלים. לפי החיבור התנאי סדר עולם רבה [פרק יד], נאמר מזמור זה בפי הלויים יום יום מאז הובא הארון

דְרִשׁוּ יְהוָה וְעִזּוּ, בְּקִישׁוֹ פָּנָיו תִּמְיֹד.
 זָכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה, מִפְתִּיּוֹ וּמִשְׁפָּטָיו פִּיהוּ.
 יִרְעֵ יִשְׂרָאֵל עֲבָדָיו, בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִרְיוֹ.
 הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּכֹל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו.
 זָכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ, דְּבַר צְוָה לְאֶלֶף דּוֹר.
 אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם, וּשְׁבֹעַתוֹ לְיִצְחָק.
 וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחֵק, לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם.
 לֵאמֹר, לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן, חֶבְל נַחֲלַתְכֶם.
 בְּהִיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר, כְּמַעֲט וְגָרִים בָּהּ.
 וַיִּתְּהַלְכוּ מִגּוֹי אֶל גּוֹי, וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אֲחֵר.
 לֹא הִנִּיחַ לְאִישׁ לַעֲשֹׂקֶם, וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים.
 אֶל תִּגְעוּ בְּמִשְׁיַחִי, וּבִנְבִיאֵי אֵל תִּרְעוּ.
 שִׁירֵי לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ, בְּשִׁירֵי מִיּוֹם אֶל יוֹם יִשְׁוַעְתּוּ.
 סִפְרוּ בְּגוֹיִם אֶת כְּבוֹדוֹ, בְּכֹל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו.
 כִּי גְדוֹל יְהוָה וּמְהַלֵּל מְאֹד, וְנוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים.
 כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים, וַיְהוָה שָׁמַיִם עָשָׂה.

נקרא עליכם. **מבקשי ה'**: המבקשים את קרבנות. **דרשו ה' ועזו**: פנו אל ה' בתפילה שיגלה את עוזו וגבורתו וישיעכם. **בקשו פניו תמיד**: התפללו לפניו בכל עת. **משפטי פיהו**: חוקי התורה אשר נתן. **דבר צוה**: דברי ההבטחה [לשלושת האבות] אשר הודיע. **לחק**: להתחייבות גמורה שתוקפה לעולם. **מתי מספר**: אנשים שמספרם מועט. **כמעט וגרים בה**: האבות היו מעטים במספרם ["כמעט"] וחסרי זכויות תושב, כאדם המתגורר במקום שאין לו בו זכות קניין. **ויוכח עליהם מלכים**: ה' הזהיר מלכים [כגון אבימלך מלך גרר (בראשית כ)] לבל יגעו בהם. **במשיחי**: אנשים אשר

לירושלים ועד שהקים שלמה את המקדש. המזמור מצוי בסידור התפילה מאז ימי הגאונים, ונראה שהוא נבחר לפתוח את יחידת המזמורים בגלל הקריאה שבראשו להודות, לשיר ולזמר לה'. אל מזמור זה נספח עוד אוסף של פסוקי שבח ובקשה. פסוקים אלה לקוחים ממזמורים שונים המצויים בכל ממשות חלקיו של ספר תהלים, ואולי אמירתם באה כתחליף לאמירת ספר תהלים כולו.

הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו, עַז וְחֶדְוָה בְּמִקְמוֹ.
 הָבוּ לַיהוָה מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים, הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד וְעֹז.
 הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ, שְׂאוּ מִנְחָה וּבֵאוּ לְפָנָיו,
 הַשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהִדְרַת קִדְשׁ.
 חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל הָאָרֶץ, אַף תִּבּוֹן תִּבֵּל בְּל תִּמוּט.
 יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ, וַיֹּאמְרוּ בְּגוֹיִם יְהוָה מָלְךְ.
 יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ, יַעֲלֶץ הַשָּׂדֶה וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ.
 אֲזַי יִרְנְנוּ עַצֵּי הַיַּעַר, מִלְּפָנָי יְהוָה כִּי בָא לְשִׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ.
 הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ.
 וַאֲמְרוּ, הוֹשִׁיעֵנו אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם,
 לְהַדּוֹת לִישׁם קִדְשֶׁךָ, לְהַשְׁתַּבַּח בְּתֵהֶלְתֶּךָ.
 בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם,
 וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעַם אָמֵן וְהִלֵּל לַיהוָה.
 רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַשְׁתַּחֲוּוּ לַהֲדָם רַגְלָיו, קְדוֹשׁ הוּא.
 רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַשְׁתַּחֲוּוּ לַהֲרַקְשׁוֹ, כִּי קְדוֹשׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
 וְהוּא רַחוּם יִכַּפֵּר עֲוֹן וְלֹא יִשְׁחִית, וְהִרְבָּה לְהַשִּׁיב אָפּוֹ, וְלֹא יַעִיר כָּל חַמְתּוֹ.
 אֲתָה יְהוָה לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי, חֲסִדֶּךָ וְאַמְתָּךְ תִּמְיֵד יַצְרוּנִי.
 זָכֹר רַחֲמֶיךָ יְהוָה וְחֲסִדֶּיךָ כִּי מַעֲוֹלִם הֵמָּה.
 תִּנְנוּ עַז לְאֱלֹהִים, עַל יִשְׂרָאֵל גְּאוֹתוֹ, וְעִזּוֹ בַשְּׁחָקִים.

ה תהלים צט,

ט תהלים צט,

ח תהלים עח,

יב תהלים מ,

ו תהלים כה,

תהלים סח, לה-לו

האצלת עליהם מקדושת, בדומה למשיחת מלך או כהן. **נורא:** מטיל יראה. **הבו לה' כבוד ועז:** שבחו את ה' על כבודו ועוזו. **חילו:** רעדו, יראו. **כל הארץ:** כל יושבי תבל. **תכון תבל כל תמוט:** העולם יתקיים [מכוח מלכות ה'] ולא יתמוטט. **להשתבח בתהלתך:** להתגאות בכך שזכינו להלל אותך. **מן העולם ועד העולם:** בכל זמן וזמן. **להדם רגליו:** כינוי לבית המקדש [או לארון הברית]. **והרבה להשיב אפּוֹ:** מרבה לשכך את כעסו. **יעיר:** יעורר, ישלח. **תכלא:** תמנע. **יצרוני:** ישמרוני. **על ישראל גאותו:** גדולתו ניכרת בעולם על ידי הנפלאות שעשה לישראל.

נוֹרָא אֱלֹהִים מִמְקַדְשֶׁיךָ, אֵל יִשְׂרָאֵל,
 הוּא נִתֵּן עֵז וְתַעֲצֻמוֹת לְעַם, בְּרוּךְ אֱלֹהִים.
 אֵל נִקְמוֹת יְהוָה, אֵל נִקְמוֹת הוֹפִיעַ.
 הַנְּשֹׂא שִׁפְטֵי הָאָרֶץ, הַיֹּשֵׁב גְּמוּלָה עַל גְּאִים.
 לִיהוָה הִישׁוּעָה, עַל עַמְּךָ בְּרִכְתֶּךָ סֶלָה.
 יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ, מִשְׁגֵּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה.
 יְהוָה צְבָאוֹת, אֲשֶׁרִי אָדָם בֵּטַח בְּךָ.
 יְהוָה הוֹשִׁיעָה, הַמְּלִיךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֲנוּ.
 הוֹשִׁיעָה אֶת עַמְּךָ, וּבָרֶךְ אֶת נַחֲלֶתְךָ, וְרַעַם וְנִשְׂאֵם עַד הָעוֹלָם.
 נִפְשָׁנוּ חִבְּתָה לִיהוָה, עֲזָרְנוּ וּמְגִנָּנוּ הוּא.
 כִּי בּוֹ יִשְׁמַח לִבְנוֹ כִּי בְשֵׁם קְדֹשׁוֹ בִּטְחָנוּ.
 יְהִי חִסְדְּךָ יְהוָה עָלֵינוּ, כַּאֲשֶׁר יַחֲלֵנוּ לָךְ.
 הֲרֵאֵנוּ יְהוָה חִסְדְּךָ וַיִּשְׁעֶךָ תִּתֵּן לָנוּ.
 קוֹמָה עֲזָרְתָה לָנוּ, וּפָדְנוּ לְמַעַן חִסְדְּךָ.
 אֲנַכִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, הַמַּעֲלֶיךָ מֵאָרֶץ מִצְרַיִם,
 הַרְחֹב פִּיךָ וְאַמְלֵאָהּוּ.
 חוֹן אֲשֶׁרִי הָעַם שְׂכֵכָה לּוֹ, אֲשֶׁרִי הָעַם שִׁיהוּהוּ אֱלֹהֵינוּ.
 וְאַנִּי בְּחִסְדְּךָ בִּטְחֹתִי, יִגַּל לְפִי בִּישׁוּעָתְךָ,
 אֲשִׁירָה לִיהוָה כִּי גָמַל עָלַי.

תהלים צד, א-ב

תהלים ג, ט

תהלים מו, ח

תהלים פד, יג

תהלים כ, י

תהלים כח, ט

תהלים לג, כ-כב

תהלים פה, ח

תהלים מז, כז

תהלים פא, יא

תהלים קמד, טו

תהלים יג, ו

גאים: הרשעים המתגאים בכוחם. **משגב:** מחסה ומגן. **ורעם:** הדריכם כרועה. **עד העולם:** לנצח. **כאשר יחלנו לך:** כמו שאנו אכן מקווים שתעשה. **עזרתה:** לעזרה. **הרחב פִּיךָ ואמלאהוּ:** אף אם תרבה לבקש, אמלא כל משאלותיך. **גמל עלי:** עשה עמי חסד.

מְזִמּוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד:
 אֲרוּמָמָהּ יְהוָה כִּי דִלִיתָנִי, וְלֹא שִׁמַּחַת אִיבֵי לִי:
 יְהוָה אֱלֹהֵי, שׁוּעַתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפְּאֵנִי:
 יְהוָה הַעֲלִיתָ מִן שָׂאוֹל נַפְשִׁי, חֵייתָנִי מִיַּרְדֵי בּוֹר:
 זָמְרוּ לַיהוָה חֲסִידָיו, וְהוֹדוּ לְזָכֶר קִדְשׁוֹ:
 כִּי רָגַע בְּאֶפְסוֹ חַיִּים בְּרַצוֹנִי, בְּעָרַב יָלִין בְּכִי וּלְבַקֵּר רִנָּה:
 וְאֲנִי אֲמַרְתִּי בְשִׁלּוֹי, בַּל אֲמוֹט לְעוֹלָם:
 יְהוָה בְּרַצוֹנְךָ הַעֲמַדְתָּה לְהַרְרֵי עוֹז, הַסִּתְרַתְּ פְּנִיךָ הָיִיתִי נִבְהַל:
 אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא, וְאֵל אֲדַנִּי אֶתְחַנֵּן:
 מַה בָּצַע בְּדַמִּי בְּרַדְתִּי אֶל שַׁחַת, הַיּוֹדֵךָ עֶפְרַיִם הַגִּיד אֲמַתְּךָ:
 שְׁמַע יְהוָה וַחֲנֵנִי, יְהוָה הִיָּה עֲזָר לִי:
 חוֹן הַפִּכְתָּ מִסִּפְרֵי לְמַחֹל לִי, פִּתַּחְתָּ שְׁקִי וַתֹּאזְרֵנִי שְׁמַחָה:
 לְמַעַן יִזְמְרְךָ כְּבוֹד וְלֹא יִדָּם, יְהוָה אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֲדוֹךְ:

עמידה יהוה מלך, יהוה מלך, יהוה מלך לעולם ועד. תהלים י, טז; צג, א; שמות טו, יח

■ **דליתני:** העלית אותי ממעמקי צרותי. **לא שמחת איבי לי:** לא נתת לאיבי לשמוח בכשלוני. **שועתי:** התפללתי. **מיירדי בור:** כשמונעת את רדתי אל השאול. **לזכר קדשו:** לשמו הקדוש. **רגע באפסו:** רק זמן מועט הוא עומד כבעסו. **חיים ברצונו:** אך בני האדם הם לו לרצון במשך תקופה ארוכה, כשנות חיים. **בערב ילן בכי ולבקר רנה:** גם אם יהיה האדם שרוי בערב בצער, הרי שכבר בבוקר תבוא אליו השמחה. **בשלוני:** בעת שהייתי שרוי בשלווה. **בל אמוט:** לא אמעד ואפול. **העמדתה להררי עוז:** נתת לי חוזק והגנה. **מה בצע בדמי:** מה תועלת יש במותי? **היודך עפר היגיד אמתך:** כלום יכול המת, השב ונהיה לעפר, להודות לך ולספר את חסדך? **מספדי:** אבל, בכי. **למחול לי:** לריקוד מתוך שמחה. **פתחת שקי ותאזרני שמחה:** התרת את השק שחגרתני כביטוי לאבל ובמקומו חגרת למותניי שמחה. **יזמרך כבוד ולא ידם:** השירה המהללת את ה' לא תיפסק.

מזמור שיר חנכת הבית לדוד: מזמור זה נוסף ליחידת המזמורים בהשפעת המקובלים רק במאה ה"ח. אפשר שמתחילה הוא נועד להאמר רק בימי החנוכה, אך עם הזמן החלו לאומרו בכל יום ויום. **ה' מלך וכו':** הכרזה חגיגתית זו על נצחיות מלכותו של ה' מצויה כבר בספרות הגאונים, ושם אף מודגש

יהוה מֶלֶךְ, יהוה מֶלֶךְ, יהוה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד.

זכריה יד, ט

וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ,

כִּי־יִשָּׂא יְהוָה יְהוָה אֶחָד וְשִׂמוֹ אֶחָד.

תהלים קו, מז-מח

הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם,

לְהוֹדוֹת לִישׁ קְדוֹשׁ, לְהִשְׁתַּבַּח בְּתֵהֲלֶתְךָ.

בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם,

וְאָמַר כָּל הָעַם אָמֵן הַלְלוּיָהּ.

תהלים קנ, ו

כָּל הַנְּשָׂמָה תִּהְלֵל יָהּ, הַלְלוּיָהּ. ישבה

תהלים יט

לְמַנְיַח מְזִמּוֹר לְדָוִד:

הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל, וּמַעֲשֵׂה יְדָיו מְגִיד הַרְקִיעַ:

יֹס לְיוֹם יַבִּיעַ אָמַר, וְלַיְלָה לְלַיְלָה יַחֲוֶה דַּעַת:

אֵין אָמַר וְאֵין דְּבָרִים, בְּלִי נִשְׁמַע קוֹלָם:

בְּכָל הָאָרֶץ יֵצֵא קוֹם וּבִקְצֵה תִּבֵּל מְלִיחָה, לְשִׁמְשׁ שָׁם אֶהֱל בָּהֶם:

וְהוּא כְּחָתֵן יֵצֵא מִחֻפָּתוֹ, יִשִּׁישׁ כְּגִבּוֹר לְרוּץ אֲרָח:

מְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם מוֹצֵאוֹ וְתִקְוַתּוֹ עַל קְצוֹתָם, וְאֵין נִסְתָּר מִחֻמָּתּוֹ:

תּוֹרַת יְהוָה תְּמַיְמָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ, עֲדוֹת יְהוָה נֶאֱמָנָה מִחֻבֵּימַת פֶּתִי:

■ **להשתבח בתהלתך:** להתגאות בכך שזכינו להלל אותך. **מן העולם ועד העולם:** בכל זמן וזמן. ■ **השמים מספרים כבוד אל וכו':** מראה השמים וצבאם וחילופי הזמנים בין היום והלילה נותנים ביטוי לגדולת האל שבראם. **אין אמר וכו':** השמים מבטאים אמנם את גדולת ה', אך לא בצלילים הנשמעים על ידי האוזן. **קום:** קולם [שאיננו נשמע אלא עולה מן ההתבוננות בהם]. **לשמש שם אהל בהם:** השמים הם כאהל שבו שוכן השמש. **והוא:** השמש. **ישיש כגבור לרוץ ארח:** כמו גיבור השמח לרוץ ברשות הרבים כדי להתגאות בכוחו. **מוצאו:** המקום שממנו הוא זורח. **ותקופתו:** המקום שבו הוא מסיים את הקפתו, במערב. **מחמתו:** מחומו. **עדות:** מצות. **ברה:** טהורה, זכה.

שיש לומר אותה בעמידה, בשל חשיבותה. מאז ימי הביניים היא נאמרת פעמיים, ליתר הדגשה. להכרזה זו נספח פסוק נוסף המדבר במלכותו העתידית של ה'.

פְּקוּדֵי יְהוָה יִשְׁרִים מְשַׁמְחֵי לֵב, מְצַוֵּת יְהוָה בְּרָה מְאִירַת עֵינַיִם:
 יִרְאֵת יְהוָה טְהוֹרָה עוֹמְדַת לְעַד, מְשַׁפְּטֵי יְהוָה אֱמֶת, צְדָקוֹ יַחְדָּו:
 הַנְּחַמְדִּים מְזַהֵב וּמְפַז רָב, וּמְתוֹקִים מְדַבֵּשׁ וְנֹפֶת צוּפִים:
 גַּם עֲבָדָךְ נִזְהָר בָּהֶם, בְּשִׁמְרֵם עֲקֹב רָב:
 שְׂגִיאוֹת מִי יִבִּין, מְנַסְתְּרוֹת נִקְנִי:
 גַּם מְזַדִּים חֲשׂוֹךְ עֲבָדָךְ אֵל יִמְשְׁלוּ בִי אֲזֵ אֵיתֶם, וְנִקִּיתִי מִפְּשַׁע רָב:
 חוּן יְהוָה לְרִצּוֹן אֲמַרִי פִי וְהִגִּיזוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

תהלים לג

רְנְנוּ צְדִיקִים בַּיהוָה, לַיִשְׁרִים נְאוּהָ תְהִלָּה:
 הוֹדוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר, בְּנִבְבֵּל עֲשׂוֹר וְזָמְרוּ לוֹ:
 שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חֲדָשׁ, הֵיטִיבוּ נֶגֶן בְּתִרְוָעָה:
 כִּי יִשָּׂר דְּבַר יְהוָה, וְכָל מַעֲשָׂהוּ בְּאֵמוּנָה:
 אֲהִיב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, חֶסֶד יְהוָה מְלֵאָה הָאָרֶץ:
 בְּדַבַּר יְהוָה שְׁמַיִם נִעֲשׂוּ, וּבְרוּחַ פִּי כָל צְבָאָם:
 כִּי־סֶ כִּי־נֶד מִי הַיָּם, נִתֵּן בְּאוֹצְרוֹת תְּהוֹמוֹת:
 יִירְאוּ מִיהוָה כָּל הָאָרֶץ, מִמָּנּוּ יִגְדּוּ כָּל יִשְׁבֵי תֵבֵל:
 כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי, הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֵד:
 יְהוָה הִפִּיר עֲצַת גּוֹיִם, הִנְיָא מַחֲשִׁבוֹת עַמִּים:

צדקו יחדו: כולם מיוסדים על הצדק. **בשמרם עקב רב:** שמירתם מביאה בעקבותיה שכר רב. **שגיאות מי יבין:** מי יוכל להיות מודע לעבירות שעבר בשוגג? **מנסתרות נקני:** טהרני וזכני מעבירות שנעלמו מידיעתך. **זדים:** עבירות הנעשות במזיד. **חשך:** הצל, מנע. **איתם:** אחיה תם, ללא מום של חטא. **הגיון לבי:** מחשבותי. **צורי:** מחסי ומעוזי. **נאוה תהלה:** נאה, ראוי להלל את ה'. **נבל עשור:** כלי נגינה (בעל עשרה מיתרים). **באמונה:** בנאמנות, ביושר. **צבאם:** גרמי השמים. **כנס כנד:** אוסף למקום אחד, כמי שמקים חומה מחומרים פזורים. **נתן באוצרות תהומות:** כונס במעיינות שמתחת לפני האדמה מים רבים (הקרויים כאן "תהומות"). **יגודו:** יפחדו. **ויהי:** נהיה הדבר אשר אמר. **ויעמד:** התקיים (ציוויון). **הפיר עצת גוים:** מבטל את מזימותיהם. **הניא:** מונע (מלצאת לפועל).

עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד, מִחֻשְׁבוֹת לְבוֹ לְדָר וְדָר:
 אֲשֵׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהָיו, הָעַם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ:
 מִשְׁמִימִים הִבִּיט יְהוָה, רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם:
 מִמֶּכּוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ, אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:
 הַיֵּצֵר יַחַד לְבָם, הַיִּמְכִּין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם:
 אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרַב חַיִּל, גְּבוּר לֹא יִנְצַל בְּרַב כַּחַ:
 שֶׁקֶר הַסּוֹס לִתְשׁוּעָה, וּבְרַב חֵילוֹ לֹא יִמְלֹט:
 הִנֵּה עֵין יְהוָה אֶל יִרְאָיו, לְמִיחֲלִים לְחַסְדּוֹ:
 לְהַצִּיל מִמּוֹת נַפְשָׁם, וּלְחַיּוֹתָם בְּרָעַב:
 נַפְשֵׁנוּ חִפְּתָה לַיהוָה, עֲזָרְנוּ וּמַגִּנְנוּ הוּא:
 חן כִּי בּוֹ יִשְׁמַח לִבְנוֹ, כִּי בְּשֵׁם קִדְשׁוֹ בְּטַחְנוּ:
 יְהִי חֶסֶדְךָ יְהוָה עָלֵינוּ, כַּאֲשֶׁר יַחֲלֵנוּ לָךְ:

לְדוֹד בְּשָׁנוֹתוֹ אֶת טַעֲמוֹ לִפְנֵי אָבִימֶלֶךְ, וַיַּגִּדְשֵׁהוּ וַיַּלְךְ:
 אֲבָרְכָה אֶת יְהוָה בְּכָל עֵת, תָּמִיד תִּהְיֶה לְתוֹ בְּפִי:
 בִּיהוָה תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי, יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וַיִּשְׁמְחוּ:
 גִּדְלוּ לַיהוָה אֲתִי, וּגְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחֲדוּ:
 דִּרְשֵׁתִי אֶת יְהוָה וְעַנְנִי, וּמְכַל מְגוּרוֹתַי הַצִּילְנִי:

תהלים לד

הגוי: העם. ממכון שבתו: המקום אשר בו הוא מצוי דרך קבע, השמיים. יחד לבם: כל לבותיהם. ברב חיל: על ידי כוח רב. שקר הסוס וכו': הבטחון בישועה שתבוא על ידי הסוס (סמל לכוח הצבא) הוא בטחון שווא, כי למרות כוחו הרב לא יציל הסוס את בעליו. כאשר יחלנו לך: כמו שאנו אכן מקווים שתעשה. ■ בשנותו את טעמו: כשהתחזה למשוגע (ראה שמואל-א כא, יג-טז). בה' תהלהל נפשי: אני מתגאה בה' המושיעי אותי. גדלו לה': ספרו את גדולתו. דרשתי את ה': פניתי אל ה' בבקשה לעזרה. מגורותי: הפורענויות שמהן פחדתי.

הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהְרוּ, וּפְנִיָהֶם אֶל יַחֲפָרוּ:
זֶה עֲנִי קָרָא וַיהוָה שָׁמַע, וּמִכָּל צְרוּתָיו הוֹשִׁיעוּ:
חֲנָה מְלֵאָד יְהוָה סָבִיב לִירְאָיו וַיַּחֲלִצֵם:
טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב יְהוָה, אֲשֶׁר־יִגְבֹּר יַחֲסֶה בּוֹ:
יִרְאוּ אֶת יְהוָה קְדָשׁוֹ, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו:
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעִבוּ, וְדָרְשׁוּ יְהוָה לֹא יַחֲסְרוּ כָּל טוֹב:
לָכוּ בְּנִים שָׁמְעוּ לִי, יִרְאֵת יְהוָה אֲלֵמֶדְכֶם:
מִי הָאִישׁ הַחֲפִץ חַיִּים, אֲהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב:
נִצֵּר לְשׁוֹנֵד מֶרֶע, וּשְׁפָתֶיךָ מִדְּבַר מְרָמָה:
סוֹר מֶרֶע וַעֲשֵׂה טוֹב, בְּקִשׁ שְׁלוֹם וְרִדְפֵהוּ:
עֵינֵי יְהוָה אֶל צְדִיקִים, וְאַזְנוֹי אֶל שׁוֹעֲתִם:
פְּנֵי יְהוָה בְּעֵשִׂי רָע, לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זָכָרם:
צַעֲקוּ וַיהוָה שָׁמַע, וּמִכָּל צְרוּתֶם הִצִּילֶם:
קָרוֹב יְהוָה לְנִשְׁבְּרֵי לֵב, וְאֶת דְּכָאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ:
רְבוֹת רָעוֹת צְדִיק, וּמִכָּלֶם יִצְלָנוּ יְהוָה:
שִׁמְרֵם כָּל עֲצֻמֹתַיִךְ, אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה:
חֲזוּ תַמּוֹתַת רָשָׁע רָעָה, וּשְׁנֵאֵי צְדִיק יֶאֱשָׁמוּ:
פּוֹדֵה יְהוָה נַפְשׁ עֲבָדָיו, וְלֹא יֶאֱשָׁמוּ כָּל הַחֹסִים בּוֹ:

ונהרו: אורו פניהם. **אל יחפרו:** לא ייבושו. **טעמו וראו:** התבוננו ותיווכחו לדעת. **כפירים רשו:** הרשעים המתנהגים כאריות ["כפירים"] היו לעניים. **אהב ימים לראות טוב:** משתוקק לראות ימים טובים. **נצר לשונך מרע:** שמור את לשונך שלא לדבר רע. **מדבר:** שלא לדבר. **פני ה' בעשי רע:** ה' משקיף בזעם על עושי רע. **זכרם:** שמם. **צעקו:** התפללו [הצדיקים]. **דכאי רוח:** מי שרוחם מדוכאת. **רעות צדיק:** הצרות הבאות על הצדיק. **תמותת רשע רעה:** הפורענות ["הרעה"] הבאה על הרשע תמית אותו. **יאשמו:** ייענשו בחטאם.

תְּפֹלֶה לְמִשָּׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים. אֲדַנִּי מְעוֹן אֶתָּה הָיִיתָ לָנוּ בְּדָר וְדָר: תהלים צ
בְּטָרֶם הָרִים יָלְדוּ וּתְחַלֵּל אֶרֶץ וּתְבַל, וּמְעוֹלָם עַד עוֹלָם אֶתָּה אֵל:
תָּשֵׁב אֲנוֹשׁ עַד דָּבָא, וּתְאָמַר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם:
כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹד, וְאַשְׁמוּדָה בְּלִילָה:
זְרַמְתָּם שָׁנָה יְהוֹי, בְּבִקְרָה כְּחֻצִיר יַחְלֶף:
בְּבִקְרָה יִצְיֵץ וַחְלֶף, לְעָרֵב יְמוּלֵל וַיִּבֶשׁ:
כִּי קָלִינוּ בְּאַפָּךָ, וּבְחֻמְתֶּךָ נִבְהַלְנוּ:
שֵׁת עוֹ נָתִינוּ לְגִגְדֶּךָ, עַל־מְנוּ לְמֵאוֹר פְּנִיֶךָ:
כִּי כָל יָמֵינוּ פָּנוּ בְּעִבְרֶתְךָ, כְּלִינוּ שָׁנֵינוּ כְּמוֹ הֶהָדָה:
יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בְּהֶם שְׁבָעִים שָׁנָה וְאִם בְּגִבּוֹרֶת שְׁמוֹנִים שָׁנָה
וְרַהֲבָם עֲמַל וְאוֹן, כִּי גַז חִישׁ וְנַעֲפָה:
מִי יוֹדֵעַ עוֹ אַפָּךָ, וּכְיֹדְאֶתְךָ עֲבָרְתֶךָ:
לְמִנּוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע, וְנִבְא לְבַב חֲכָמָה:
שׁוֹבֵה יְהוָה עַד מָתִי, וְהִנְחֵם עַל עֲבָרֶיךָ:
שְׁבַעֲנוּ בְּבִקְרָה חֲסִדֶךָ, וְגִרְנָנָה וְנִשְׁמַחָה בְּכָל יָמֵינוּ:
שְׁמַחְנוּ כִּימוֹת עֲנִיתָנוּ, שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה:

■ מעוֹן: מחסה, מקום מבטחים. **ותחולל:** [ובטרם] יצרת. **תשב אנוש וכו':** אתה משיב את האדם לעפר ["דכא"] באומך לו: שוב אל האדמה אשר ממנה לוקחת. **ואשמורה בלילה:** שליש הלילה. **זרמתם שנה וכו':** אתה עושה שחיי האדם יזרמו במהירות ויחלפו כחלום, כחציר הפורח בבוקר ונובל ["ימולל"] עד ערב. **כלינו באפך:** בשל כעסך בא עלינו סופנו. **שֵׁת:** שמת. **עלמנו:** העבירות שנעלמו מאתנו, שאין אנו יודעים שעשינו אותן. **למאור פניך:** מול פניך המאירות. **פנו בעברתך:** חולפים ועוברים בגלל זעמך. **כמו הגה:** כמו קול-הברה היוצא מן הפה ואובד במהירות. **ואם בגבורת:** במקרה של און וחוסן שאינם רגילים לגבי האדם בדרך כלל. **ורהבם עמל ואון:** ואף ימי החוזק והגדולה של בני האדם ["רהבם"] הם צער והבל. **כי גז חיש ונעפה:** ימי החוזק והגדולה חולפים מהר, ועמם נעלמים גם אנו. **מי יודע וכו':** אין מי שיכול להעריך את גודל כעסך ["עז אפך"], וכשם שאין גבול לגודל היראה ממך, כך אין גבול לגודל כעסך. **למנות ימינו וכו':** למד אותנו למנות כהלכה את ימינו המעטים, כדי שנכניס חכמה ללבנו ונדע לנצלם היטב. **שובה ה' עד מתי:** שוב מחרון אפך. עד מתי תכעס? **הנחם:** שנה את מחשבתך לטובה. **בבקר:** בכל בוקר.

יִרְאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פְּעֻלָּה, וְהִדְרֶךְ עַל בְּנֵיהֶם:
חזן ויהי נעם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כֹּנְנָה עָלֵינוּ,
וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כֹּנְנָהוּ:

תהלים צא

יֵשֶׁב בְּסֵתֶר עֲלֵינוּ, בְּצֵל שְׁדֵי יִתְלוֹנֵן:
אִמֵּר לַיהוָה מַחְסֵי וּמְצֻדֹתַי, אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ בּוֹ:
כִּי הוּא יִצְיִלְךָ מִפַּח יְקוּשׁ מְדַבֵּר הַהוֹת:
בְּאֲבָרְתוֹ יִסֹּךְ לְךָ וְתַחַת כְּנַפְיוֹ תִּתְחַסֶּה, צָנָה וְסִחְרָה אֲמַתּוֹ:
לֹא תִירָא מִפַּחַד לִילָה, מִחֶץ יַעֲוֶף יוֹמָם:
מְדַבֵּר בְּאִפְלֵ יְהִלֶּךָ, מְקַטֵּב יִשׁוּר צְהָרִים:
יִפֹּל מִצְדָּה אֶלְף וְדַבְּכָה מִימִנָּה, אֱלֹהֵיךָ לֹא יִגָּשׁ:
רַק בְּעֵינֶיךָ תִּבְיֵט, וְשִׁלְמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה:
כִּי אַתָּה יְהוָה מַחְסֵי, עֲלֵינוּ שְׂמַת מְעֻנָּךְ:

שמחנו כימות ענינתנו וכו': הבא עלינו תקופה של שמחה, כמספר הימים והשנים שבהם סבלנו עינינו. **יראה וכו':** יזכו עבדיך לראות את מעשך המיטיב איתם, ויזכו בניהם לראות בהתגלות כבודך. **נעם:** טוב ה' וברכתו. **ומעשה ידינו וכו':** עשה שעמלנו ("מעשה ידינו") יתקיים עבורנו ("כוננה עלינו") ונזכה לאכול מפרי.

■ **ישב בסתר וכו':** המתפלל כמוהו כמי שחוסה ("ישב", "יתלונן") בצילו של ה' ("סתר עליון", "צל שדי"). **מצודתי:** מבצרי, המקום שמגן עלי. **פח יקוש:** מלכות. **מדבר הוות:** מגפת מוות הנופלת על האדם פתאום. **באברתו יסך לך:** בכנפיו הפרושות יסוך עליך. **צנה וסחרה:** שני סוגי מגינים ליוצא לקרב. **אמתו:** הבטחתו הנאמנה (להגן על האדם). **לא תירא וכו':** ופירוש פסוק זה והפסוק שאחריו: המאמין יזכה להגנה מן האימה הנופלת עליו בלילה, מחיצי האויב שאותם יורים באור יום, ממגפת הדבר המתוארת כהולכת בחשכה ופוגעת במי שעומד בדרכה, ומנגף ממת ("קטב") המתקיף את האדם כשודד לאור יום. **יפל מצדך וכו':** גם אם יפלו מכל צדדיך קרבנות רבים, אליך לא תגיע הרעה. **שלמת רשעים:** כליונם של הרשעים הבא להם כגמול על מעשיהם. עליון שמת מעונך: שכינתך במקום נעלה.

ישב בסתר וכו': מזמור זה מכונה בתלמוד הבבלי בשם "שיר של נגיעים" או "שיר של פגיעים" [שבועות טו ע"ב], כיוון שהוא עוסק בדברים שונים העשויים לפגוע באדם ומבטיח הצלה מהם. המזמור מתייחד בחילופי הגופים הדוברים בו, וכבר בתלמוד הבבלי [סנהדרין קג ע"א-ע"ב] חילקו את פסוקיו בין אלהים ואדם.

לֹא תֵאָנֶה אֵלֶיךָ רָעָה, וְנִגַע לֹא יִקְרַב בְּאֶהְלֶךָ:
 כִּי מִלְאָכָיו יֵצֵא לְךָ, לְשֹׁמְרֶךָ בְּכָל דְרָכֶיךָ:
 עַל כַּפַּיִם יִשְׂאוּנֶךָ, פֶּן תִּגַּף בְּאֶבֶן רִגְלֶךָ:
 עַל שַׁחַל וּפְתָן תִּדְרֹךְ, תִּרְמַס כְּפִיר וְתַנִּין:
 כִּי בִי חָשַׁק וְאֶפְלֹטָהוּ, אֲשַׁגְּבֵהוּ כִּי יֵדַע שְׁמִי:
 חזן יִקְרָאנִי וְאֶעֱנֶהוּ עִמּוֹ אֲנֹכִי בְצָרָה, אֲחַלְצֵהוּ וְאֶכְבְּדֵהוּ:
 אֲדַךְ יָמִים אֲשַׁבֵּיעָהוּ, וְאֶרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי:
 אֲדַךְ יָמִים אֲשַׁבֵּיעָהוּ, וְאֶרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי:

תהלים צח

מְזֻמּוֹר. שִׁירוֹ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ כִּי נִפְלְאוֹת עָשָׂה,
 הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוּ וְזִרְעוּ קִדְשׁוֹ:
 הוֹדִיעַ יְהוָה יִשׁוּעָתוֹ, לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גְּלָה צְדָקָתוֹ:
 זָכַר חֲסֵדוֹ וְאַמּוֹנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל,
 רָאוּ כָּל אֶפְסֵי אֶרֶץ אֵת יִשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ:
 הִרְיֵעוּ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ, פְּצִחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמְרוּ:
 זַמְרוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר, בְּכִנּוֹר וְקוֹל זְמֶרָה:

תאנה: תזדמן. **פן תגף:** כדי שלא תיכשל. **על שחל וכו':** ופירושו הפסוק כולו: המאמין ינצל מחיות רעות, האריה ["שחל", "כפיר"] והנחש ["תפן", "תנין"]. **כי בי חשק וכו':** ופירושו הפסוק כולו המושם בפי ה': האדם שדבק ["חשק"] באהבתו לה' יזכה להצלה ["אפלטרהו"], ומי שהכיר בכוחו של ה' ["ידע שמי"] יזכה שהאל יהיה לו למשגב, למגן ומציל.

אֲדַךְ יָמִים וכו': הפסוק החותם את המזמור נאמר פעמיים. הנוהג לומר את המזמור כולו פעמיים ידוע מימי הגאונים, ובימי הביניים נתנו לו טעם: יש במזמור 124 מילים, ואמירתו הכפולה תעמיד את מספר המילים על 248, בגימטריה רמ"ח, כמספר אברי הגוף, אשר יזכו להגנה בזכות אמירת המזמור. עם הזמן, במקום לחזור על המזמור כולו, הסתפקו בחזרה על הפסוק האחרון שלו.

מזמור שירו לה' שיר חדש: לביאור מזמור זה ראה עמ' 55.

בַּחֲצֵרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר, הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה:
חזן יִרְעַם הַיָּם וּמְלֵאוֹ, תִּבֵּל וַיִּשְׁבִּי בָּהּ:
נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָּף, יַחַד הָרִים יִרְנְנוּ:
לִפְנֵי יְהוָה כִּי בָּא לְשַׁפֵּט הָאָרֶץ,
יִשְׁפֹּט תִּבֵּל בְּצַדִּיק וְעַמִּים בְּמִישָׁרִים:

תהלים קכא

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת. אָשָׂא עֵינַי אֶל הַהָרִים, מֵאֵין יָבֵא עֲזָרִי:
עֲזָרִי מֵעַם יְהוָה, עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
אֵל יִתֵּן לְמוֹט רִגְלֶךָ, אֵל יָנוּם שִׁמְרֶךָ:
הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן, שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל:
יְהוָה שִׁמְרֶךָ, יְהוָה צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ:
יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכְכֶּה וַיְרַח בְּלִילָהּ:
חזן יְהוָה יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל רָע, יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ:
יְהוָה יִשְׁמֹר צְאֹתְךָ וּבֹאֶיךָ, מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

תהלים קכב

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד. שִׁמְחֵתִי בְּאִמְרִים לִי בֵּית יְהוָה גִּלְדֶּךָ:
עֲמֻדוֹת הָיוּ רִגְלֵינוּ, בְּשַׁעֲרֶיךָ יְרוּשָׁלַם:
יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה, כְּעִיר שִׁחְבְּרָה לָהּ יַחְדָּו:
שִׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שְׁבָטֵי יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל, לְהַדּוֹת לְשֵׁם יְהוָה:

■ **שיר למעלות:** שיר שהיו הלויים משוררים על מדרגות ["מעלות"] המקדש. **למוט:** להתמוטט. **צלך על ידי ימינך:** יעמוד לימינך ויסתיר אותך מפני אויבך. **יכנה:** יכה אותך.
■ **שיר המעלות:** שיר שהיו הלויים משוררים על מדרגות ["מעלות"] המקדש. **שחברה לה יחדו:** שכל בנייניה מחוברים יחד זה לזה, ללא פרצות ושטחים פנויים בתוכה. **שבטי יה:** שבטי ישראל. **עדות לישראל:** העלייה לירושלים היא חוק ומצוה ["עדות"] לישראל.

כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כְּסָאוֹת לְמִשְׁפָּט, כְּסָאוֹת לְבֵית דָּוִד:
 שְׂאֵלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם, יִשְׁלִי אֶהְבִּיד:
 יְהִי שְׁלוֹם בְּחֵילְךָ, שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ:
 חזן לְמַעַן אֲחִי וְרַעֲי, אֲדַבְּרָה נָא שְׁלוֹם בְּךָ:
 לְמַעַן בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, אֲבַקֶּשׂה טוֹב לְךָ:

תהלים קכג

שִׁיר הַמַּעְלוֹת. אֵלֶיךָ נִשְׁאַתִּי אֶת עֵינַי, הַיֹּשֵׁבִי בַשָּׁמַיִם:
 הִנֵּה כְּעֵינַי עֹבְדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינַי נִשְׁפָּחָה אֶל יַד גְּבוּרָתְךָ
 כִּן עֵינַיִנו אֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, עַד שִׁיחַנְנוּ:
 חָנְנוּ יְהוָה חָנְנוּ, כִּי רַב שָׁבַעְנוּ בּוֹ:
 חזן רַבַּת שָׁבַעְהָ לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשְּׂאֲנָנִים, הַבּוֹז לְגַאֲי יוֹנִים:

תהלים קכד

שִׁיר הַמַּעְלוֹת לְדָוִד. לֹאִילִי יְהוָה שִׁהְיָה לָנוּ, יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל:
 לֹאִילִי יְהוָה שִׁהְיָה לָנוּ, בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם:
 אֲזִי חַיִּים בְּלַעֲוֹנוּ, בְּחַרּוֹת אָפָס בְּנוּ:
 אֲזִי הַמִּים שִׁטְפוּנוּ, נַחֲלָה עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ:
 אֲזִי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ, הַמִּים הַיִּדְוֹנִים:
 בְּרוּךְ יְהוָה, שְׁלֵא נִתְּנָנוּ טָרֶף לְשִׁנְיָהֶם:

כי שמה ישבו כסאות למשפט וכו': בירושלים ישבו מלכי בית דוד לשפוט את העם. שאלו שלום ירושלים: התפללו לשלומה של ירושלים. ישליו: יהיו שרויים בשלווה. בחילך: בין חומותיך. אדברה נא שלום בך: אתפלל שישרור בך שלום. ■ הישבי: היושב. שיחננו: ירחם עלינו וישפיע עלינו מחסדו. רב שבענו בו: בוז היה מנת חלקנו במשך זמן רב. רבת וכו': זמן רב סבלנו את לעגם של הרשעים השרויים בשלווה ["השאננים"] ואת הבוז שבזו לנו הרמאים ["יונים"] הנאותתנים. ■ שהיה לנו: שהיה בעזרנו. חיים בלעונו: אויבינו היו בולעים אותנו חיים, משמידים אותנו כליל. נחלה: נחל שוטף. המים הזידונים: המים הגועשים, הזורמים בעוז [סמל לאויב].

חיו נַפְשֵׁנוּ בְּצַפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים, הִפַּח נִשְׁבָּר וְאַנְחָנוּ נִמְלְטָנוּ:
עֲזַרְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה, עֲשֵׂה שְׂמִים וְאַרְץ:

תהלים קלה

הִלְלוּהָ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה, הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה:
שְׁעֵמֻדִים בְּבֵית יְהוָה, בְּחִצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ:
הַלְלוּהָ כִּי טוֹב יְהוָה, זָמְרוּ לְשִׁמּוֹ כִּי נְעִים:
כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יְהוָה, יִשְׂרָאֵל לְסִגְלָתוֹ:
כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְהוָה, וְאֲדַגִּינוּ מִכָּל אֱלֹהִים:
כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ יְהוָה עָשָׂה בְּשָׂמִים וּבְאַרְץ, בַּיַּמִּים וְכָל תְּהוֹמוֹת:
מַעֲלָה נִשְׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרִקִּים לְמַטֵּר עָשָׂה, מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו:
שָׁהֲבָה בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה:
שָׁלַח אוֹתוֹת וּמִפְתִּים בְּתוֹכֵי מִצְרַיִם, בְּפִרְעֹה וּבְכָל עַבְדָּיו:
שָׁהֲבָה גּוֹיִם רַבִּים, וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן, וְלִכָּל מַמְלָכוֹת כְּנָעַן:
וְנָתַן אֲרָצָם נַחֲלָה, נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:
יְהוָה שָׁמַךְ לְעוֹלָם, יְהוָה זָכַרְךָ לְדוֹר וָדוֹר:
כִּי יָדִין יְהוָה עַמּוֹ, וְעַל עַבְדָּיו יִתְנַחֵם:
עֲצַבֵי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב, מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
אֲזַנַיִם לָהֶם וְלֹא יִאֲזִינוּ, אֵף אֵין יֵשׁ רוּחַ בְּפִיהֶם:

פח יוקשים: פח שהושם למלכודת, למוקש. ■ **ישראל לסגלתו:** ה' בחר את ישראל להיות לו לקניין יקר המיוחד לו לבדו. **נשאים:** עננים. **מוצא:** מוציא. **זכר:** שמך. **דין ה' עמו:** יריב ה' את ריב עמו. **יתנחם:** ישנה את מחשבתו לטובה. **עצבי:** פסילי. **אין יש רוח:** לא נמצאת בהם רוח חיים.

כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם, כֹּל אֲשֶׁר בִּטַּח בָּהֶם:
 חזן בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת יְהוָה, בֵּית אֶהְרֹן בָּרְכוּ אֶת יְהוָה:
 בֵּית הַלְוִי בָרְכוּ אֶת יְהוָה, יִרְאִי יְהוָה בָּרְכוּ אֶת יְהוָה:
 בָּרוּךְ יְהוָה מֵעִיּוֹן שִׁכְנֵן יְרוּשָׁלַם הַלְלוּהָ:

תהלים קלו

עמידה הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	הוֹדוּ לַאלֹהִי הָאֱלֹהִים,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	הוֹדוּ לְאֲדֹנָי הָאֲדֹנִים,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבָדוֹ,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	לַעֲשֵׂה הַשְּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	לְדַקֵּעַ הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמַמְשָׁלֶת בַּיּוֹם,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	אֶת הַיָּרֵחַ וְכּוֹכָבִים לְמַמְשָׁלוֹת בַּלַּיְלָה,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	לְמַפֵּה מִצְרַיִם בְּבַכּוּרֵיהֶם,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעוֹ נְטוּיָה,
כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:	לְגִזֹר יָם סוּף לְגִזְרִים,

בית אהרן: הכהנים. ■ כי טוב: שהיה ה' הוא טוב. כי לעולם חסדו: אכן חסדו קיים לעולם. רקע: פורש, שוטח. אורים: המאורות (והם מפורטים בהמשך). לממשלת: למושלת.

הודו לה' כי טוב: מזמור זה מכונה בתלמוד [פסחים קיח ע"א] בשם "הלל הגדול", ונהגו כבר בימי התנאים לומר אותו בהזדמנויות מיוחדות של הודאה, כגון בשעת ירידת גשמים לאחר תקופה של בצורת [משנה תענית ג, ט].

בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃
בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃

וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ,
וְנָעַר פְּרֻעָה וַחֲלוּ בַיָּם סוּף,
לְמוֹלִיךְ עֲמוֹ בַּמִּדְבָּר,
לְמַפָּה מְלָכִים גְּדֹלִים,
וַיַּהַרְג מְלָכִים אֲדִירִים,
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי,
וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן,
וְנָתַן אֶרֶצָם לְנַחֲלָה,
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עֲבָדָיו,
שֶׁבִשְׁפִילָנוּ זָכַר לָנוּ,
וַיַּפְרֶקֶנוּ מִצָּרֵינוּ,
חַיִּים נָתַן לָחֵם לְכֹל בָּשָׂר,
הוֹדִי לְיֵאל הַשָּׁמַיִם,

היכלות רבתי כח

לְחַי עוֹלָמִים:
לְחַי עוֹלָמִים:

הַאֲדָרֶת וְהָאֲמוּנָה לְחַי עוֹלָמִים:

הַפִּינָה וְהַבְּרָכָה
הַגְּאוּהָ וְהַגְּדֻלָּה

ונער: השליך וטלטל. **ויפרקנו מצרינו:** הושיע אותנו מאויבינו. ■ **האדרת והאמונה לחי עולמים:** העוצמה והנאמנות הן מתכונותיו של ה' הקיים לנצח. **גאוה:** רוממות, כבוד.

האדרת והאמונה: פיוט הלקוח מספרות הסוד הקדומה, ספרות ההיכלות, ונראה שנתחבר עוד בתקופת חז"ל. הוא בנוי באקרוסטיכון אלפביתי כפול וכולל רשימה של שבחי ה', תארו ומעלותיו, ומבקש לומר כי הכול שלו הוא וממנו בא. בהשפעת תורת הקבלה צורף הפיוט אל תפילת השבת ובו נחתם חלקה הראשון של יחידת מזמורי השבת [ראה לעיל, עמ' 129].

לְחֵי עוֹלָמִים:	הַדָּעָה וְהַדְּבֹר
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַהוֹד וְהַהֲדָר
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַנֹּעַד וְהַתִּיקוּת
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַיָּד וְהַיָּהָר
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַחֵיל וְהַחֶסֶן
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַטָּכֶס וְהַטְּהָר
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַיְחֹוד וְהַיְרָאָה
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַכְּתָר וְהַכְּבוֹד
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַלְקָח וְהַלְבוּב
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַמְּלוּכָה וְהַמְּשָׁלָה
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַנּוֹי וְהַנִּצָּח
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַסְּגוּי וְהַשְּׁגָב
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַעֵז וְהַעֲנוּה
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַפְּדוּת וְהַפְּאָר
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַצְּבִי וְהַצְּדָק
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַקְּרִיאָה וְהַקְּדוּשָׁה
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַרְן וְהַרֹמְמוֹת
לְחֵי עוֹלָמִים:	חֲוֵן הַשִּׁיר וְהַשִּׁבַח
לְחֵי עוֹלָמִים:	הַתְּהַלָּה וְהַתְּפָאֶרֶת

הוֹעֵד וְהוֹתִיקוּת: אִסִּיפַת הַמְּלָאכִים וְהַרְצִינּוֹת. הַטָּכֶס: הַסֵּדֵר. הַיְרָאָה: הַמּוֹרָא שֶׁהוּא מְטִיל עַל בְּנֵי הָאָדָם. הַלְקָח וְהַלְבוּב: הַלִּימוּד וְהַחֲכָמָה. הַסְּגוּי וְהַשְּׁגָב: הַרֹמְמוֹת וְהַהוֹד. הַצְּבִי: הַחֶפֶץ. הַקְּרִיאָה וְהַקְּדוּשָׁה: קְרִיאַת הַמְּלָאכִים זֶה אֵל זֶה וְאִמִּירְתֶּם אֶת הַקְּדוּשָׁה [רָאָה עַמ' 190].

ואומרים בלחש:

הַרִינִי מִזְמַן אֶת פִּי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל וּלְשַׁבַּח אֶת בּוֹרְאֵי, לְשֵׁם יְחִיד קְדוֹשׁ אֵל
בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנֵתָה עַל יְרֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלַם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.

הברכה שלפני פסוקי דזמרה

בְּרוּךְ שְׂאֵמֵר וְהָיָה הָעוֹלָם,
בְּרוּךְ הוּא,
בְּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה,
בְּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם,
בְּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית,

■ מזמן: מכין. טמיר: נסתר, נחבא. ■ ברוך שאמר והיה העולם: ברוך מי שבדיבורו נתהווה העולם. גזר: קובע, מחליט. עושה בראשית: בורא העולם יש מאין.

לשם יחוד: על משפט מבוא זה ראה עמ' 90.

פסוקי דזמרה: יחידת מזמורי השבת, שהיא היחידה השנייה בתפילת שחרית, ממשיכה בקבוצה של מזמורי תהלים וקטעי מקרא חגיגיים אחרים. בראשה באה ברכה אחת [שחתימתה "מלך מהלל בתשבחות"] ובסופה ברכה אחרת [שחתימתה: "מלך יחיד אל חי העולמים"]. קבוצה זו קרויה בשם "פסוקי דזמרה", מונח הלקוח מן התלמוד הבבלי [שבת קיח ע"ב], ובראשיתה היא כללה, ככל הנראה, רק את ששת המזמורים המסיימים את ספר תהלים [מזמורים קמה-קנ]. אמירת מזמורים אלה, כחלק מן התפילה היומיומית, מוכרת כבר לתנאים [שבת, שם], אך כתפילת רשות בלבד. עם הזמן הלכה היחידה והתרחבה בקטעי מקרא נוספים, ורק בימי הביניים נקבעה כחובה. יחידת "פסוקי דזמרה" באה למלא את הדרישה ש"לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר יתפלל" [ברכות לב ע"א], ורק לאחר דברי השבח יש מקום לבקשות. באופן בסיסי זהים "פסוקי דזמרה" בחול ובשבת, אלא שבשבת נוספו להם מזמורים אחדים והתרחבה עד מאוד הברכה הנאמרת לאחריהם.

הברכה שלפני פסוקי דזמרה: ברכה זו נזכרת לראשונה בימי הגאונים, אך אפשר שנתחברה עוד קודם להם, בשלהי תקופת התלמוד. בראשה בא המנון-שבח חגיגי הבנוי מאחד-עשר משפטים קצרים הפותחים ב"ברוך". מטבעות לשון שונות של ברכה זו וכן רעיונותיה העיקריים חוזרים גם בברכה החותמת את "פסוקי דזמרה", וכך מקנות שתי הברכות ליחידה כולה מסגרת אחידה, ותוכנן שבחו של ה' וחובתו של האדם להללו.

בְּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ,
 בְּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת,
 בְּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירָאִיו,
 בְּרוּךְ חַי לְעַד וְקַיָּים לְנֶצְחַת,
 בְּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל,
 בְּרוּךְ שְׁמוֹ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
 הָאֵל הָאֵב הָרַחֲמָן הַמְהַלֵּל בְּפֶה עַמוּ,
 מְשַׁבַּח וּמְפָאֵר בְּלִשׁוֹן חֲסִידָיו וְעַבְדָּיו,
 וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדְּךָ נְהַלֵּלְךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ,
 בְּשִׁבְחוֹת וּבְזַמִּירוֹת נְגִדְלֶךָ
 וּנְשַׁבְּחֶךָ וּנְפָאֲרֶךָ וְנַמְלִיכֶךָ,
 וְנִזְכִּיר שְׁמֶךָ מְלַכְנוּ אֱלֹהֵינוּ, חַן יָחִיד חַי הָעוֹלָמִים,
 מֶלֶךְ, מְשַׁבַּח וּמְפָאֵר עַדִּי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל,
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מֶלֶךְ מְהַלֵּל בְּתִשְׁבָּחוֹת. ^{ישיבה}

מְזֻמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת:

טוֹב לְהַדוֹת לַיהוָה, וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֲלֵינוּ:
 לְהַגִּיד בְּבִקְרָת חֲסִדְךָ, וְאַמוּנָתְךָ בְּלִילוֹת:
 עָלַי עֲשׂוֹר וְעָלַי נָבֵל, עָלַי הַגִּיוֹן בְּכַנּוֹר:
 כִּי שִׁמְחַתְנִי יְהוָה בְּפַעֲלֶךָ, בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֶּנּוּ:

תהלים צב

שירי דוד: מזמורי ספר תהלים שהמסורת מייחסת את חיבורו למלך דוד. **חי העולמים:** החי לנצח.

מזמור שיר ליום השבת: לביאור מזמור זה ראה עמ' 62.

מה גדלו מעשיך יהוה, מאד עמקו מחשבתך:
 איש בעד לא ידע, וכסיל לא יבין את זאת:
 בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און, להשמדם עדי עד:
 ואתה מרום לעלם יהוה:
 כי הנה איביך יהוה כי הנה איביך יאבדו, יתפרדו כל פעלי און:
 ותתם כראים קרני, בלתי בשמן רענן:
 ותבט עיני בשוירי, בקמים עלי מרעים תשמענה אזני:
 חזן צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה:
 שתולים בבית יהוה, בחצרות אלהינו יפריחו:
 עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו:
 להגיד כי ישד יהוה, צורי ולא עולתה בו:

תהלים צג

יהוה מלך גאות לבש, לבש יהוה עז התאזר,
 אף תכון תיבל כל תמוט:

נכון כסאך מאז, מעולם אתה:
 נשאו נהרות יהוה נשאו נהרות קולם, ישאו נהרות דכים:
 חזן מקלות מים רבים אדירים משברי ים, אדיר במרום יהוה:
 עדתיה נאמנו מאד לביתה נאודה קדש, יהוה לארץ ימים:

תהלים קד, לא

יהי כבוד יהוה לעולם, ישמח יהוה במעשיו.
 יהי שם יהוה מברך, מעתה ועד עולם.

תהלים קיג, ב-ד

■ במעשיו: בברואיו.

ה' מלך גאות לבש: לביאור מזמור זה ראה עמ' 63.

יהי כבוד: אוסף של שמונה-עשר פסוקים, או קטעי פסוקים, מספרים שונים, המכילים כולם את שם ה'. אוסף זה מוכר כבר מספרות הגאונים.

מִמְזֶרֶחַ שָׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ, מְהַלֵּל שֵׁם יְהוָה.
 רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה, עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ.
 יְהוָה שָׁמֵךְ לְעוֹלָם, יְהוָה זָכָרְךָ לְדֹר וָדֹר.
 יְהוָה בְּשָׁמַיִם הִכִּין כְּסֵאוֹ, וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה.
 יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ, וַיֹּאמְרוּ בְּגוֹיִם יְהוָה מְלִיךָ.
 יְהוָה מְלִיךָ, יְהוָה מְלִיךָ, יְהוָה יְמִלֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד.
 יְהוָה מְלִיךָ עוֹלָם וָעֶד, אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ.
 יְהוָה הִפִּיר עֲצַת גּוֹיִם, הִנְיֵא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים.
 רַבּוֹת מַחְשְׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ, וְעֲצַת יְהוָה הִיא תִקּוּם.
 עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד, מַחְשְׁבוֹת לְבוֹ לְדֹר וָדֹר.
 כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי, הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֵד.
 כִּי בָחַר יְהוָה בְּצִיּוֹן, אֲוֵה לְמוֹשָׁב לוֹ.
 כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יְהוָה, יִשְׂרָאֵל לְסִגְלָתוֹ.
 כִּי לֹא יִטָּשׁ יְהוָה עַמּוֹ, וְנִחַלְתּוֹ לֹא יַעֲזֹב.
 חַן וְהוּא רַחוּם, יִכְפֹּר עוֹן וְלֹא יִשְׁחִית,
 וְהִרְבֶּה לְהַשִּׁיב אָפוֹ, וְלֹא יַעֲדֵר כָּל חַמְתּוֹ.
 יְהוָה הוֹשִׁיעָה, הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרִיאָנוּ.

תהלים קלה, יג

תהלים קג, יט

דברי-הימים א טז, לא

תהלים י, טז; א; שמות טו, יח

תהלים י, טז

תהלים לג, י

משלי יט, כא

תהלים לג, יא

תהלים לג, ט

תהלים קלב, יג

תהלים קלה, ד

תהלים צד, יד

תהלים עח, לח

תהלים כ, י

מבוא: המקום בו שוקעת השמש, המערב. **זכרך:** שמך. **הכין כסאו:** קבע וביסס את מלכותו. **הפיר עצת גוים:** מבטל את מזימותיהם. **הניא:** מונע [מלצאת לפועל]. **עצת ה':** התוכנית שתכנן ה'. **לדר ודר:** לעולם [תעמודנה]. **ויהי:** נהיה הדבר אשר אמר. **ויעמד:** התקיים [ציוויו]. **אוה:** חפץ בה. **ישראל לסגלתו:** ה' בחר את ישראל להיות לו לקניין יקר המיוחד לו לבדו. **והרבה להשיב אפו:** מרבה לשכך את כעסו. **יעיר:** יעורר, ישלח.

אשרי יושבי ביתך: חז"ל הצביעו על חשיבותו של מזמור קמה [הפותח במילים "תהילה לדוד"] ואמרו כי "כל האומר [אותו] בכל יום שלוש פעמים – מובטח לו שהוא בן העולם הבא" [תלמוד בבלי, ברכות ד"ב ע"ב], ועל כן נקבע לומר אותו יום יום, פעמיים בשחרית [כאן ולהלן, עמ' 236] ופעם אחת במנחה

תהלים פד, ה

יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ, עוֹד יְהַלְלוּךָ סֵלָה:

תהלים קמד, טו

אֲשֵׁרֵי הָעַם שִׁבְכָה לוֹ, אֲשֵׁרֵי הָעַם

תהלים קמה

שִׁיְהוּהוּ אֱלֹהָיו: תַּהֲלֶה לְדָוִד

אֲרוֹמְמָה אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וְאַבְרָכָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:

אֲשֵׁרֵי

בְּכָל יוֹם אַבְרָכְךָ, וְאַהֲלֶלָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:

גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֵלָל מְאֹד, וְלִגְדֹלְתוֹ אֵין חֶקֶר:

דָּוִד לְדָוִד יִשְׁבַּח מַעֲשֵׂיךָ, וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ:

הֲדַר כְּבוֹד הַיְהוָה, וְדַבְּרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה:

וְעֹזוֹ נִרְאֶתֶיךָ יֹאמְרוּ, וּגְדוּלְתֶךָ אֲסַפְּרֶנָּה:

זִכְרֵךָ רַב טוֹבָה יִבְיָעוּ, וְצַדִּיקְתֶּךָ יִרְנְנוּ:

חֲנֹן וְרַחֲמוֹס יְהוָה, אָרְךָ אַפַּיִם וּגְדֹל חֶסֶד:

טוֹב יְהוָה לְכֹל, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו:

יִזְדַּק יְהוָה כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכְוֶכָה:

כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ יֹאמְרוּ, וּגְבוּרֹתֶךָ יִדְבְּרוּ:

לְהוֹדִיעַ לְבַנְיָהוּ אֲדָם גְּבוּרֹתָיו, וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ:

■ **ביתך:** בית המקדש. **אשרי העם שככה לו:** אשרי העם שכל הטובות (שפורטו לעיל במזמור קמד) – שלו הן. **אין חקר:** אי אפשר לתפוש אותה במלואה. **אשיחה:** אספר. **ועוזו נוראתיך:** הכוח המתגלה במעשיך המעוררים יראה. **זכר רב טובך:** זכרון מעשיך הטובים. **ארך אפיים:** סבלן.

[ראה עמ' 281]. התלמוד מתלבט בשאלה מדוע זכה המזמור לחשיבות כה רבה, ומסביר זאת בכך שהוא המזמור היחיד שיש בו שתי תכונות בעלות ערך, אחת צורנית ואחת תוכנית: הוא כתוב באקרוסטיכון אלפביתי ויש בו דברי שבח לקב"ה המפרנס את הבריות ["פוחת את ידך"]. באקרוסטיכון שבמזמור זה חסרה האות נר"ן, "ולא ידענו למה" [פירוש הרד"ק]. אל ראשו של מזמור זה צורפו עם הזמן שני פסוקים הפותחים במילה "אשרי" ואל סופו צורף פסוק נוסף [קטו, יח] המסתיים במילה "הללויה", המובילה אל מזמורי ההללויה שבהמשך.

מַלְכוּתָהּ מַלְכוּת כָּל עֲלָמִים, וּמִמְשַׁלְתָּהּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר:
 סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל הַנְּפִלִים, וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים:
 עֵינַי כָּל יְאֵלֶיךָ יִשְׁבְּרוּ, וְאַתָּה נּוֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ:
 פּוֹתַח אֶת יַדְּךָ, וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן:
 צְדִיק יְהוָה בְּכָל דְּרָכָיו, וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו:
 קָרוֹב יְהוָה לְכָל קַדְּאִיו, לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאַמֶּת:
 רִצּוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה, וְאֶת שְׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעַם:
 שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת כָּל אֲהָבָיו, וְאֶת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד:
 חן הַתְּהִלַּת יְהוָה יִדְבֵּר פִּי וּיְכַרֵּךְ כָּל בֶּשָׂר שֵׁם קִדְּשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 וְאַנְחֵנוּ נְבָרְךָ יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

תהלים קטו, יח

מזמורי הללויה

תהלים קמו

הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה:
 אֲהַלֵּלָהּ יְהוָה בְּחַיִּי, אֲזַמְרָהּ לֵאלֹהֵי בְעוֹדֵי:
 אֶל תִּבְטְחוּ בַּגְּדִיבִים, בְּכֵן אָדָם שֹׂאִין לוֹ תִשְׁוַעָה:
 תֵּצֵא רוּחוֹ יֵשֵׁב לְאַדְמָתוֹ, בְּיוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֲשִׂתְנָתָיו:
 אֲשֶׁרִי שָׂאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ, שִׁבְרוּ עַל יְהוָה אֱלֹהָיו:

כל עלמים: לעולם ועד. **ישברו:** יצפו, יקוו. **[ומשביע לכל חי] רצון:** כרצונו [של כל חי]. **שועתם:** צעקתם, תפילתם. **■ בעודי:** כל זמן שאני קיים. **בגדיבים:** באנשים בעלי שררה ועושר, המבטיחים להושיע בעת צרה. **שאין לו תשועה:** שאין לו היכולת להושיע. **אבדו עשתנתיו:** יתבטלו מחשבותיו ותוכניותיו [לעזור לבוטחים בו]. **שברו:** תקוותו ובטחונו.

מזמורי הללויה: כל ששת המזמורים האחרונים שבספר תהלים פותחים ומסתיימים בקריאה "הללויה", ואמירתם היא הביטוי המובהק לשבח ולהלל שנותנים המתפללים לה'. הפסוק המסיים את ספר תהלים נאמר בסופם פעמיים, לתפארת הסיום.

עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם, הַשְּׁמַר אֶמֶת לְעוֹלָם:
 עֲשֵׂה מִשְׁפָּט לְעֹשִׂיִם נִתְּן לְחֵם לְרַעְבִּים, יְהוּה מִתִּיר אֲסוּרִים:
 יְהוּה פִּקַּח עוֹרִים יְהוּה זָקַף כְּפּוֹפִים, יְהוּה אָהַב צְדִיקִים:
 יְהוּה שָׁמַר אֶת גְּרִים חַן יְתוֹם וְאֶלְמָנָה יַעֲזוּד, וְדַרְךְ רְשָׁעִים יַעוֹת:
 מִלֶּךְ יְהוּה לְעוֹלָם, אֶלְהִיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ:

תהלים קמו

הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב זְמַרְהָ אֱלֹהֵינוּ, כִּי נָעִים נֶאֱוָה תְהִלָּהּ:
 בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם יְהוּה, נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יִכַּנֵּס:
 הָרוּפֵא לְשִׁבּוּרֵי לֵב, וּמַחְבֵּשׁ לְעַצְבוֹתָם:
 מוֹנֵה מִסְפָּר לַכּוֹכְבִים, לְכֹלֵם שְׁמוֹת יִקְרָא:
 גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ, לְתַבּוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר:
 מַעֲזוּד עֲנׁוּיִם יְהוּה, מִשְׁפִּיל רְשָׁעִים עַדֵי אָרֶץ:
 עֲנׁוּ לַיהוּה בְּתוֹדָה, זְמַרוּ לְאֱלֹהֵינוּ בְּכִנּוֹר:
 הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמְכִין לְאָרֶץ מָטָר, הַמְצַמֵּיחַ הַרִים חֶצִיר:
 נוֹתֵן לְבִהְמָה לְחֶמָה, לְבָנִי עֵרַב אֲשֶׁר יִקְרָא:
 לֹא בְּגִבּוֹרַת הַסּוּס יִחַפֵּץ, לֹא בְּשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה:
 רוֹצֵה יְהוּה אֶת יִרְאָיו, אֶת הַמֵּיחָלִים לְחֶסֶדוֹ:
 שִׁבְחֵי יְרוּשָׁלַם אֶת יְהוּה, הַלְלֵי אֱלֹהֵיךָ צִיּוֹן:
 כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרֶיךָ, בְּרַדְךָ בְּנִיךָ בְּקַרְבֶּךָ:

אמת: הבטחתו הנאמנה. **גרים:** אנשים המתגוררים בארץ נוכריה. **יעודד:** מחזק. **יעות:** משבש [לבל ויכולו לבצע את זממם]. ■ **כי נעים נאווה תהלה:** נעים לזמר לה', כי נאה וראויה לו התהילה. **מחבש לעצבותם:** חובש ומרפא את יגונם. **אין מספר:** אין שיעור וגבול. **מעודד ענויים:** מחזק את הצדיקים. **ענו:** שירו. **אשר יקראו:** את [מזונם] אשר יבקשו מה'. **בשוקי האיש:** בגיבורים ששוקיהם חזקות והם קלי מרוץ.

הַשֵּׁם גְּבוּלָךְ שְׁלוֹם, חֶלֶב חַטִּים יִשְׁבִּיעֶךָ:
הַשְּׁלַח אֲמַרְתוּ אֶרֶץ, עַד מְהֵרָה יְרוּחַ דְּבָרוֹ:
הַנִּתֵּן שְׁלֵג כְּצֶמֶר, כְּפֹר כְּאֶפֶר יִפְזֹר:
מִשְׁלֵיךְ קָרְחוֹ כְּפִתִּים, לִפְנֵי קָרְתוֹ מִיַּעֲמֹד:
יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּמָּסֵס, יֵשֵׁב רוּחוֹ יִזְלוּ מַיִם:
חזן מְגִיד דְּבָרוֹ לִיעֲקֹב, חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל:
לֹא עֲשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בְּלִי יָדְעוּם הַלְלוּיָהּ:

תהלים קמוח

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְהוָה מִן הַשָּׁמַיִם, הַלְלוּהוּ בַּמְרוֹמִים:
הַלְלוּהוּ כָּל מְלֹאכֵיו, הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאוֹ:
הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וַיְרַח, הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר:
הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם, וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל הַשָּׁמַיִם:
יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה, כִּי הוּא צִוָּה וַנִּבְרָאוּ:
וַיַּעֲמִידֵם לְעַד לְעוֹלָם, חֶק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹד:
הַלְלוּ אֶת יְהוָה מִן הָאֶרֶץ, תִּנְיָיִם וְכָל תְּהוֹמוֹת:
אֲשֶׁר וּבָרַד שְׁלֵג וְקִטּוֹר, רוּחַ סְעָרָה עֹשֶׂה דְבָרוֹ:
הַהָרִים וְכָל גְּבְעוֹת, עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים:
הַחֲתִיָּה וְכָל בְּהֵמָה, רִמְשׁ וְצִפּוֹר כָּנָף:

גבוּלְךָ: כל ארצך. **חֶלֶב חַטִּים:** הטובות והמשובחות שבחטים. **כְּצֶמֶר:** הנראה כמו צמר. **כְּפֹר כְּאֶפֶר יִפְזֹר:** יפזר על הקרקע את הכפור [טל קפוא] אשר מראהו כמראה האפר. **כְּפִתִּים:** כפתיתים. **וַיִּמָּסֵס:** וממס את הקרח, הכפור והשלג. **יֵשֵׁב וכו':** שולח רוח נושבת ההופכת את הקרח, הכפור והשלג למים נוזלים. **דְּבָרוֹ:** מצוותיו. **וּמִשְׁפָּטִים בְּלִי יָדְעוּם:** לשאר העמים לא נודעו חוקיו ומשפטיו.

■ **צְבָאוֹ:** גרמי השמים והמלאכים. **חֶק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹד:** ה' ציווה על העולם להתקיים וצו זה לא יתבטל.

מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים, שָׂרִים וְכָל שְׂפִטֵי אֶרֶץ:
 בַּחֳדָיִם וְגַם בַּתּוֹלוֹת, זְקֵנִים עִם נְעָרִים:
 יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה כִּי נִשְׁגָּב שְׁמוֹ לְכָבוֹד, חו"ו הוֹדוּ עַל אֶרֶץ וְשָׂמִים:
 וַיֵּרָם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהַלֵּה לְכָל חֲסִידָיו לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קָרְבוֹ הַלְלוּיָהּ:

תהלים קמט

הַלְלוּיָהּ שִׁירָו לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ, תְּהַלְתּוּ בְּקֹהֶל חֲסִידִים:
 יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֲשָׂיו, בְּנֵי צִיּוֹן יְגִילוּ בְּמִלְכָם:
 יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְּמַחֲוֹל, בְּתֵף וְכִנּוֹר יִזְמְרוּ לוֹ:
 כִּי רוּצָה יְהוָה בְּעַמּוֹ, יַפְאֵר עַנּוּיִם בִּישׁוּעָה:
 יַעֲלִזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד, יִרְנְנוּ עַל מִשְׁכַּבּוֹתָם:
 רוֹמְמוֹת אֵל בְּגִרוֹנָם, וְחָרַב פִּיפְיוֹת בְּיָדָם:
 לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בְּגוֹיִם, תּוֹכַחוֹת בְּלְאֻמִּים:
 חו"ו לְאֲסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזֻקִים, וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בְרוֹזָל:
 לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב, הִדְר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

תהלים קנ

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקֹדְשׁוֹ, הַלְלוּהוּ בְּרִקְיעַ עֲזוֹ:
 הַלְלוּהוּ בְּגִבּוֹרֹתָיו, הַלְלוּהוּ כְּרַב גְּדֹלוֹ:
 הַלְלוּהוּ בְּתִקְעַ שׁוֹפָר, הַלְלוּהוּ בְּנֶבֶל וְכִנּוֹר:

וירם קרן: ינשא, יתן כוח וגדולה. ■ **תהלתו:** [שירו את] תהלתו. **בעשיו:** בה' אשר בראו ועשה אותו לעם. **יפאר ענוים בישועה:** ירים את כבוד הצדיקים בהושיעו אותם. **רוממות אל וכו':** בפייהם הם מהללים את גדולת [“רוממות”] האל, ובידם הם אווזים בחרב שהלהב שלה מחודד משני צדדיו. **תוכחות:** פורענויות. **בזקים:** בשלשלאות, באזיקים. **משפט כתוב:** הפורענות המיועדת להם במקרא [כגון דברים ז, כד: “ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם מתחת השמים”]. **הדר הוא לכל חסידיו:** המשפט שעושים החסידים בגויים הוא כבוד להם. ■ **בקדשו:** על ידי סיפור קדושתו. **ברקיע עזו:** על שברא את הרקיע שהוא מושב גבורתו. **כרב גדלו:** בדרך ההולמת את גדולתו הרבה.

הַלְלוּהוּ בְּתוֹף וּמְחוּל, הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעִגְבֵּ:
הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שְׁמַע, הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה:
חזן כל הַנְּשָׁמָה תְהִלֵּל יְהוָה הַלְלוּיָהּ:
כל הַנְּשָׁמָה תְהִלֵּל יְהוָה הַלְלוּיָהּ:

פסוקי סיום ספרי תהלים

תהלים פט, נג

בְּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם, אָמֵן וְאָמֵן.

תהלים קלה, כא

בְּרוּךְ יְהוָה מְצִיּוֹן, שָׁכֵן יְרוּשָׁלַם, הַלְלוּיָהּ.

תהלים עב, יח-יט

בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, עֲשֵׂה נִפְלְאוֹת לְבָדוֹ.

חזן וּבְרוּךְ שֵׁם כְבוֹדוֹ לְעוֹלָם,

וַיִּמְלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ, אָמֵן וְאָמֵן.

ברכת דוד

עמידה וּיְבָרֵךְ דָּוִד אֶת יְהוָה לְעֵינֵי כָּל הַקְּהָל, וַיֹּאמֶר דָּוִד דברי-הימים א כט, י-יג

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲבִינוּ מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם: לְךָ יְהוָה הַגְּדֻלָּה

במנים: חלילים. **צלצלי שמע:** מצילתיים. **צלצלי תרועה:** חצוצרות.

פסוקי סיום ספרי תהלים: ספר תהלים מורכב מחמישה ספרים, ובסוף כל אחד מהם [מזמורים מא, עב, פט, קו, קג] דברי חתימה חגיגיים. מאז ימי הביניים נהגו לצרף לאחר אמירת המזמורים המסיימים את ספר תהלים גם כמה מחתימותיהם של שאר הספרים [מזמורים עב, פט וואולי נאמרו במקור גם חתימות נוספות], כדי לתת ביטוי לכל חלקיו של הספר. לכאורה צריך היה להמשיך כעת באמירת הברכה החותמת את "פסוקי דזמרה", אך עם הזמן נוספו לפניו קטעי שבח מקראיים נוספים, כמפורט להלן [ברכת דוד, תפילת הלויים בימי נחמיה ושירת הים].

ברכת דוד: אלה הם דברי דוד בסוף ימיו, במעמד שבו מסר לשלמה בנו את כל מה שהכין לבניית המקדש. אמירת קטע זה בתפילה ידועה מאז ימי הגאונים. הפסוק האחרון, "ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך", מתקשר בבירור אל התהילה שב"פסוקי דזמרה".

וְהַגְבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצְחָה וְהַיְהוּדָה כִּי כָל בְּשָׂמִים וּבְאָרֶץ, לָךְ יְהוָה הַמַּמְלָכָה
וְהַמְתַּנְשֵׂא לְכָל לְרֵאשׁ: וְהַעֲשֶׂה וְהַכְּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכָל וּבִידֶךָ
בַּחַ וּגְבוּרָה, וּבִידֶךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לְכָל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ
וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תְּפָאֶרְתֶּךָ:

תפילת הלויים בימי נחמיה

וַיְבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדְךָ וּמְרוֹמֶם עַל כָּל בְּרָכָה וַתְּהַלָּה: אַתָּה
הוּא יְהוָה לְבָדֶךָ, אַתָּה עֹשֵׂת אֶת הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם וְכָל צְבָאֵם הָאָרֶץ
וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיָּמִים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מַחִידָה אֶת כָּל־שֵׁם, וּצְבָא הַשָּׁמַיִם
לָךְ מְשֻׁתָּחִים: אַתָּה הוּא יְהוָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ
מֵאוּר כַּשְׂדִּים, וְשִׁמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמְצַאֲתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמַן לְפָנֶיךָ, וְכָרוֹת
עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחֲתִי הָאֲמֹרִי וְהַפְּרִזִי וְהַיְבוּסִי וְהַגְּרָגְשִׁי
לָתֵת לְזָרְעוֹ, וְתַקַּם אֶת דְּבַרְיֶךָ כִּי צָדִיק אַתָּה: וַתֵּרָא אֶת עֲנִי אֲבֹתֵינוּ
בְּמִצְרַיִם, וְאֶת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף: וַתִּתֵּן אֹתוֹת וּמִפְתֵּיִם בְּפָרְעָה
וּבְכָל עַבְדָּיו וּבְכָל עַם אֶרְצוֹ כִּי יִדְעֶתָ כִּי הִזִּידוּ עֲלֵיהֶם, וַתַּעַשׂ לָךְ שֵׁם כְּהַיּוֹם

■ **הנצח:** גבורה וניצחון. **כי כל בשמים ובארץ:** כי לך וממך כל המצוי ביקום. **והמתנשא לכל לראש:** עליון מעל כל הראשים והמלכים. ■ **ושמת שמו אברהם:** שינית את שמו מ"אברם" ל"אברהם" [בראשית יז, ה]. **וכרות עמו הברית:** קרת עמו את ברית בין הבתרים [בראשית טו]. **ארץ הכנעני וכו':** והולך ומונה עוד חמישה מן העמים שישבו בארץ. **ותקם:** קיימת. **עני:** סבל. **הזידו עליהם:** נהגו כלפי ישראל ברשעות [בזדון]. **ותעש לך שם:** שמך התפרסם. **כהיום הזה:** גלוי לעיני כל כאור השמש.

תפילת הלויים בימי נחמיה: בספר נחמיה מסופר על מעמד רב משתתפים שבו כרתו בני ישראל, שבי ציון, ברית מחודשת עם ה', שבמסגרתה קיבלו עליהם לקיים את מצוותיו. במעמד זה קראו הלויים לברך את ה' על חסדיו עם עמו, והפסוקים הפותחים את הקריאה הזו שולבו כאן בתפילה היומית מאז ימי הביניים. מילותיו האחרונות של הקטע מזכירות את קריעת ים סוף, ומשמעות כחוליית מעבר וקישור אל שירת הים שבהמשך, ונראה שעל כן שולב הקטע דווקא כאן.

הָזָה: חוּן וְהֵימָּן בְּקָעַת לְפָנֶיהֶם וַיַּעֲבְרוּ בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֶּשֶׁה, וְאֵת רֹדְפֵיהֶם
הִשְׁלַכְתָּ בַּמַּצּוֹלֹת כְּמוֹ אֲבָן בְּמַיִם עֲזִים:

שירת הים

שמות יד, ל-לא

וַיִּנְשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם,
וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׁפַת הַיָּם:
וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם,
וַיֵּיבֶרְאוּ הָעַם אֶת יְהוָה, וַיֹּאמְרוּ בְּיַד יְהוָה וּבְיַד מֹשֶׁה עֲבָדָו:

שמות טו, א-יט

אִז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה
וַיֹּאמְרוּ לְאָמֹר, אֲנִשִּׁירָה לַיהוָה כִּי גָאָה גָאָה, סוּס וְרִכְבוֹ רָמָה בַּיָּם:
עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה לִי לִישׁוּעָה, זֶה אֵלֵי וְאֲנֹהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וְאֶרְמְמָנָהוּ:
יְהוָה אֵישׁ מִלְחָמָה, יְהוָה שְׂמוֹ:
מִרְכַּבַּת פָּרְעֹה וַחֲלוֹ יְרָה בַּיָּם, וּמִבְּחַר שְׁלִשׁוֹ טָבְעוּ בַיָּם סוּף:
תַּהֲמַת יִכְסִּימוּ, יִרְדּוּ בַּמַּצּוֹלֹת כְּמוֹ אֲבָן:
יְמִינֶךָ יְהוָה נֶאֱדָרִי בְּכַף, יְמִינֶךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב:

■ **היד:** מכת היד, פורענות. **גאה גאה:** הראה לעיני כל את רוממותו. **רמה:** השליך. **עזי וזמרת יה:** ה' הוא הנותן לי עוז, ולו אני מזמר. **ואנוהו:** ואפארהו, ואשבחהו. **יה:** השליך. **מבחר שלשיו:** ראשי צבאו המובחרים. **יכסימו:** כיסו אותם. **נאדרי בכח:** בעלת כוח אדיר. **תרעץ:** שברה, מחצה.

שירת הים: אמירת שירת הים בתפילה [בתוספת כמה פסוקים מספר שמות המקדימים אותה וכמה פסוקי גאולה נוספים [לאחריה] מוכרת רק מספרות ימי הביניים. אפשר שדבר זה נעשה כדי שיקיים המתפלל את הצו לזכור את יציאת מצרים בכל יום ויום [דברים טז, ג], בדומה להזכרת יציאת מצרים בקריאת שמע [להלן, עמ' 177]. הפסוק האחרון של השירה ["ה' ימלך לעולם ועד"] נאמר פעמיים, ונוסף עליו גם תרגומו הארמי, מעשה ידי אונקלוס, בן המאה הראשונה לספירה. הכפלת הפסוק ותרגומו נעשו על פי קביעתו של האר"י.

וּבָרַב גְּאוּנָה תִּהְיֶה קָמִידָה, תִּשְׁלַח חֲרֹנֶה יֶאֱכְלֵמוּ בְּקֶשׁ:
 וּבְרוּחַ אַפִּידָה נִעְרָמוּ מִים נִצְבּוּ כְּמוֹ נֵד נְזֵלִים, קָפְאוּ תְהוֹמַת בְּלֶב יָם:
 אָמַר אוֹיֵב אֲרֹדֶף אֲשִׁיג אֲחַלֵּק שָׁלַל, תִּמְלֵאמוּ נַפְשֵׁי
 אָרִיק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוּ יָדִי:
 נִשְׁפֹּת בְּרוּחַ בְּסָמוּ יָם, צָלְלוּ בְּעוֹפֶרֶת בְּמִים אֲדִירִים:
 מִי כִמְכָה בְּאֵלִים יְהוּה מִי כִמְכָה נֶאֱדָר בְּקִדְשׁ, נוֹרָא תִהְלֵת עֲשֵׂה פְלֵא:
 נְטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלַעְמוּ אָרֶץ:
 נְחִיתָ בְּחֶסֶדְךָ עִם זֹו גְּאָלְתָּ, נִהְלֵת בְּעֶזֶךָ אֶל נוּה קִדְשֶׁךָ:
 שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן, חֵיל אַחֲזוּ יִשְׁבִי פְלִשְׁתָּ:
 אֲזוּ נִבְהָלוּ אֱלֹוִפֵי אֲדוּם אֵילֵי מוֹאָב יֶאֱחִזְמוּ רַעַד, נִמְגּוּ כָל יִשְׁבֵי כְנָעוֹן:
 תִּפְלַע עֲלֵיהֶם אֵימַתָּה וּפְחַד בְּגִדְל זְרוּעֶךָ יִדְמוּ כָּאָבֹן, עַד יַעֲבֹר עִמָּךָ יְהוּה
 עַד יַעֲבֹר עִם זֹו קִנִּיתָ:
 תִּבְאָמוּ וְתִטְעֵמוּ בְּהַר נִחְלָתְךָ מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַת יְהוּה, מְקִדְשׁ אֲדָנִי
 כּוֹנְנֵי יָדֶיךָ:
 יְהוּה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:
 יְהוּה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:
 יְהוּה מְלִכּוּתָהּ קָאָם לְעֹלָם וְלְעֹלָמֵי עֲלֵמִיא.

תרגום אונקלוס לשמות טו, יח

וברב גאונה: בגדולתך הרבה. **קמִידָה:** אוֹיֵבִיךָ. **תִּשְׁלַח חֲרֹנֶה וכו':** זעמך השמידים מהר, כאש האוכלת קט. **כמו נד:** כמו חומה. **תְהוֹמַת:** מי תהום. **תִּמְלֵאמוּ נַפְשֵׁי:** תאוותי תימלא מהם, משללם. **אֲרִיק חֲרָבִי:** אשלוף את חרבי [ויישאר נרתיקה ריק ממנה]. **תוֹרִישְׁמוּ:** תאביד אותם. **אֲדִירִים:** עמוקים ושוטפים בחוזקה [ויש מפרשים את המילה ככינוי למצרים שצללו במים]. **נוֹרָא תִהְלֵת:** כל השומע את תהילתו מתמלא יראתו. **נְחִיתָ:** הולכת, הדרכת. **נִהְלֵת בְּעֶזֶךָ:** הובלת אותו בגבורתך. **נוּה קִדְשֶׁךָ:** משכן הקדוש, ארץ ישראל. **יִרְגְּזוּן:** פחדו, רעדו. **חֵיל:** רעידה, פחד. **אֵילֵי:** גיבורי. **נִמְגּוּ:** נמסו [מפחד]. **בְּגִדְל זְרוּעֶךָ יִדְמוּ כָּאָבֹן:** כשיראו את גבורתך הגדולה יעמדו דוממים כאבן. **קִנִּיתָ:** יצרת [עשית אותו לעם]. **מְכוֹן וכו':** [הר נחלתך הוא] המקום אשר אתה, ה', עשית כדי להשרות בו את שכינתך, [הוא] המקדש אשר יצרו ידך, ה'. **ה' מְלִכּוּתָהּ וכו':** [בתרגום מארמית:] ה' מלכותו עומדת לעולם ולעולמי עולמים.

כִּי בָא סוּס פְּרָעָה בְּרָכְבוֹ וּבְפָרְשָׁיו בָּיִם,

וַיֵּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת מִי הָיִם,

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיַּבְשָׁה בְּתוֹךְ הָיִם:

כִּי לַיהוָה הַמְּלוּכָה וּמִשְׁלַל בְּגוֹיִם:

תהלים כב, כט

חֲזוּ וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשִׁפְטֵי אֶת הַר עֲשׂוֹ,

עובדיה כא

וְהִיטָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ,

זכריה יד, ט

בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד: ^{ישיבה}

”ברכת השיר”, הברכה שלאחר פסוקי דזמרה

כָּל חַי תְּבָרַךְ אֶת שְׁמֶךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ,

וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תִּתְפָּאֵר וְתִרְוַמְּסֵם זְכָרְךָ מְלַכְנוּ תַּמִּיד,

מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲתָה אֵל.

וּמִבְּלַעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ,

פְּזוּדָה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וְעוֹנָה וּמְרַחֵם,

נשמת

לשפט את הר עשו: לעשות באדום משפט, להעניש אותם. **יהיה ה' אחד ושמו אחד:** ה' יהיה היחיד שאותו יעבדו ושבשמו יקראו. ■ **זכרך:** שמך.

ברכת השיר: יחידת "פסוקי דזמרה" נפתחה, כזכור, בברכה אחת ("ברוך שאמר" [עמ' 147]) והיא נחתמת כאן בברכה ארוכה הפותחת במילים "נשמת כל חי". בתלמוד הבבלי [פסחים ק"ח ע"א] מובאת דעתו של ר' יוחנן [ארץ ישראל, המאה השלישית], שתפילה כלשהי הפותחת במילים "נשמת כל חי" היא "ברכת השיר" הנזכרת כבר במשנה [פסחים י', ז], ואולי כיוון לברכה שלפנינו, או לפחות אל חלקה הראשון. הברכה קולחת וכתובה בלשון פיוטית, עשירה בחזרות ובתקבולות מרובות, ומשובצת בשברי פסוקים רבים עד מאוד. מטרתה לומר שאין ביכולת האדם לשיר את תהילת ה' במלוא היקפה, ולהודות לו על החסדים הרבים שגמל עם בני ישראל. בימי החול נאמר רק חלקה האחרון של הברכה, הפותח במילים "ישתבח שמך לעד מלכנו".

בְּכֹל עֵת צָרָה וְצוּקָה אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ אֶלָּא אַתָּה.
 אֱלֹהֵי הָרֵאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, אֱלֹהֵי כָּל בְּרִיּוֹת,
 אֲדוֹן כָּל תּוֹלְדוֹת, הַמְהַלֵּל בְּרַב הַתְּשׁוּבָה.
 הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים.
 וַיְהוּה עַד, הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן,
 הַמְעוֹרֵר יְשָׁנִים וְהַמְקִיץ נֹרְדָּמִים,
 וְהַמְשִׁיחַ אֱלָמִים וְהַמְתִּיר אֲסוּרִים,
 וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים וְהַמְפַּעֵנֵחַ נַעֲלָמִים,
 וְלֶךְ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים.
 וְאֵלֹהֵינוּ מְלֵא שִׂירָה בְּיָם,
 וְלִשׁוֹנֵנוּ רִנָּה בְּהַמּוֹן גְּלִיו,
 וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שֹׁבַח בְּמִרְחַבֵי רִקְיעַ,
 וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת בְּשִׁמְשׁ וּבְכָרַח,
 וְיָדֵינוּ פְּרוּשׁוֹת בְּנִשְׂרֵי שָׁמַיִם,
 וְרַגְלֵינוּ קְלוֹת כְּאֵילוֹת –
 אֵין אֲנַחְנוּ מְסַפְּקִים לְהוֹדוֹת לָךְ,
 יְהוּה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
 וְלְבָרְךָ אֵת שְׁמֶךָ, מְלַכְנוּ,
 עַל אַחַת מֵאֵלֶּף אֵלֶּף אֵלֶּף אֵלֶּפִים וְרַבֵּי רַבּוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת,
 נְסִים וְנִפְלְאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ.

צוקה: מצוקה, מכאוב. **תולדות:** הדברים הנולדים ומתחדשים בעולם. **ברב התשובות:** בתשובות רבות. **מפענח**
נעלמים: מגלה נסתרות ואין נעלם מנגד עיניו. **כהמון:** כהמיית, כרעש.

מִלְפָּנִים מִמִּצְרַיִם גְּאֻלָּתָנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, וּמִבֵּית עַבְדִּים פְּדִיתָנוּ,
 בָּרָעַב זָנְתָנוּ וּבְשֹׁבַע כָּל־כֹּלֵלָתָנוּ,
 מִחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ וּמִדָּבָר מִלְטָתָנוּ,
 וּמִחַלְיִים רָעִים וּרְבִים וְנֹאמְנִים דָּלִיתָנוּ.
 עַד הִנֵּה עֲזוּרָנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ,
 וְאֵל תִּטְשֵׁנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, לְנֶצַח.
 עַל בֶּן אֲבָרִים שִׁפְלֵגֶת בָּנוּ,
 וְרוּחַ וְנִשְׁמָה שִׁנְפַּחַת בְּאַפֵּנוּ,
 וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁמַת בְּפִינוּ,
 הֵן הֵם יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׂבְּחוּ, וַיִּפְאֲרוּ וַיִּשְׁוֹרְרוּ וַיְרוּמְמוּ,
 וַיַּעֲרִצוּ וַיְקַדְּשׁוּ וַיְמַלִּיכוּ אֶת שִׁמְךָ, מַלְכֵנוּ, תָּמִיד.
 כִּי כָּל פֶּה לָךְ יוֹדֶה וְכָל לִשׁוֹן לָךְ תִּשְׁבַּע,
 וְכָל עֵין לָךְ תִּצְפֶּה,
 וְכָל בָּרֶךְ לָךְ תִּכְרַע וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה,
 וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ וְכָל קָרֵב וְכָל־יֹתֵם יִזְמְרוּ לְשִׁמְךָ,
 כְּדָבָר שְׂכָתוֹב:

תהלים לה, י

כָּל עֲצַמְתֵי תִאֲמַרְנָה יְהוָה מִי כָמוֹךָ,
 מַצִּיל עָנִי מִחֶזֶק מִמָּוֶה וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגְּזֵלוֹ.
 שׁוֹעֵת עֲנִיִּים אֶתָּה תִּשְׁמַע, צַעֲקַת הַדָּל תִּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ.
 מִי יִדְמָה לָךְ וּמִי יִשׁוּה לָךְ וּמִי יַעֲרֶךְ לָךְ,

ובשבע כלכלתנו: סיפקת את כלכלתנו לשובע. **ונאמנים:** וחמורים. **דליתנו:** חילצת אותנו. **אברים שפלגת:** חלקי הגוף שהבדלתם זה מזה. **קרוב וכליות:** האברים הפנימיים בגוף, שהם – לפי אמונת הקדמונים – משכן הרגשות. **יערך:** ידמה.

הָאֵל הַגָּדוֹל, הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיּוֹן, קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.
נְהַלְלֶךָ וְנִשְׁבַּחֶךָ וְנִפְאָרֶךָ וְנִבְרַךְ אֶת שֵׁם קְדוֹשְׁךָ,
חזון כָּאֲמוֹר: לְדָוִד בְּרַכִּי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה וְכָל קִרְבֵי
אֶת שֵׁם קְדוֹשׁוֹ.

תהלים קג, א

הָאֵל בְּתַעֲצוּמוֹת עֲזֶךָ,
הַגָּדוֹל בְּכַבּוֹד שְׁמֶךָ,
הַגָּבוֹר לְנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ,
הַמְלִיךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כֶּסֶף רֵם וְנִשְׂא.

אם עד כאן עבר לפני התיבה נער שטרם הגיע למצוות, או אם נהוג לחלק את התפילה בין שני חזנים, מתחיל כאן החזן השני:

שׁוֹכֵן עַד, מְרוֹם וְקְדוֹשׁ שְׁמוֹ.

וְכַתוּב: רַנְנֵנוּ צְדִיקִים בַּיהוָה לִישְׂרָיִם נְאֻה תְהִלָּה.

תהלים לג, א

חזון בְּפִי יִשְׂרָיִם תִּתְרוֹמֵם,
וּבְשִׁפְתַי צְדִיקִים תִּתְבָּרַךְ,
וּבְלִשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדֵּשׁ,
וּבְקִרְב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלַּל.
וּבְמִקְהֵלוֹת רַבּוֹת עֲמֶךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל

קונה: בורא. **בתעצומות עזך:** בעוצמת גבורתך. **שוכן עד:** חי וקיים לעד. **מרום:** שוכן במרום, תקיף ושליט. **נאוה תהלה:** נאוה, ראוי להלל את ה'. **ברקב:** באברי הגוף הפנימיים, שהם – לפי אמונת הקדמונים – משכן הרגשות.

שוכן עד: אין כאן פתיחה של יחידה ספרותית חדשה, אבל מאז ימי הביניים הונהג שזה המקום שבו ניתן להחליף חזן בחזן אחר.

בפי ישראל וכו': בכמה סידורים מודגש האקרוסטיכון "יצחק" בראשי המילים השניות שבכל שורה ["ישרים, צדיקים, חסידים, קדושים"]. בנוסחים אחרים מצאו גם את השם "רבקה" באות השלישית של המילה השלישית שבכל השורות, אך ייתכן שאין זה אלא פרי המקרה.

בְּרָנָה יִתְפָּאֵר שְׁמֶךָ, מְלֻכְנוּ, בְּכָל דּוֹר וְדוֹר.
 חיון שִׁפְנָן חוֹבֵת כָּל הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ,
 יהוה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
 לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם,
 לְהַיָּדָר וּלְנַצַּח, לְבָרֵךְ, לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס,
 עַל כָּל דְּבָרֵי שִׁירוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת
 דְּיָד בֶּן יִשִׁי, עֲבָדֶךָ מְשִׁיחֶךָ.
 עמידה וּבְכֵן יִשְׁתַּבַּח שְׁמֶךָ לְעַד מְלֻכְנוּ,
 הָאֵל, הַמֶּלֶךְ, הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ בְּשֵׁמִים וּבְאָרְץ.
 כִּי לָךְ נִאֲמָה, יהוה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
 שִׁיר וְשִׁבְחָה, הַלֵּל וְזִמְרָה,
 עִז וּמִמְשָׁלָה, נִצַּח, גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה,
 תְּהִלָּה וְתַפְאֶרֶת, חיון קְדוּשָׁה וּמְלֻכוֹת,
 בְּרֻכּוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ,
 וַיַּעֲוֹלֵם וְעַד עוֹלָם אֶתָּה אֵל.
 בְּרוּךְ אַתָּה יהוה, אֵל מְלֶכֶךְ גָּדוֹל וּמְהִלֵּל בְּתַשְׁבְּחוֹת,
 אֵל הַהוֹדָאוֹת, אֲדוֹן הַנְּפִלְאוֹת,
 בּוֹרֵא כָּל הַנְּשֻׁמוֹת, רַבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים,
 הַבוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה,
 מְלֶכֶךְ, יְחִיד, אֵל, חֵי הָעוֹלָמִים. [אמן]

הַיְצוּרִים: הַבְּרוּאִים. לְנִצַּח: לְזִמְרָה. לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס: לְרוֹמֵם וּלְשַׁבַּח. עַל כָּל: לְמַעַל מִכָּל. דְּבָרֵי שִׁירוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת
 דְּיָד בֶּן יִשִׁי: מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים. עִז וּמִמְשָׁלָה: כּוֹחַ וּשְׁלִטוֹן. נִצַּח: גְּבוּרָה וְנִיחּוֹן. אֵל הַהוֹדָאוֹת: הָאֵל שֶׁהֵכֵל מוֹדִים
 לוֹ. הַמַּעֲשִׂים: הַבְּרוּאִים. חֵי הָעוֹלָמִים: חֵי לְנִצַּח.

בשבת שובה אומרים את המזמור הבא החזן והקהל, פסוק אחר פסוק, כשהארון פתוח:

תהלים קל

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. מִמַּעַמְקִים קָרָאתִיךָ יְהוָה:
 אֲדַנִּי שְׁמֵעָה בְּקוֹלִי, תִּהְיֶינָה אַזְנוֹתַי לְקוֹל תַּחֲנוּנָי:
 אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמַר יְהוָה, אֲדַנִּי מִי יַעֲמֹד:
 כִּי עֲמַךְ הִסְלִיחָה, לְמַעַן תִּפְדֶּא:
 קוֹיֵתִי יְהוָה קִוִּיתָה נַפְשִׁי, וְלִדְבָרוֹ הוֹחֵלֵתִי:
 נַפְשִׁי לֹא דַנִּי, מִשְׁמָרִים לְבַקֵּר שְׂמָרִים לְבַקֵּר:
 יַחַל יִשְׂרָאֵל אֵל יְהוָה כִּי עִם יְהוָה הַחֶסֶד, וְהִרְבָּה עֲמוֹ פְדוּת:
 וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל, מִכָּל עֲוֹנוֹתָיו: סוגרים את הארון

חצי קדיש

תרגום:

יתגדל ויתקדש שמו הגדול. [אמן]	יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אָמֵן.	חזן קהל
בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו. [אמן]	בְּעֵלְמָא דִּי בְּרָא כְרַעוּתָהּ, וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ וְיַצְמִיחַ פְּרֻקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. אָמֵן.	חזן קהל
בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.	בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן.	חזן
[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].	אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.	חזן וקהל

■ **שיר המעלות:** שיר שהיו הלויים משוררים על מדרגות "מעלות" המקדש. **אם עונות וכו':** ה', אם תזכור את העוונות כדי להעניש את עושיהם, מי יוכל להתקיים? **למען תורא:** כדי שייראו מפניך. **הוחלתי:** ייחלתי, קוויית. **נפשי וכו':** נפשי מקווה ומיחלת לה' יותר משומרי המשמרת האחרונה המצפים לבוא הבוקר. **יחל:** קווה.

שיר המעלות: האר"י הוא שקבע לומר כאן מזמור זה בעשרת ימי תשובה, כיוון שנזכרים בו הסליחה והפדות מן העוונות – נושאים התואמים את אוירת אותם ימים.

חצי קדיש: חצי קדיש זה מציין את סיום היחידה השנייה של תפילת שחרית ומעבר אל היחידה השלישית, קריאת שמע וברכותיה. לדיון בו ראה עמ' 205.

יִתְבַּרְךָ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם
וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

[אמן].

למעלה מכל הברכות [בשבת שובה]:
למעלה ולמעלה מכל הברכות]
והשירות, התשבחות והנחמות,
הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.

[אמן].

יִתְבַּרְךָ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם
וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
שְׁמֵהּ דְקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

אמן. קהל

לְעֵלָּא מִן כָּל בְּרִכְתָּא [בשבת שובה]:
לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִכָּל בְּרִכְתָּא]
וְשִׁירְתָּא וְתִשְׁבַּחְתָּא וְנַחְמָתָא
דְאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.

אמן. קהל

חזן **בְּרַכּוּ אֶת יְהוָה הַמְּבָרָךְ.**

קהל [קידה] **בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.**

חזן **בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.**

קריאת שמע וברכותיה

הברכות ססביב קריאת שמע נאמרות על ידי הקהל והחזן, כשהחזן אומר בקול רם רק חלקים מהן, והקהל ממתין לו קודם שימשיך.

ברכו: זו הפתיחה הרשמית של תפילות ערבית ושחרית בציבור, והיא מתועדת כבר בתקופת המשנה [ברכות ז, ג].

קריאת שמע וברכותיה: זו היחידה השלישית בתפילת שחרית. בערבית ובשחרית [לקיים מה שנאמר "בשכבך ובקומך" [דברים ו, ז]] קוראים שלוש פרשיות מן התורה ומקיפים אותן בברכות, שלוש בשחרית וארבע בערבית [משנה ברכות א, ד]. המקורות מעידים על מנהג זה כבר בימי הבית השני. בספרות חז"ל נדונים קטעים שונים מן הברכות, אך נוסחן כפי שהוא לפנינו מתועד רק מימי הגאונים. שלוש הפרשיות מדגישות עקרונות יסוד מרכזיים במחשבת היהדות: אחדות ה' ויחידותו, תורת השכר והעונש, קיום המצוות וחשיבותן ואהבת האדם את ה'. הברכות המקיפות את קריאת שמע משתנות באורכן ובלשוונותיהן בין ערבית לשחרית, אף שנושאייהן הכלליים זהים. שלוש הברכות שבשחרית עוסקות בבריאה ובאור [הברכה הראשונה], במתן תורה, בלימודה ובקיום המצוות [הברכה השנייה], ובגאולת מצרים [הברכה השלישית]. וישנם פרשנים הרואים ברכות אלה כעוסקות בשלושת פניו של האור:

ברכת "יוצר אור"

הברכה הראשונה לפני קריאת שמע

יְיָ בָרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ, עוֹשֵׂה שְׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל.

הַכֹּל יוֹדֵךְ וְהַכֹּל יִשְׂבַּחֲךָ, וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קְדוֹשׁ כִּיְהוָה,
הַכֹּל יְרוֹמְמוֹךָ סֶלָה, יוֹצֵר הַכֹּל.
הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל יוֹם דְּלִתּוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרַח וּבּוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רְקִיעַ,
מוֹצִיא חֶמְדָּה מִמְקוֹמָהּ וּלְבָנָהּ מִמְכוֹן שְׂבֻתָּהּ,
וּמְאִיר לְעוֹלָם כֹּל וְלִיוֹשְׁבָיו שְׂבָרָא בְּמִדַּת הַרְחָמִים.

■ **ממכון שבתה:** מהמקום בו היא שוכנת.

האור הפיסי שהוא אור הבריאה, אור התורה ואור הגאולה. מן הראוי להזכיר כאן את סדר התפילה היומית של הכהנים בבית המקדש, ש"ברכו ברכה אחת, קראו עשרת הדברים, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר" [משנה תמיד ה, א]. הברכה שבה מדובר במשנה היא ברכת "אהבת עולם" [להלן, עמ' 173], והמנהג לקרוא את עשרת הדיברות בכל יום נתבטל עם חורבן בית המקדש [תלמוד בבלי, ברכות יב ע"א]. ועוד יש להעיר, כי בנוסחי הגניזה של ברכות קריאת שמע באה בראשן ברכה על קיום מצוות הקריאה, בנוסח: "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על מצוות קריאת שמע, להמליכו בלבב שלם ולייחדו בלב טוב ולעובדו בנפש חפצה". גם מנהג זה אבד עם השנים.

ברכת יוצר אור: הברכה הראשונה שלפני קריאת שמע ארוכה יותר מזו של יום חול ומקושטת יותר ממנה, והיא עוסקת בקריאת העולם, בגרמי השמים ובסדרם וכן בשבח שהם משבחים את ה'. ברכה בשם "יוצר אור", הנאמרת לפני קריאת שמע, מוכרת כבר לאמוראים תלמוד בבלי, ברכות יא ע"ב]. הברכה משובצת בכמה וכמה קטעי פיוט [ראה להלן], וכן נכללת בה הקדושה [להלן, עמ' 171].

יוצר אור ובורא חשך וכו': פסוק הוא מדברי ישעיהו [מה, ז] בשינוי קל. שם נכתב "עושה שלום ובורא רע" ובסידור התפילה שינו "בורא רע" ל"בורא את הכל". בתלמוד הבבלי [ברכות יא ע"ב] הסבירו שינוי זה כרצון לשמור על נקיין הלשון ולא להזכיר את הרוע מפורשות.

הכל יודוך וכו': מכאן ועד "המה יפארוך סלה" [עמ' 170] נמצא תוספות שאינן נאמרות ביום חול. הקטע הפותח ב"הכל יודוך" הוא פיוט קצר, שמילת "הכל" באה בראש כל אחד מארבעת טורים וכן בחתימת הטור האחרון. הוא מתקשר אל המילה "הכל" שבסיום נוסחת הברכה הפותחת את "יוצר אור".

הַמְאִיר לְאָרֶץ וְלְדָרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים,
 וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תְּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.
 מָה רַבּוֹ מַעֲשֵׂיךָ, יְהוָה, כֹּלֶם בְּחֻכְמָה עֲשִׂיתָ, מְלֵאָה הָאָרֶץ קִנְיָנְךָ. תהלים קד, כד
 הַמְלִיךְ הַמְרוֹמֵם לְבָדוֹ מֵאֵז, הַמְשַׁבַּח וְהַמְפָּאֵר וְהַמְתַּנְשֵׂא מִיְמוֹת עוֹלָם.
 אֱלֹהֵי עוֹלָם, בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים רַחֵם עָלֵינוּ,
 אֲדוֹן עֲזוֹנוֹ, צוּר מְשֻׁבְּנוֹ, מְגֹן יִשְׁעֵנוּ, מִשְׁגָּב בְּעַדְנוּ.
 אֵין עֶרְךָ לָךְ וְאֵין זוּלָתְךָ,
 אָפֶס בְּלִתְךָ וְמִי דוֹמָה לָךְ.
 חן אֵין עֶרְךָ לָךְ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּעוֹלָם הַיְוָה,
 וְאֵין זוּלָתְךָ, מְלַכְנוּ, לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא,
 אָפֶס בְּלִתְךָ, גּוֹאֲלֵנוּ, לִיְמֹת הַמְּשִׁיחַ,
 וְאֵין דוֹמָה לָךְ, מוֹשִׁיעֵנוּ, לְתַחִית הַמֵּתִים.

שירה **אֵל**
 אֲדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים,
 בְּרוּךְ וּמְבָרָךְ בְּפִי כָּל הַנְּשָׁמָה,
 גְּדוֹל וְטוֹבוֹ מְלֵא עוֹלָם,
 יְדַעַת וְתַבּוּנָה סוֹבְבִים הוֹדוּ.
 הַמְתַּגָּאָה עַל חַיּוֹת הַקֶּדֶשׁ,

מה רבו: מה גדול מספרם. קנינך: מה שבראת. מאז: מעולם. מימות עולם: מאז שנברא העולם. צור משגבנו: האל המגן עלינו והמשמש לנו למחסה כסלע איתן. אין ערך לך: אין דומה לך. אפס בלתיך: אין מלבדך. **כל המעשים:** כל הברואים. המתנאה: הנישא בגאון. חיות הקדש: ארבע החיות שבמרכבת ה' [יחזקאל א].

אין ערך לך וכו': פיוט קצר ובו ארבעה טורים קצרים ומקבילים. לאחר שהם נאמרים פעם אחת בפני עצמם, הם נאמרים בשנית בתוספת הרחבות המציגות תמונה מיוחדת במינה של שלבי הגאולה העתידית.

וְנִהְדָּר בְּכָבוֹד עַל הַמְרַכְבֵּה,
 זְכוּת וּמִישׁוֹר לְפָנַי כְּסֵאוֹ,
 חֶסֶד וְרַחֲמִים מְלֵא כְבוֹדוֹ.
 טוֹבִים מְאֹדוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ,
 יִצְרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׁכֵּל,
 פָּח וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם,
 לְהִיּוֹת מוֹשְׁלִים בְּקָרֵב תִּבְלֵ.
 מְלֵאִים זֵיו וּמְפִיקִים נְגֵה,
 נְאֻה זֵיוֹם בְּכָל הָעוֹלָם,
 שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשׁוֹשִׁים בְּבוֹאֵם,
 עוֹשִׂים בְּאַיְמָה רִצּוֹן קוֹנֵם.
 פְּאֵר וְכְבוֹד נוֹתְנִים לְשִׁמוֹ,
 צִהְלָה וְרָנָה לְיִזְכָּר מַלְכוּתוֹ,
 קָרָא לְשִׁמְשׁ וַיִּזְרַח אוֹר,
 רָאָה וְהִתְקִין צוּרֵת הַלְבָנָה.
 שָׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל צְבָא מְרוֹם,
 הַתְּפָאֶרֶת וְגִדְלָה, שְׂרָפִים וְחַיִּוֹת וְאוֹפְנֵי הַקֶּדֶשׁ.

זכות ומישור: צדק ויושר. **מושלים:** השמש והירח נבראו "למשול" ביום ובלילה (בראשית א, טז-יח). **מפיקים:** מקרינים.
קונם: בוראם. **לזכר:** לשם. **ראה:** ראה לנכון, רצה. **ואופני הקדש:** האופנים שבמרכבת ה' [יחזקאל א, יט].

אל אדון: פיוט קצוב בן כ"ב טורים ובו אקרוסטיכון אלפביתי. נושאו הוא בריאת המאורות והשבח שמשבחים כל צבא השמים את ה'. על פי צורתו הספרותית – ובעיקר בשל העדר חריזה ורמיזות אל המדרשים – נראה שהפיוט הוא קדום, אך שילובו בתפילה ידוע רק מראשית ימי הביניים. בארץ ישראל בתקופת הגאונים יכול היה החזן לגוון את התפילה ולהחליף את הפיוט "אל אדון" בפיוטים אחרים, אלפביתיים אף הם ודומים לו בתכניהם.

לְאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מְכַל הַמַּעֲשִׂים,
 בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נִתְעַלָּה וַיָּשָׁב עַל כְּפֹא כְבוֹדוֹ.
 תִּפְאָרֶת עֲטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה,
 עֲנֵג קָרָא לְיוֹם הַשְּׁבָת.
 זֶה שִׁיר שָׁבַח שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי,
 שֶׁבּו שְׁבַת אֵל מְכַל מְלֹאכֶתוֹ.
 יוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבַּח וְאוֹמֵר:

תהלים צב, א-ב

מְזִמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשְּׁבָת, טוֹב לְהִדּוֹת לַיהוָה.
 לְפִיכֶם יִפְאָרוּ וַיְבָרְכוּ לְאֵל כָּל יְצוּרָיו,
 שָׁבַח יְקָר וְגִדְלָה וְכְבוֹד יִתְּנוּ לְאֵל מְלֶךְ יוֹצֵר כָּל,
 הַמְּנַחֵל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשָׁתוֹ בַּיּוֹם שְׁבַת קִדְשׁ.
 שְׁמָהּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, יִתְקַדֵּשׁ וְזִכְרֶךָ מְלִכְנוּ יִתְפָּאֵר,
 בְּשִׁמְיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת.

תְּתַבָּרֶךְ, מוֹשִׁיעֵנו, עַל כָּל שָׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שִׁיְצַרְתָּ,
 הָמָּה יִפְאָרוּךְ סְלָה.

■ **לאל:** השבח (שנוכר בסוף הפיוט "אל אדון") הוא שבחו של האל. **עטה:** עטף, הלביש. **יצוריו:** ברואיו. **זכרך:** ושמוך.

יוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבַּח וְאוֹמֵר: בבית המקדש נהגו הלויים לומר בכל יום מזמור תהלים כ"שיר של יום" [ראה עמ' 266]. בארץ ישראל של ימי הגאונים נהגו להזכיר בכל יום בברכת "יוצר אור" את מעשי הבריאה של אותו יום, וכן לצטט את הפסוק הפותח את "שיר של יום", כשהוא נאמר לכאורה מפי היום עצמו (בנוסח: "יום חמישי משבח ואומר הרנינו לאלהים עוזנו" וכן הלאה). המנהג נעלם מתפילות היומיום, אך שרד בתפילת השבת, שהיא ארוכה וחגיגית יותר.

תְּתַבָּרֶךְ לְנֹצֵחַ צוּרֵנוּ וְכוּ': כאן נפתחת "קדושה דיוצר", היינו הקדושה [ראה בהרחבה עמ' 190] המשולבת בתוך ברכת "יוצר אור". כיוון שהברכה עוסקת בבריאת המאורות בפרט ובצבא השמיים בכלל, שולבו

וְתִבְרַךְ לְנֶצַח, צוֹרְנוּ מַלְכֵנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ, בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים,
 יִשְׁתַּבַּח שְׁמֶךָ לְעַד, מַלְכֵנוּ, יוֹצֵר מִשְׁרָתִים,
 וְאֲשֶׁר מִשְׁרָתָיו בְּלִם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם,
 וּמְשַׁמְּעִים בִּירְאָה יַחַד בְּקוֹל
 דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמְלֹךְ עוֹלָם.
 חוּן בְּלִם אֶהוּבִים, בְּלִם בְּרוּרִים,
 בְּלִם גְּבוּרִים, בְּלִם קְדוֹשִׁים,
 וְכֻלָּם עוֹשִׂים בְּאֵימָה וּבִירְאָה רְצוֹן קוֹנֵם.
 וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם בְּקִדְשָׁה וּבִטְהָרָה,
 בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה,
 וּמְבָרְכִין וּמְשַׁבְּחִין וּמְפָאֲרִין,
 וּמַעֲרִיצִין וּמְקַדְּשִׁין וּמְמַלְכִין,
 אֶת שֵׁם הָאֵל, הַמְּלֹךְ הַגָּדוֹל,
 הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא, קְדוֹשׁ הוּא.
 חוּן וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מְזֵה,
 וְנוֹתְנִים בְּאַהֲבָה רְשׁוּת זֶה לְזֵה,
 לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ, בְּשִׁפְהַ בְּרוּרָה וּבִנְעִימָה,

קְדוּשִׁים: כינוי למלאכים. **מִשְׁרָתִים:** המלאכים. **בוּרֵם עוֹלָם:** בשמים ממעל. **בוֹרוּם:** ברים, טהורים. **מְקַבְּלִים...**
רְשׁוּת זֶה לְזֵה: מכבדים זה את זה בזכות להיות הראשון שיקבל עול מלכות שמים. **בְּנַחַת רוּחַ:** בעונג. **בְּשִׁפְהַ בְּרוּרָה**
וּבִנְעִימָה: בשפה צחה ובקול נעים.

בה גם דברי התהילה שהם אומרים יום יום לבוראם. הקדושה נאמרה בתוך ברכה זו בארץ ישראל רק
 ביום השבת, אך בבבל היא הועברה גם אל התפילה היומיומית, וכך נתקבל בכל מקום. בנוסחה של
 הקדושה נותר שריד לפיוט אלפביתי קדום ["אהובים, ברורים, גיבורים"] והיא משופעת בחזרות
 המעצימות את חגיגות המעמד.

קְדוּשָׁה כָּלֶם כְּאֶחָד עוֹנִים בְּאִימָה, וְאוֹמְרִים בְּיָדָאָה:

ישעיהו ו, ג

קְדוּשׁ קְדוּשׁ קְדוּשׁ יְהוָה צְבָאוֹת,

מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ.

וְהַאֲפִינִים וְחַיֹּת הַקִּדְשׁ חַזֵּן

בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעַמַּת שָׂרְפִים,

לְעַמַּתֶם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים:

יחזקאל ג, יב

בְּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ.

לְיָאֵל בְּרוּךְ נְעִימוֹת יִתְנוּ,

לְמַלְאֲכֵי אֵל חַי וְקַיִם זְמִירוֹת יֹאמְרוּ וְתִשְׁבְּחוּת יִשְׁמְעוּ,

כִּי הוּא לְבַדּוֹ מְרוֹם וְקְדוּשׁ,

פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת, עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת, בַּעַל מְלַחְמוֹת,

זוֹרַע צְדָקוֹת, מְצַמִּיחַ יְשׁוּעוֹת, בּוֹרֵא רְפוּאוֹת,

נוֹרֵא תְהִלּוֹת, אֲדוֹן הַנִּפְלְאוֹת,

הַמְחִדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תְּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, כְּאָמֹר:

תהלים קלו, ז

חַזֵּן לְעֵשֶׂה אוֹרִים גְּדֹלִים, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ.

אוֹר חֲדָשׁ עַל צִיּוֹן תִּתְאִיר וְנִזְכָּה כְּלָנוּ בְּמִהְרָה לְאוּרוֹ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת.

קדשה: ראה עמ' 190. **מתנשאים לעמַת שרפים:** עולים ממקומם אל מול השרפים. **מרום:** שוכן במרום, תקיף ושליט. **עושה חדשות:** יוצר דברים חדשים. **זורע צדקות:** גומל חסדים. **נורא תהלות:** כל השומע את תהילתו מתמלא ביירתו. **המחדש וכי':** בטובו הוא מקיים את העולם, כאילו בראו בכל יום מחדש. **אור חדש:** אור הגאולה.

אור חדש: בסופה של ברכת "יוצר אור", העוסקת באור הפיסי, אור הבריאה, שולבה מאז ימי הגאונים בקשה משיחית שעניינה אור הגאולה, שהוא רוחני בטיבו. רב סעדיה גאון [במחצית הראשונה של המאה העשירית] התנגד בחריפות לאמירת משפט זה, כיוון שראה אותו חורג מנושאה של הברכה. [את דעתו קיבל הרמב"ם ובעקבותיו נוסח התפילה של עדות המזרח.]

ברכת "אהבה"

הברכה השנייה לפני קריאת שמע

לקראת סיום הברכה נוהגים לאסוף את ארבע הציציות שבטלית ולאחוז בהן ביד שמאל.

אַהֲבֵת עוֹלָם אֶהְבְּתֵנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ,
חֻמְלָה גְדוֹלָה וַיִּתְּרָה חֻמְלַתְ עֲלֵינוּ, אָבִינוּ מְלִכְנוּ,
בְּעֵבוֹר שְׂמֵךְ הַגְּדוֹל וּבְעֵבוֹר אָבוֹתֵינוּ שְׁבִטְחוּ בָךְ,
וְתִלְמָדְס חֻקֵי חַיִּים לְעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלִבְבֵ שְׁלָם,
כִּן תַּחֲנִנְנוּ וְתִלְמְדֵנוּ.
אָבִינוּ, אָב הַרְחֵמְנוּ, הַמְרַחֵם,
רַחֵם נָא עֲלֵינוּ וְתֵן בְּלִבְנוּ בִּינָה לְהִבִּין וּלְהַשְׁפִּיל,
לְשִׁמְעַ, לְלָמֵד וּלְלַמֵּד, לְשָׁמֵר וּלְעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם
אֶת כָּל דְּבָרֵי תִלְמוּד תּוֹרַתְךָ בְּאַהֲבָה.

■ תחנונו: תרחם עלינו. דברי תלמוד תורתך: הדברים הנובעים מלימוד התורה.

ברכת "אהבה": בניגוד לברכת "יוצר אור" שהיא אוניברסאלית באופיה ומדברת על ה' בעיקר בגוף שלישי, הברכה שלפני קריאת שמע עוסקת במוטיבים לאומיים מובהקים והיא פונה אל ה' בגוף שני. נושאה של הברכה הם אהבת ה' את האדם, זכות אבות, מתן תורה ולימודה [ובמקורות היא קרויה גם "ברכת התורה"], שמירת המצוות, ארץ ישראל, בחירת עם ישראל, קיבוץ גלויות והגאולה. נושאים אלה חוזרים גם בפרשיות קריאת שמע, ואפשר להצביע גם על קשרים לשוניים אמיצים ביניהן ובין הברכה. מכאן שברכה זו נוסדה מעיקרה כדי לשמש מבוא לקריאת שמע, והיא שנאמרה – מן הסתם בניסוח שונה – כבר בבית המקדש [ראה לעיל, עמ' 167]. בתלמוד הבבלי (ברכות יא ע"ב) נחלקו האמוראים אם לפתוח את הברכה ב"אהבה רבה" או ב"אהבת עולם", ובמנהגים השונים של עדות ישראל נמצא את שני מטבעות הלשון. בין כך ובין כך, פתיחת הברכה וחתמתה, המדגישות את אהבת ה' את האדם, משלימות יפה את ראשית קריאת שמע, המדברת באהבת האדם את ה'.

ארבע הציציות: המנהג לאחוז בארבע הציציות [החל ב"הבא עלינו ברכה ושלוש" ועד לאמצע הברכה שלאחר קריאת שמע], וכן לנשקן, להעבירן על העיניים או להביט בהן במהלך קריאת שמע, מקורו בתורת הקבלה ובסודותיה.

וְהָאֵד עֵינֵינוּ בְּתוֹרַתְךָ וְדִבְךָ לִבְנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ,
 וַיַּחַד לִבְבָנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ,
 לְמַעַן לֹא נִבּוֹשׁ וְלֹא נִכְלָם וְלֹא נִכְשָׁל לְעוֹלָם וָעֶד.
 כִּי בְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ הַגָּדוֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא בְּטַחָנוּ,
 נִגְלִיחַ וְנִשְׁמַחָה בִּישׁוּעָתְךָ.

וְרַחֲמֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, וְחֲסָדֶיךָ הַרְבִּים אֵל יַעֲזֹבוּנוּ נִצַּח סְלָה וְעַד.
 מִיָּהָר וְהִבֵּא עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם מִהֲרָה מֵאַרְבַּע כְּנַפּוֹת כָּל הָאָרֶץ,
 וַיִּשְׁבַּר עֲלֵנוּ מַעַל צְוָארֵנוּ וְתוֹלִיכֵנוּ מִהֲרָה קוֹמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ.
 חוּן כִּי אֵל פּוֹעֵל יִשׁוּעוֹת אֶתְּךָ, וּבְנוּ בְּחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלִישׁוֹן,
 וְקִרְבָּתֵנוּ מִלִּבְנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סְלָה בְּאַמַּת בְּאַהֲבָה,
 לְהוֹדוֹת לָךְ וּלְיִחְדָּךְ בְּאַהֲבָה, וְלְאַהֲבָה אֶת שְׁמֶךָ.
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה.

פרשיות קריאת שמע

הפרשה הראשונה של קריאת שמע

נוהגים לכסות ביד ימין את העיניים בשעת אמירת הפסוק "שמע ישראל", וכן נוהג להאריך באמירת "אחד".

הקהל והחזן אומרים יחדיו: **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:** דברים ו, ד-ט
 ואומרים בלחש: **בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.**

יחד לבנו: כוון את מחשבותינו ורגשותינו. **קוממיות:** בקומה זקופה, בגאון. **לשון:** עם. **וליחד:** להכריז [בקריאת "שמע ישראל"] על היותך אל אחד ויחיד.

כיסוי העיניים: ומונה זה מוכר כבר מתקופת התנאים [תלמוד בבלי ברכות יג ע"ב]. כיסוי העיניים מסייע למתפללים לרכז את כל כוחות הנפש, וההארכה באמירת "אחד" נותנת להם שהות כדי לעמוד על מלוא משמעותה של ההכרזה שהם מכריזים.

שמע ישראל: הפסוק הפותח את הפרשה הראשונה של קריאת שמע זכה למעמד מיוחד במחשבת

וְאֶהְבֶּתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם עַל לִבְבְּךָ: וְשָׁנַנְתָּם לְבִנְיָהּ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתֶּךָ בְּדַרְךָ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטַטְפֹּת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

הפרשה השנייה של קריאת שמע

וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמִעוּ אֵל מְצוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם דְּבָרִים יא, יג-כא
הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וּנְתַתִּי מִטַר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמְלֻקֹּשׁ, וְאֶסְפַּת דְּגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהַרְךָ: וּנְתַתִּי עֵשֶׂב בְּשׂוֹדֶךָ לְבַהֲמֹתֶךָ, וְאֶכְלַת וּשְׂבַעְתָּ: הַשְּׁמְרוּ לְכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם,

- **מֵאֲדָה:** כוחך ויכולתך. **לאות על ידך ... לטטפת בין עיניך:** ומפסוק זה למדו חז"ל את מצוות תפילין של יד ושל ראש. [ובתפילין אכן מצויה בין השאר גם פרשת "שמע ישראל"]. **מזוֹת בֵּיתְךָ:** המזוֹת הן בעיקרן שתי הקורות שבצידי הדלת, אך עם הזמן נתייחד השם "מזוזה" לחפץ מיוחד המוצמד לקורה הימנית של הכניסה לבית ולכל חדר בתוכו. במזוזה מצוי קלף ועליו בין השאר פרשת "שמע ישראל".
- **יורה ומלקוש:** החל בגשם הראשון של השנה וכלה באחרון. **תִּירֶשֶׁךָ וַיִּצְהַרְךָ:** יינך ושמנך.

ישראל ובתולדותיו, כהצהרת אמונה מוחלטת, קבלת עול מלכות שמים. פעמים רבות נתקשרו לפסוק זה הרעיון של קידוש השם בעולם והנכונות למות על קיום יסודות היהדות, ובכך הוסיפו רבות לעוצמתה של ההכרזה "שמע ישראל". המסורת על ר' עקיבא שהוצא להורג בידי הרומאים ויצאה נשמתו באמירת "שמע ישראל" [תלמוד בבלי, ברכות סא ע"ב], היא ביטוי אחד מרבים למעמדו המיוחד של פסוק זה. [האותיות הגדולות שבפסוק מצויות גם בספר התורה ונאמרו עליהן מדרשים רבים, כגון שהן יוצרות את המילה "עַד" ואמירת הפסוק היא עדות ליחידות ה']

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: בימים קדומים נהגו שרק אחד מן הציבור הכריז "שמע ישראל", ועל הכרזה זו השיב הציבור ב"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", כפי שמקובל היה להשיב על כל הזכרה של שם ה' [משנה יומא ד, א; תלמוד בבלי, פסחים נו ע"א]. עם הזמן נקבע שכל מתפלל ומתפלל אומר "שמע ישראל", וכך נעשה המענה למיותר ועל כן הוא נאמר רק בלחש.

והיה אם שמע תשמעו וכו': תורת השכר והעונש היא מעקרונות היסוד של היהדות. בפרשה זו נתבעים הפרט והכלל לציות מלא למצוות ה', ובשכר זה יזכו לשבת על אדמתם בשלום ואף להנות מפריה.

וְסִרְתֶּם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְהוָה בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאָבַדְתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן לָכֶם: וְשַׁמְתֶּם אֶת דְּבַרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשֵׁכֶם, וְקִשְׁרַתֶּם אֶתְּם לְאוֹת עַל יַדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמְדַתֶּם אֶתְּם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ: וְכַתַּבְתֶּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתֵּיכֶם לֵתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

הפרשה השלישית של קריאת שמע, פרשת ציצית

נוהגים להעביר את הציציות ליד ימין ולנשק אותן כל פעם שמזכירים את המילה "ציצית" וכן בסיום הפרשה. ויש נוהגים להעביר את הציציות על העיניים בשעת אמירת "וראיתם אותו". את הציציות ממשיכים לאחוז ביד ימין עד לאמצע הברכה שאחרי קריאת שמע.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמְרָתָם בְּמַדְבַּר טו, לז-מא
 אֱלֹהִים וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצֵת עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַנוּ עַל צִיצַת הַכֹּהֵן פֶּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצַת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְהוָה וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֵתֶם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי, וְהָיִיתֶם קֹדְשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:

כימי השמים על הארץ: כל עוד העולם קיים. ■ **ציצית:** חז"ל ביארו את המילה כמדברת בצרור של ארבעה חוטים שכופלים אותם ומחברים אל נקב המצוי בפינות הבגד. **כנפי:** קצות. **ונתנו וכו':** את חוטי הציצית נהגו לכוון יחדיו בחוט צמר הצבוע בצבע שהופק מחלזון מיוחד (שהותו כבר איננה ברורה). **תתורו:** תחפשו ותבקשו (מה שהלב והעין חומדים).

פרשת ציצית: לבישת הציצית באה להזכיר לאדם בכל עת את ה' ואת מצוותיו ולשמור אותן מפני פיתויי העין והלב. בימים קדומים לא נאמרה פרשה זו בקריאת שמע של ערבית (משנה ברכות ב, ב), כיוון שהחייב במצוות ציצית הוא ביום בלבד.

אָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיטֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים,
אָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: [אָמֵת].

המתפלל מצרף אל סוף קריאת שמע את המילה "אמת" שבתחילת הברכה הבאה, ממתין עד שהחזן מכריז בקול רם "ה' אלהיכם אמת", וממשיך באמירת הברכה הבאה, החל ב"ויציב".

ברכת "אמת ויציב"

הברכה שאחרי קריאת שמע

אָמֵת וְיָצִיב, וְנִכּוֹן וְקָיָם,
וַיֵּשֶׁר וַנְּאֱמָן, וְאָהוּב וְחָבִיב,
וְנִחְמַד וְנִעִים, וְנוֹרָא וְאֲדִיר,
וּמְתָקָן וּמְקַבֵּל, וְטוֹב וְיָפֵה
הַדְּבַר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד.

■ הדבר הזה: כל הדברים האמורים לעיל בקריאת שמע.

ה' אלהיכם אמת: קישור סופה של קריאת שמע אל הברכה שלאחריה הוא קדום ונוצר כבר בתלמוד הבבלי (ברכות יד ע"א), ועיקרו הרצון שלא לחצוץ בין הקריאה לברכות שלאחריה, ויסודו הלשוני בדברי ירמיהו: "וה' אלהים אמת" [י, י]. בימי הביניים ספרו מקובלים את המילים שבקריאת שמע ומצאו שיש בה 245 מילים. כיוון שהמספר 248 [רמ"ח] הוא מספר בעל משמעות [מניין מצוות עשה או אברי הגוף] ביקשו להוסיף עוד שלוש מילים לקריאת שמע, כדי להעמיד כל מילה בקריאה חשובה זו מול כל מצוה או אבר. לשם כך חזר החזן על שלוש מילים בסוף הקריאה וכך מושלם מניינו.

אמת ויציב: בברכה שאחרי קריאת שמע שני חלקים: בראשון [עד "חק ולא יעבר"] מאשר המתפלל את אמיתות כל מה שקרא בקריאת שמע [ומכאן שם הברכה, "אמת ויציב", הנזכר כבר במשנה ברכות ב, ב]. בחלק השני הוא מודה לה' על גאולת מצרים, כהמשך להזכרת יציאת מצרים בפרשה השלישית של קריאת שמע [ומכאן גם שמה האחר של ברכה זו: "ברכת הגאולה" [תלמוד בבלי, ברכות ד ע"ב]]. שני החלקים מהודקים זה לזה על ידי המילה "אמת" הפותחת הרבה ממשפטיה של ברכה זו, בשני חלקיה. העיסוק בגאולת מצרים, גאולת העבר, משך אחרי בימי הגאונים ולאחריהם גם בקשות לגאולה עתידית [ובעיקר בפיוט הקצר שראשיתו ב"צור ישראל", אשר התוסף לתפילה רק בימי הביניים], ובכך חרגה הברכה מן הנושא הראשוני שלה. מבחינה זו ניתן להקביל ברכה זו אל ברכת "יוצר אור", שגם בה [ראה עמ' 172] נוספה בקשה משיחית לפני החתימה.

אָמֶת, אֱלֹהֵי עוֹלָם מְלַבְּנוּ,
צוּר יַעֲקֹב מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ,
לְדֹר וְדֹר הוּא קַיָּם וְשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן,
וּמְלָכוּתוֹ וְאַמּוֹנָתוֹ לְעַד קַיָּמָת.
וּדְבָרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים, נְאֻמָּנִים וְנַחֲמָדִים,
לְעַד וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים,
עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעַלֵינוּ,
עַל בְּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ,
וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זְרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדֶּיךָ,
עַל הָרָאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים,
דְּבַר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד.
אָמֶת וְאַמּוֹנָה, חֵק וְלֹא יַעֲבֹר.
אָמֶת שְׂאֵתָהּ הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
מְלַבְּנוּ מִלְּךָ אֲבוֹתֵינוּ, חַן גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֲלֵ אֲבוֹתֵינוּ,
יוֹצְרֵנוּ צוּר יִשׁוּעֵתָנוּ,
פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם הוּא שְׂמֵךְ,
וְאֵין לָנוּ עוֹד אֱלֹהִים זוֹלָתְךָ, סְלָה.
עֲזַרְתָּ אֲבוֹתֵינוּ אֶתָּה הוּא מֵעוֹלָם
מִגֵּן וּמוֹשִׁיעַ לָהֶם וּלְבָנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר.
בְּרוּם עוֹלָם מוֹשְׁבֶךָ,

נכון: מבוסס, קיים. הראשונים... האחרונים: הדורות שהיו והדורות שיקומו בעתיד. צור ישועתנו: האל המגן עלינו
כסלע איתן ומושיענו. ברום עולם: בשמים ממעל.

וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אֶפְסֵי אָרֶץ.
 אַמֶּת, אֲשֶׁרֵי אִישׁ שִׁישְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ,
 וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יֵשִׁים עַל לְבוֹ.
 אַמֶּת, אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמְּךָ,
 וּמֶלֶךְ גָּבוּר לְרִיב רִיבֶם, לְאֲבוֹת וּבָנִים.
 אַמֶּת, אַתָּה הוּא רֵאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אֲחֵרוֹן,
 וּמִבְּלַעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ.
 אַמֶּת, מִמְּצָרִים גְּאֻלְתָּנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ,
 וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ,
 כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הֲרַגְתָּ, וּבְכוֹרְךָ יִשְׂרָאֵל גְּאֻלְתָּ,
 וַיִּם סוּף לָהֶם בְּקַעֲתָ,
 וַיִּזְדִּים טִבְעָתָ, וַיִּדְרִים הֶעֱבַרְתָּ,
 וַיִּכְסּוּ מִים צְרִיחֵם, אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתַר.
 עַל זֹאת שִׁבְחוּ אֱהוּבִים וְרוֹמְמוֹ לְאֵל,
 וְנִתְּנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת, שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת,
 בְּרִכּוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ, אֵל חַי וְקַיִם,
 רַם וְנִשְׂאָ, גָדוֹל וְנוֹרָא,
 מִשְׁפִּיל גְּאִים עַדֵי אָרֶץ וּמִגְּבִיָּה שְׁפִלִים עַדֵי מָרוֹם,
 מוֹצִיא אֲסִירִים, וּפּוֹדֶה עֲנּוּיִם וְעוֹזֵר דָּלִים,
 וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּעַת שְׁוֹעֵם אֱלֹיוֹ.

אפסי ארץ: קצוויו תבל. **לריב ריבם:** להלחם את מלחמתם. **זדים:** עושי רע (כינוי למצרים). **ידידים:** כינוי לעם ישראל. **צריהם:** אויביהם. **ונורא:** מטיל יראה. **ענוים:** צדיקים מעונים ומושפלים.

חזן
תְּהִלּוֹת לֵאלֹהֵי עֲלִיּוֹן גּוֹאֲלִים, בְּרוּךְ הוּא וּמְבָרָךְ,
מִשֶּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

קהל וחזן
מִי כַמְכָה בְּאֵלִים, יְהוָה,
מִי כַמְכָה נְאֻדָּר בְּקִדְשׁ,
נוֹרָא תְהִלָּת, עִשָּׂה פִּלְא.

חזן
שִׁירָה תְּדַרְשָׁה שְׂבָחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל עַל שְׁפַת הַיָּם,
יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ:

קהל וחזן
יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד.

את חתימת הברכה אומרים המתפללים בלחש בשעה שהחזן אומר אותה בקול רם, ואינם עונים אחריו "אמן".

עמידה
צוֹר יִשְׂרָאֵל, קוֹמָה בְּעִזְרַת יִשְׂרָאֵל,

וּפְדָה כְּנֶאֱמָרְךָ יְהוָה וְיִשְׂרָאֵל,

וְנִאֲמַר: גְּאֻלְנוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, גְּאֻל יִשְׂרָאֵל.

ישעיה מז, ד

ענו שירה: זימרו. נורא תהלת: כל השומע את תהילתו מתמלא ביירתו. צור ישראל: אלהי ישראל ומגנו [על פי ישעיה ל, כט]. בעזרת: לעזרת. כנאמר: כמו שאמרת [בפסוק שיצוטט מיד בהמשך].

גאל ישראל: חתימת הברכה היא בלשון עבר [ולא כמקובל בברכות, שם נמצא לשון הווה כגון "רופא חולים" או "מחיה המתים"]¹, ויש בזה כדי להדגיש שעיקרה של הברכה הוא התודה על גאולת מצרים. גם ציטוטי פסוקים משירת הים, שנאמרה על ידי משה ובני ישראל לאחר מעבר ים סוף [ראה עמ' 158], מבליטים את המבט שמפנה ברכה זו אל העבר. גאולת העתיד תיזכר מייד להלן, בראשית תפילת העמידה ["ומביא גואל לבני בניהם"]. אמירת חתימת הברכה בלחש בידי כל מתפלל, בשעה שהחזן אומר אותה בקול רם, באה למנוע את הצורך לענות "אמן" אחרי החזן וכך לחצוץ בין קריאת שמע והעמידה. דבר זה נקבע כבר בתלמוד הבבלי [ברכות ט ע"ב], המשבח מי ש"סומך גאולה לתפילה", היינו מי שאומר את ברכת הגאולה ואת תפילת העמידה ברצף. מטעם זה גם אין אומרם קדיש לאחר קריאת שמע, שלא כבמעברים בין שאר יחידותיה של תפילת שחרית.

תפילת העמידה בלחש

פסוק מבוא

נוהגים לפסוע שלוש פסיעות קטנות אחרונות ולאחריהן שלוש פסיעות קטנות קדימה, תוך אמירת הפסוק הבא בלחש:

תהלים נא, יז **אֲדַנִּי, שְׁפַתִּי תִפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:**

את תפילת העמידה נוהגים לומר כשהרגליים צמודות זו לזו, והעיניים עצומות או מרוכזות בסידור התפילה.

שלוש ברכות ראשונות

[א] ברכת אבות

קידה **בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב,
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיּוֹן,
גּוֹמֵל חַסְדִּים טוֹבִים, קוֹנֵה הַכֹּל,
וְזוֹכֵר חַסְדֵי אֲבוֹת וַיִּמְבִּיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׂמוֹ בְּאַהֲבָה.**

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילה כרגיל]:
וְכִרְנוּ לַחַיִּים, מְלֶךְ חַפֵּץ בַּחַיִּים, וְכִתְּבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַן אֱלֹהִים חַיִּים.

מְלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן.

קידה **בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְגֵן אַבְרָהָם.**

תפילת העמידה: תפילת העמידה היא היחידה הרביעית בתפילת שחרית של שבת. על ארבע תפילות העמידה של שבת ראה עמ' 76. בכל אחת מהן שבע ברכות: שלוש ראשונות ושלוש אחרונות הזהות לאלו הנאמרות גם בימות החול, וכן ברכה אמצעית, ברכת "קדושת היום", אשר מנוסחת באופן שונה בכל אחת מארבע העמידות. לדיון וביאור תפילת העמידה ראה עמ' 15 ואילך. לדיון בברכת "קדושת היום" של שחרית של שבת ראה להלן, עמ' 183.

[ב] ברכת גבורות

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי, מְחַיֶּה מֵתִים אֶתָּה, רַב לְהוֹשִׁיעַ,

בקיץ אומרים: מוֹרִיד הַטֶּל | בחורף אומרים: מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים,
סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמַתִּיר אֲסוּרִים,
וּמְקִים אֲמוֹנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרַיִם.
מִי כְמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֵה לָךְ,
מְלַךְ מַמְיָת וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּחַ יְשׁוּעָה.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילה כרגיל]:

מִי כְמוֹךָ אֵב הַרְחֵמֵנוּ, זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וּנְאַמֵּן אֶתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְחַיֶּה הַמֵּתִים.

[ג] ברכת קדושת ה'

אַתָּה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ, וְקְדוּשֵׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֵלָה,
כִּי אֵל מְלֶךְ גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַקְּדוֹשׁ.

בשבת שובה חותמים את הברכה בנוסח זה [ומי ששכח ולא עשה כן – יתחיל את תפילת העמידה מראשיתה]:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ.

[ד] ברכת קדושת היום

יְשַׁמַּח מֹשֶׁה בְּמִתְנַת חֶלְקוֹ, כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לוֹ,
כְּלִיל תְּפִאָרֶת בְּרֵאשׁוֹ נָתַתָּ לוֹ, בְּעֵמְדוֹ לִפְנֵיךָ עַל הַר סִינַי,
וְשָׁנֵי לוחות אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ, וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שִׁבְתָּ,
וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ:

שמות טז-ז

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁבְתָּ,
לַעֲשׂוֹת אֶת הַשִּׁבְתָּ לְדוֹרְתָם בְּרִית עוֹלָם:
כִּי יֵבֵן וְכִּי יִשְׂרָאֵל אֹת הוּא לְעֹלָם,
כִּי שִׁשֶּׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ
וְכִּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שִׁבְתָּ וַיִּנְפָּשׁ:
וְלֹא נָתַתּוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת,

■ **ישמח משה וכו':** משה שמח על שנפל בגורלו להיקרא "עבד נאמן" [וכינוי זה על פי במדבר יב, ז]. **כליל תפארת:** כתר הדוד [והוא סמל של כבוד]. **אות:** סימן [הברית]. **וינפש:** פסק ממלאכתו. **ולא נתתו:** את יום השבת. **גוי**

ברכת קדושת היום: נושאייה המרכזיים של ברכת קדושת היום בתפילת שחרית הם מתן תורה ומצוות שבת שבעשרת הדיברות, והיא מוכרת לנו בנוסח קרוב לשלנו כבר מימי הגאונים. לברכה חמישה חלקים [כשני האחרונים משותפים לכל ברכות קדושת היום]: [א] פיוט קצר העוסק במתן תורה; [ב] ציטוט פסוקים מן התורה העוסקים במצוות השבת; [ג] הדגשת הקשר המיוחד שבין השבת לעם ישראל; [ד] תיאור שמחת עם ישראל במלכות ה' וחביבותה של השבת; [ה] בקשות שונות למנוחה, לשמחה ולקדושה. **ישמח משה וכו':** ברכת קדושת היום פותחת בפיוט קצוב בן שלוש שורות. ישנם כתבי יד של פיוט זה שבהם כתוב "לוחות אבנים" במקום "שני לוחות אבנים", ובמקרה זה נוצר בראשי שלוש השורות האקרוסטיכון י-כ-ל ["ישמח ... כליל ... לוחות"], ואולי זה שריד מפיוט ארוך יותר, שחלקיו האחרים אבדו. הערה זו מסבירה את לשונו הציווית במיוחד של הקטע ["מתנת חלקו", "כליל תפארת"] ואת הקישור הרופף שבינו לבין ציטוט פסוקי המקרא שבעקבותיו. אחרי "וכתוב בהם [בלוחות!]" שמירת שבת" היינו מצפים למצוא ציטוט מעשרת הדיברות, ואפשר שכך היה בפיוט המקורי. **ולא נתתו וכו':** קטע זה נתווסף לברכה רק בימי הביניים. יש בו ביטוי ברור לבחירת עם ישראל ולראיית השבת כבלעדית לו. השבת נתפסת כאות של ברית בין ה' לבין עמו, ועל כן אין לשתף בה את מי שאיננו בן ברית.

וְלֹא הִנַּחֲלֵתוּ, מִלִּפְנֵי, לְעוֹבְדֵי פְסִילִים,
 וְגַם בְּמִנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עַרְלִים,
 כִּי לְיִשְׂרָאֵל עֲמָדָה נִתְּנָה בְּאַהֲבָה,
 לְזִרְעַיִךְ אֲשֶׁר בָּסָבְרָתָהּ.

יִשְׂמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֲנִי.
 עַם מִקְדָּשֵׁי שְׁבִיעִי,
 כִּלְסֵם יִשְׁבְּעוּ וַיִּתְעַנְּגוּ מִטּוֹבְךָ,
 וּבְשִׁבְעֵי רְצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּו,
 חֲמֻדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ,
 זָכַר לְמַעֲשֵׂה בְרָאשִׁית.

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בְּמִנוּחָתְנוּ,
 קִדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוַת תִּיָּד וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ,
 שְׁבַעֲנוּ מִטּוֹבְךָ וְשִׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ,
 וְטַהַר לִפְנֵינוּ לְעִבְדֶּךָ בְּאֵמֶת.
 וְהִנַּחֲלֵנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן שַׁבָּת קִדְּשֶׁךָ,
 וַיְנוּחוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל מִקְדָּשֵׁי שְׁמֶךָ.
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מִקְדָּשׁ הַשַּׁבָּת.

הארצות: אומות העולם. **ישכנו:** יקחו חלק. **וקוראי עני:** המתענגים ביום השבת [בעקבות ישעיה נח, יג: "וקראת לשבת עני"]. **שביעי:** יום השבת. **חמדת ימים:** החביב מכל הימים. יסוד המסורת הזו, כנראה, בדרשה על מה שנאמר בתורה בקשר לשבת: "ויכל אלהים ביום השביעי" [בראשית ב, ב], כאשר "ויכל" נדרש במשמע של כליון נפש, כיסופים, חימוד. **רצה נא במנוחתנו:** קבל את מנוחתנו ברצון. **חלקנו:** גורלנו. **והנחילנו:** הענק לנו כירושה נצחית.

שלוש ברכות אחרונות

[ה] ברכת העבודה

רְצֵה, יהוה אֱלֹהֵינוּ, בְּעַמְךָ יִשְׂרָאֵל וְלִתְפִלַּתְם שְׁעָה,
וְהָשִׁב אֶת הָעֲבוּדָה לְדַבְרֵי בֵיתְךָ,
וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וְתַפְלַתְם מִהֲרָה בְּאַהֲבָה תִּקְבַּל בְּרָצוֹן,
וְתֵהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ.

בראש חודש מוספים [ומי ששכח לעשות זאת, ונזכר קודם שסיים את תפילת העמידה – יתחיל את ברכת העבודה מחדש; מי ששכח ונזכר לאחר שסיים את העמידה כולה – יחזור ויאמר את כל תפילת העמידה מחדש]:

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיִבֹא וְיַגִּיעַ, וְיִרְאֶה וְיִרְצֶה וְיִשְׁמַע, וְיִפְקֹד וְיִזְכֹּר
זְכוּרֵנוּ וּפְקֻדוֹתֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ, וְזִכְרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבָדְךָ, וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם
עִיר קֹדֶשְׁךָ, וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ, לְפִלִיטָה לְטוֹבָה, לְחַן וּלְחַסֵּד
וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם רֵאשִׁית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה.
זְכַרְנוּ יהוה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה,
וּפְקַדְנוּ בּוֹ לְבִרְכָה,
וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים.
וּבְדַבְרֵי יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחַנּוּנוּ וְרַחֲם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ,
כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה.

וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יהוה, הַמַּחְזִיר שְׂכִינְתוֹ לְצִיּוֹן.

[ו] ברכת ההודאה

קִידָה מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ,
שְׂאֵתָה הוּא יהוה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד,
צוּר תַּיִינוּ, מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר.

נודה לך ונספר תהלתך,
 על חיינו המסורים בידך,
 ועל נשמותינו הפקודות לך,
 ועל נסיד שפכל יום עמנו,
 ועל נפלאותיה וטובותיה שפכל עת, ערב ובקר וצהרים.
 הטוב כי לא כלו רחמיה, והמרחם כי לא תמו חסדיה,
 כי מעולם קוינו לך.

בחנוכה מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

ועל הנסים ועל הפקון ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות
 ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.
 בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, כשעמדה מלכות יון הרשעה
 על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך, ואתה ברחמיה
 הרבים עמדת להם בצת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את
 נקמתם, מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים,
 ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך, ויה עשית שם גדול וקדוש
 בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה. ואחר כך
 באו בניך לדביר ביתך, ופנו את היכלך, וטהרו את מקדשך, והדליקו נרות
 בחצרות קדשך, וקבעו שמונת ימי חנכה אלו, להודות ולהלל לשמך הגדול.

בשון פורים מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

ועל הנסים ועל הפקון ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות
 ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.
 בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה, כשעמד עליהם המן הרשע, בקש להשמיד
 להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, בשלשה
 עשר לחדש שנים עשר, הוא חודש אדר, ושללם לבו. ואתה ברחמיה הרבים

הַפֶּרֶת אֶת עֲצָתוֹ, וְקִלְקֵלֶתָ אֶת מַחְשְׁבֹתוֹ, וְהִשְׁבֹּתָ לּוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וְתָלוּ אוֹתוֹ
וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ.

וְעַל כָּלֵם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמֶךָ מִלְּפָנָיו תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

וּכְתֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתְךָ.

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סְלָה,
וְיִהְיוּ לְךָ וְיִבְרְכוּ אֶת שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל בְּאַמֶּת לְעוֹלָם כִּי טוֹב,
הָאֵל יִשְׁעֵתְנוּ וְעִזָּרְתָנוּ סְלָה, הָאֵל הַטוֹב.
כִּידָה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַטוֹב שְׁמֶךָ וְלֶךְ נֶאֱדָה לְהוֹדוֹת.

[ז] ברכת השלום

שֵׁים שְׁלוֹם טוֹבָה וּבִרְכָה, חַיִּים חַן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים,
עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עֲמָךְ.
בְּרַכְנוּ אָבִינוּ בְּלָנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פְּנִיךָ,
כִּי בְּאוֹר פְּנִיךָ נִתְּתָ לָנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד,
וְצַדִּיקָה וּבִרְכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשְׁלוֹם.
וְטוֹב הִיָּה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרַךְ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּשְׁלוֹמְךָ.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

בְּסֵפֶר חַיִּים, בְּרַכָּה וְשְׁלוֹם, וּפְרִנְסָה טוֹבָה, וְגִזְרוֹת טוֹבוֹת, יְשׁוּעוֹת וְנַחֲמוֹת, נִזְכָּר וְנִכְתָּב לְפָנֶיךָ,
אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְחַיִּים טוֹבִים וְלְשְׁלוֹם.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּבָרַךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם.

תוספות בסיום תפילת העמידה

יְהִי לְרִצּוֹן אֱמֹרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לְבָבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי. תהלים יט, טו
 אֱלֹהֵי, נִצֹר לְשׁוֹנֵי מִרְעַע וּשְׁפָתַי מִדְּבַר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלֵי נַפְשִׁי תלמוד בבלי
 ברכות ז' ע"א תְּדַם, וְנַפְשִׁי כְּעֹפֵר לְכָל תְּהִיָּה. פֶּתַח לְבָבִי בְּתוֹרָתְךָ, וְאַחֲרַי מִצּוֹ תִּיקֶה תְּרוֹדֶךָ
 נַפְשִׁי. וְכָל הַקָּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מִהֲרָה הֲפֹר עֲצַתְּם וְקַלְקַל
 מַחְשַׁבְתְּם.

יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שְׁלֵא תַעֲלֶה קִנְאָת אָדָם עָלַי
 וְלֹא קִנְאָתִי עַל אַחֲרִים, וְשְׁלֵא אֶכְעֹס הַיּוֹם וְשְׁלֵא אֶכְעִסְךָ, וְתִצְלִנֵי מִיִּצְר
 הָרַע, וְתֵן בְּלִבִּי הַכְנַעָה וְעִנּוּהָ. מִלְּכַנּוּ וְאֱלֹהֵינוּ יַחַד שְׁמַךְ בְּעוֹלָמְךָ, בְּנֵה
 עִירָךְ, יִסַּד בֵּיתְךָ וְשִׁכְלֵל הַיְכָלְךָ, וְקַבֵּץ קְבוּץ גְּלוּיֹת, וּפְדֵה צֹאנֶךָ וְשִׁמַּח
 עַדְתְּךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ, עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינְךָ, עֲשֵׂה לְמַעַן תוֹרָתְךָ, עֲשֵׂה
 לְמַעַן קִדְשֶׁתְךָ. לְמַעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ, הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעִנֵּנִי. תהלים ס, ז
 יְהִי לְרִצּוֹן אֱמֹרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לְבָבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי. תהלים יט, טו

נוהגים לפסוע שלוש פסיעות קטנות אחורנית, לקוד קידה לצד שמאל, לצד ימין ולפנים,
 ולאחר מכן לפסוע שלוש פסיעות קטנות קדימה ולומר:

עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה אומרים: הַשְׁלוֹם] בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל
 כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאַמְרוּ אָמֵן.

וממשיכים ואומרים:

יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבְנֵה מַשְׁנֵה אֲבוֹת ה, כג
 בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ. וְשֵׁם נַעֲבֹדְךָ בִּירְאָה
 בְּיָמֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים קִדְמָנוּת.
 וְעֲרְבָה לִיהוּדָה מְנַחֵת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם,
 בְּיָמֵי עוֹלָם וּבְשָׁנִים קִדְמָנוּת.

מלאכי ג, ד

חזרת החזון על תפילת העמידה

תהלים נא, יז

אֲדַנִּי, שִׁפְתַי תִּפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

שלוש ברכות ראשונות

[א] ברכת אבות

קידה בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב,
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיּוֹן,
גּוֹמֵל חַסְדִּים טוֹבִים, קוֹנֵה הַכֹּל,
וְזוֹכֵר חַסְדֵי אֲבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׂמוֹ בְּאַהֲבָה.

בשבת שובה אומר הקהל ואחר כך החזון:

וְכָרְנוּ לַחַיִּים, מְלֶכֶת חַפְצֵי בַחַיִּים, וְכַתְּבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַן אֱלֹהִים חַיִּים.

מְלֶכֶת עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן.

קידה בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מַגֵּן אַבְרָהָם.

[ב] ברכת גבורות

אַתָּה גְּבוּר לְעוֹלָם אֲדַנִּי, מַחֲיָה מֵתִים אַתָּה, רַב לְהוֹשִׁיעַ,

בקיץ אומר החזון: מוֹרִיד הַטֶּל | בחורף אומר החזון: מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחַסֵּד, מַחֲיָה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים,

סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמַתִּיר אֲסוּרִים,

וּמְקַיֵּם אַמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עָפָר.

מִי כְמוֹךָ בְּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמָה לָךְ,

מִלֶּךְ מִמִּית וּמִתְּיָה וּמִצְמִיחַ יְשׁוּעָה.

בשבת שובה אומר הקהל ואחר כך החזן:

מִי כְמוֹךָ אֲב הֲרַחֵמֵנוּ, זֹכֵר יְצוּרֵינוּ לְחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וּנְאָמֵן אֶתְּךָ לְהַחְיֹת מֵתִים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְחַיֶּה הַמֵּתִים. עמידה

[ג] קדושה

כל קטע מן הקדושה נאמר תחילה על ידי הקהל ולאחר מכן על ידי החזן.

נְקַדִּישְׁךָ וְנַעֲרִיצְךָ בְּנֶעֱם שִׁיחַ סוּד שִׂרְפֵי קִדְשְׁךָ,

הַמְשַׁלְּשִׁים לְךָ קִדְשָׁה,

בְּכַתּוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ:

וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר:

ישעיהו, ו, ג

נוהגים להתרומם על קצות האצבעות שלוש פעמים, בשעת אמירת המילה "קדוש".

קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת, מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ.

■ **נקדישך וכו':** נאמר לפניך דברי קדושה והערצה, כשירתם ["נעם שיח"] של חבורת ("סוד") המלאכים ("שרפי קדש"). האומרים שלוש פעמים "קדוש".

קדושה: בשעת חזרת החזן על תפילת העמידה מחליפים את הברכה השלישית ("ברכת קדושת ה'") בטכס אמירתה של הקדושה. מה שנאמר בברכת קדושת ה' באופן כללי ["וקדושים בכל יום יהללך סלה"] מפורט ומומחש מאוד בקדושה. הקדושה בכללה היא הכרזה טכסית ופומבית על קדושת ה', רוממותו ומלכותו, הנעשית תוך חיקוי דברי השבח שאומרים המלאכים בשמי מרום, כמתואר בנבואות ישעיהו ויחזקאל. אף שנוסחה של הקדושה ידוע רק מימי הגאונים, נראה שמוצאה בתקופת התנאים, אולי אף בחוגים של אנשי תורת הסוד הקדומה, שעסקו רבות בעולם העליון ובנסיון האנושי להגיע אליו. הכנסת דברי שבח מלאכיים אל פיהם של בשר ודם מקנה להם, ולו לרגע, מעמד נעלה ונשגב, על-אנושי כמעט. בארץ ישראל, עד ימי הגאונים, נאמרה הקדושה בתפילת העמידה רק אחת לשבוע, בשחרית של שבת, וזאת בשל העוצמה הדתית הרבה שיוחסה לה. בבבל נאמרה הקדושה בכל פעם שהחזן חזר על העמידה, וכך נהוג עד היום [והשווה לעיל על "קדושה דיוצר" [עמ' 170]]. בבסיסה של הקדושה

אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אֲדִיר וְחֶזֶק מְשֻׁמְעִים קוֹל,
מִתְנַשְּׂאִים לְעֵמֶת שְׂרָפִים, לְעֵמֶתֶם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים:

כְּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְקוֹמוֹ.
מִמְקוֹמָהּ, מִלְּבָנוּ, תּוֹפִיעַ וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ, כִּי מַחֲפִים אֲנַחְנוּ לָךְ.
מִתִּי תִמְלֹךְ בְּצִיּוֹן, בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וְעַד תִּשְׁכַּן,
תִּתְגַּדֵּל וְתִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֶצַח נְצָחִים,
וְעַיְנֵינוּ תִרְאֶינָה מְלִכּוֹתֶיךָ, בְּדַבַּר הָאֱמוּנָה בְּשִׁירֵי עֲזָרָה,
עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צְדָקָה:

יְמַלֵּךְ יְהוָה לְעוֹלָם, אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר, הַלְלוּיָהּ:
תהלים קמו, י

חזן אַתָּה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ, וְקְדוּשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סְלָה,
כִּי אֵל מְלֹךְ גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ אַתָּה.
כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַקְּדוֹשׁ.

בשבת שובה חותם החזן: כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּלֹךְ הַקְּדוֹשׁ.

מתנשאים לעמת שרפים וכו': [קבוצות אחרות של מלאכים] עולות ממקומן אל מול השרפים, ואומרות: "ברוך כבוד ה' ממקומו". **שירי עז:** כינוי למזמורי תהלים [השווה תהלים נט, יז: "ואני אשיר עוזך"].

עומדים תמיד שלווה פסוקים אלה: דברי השבח ששומע ישעיהו מפי השרפים בהיכל שבו יושב כביכול ה'; ההכרזה ששומע יחזקאל "בקול רעש גדול" כשהוא מתרחק מן המרכבה האלהית; פסוק מספר תהלים המדגיש את מלוכת ה' בעולם. בין פסוקים אלה משתלבים משפטי קישור המשתנים מתפילה לתפילה וממנהג למנהג. לתפילת הקדושה נודע מעמד מיוחד: היא נאמרת בעמידה, ברגליים צמודות, אין לזוז ואין לדבר בשעת אמירתה, וגם מי שאיננו משתתף בתפילה מצטרף אל הציבור באמירתה. **קצות האצבעות:** ההתרומוות על קצות האצבעות היא ביטוי סמלי לרצונו של האדם להיות כמלאך, ולהתרום מעל עולם החומריות. מנהג זה מתועד כבר בספרות ימי הביניים.

[ד] ברכת קדושת היום

יִשְׁמַח מֹשֶׁה בְּמִתְנַת חֶלְקוֹ, כִּי עָבַד נְאֻמָּן קָרְאֵת לּוֹ,
כְּלִיל תְּפִאֲרַת בְּרֵאשׁוֹ נְתַת לּוֹ, בְּעַמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי,
וַיִּשְׂנֵי לַוְחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ, וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת,
וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ:

שמות לא, טז–יז

וּשְׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת,
לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדוֹרְתֶם בְּרִית עוֹלָם:
כִּי יִבְיֶן וְכִי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעֵלָם,
כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ
וַיְבִיֵם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת וַיִּנְפֹּשׁ:

וְלֹא נָתַתוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, לְגוֹיֵי הָאָרְצוֹת,
וְלֹא הִנְחַלְתוּ, מִלְּבָנוּ, לְעוֹבְדֵי פְסִילִים,
וְגַם בְּמִנוּחַתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עַרְלִים,
כִּי לְיִשְׂרָאֵל עֲמַךְ נָתַתוּ בְּאֵהְבָה,
לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בְּחָרְתָּ.

יִשְׁמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֲנֵג.
עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי,
כֹּלָם יִשְׁבְּעוּ וַיִּתְעַנְּגוּ מִטּוֹבְךָ,
וַיִּבְשְׁבִיעֵי רְצִיתָ בּוֹ וְקִדְּשָׁתוּ,
חֲמֻדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרְאֵת,
זְכַר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בְּמִנוּחַתְנוּ,

קִדְשֵׁנוּ בְּמִצּוֹ תִּיךְ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ,
שִׁבְעֵנוּ מִטּוֹבְךָ וְשִׁלַּמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ,
וְטַהַר לִבֵּנוּ לְעִבְדֶּךָ בְּאֵמֶת.
וְהִנְחִילֵנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן שִׁבְתִּי קִדְשֶׁךָ,
וַיְנַוְחוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל מִקִּדְשֵׁי שְׁמֶךָ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מִקִּדְשֵׁי הַשִּׁבְתִּי.

שלוש ברכות אחרונות

[ה] ברכת העבודה

רְצֵה, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל וְלִתְפִלָּתָם שְׂעָה,
וְהַשֵּׁב אֶת הָעֲבוּדָה לְדַבֵּר בֵּיתְךָ,
וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וְתִפְלָתָם מִהֲרָה בְּאַהֲבָה תִּקְבַּל בְּרִצּוֹן,
וְתִהְיֶי לְרִצּוֹן תָּמִיד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ.

בראש חודש מוסיף החזן:

אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וַיְבֹא וַיְגִיעַ, וַיִּרְאֶה וַיִּרְצֶה וַיִּשְׁמַע, וַיִּפְקֹד וַיִּזְכֹּר
וַיִּכְרֹנֶנּוּ וַיִּפְקְדוּנֵנוּ וַיִּזְכְּרוּנָנוּ אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּזְכְּרוּנָנוּ מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עֲבָדְךָ, וַיִּזְכְּרוּנָנוּ יְרוּשָׁלַיִם
עִיר קִדְשֶׁךָ, וַיִּזְכְּרוּנָנוּ כָּל עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְפָנֶיךָ, לְפִלִּיטָה לְטוֹבָה, לְחַן וּלְחַסֵּד
וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם רֵאשִׁי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. וְכִרְנֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה
[ועונים: אמן], וּפְקֻדָּנוּ בּוֹ לְבִרְכָה [אמן], וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים [אמן]. וּבְדַבֵּר
יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ, כִּי אֵלֶיךָ עֵצִינוּ, כִּי אֵל מֶלֶךְ
חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה.

וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוֹבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְחַזֵּיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן.

בשעה שהחזן אומר את חלקה הראשון של ברכת ההודאה אומר הקהל "מודים דרבנן":

[ו] ברכת ההודאה

"מודים דרבנן"

קידה **מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, שְׂאֵתָה הוּא** יהוה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד, צוּר חַיִּינוּ, מִגֵּן יִשְׁעֵנו אֵתָה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדָה לָךְ וְנִסְפַּר תְּהִלָּתְךָ, עַל חַיֵּינוּ הַמְסוּרִים בְּיָדְךָ, וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ, וְעַל נְסִיךְ שְׂפָכְךָ יוֹם עַמָּנוּ, וְעַל נַפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שְׂפָכְךָ עֵת, עָרַב וּבָקַר וְצִהָרִים. הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ, וְהִמְרַחֵם כִּי לֹא תִמוּ חֲסִדֶיךָ, כִּי מַעֲוֹלִים קוּיֵנוּ לָךְ.

קידה **מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, שְׂאֵתָה הוּא** יהוה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרָאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ עַל שְׁהַחֲיֵיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תְּחַיֵּנוּ וְתִקְיַמְנוּ וְתִאָּסֵף גְּלוּתֵינוּ לְחַצְרוֹת קִדְשְׁךָ לְשִׁמּוֹר חֻקֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ וְלַעֲבֹדְךָ בְּלִבְבֵנוּ שְׁלָם, עַל שְׂאֵנוּ מוֹדִים לָךְ, בְּרוּךְ אַל הַהוֹדָאוֹת.

בחנוכה מוסיף החזן: וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַנְּחֻמוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שְׁעֲשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה. בַּיָּמִי מִתְּחִילָתוֹ בֵּן יוֹחָנָן כְּהֵן גְּדוֹל חֲשֻׁמוֹנָאֵי וּבְנָיו, כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יוֹן הַרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחַם תּוֹרְתְךָ וּלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי רְצוֹנְךָ, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בַּעַת צָרָתָם, רַבַּת אֶת רִיבָם, דָּגַת אֶת דֵּינָם, נִקְמַתְךָ אֶת נִקְמָתָם, מְסַרְתָּ גְבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים, וְרַבִּים בְּיַד מַעֲטִים, וְטָמְאִים בְּיַד טְהוּרִים, וְרָשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים, וְיָדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תּוֹרָתְךָ, וְלֶךְ עֲשִׂיתָ שֵׁם גְּדוֹל וְקְדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ, וְלַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרָקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְּנֵיךְ לְדַבֵּר בְּיַתְּךָ, וּפְנֵנו אֶת הַיְכָלְךָ, וְטָהַרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ, וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת בְּחַצְרוֹת קִדְשְׁךָ, וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יָמֵי חֲנֻכָּה אֵלֶינוּ, לְהוֹדוֹת וּלְהִלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל.

בששן פורים מוסיף החזן: וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַנְּחֻמוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שְׁעֲשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה.

בִּימֵי מְרֹדְכִי וְאַסְתֵּר בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה, כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הַמֶּן הַרְשָׁע, בְּקֶשׁ לְהַשְׁמִיד
לְהַרְגֹּ וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְעֵר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד, בְּשִׁלְשָׁה
עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנָיִם עָשָׂר, הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר, וְשִׁלְלָם לְבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּימִים
הַפְּרַת אֶת עֲצָתוֹ, וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ, וְהִשְׁבֹּתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרָאשׁוֹ, וְתָלוּ אוֹתוֹ
וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ.

וְעַל כָּלֵם יִתְבַּרְךָ וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא שְׁמֶךָ מִלְּכֵנוּ תַמִּיד לְעוֹלָם וָעֶד.

בשבת שובה אומר הקהל ואחר כך החזן:
וּכְתֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתְךָ.

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סְלָה,
וַיְהִלְלוּ וַיְבָרְכוּ אֶת שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל בְּאַמֶּת לְעוֹלָם כִּי טוֹב,
הָאֵל יִשׁוּעָתֵנוּ וְעֲזָרְתֵנוּ סְלָה, הָאֵל הַטוֹב.
כִּידָה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַטוֹב שְׁמֶךָ וְלֹךְ נֶאֱדָה לְהוֹדוֹת.

ברכת כהנים

אם אין כהנים בין המתפללים ממשיך החזן להלן, עמ' 196. אם יש כהנים בין המתפללים הם עולים אל הדוכן.

הגבאי מכריז: **כְּהֻנִים**

הכהנים מברכים בקול רם:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדְּשָׁתוֹ שֶׁל אֱהָרֹן,
וְעֲזָנוּ לְבָרְךָ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה. [אמן]

■ **אהרן:** הכהן הראשון שקם לעם ישראל, אשר כל הכהנים הם מצאצאיו.

ברכת כהנים: בטכס זה ממלאים הכהנים את מה שנצטוו בתורה: "כה תברכו את בני ישראל" (במדבר ו, כג). כבר בבית המקדש ברכו הכהנים את העם בכל יום מעל דוכן מיוחד, וטכס ברכת כהנים הוא מן הרבדים הקדומים ביותר של סידור התפילה. לאחר חורבן הבית נקבע שיש לקיים את ברכת הכהנים בכל אתר ואתר [תוספתא סוטה ז, ח]. הטכס עצמו שימר עד היום הרבה מן המנהגים שנהגו במקדש:

החזן קורא מילה אחר מילה והכהנים חוזרים אחריו. הקהל עונה אמן בסוף כל פסוק.

במדבר ו, כד-כו

יְבָרְכֶךָ יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶךָ. [אמן]

יְאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַדְךָ. [אמן]

יֵשָׂא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם. [אמן]

לאחר הברכה אומרים הכהנים בלחש:

רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, עֲשִׂינוּ מַה שֶׁגִּזְרַתְּ עֲלֵינוּ, אֵף אַתָּה עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ:

הַשְׁקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשֶׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת
הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָּנוּ, כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ.
דברים כו, טו

לאחר הברכה אומר הקהל בלחש:

אֲדִיר בְּמָרוֹם שׁוֹכֵן בְּגְבוּרָה, אַתָּה שְׁלוֹם וַיִּשְׁמַךְ שְׁלוֹם. יְהִי רָצוֹן שְׁתַּשִּׁים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל
עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל חַיִּים וּבְרָכָה לְמִשְׁמַרְתָּ שְׁלוֹם.

אם אין כהנים העולים לדוכן אומר החזן:

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בְּרַכְנוּ בְּבְרָכָה הַמְּשַׁלֶּשֶׁת, בְּתוֹרַת הַפְּתוּחָה
עַל יְדֵי מִשָּׁה עֲבָדְךָ, הָאֲמוּרָה מִפִּי אֲהֲרֹן וּבְנָיו, כְּהֻנִּים עִם קְדוֹשֶׁיךָ,

ויחנך: יתן לך חן [בעיני אלהים ואנשים]. **ישא ה' פניו:** יתייחס אליך בחיבה וברחמים. ■ **שגורת עלינו:** שציוות עלינו [לברך את ישראל במדבר ו, כג]. **ושמך שלום:** בין שמותיו של ה' מונים חז"ל [תלמוד בבלי, שבת י ע"ב] גם את השם "שלום". **למשמרת שלום:** שלום השמור וקיים לעד. ■ **המשלשת:** שיש בה שלושה משפטים.

הכהנים נוטלים את ידיהם בסיוע הלויים [בזמן שהחזן אומר את הברכה הרביעית והחמישית של העמידה], חולצים את נעליהם [כשם שכהני המקדש עבדו יחפים], מכסים את ראשיהם בטלית, מברכים על המצוה שהם עומדים לקיים [ומקור הברכה בתלמוד הבבלי, סוטה לט ע"א], פושטים את ידיהם מול כתפיהם ופורשים את אצבעותיהם בדרך מיוחדת. נהוג לא להביט אל הכהנים בשעה שהם מברכים [תלמוד בבלי, חגיגה טז ע"א].

רבונו של עולם וכו': במקביל לתחינת המתפללים לקבלת הברכה, מבקשים בקשה דומה גם הכהנים, ויסוד הדברים בתקופת האמוראים [תלמוד בבלי, סוטה לט ע"א-ע"ב].

בְּאָמֹר: יְבָרְכֶה יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶהָ [ועונים: כן יהי רצון].
במדבר ו, כד-כו
יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְךָ [כן יהי רצון]. יִשָּׂא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ
שְׁלוֹם [כן יהי רצון].

[ז] ברכת השלום

שֵׁים שְׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה, חַיִּים חַן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים,
עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ.
בְּרַכְנוּ אָבִינוּ בְּלָנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פְּנִיָּךְ,
כִּי בְּאוֹר פְּנִיָּךְ נִתְּתָ לָנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד,
וַצְדִּיקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשְׁלוֹם.
וְטוֹב יְהִיָּה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּשְׁלוֹמָךְ.

בשבת שובה אומר הקהל ואחר כך החזן:

בְּסֵפֶר חַיִּים, בְּרָכָה וְשְׁלוֹם, וּפְרֻנְסָה טוֹבָה, וּגְנוּרוֹת טוֹבוֹת, יְשׁוּעוֹת וְנַחֲמוֹת, נִזְכָּר וְנִכְתָּב
לְפָנֶיךָ, אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשְׁלוֹם.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם.

בשבת ראש חודש ובשבת חנוכה אומרים כאן את ההלל. בשאר השבתות ממשיך החזן
באמירת הקדיש השלם, להלן עמ' 205.

אדיר במרום וכו': יסוד הבקשה הזו בתקופת האמוראים [תלמוד בבלי, ברכות נה ע"ב]. במקורה היא
נאמרה בזמן ברכת כהנים בידי מי שראה חלום ולא ידע את פירושו. בתפקידה הנוכחי היא הבעת
התקווה שברכת הכהנים, אשר נסתיימה במילים "וישם לך שלום", אכן תתממש.

סדר הלל

הברכה שלפני אמירת ההלל

החזן אומר את הברכה בקול רם, המתפללים עונים אחריו "אמן" וחוזרים ומברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלְךְּ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְקַרְאֵךְ אֶת הַהֵלֵל.

מזמורי ההלל

תהלים קיג

הֵלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה,
הֵלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה:
יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ, מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:
מִמְזֶרֶח שָׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ, מִהַלֵּל שֵׁם יְהוָה:
רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה, עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:
מִי בַיְהוּדָה אֱלֹהֵינוּ, הַמַּגְבִּיֵּה לְשַׁבָּת:

■ **מבוא:** המקום בו שוקעת השמש, המערב. **המגביה לשבת:** היושב בגבהים.

סדר הלל: קבוצה של שישה מזמורי תהלים רצופים [קיג-קיח], שבראשה מזמור הפותח ומסיים ב"הללויה" [מילה החוזרת גם בהמשך]. על פי המשנה [פסחים ה, ז] אמרו את ההלל כבר בתקופת הבית השני בשעת הקרבת קרבן הפסח, ובתקופת התנאים נקבע [תוספתא סוכה ג, ב] שיש לקרוא את ההלל בימים שונים שבהם רוצים להודות במיוחד על חסדי ה': שבעת ימי הסוכות ושמיני עצרת, שמונת ימי החנוכה, היום הראשון של חג הפסח [הן בליל הסדר והן למחרתו בבוקר] וחג השבועות. הלל זה קרוי גם "הלל המצרי" [משום שנוכרת בו יציאת מצרים [קיד, א]] או "הלל שלם". בתקופת האמוראים התפתח המנהג לומר הלל מקוצר – תוך דילוג על שני חצאי מזמורים – גם בראשי חודשים [וכן בכל ימי חול המועד פסח וביום טוב האחרון של פסח]. הלל זה מכונה "חצי הלל", ואמירתו בראשי חודשים הונהגה בבבל [תלמוד בבלי, תענית כח ע"ב] ככל הנראה כדי לפרסם רבבים את מועד ראש החודש ואולי אף כדי להוסיף בדרך זו לחגיגותיו. הדילוג על שני הקטעים בא ליצור הבחנה בין המנהג הקדום, התנאי, לבין החידוש שחידשו האמוראים. במדינת ישראל קבעה הרבנות הראשית שיש לומר הלל גם ביום העצמאות וביום שחרור ירושלים. בראש ההלל ובסופו ישנן ברכות: הראשונה מברכת על המצוה לקרוא את ההלל והאחרונה [המכונה "ברכת השיר" [תלמוד בבלי, פסחים קיח ע"א]] משבחת את ה' שההלל נאמר לכבודו.

הַמְשַׁפְּלִי לְרֵאוֹת, בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ:
חיון מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל, מֵאֲשַׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן:
לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים, עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ:
מוֹשִׁיבֵי עֶקְרַת הַבַּיִת אִם הַבָּנִים שְׂמִחָה הִלְלוּהָ:

תהלים קיד

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בַּיַּת יַעֲקֹב מֵעַם לֵעָז:
הִיְתָה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו:
הֵיטָרָא וַיִּנָּס, הַיִּרְדֵּן יֹסֵב לְאַחֹר:
הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבָעוֹת כְּבָנֵי צֹאן:
חיון מַה לָּךְ הֵיטָרָא כִּי תִנּוּס, הַיִּרְדֵּן תִּסָּב לְאַחֹר:
הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבָעוֹת כְּבָנֵי צֹאן:
מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ, מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:
הַהִפְכֵי הַצּוּר אֲגַם מִיָּם, חֲלָמִישׁ לְמַעֲיָנו מִיָּם:

בשבת ראש חודש מדלגים על הקטע הבא:

לֹא לָנו יְהוָה לֹא לָנו, כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד, עַל חֲסִדְךָ עַל אֲמֹתֶךָ:
תהלים קטו, א-יא
לְמָה יֵאמְרוּ הַגּוֹיִם, אֵיךָ נָא אֱלֹהֵיהֶם:
וְאֱלֹהֵינוּ בְּשָׁמַיִם, כֹּל אֲשֶׁר תִּפְּץ עֲשֵׂה:
עַצְבֵיהֶם כְּסֹף וְזָהָב, מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:

המשפילי לראות: הרואה גם את מה שבמקומות הנמוכים והנסתרים. **מקימי:** מעלה, מרומם. **להושיבי:** להושיב (את הדל והאביון). **נדיבים:** אנשים בעלי שררה ועושר. **מושיבי עקרת הבית וכו':** פוקד את האשה העקרה בבנים, וכך נותן לה משפחה (היינו: בית) לשבת בקרבה. ■ **עם לעז:** עם שלשוננו זרה. **היתה...לקדשו:** נעשתה לו לעם קדוש. **ישראל ממשלותיו:** עם ישראל נעשה לעם שעליו ה' מושל ומולך. **אדון:** כינוי לה'. **חולי:** רעדי, חרדי. **ההפכי הצור אגם מים:** הופך מקום הררי ומסולע לאגם. **חלמיש:** סלע קשה. ■ **על חסדך על אמתך:** למען יכירו הכל בחסדך ובאמתותך. **עצביהם:** פסיליהם (שעיצבו במו ידיהם).

פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
 אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ, אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְיחוּ:
 יָדֵיהֶם וְלֹא יַמְיִשׁוּן, רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ, לֹא יִהְיוּ בְּגִרוֹנָם:
 כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֲשִׂיהֶם, כֹּל אֲשֶׁר בָּטַח בָּהֶם:
 חן יִשְׂרָאֵל בָּטַח בִּיהוָה, עֲזָרָם וּמַגִּנָּם הוּא:
 בֵּית אֶהְרֶן בָּטַחוּ בִיהוָה, עֲזָרָם וּמַגִּנָּם הוּא:
 יִרְאִי יְהוָה בָּטַחוּ בִיהוָה, עֲזָרָם וּמַגִּנָּם הוּא:

יְהוָה זָכְרָנוּ יְבָרֶךְ, יְבָרֶךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל, יְבָרֶךְ אֶת בֵּית אֶהְרֶן: תהלים קטו, יב-יח
 יְבָרֶךְ יִרְאִי יְהוָה, הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים:
 יִסַּף יְהוָה עֲלֵיכֶם, עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם:
 בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה, עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
 חן הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה, וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם:
 לֹא הִמְתִּים יְהִלְלוּ יָהּ, וְלֹא כָּל יַדְדֵי דוֹמָה:
 וְאַנְחָנוּ נְבָרֶךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

בשבת ראש חודש מדלגים על הקטע הבא:

אֶהְבֹּתִי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה, אֶת קוֹלֵי תַחֲנוּנָיִי:
 כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי, וּבִימֵי אֶקְרָא:
 אֶפְפוּנֵי חֲבֵלֵי מוֹת וּמְצָרֵי שְׂאוֹל מְצָאוּנִי, צָרָה וַיְגוֹן אֶמְצָא:
 וּבִישָׁם יְהוָה אֶקְרָא, אָנָּה יְהוָה מִלְּטָה נַפְשִׁי:
 חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק, וְאַלְהֵינוּ מְרַחֵם:

תהלים קטז, א-יא

בית אהרן: הכהנים. ■ **זכרנו:** אשר זכר אותנו (והושיענו). **יסף... עליכם:** ירבה אתכם. **ירדי דומה:** שוכני שאול, המתים. ■ **אהבתי:** נעם לי מאוד, שמחתי. **ובימי:** ובכל ימי חיי. **אפפוני חבלי מות:** סבבו אותי יסורים הגורמים מיתה. **מצוי שאול:** סבל ומצוקה המורידים את האדם אל השאול.

שִׁמְר פְּתָאִים יְהוּה, דְּלוּתֵי וְלֵי יְהוּשִׁיעַ:
 חוּן שׁוּבֵי נַפְשֵׁי לְמִנּוּחֵיכִי, כִּי יְהוּה גָּמַל עָלַיכִי:
 כִּי חִלְצָתָ נַפְשֵׁי מִמָּוֶת, אֶת עֵינַי מִן דְּמָעָה, אֶת רַגְלֵי מִדְּחִי:
 אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוּה, בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים:
 הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר, אֲנִי עֲנִיתִי מְאֹד:
 אֲנִי אֲמַרְתִּי בַחֲפוּזִי, כָּל הָאָדָם כֹּזֵב:

תהלים קטז, יב-יט

מָה אָשִׁיב לַיהוָה, כָּל תַּגְמוּלוֹהֶי עָלַי:
 כּוֹס יִשׁוּעוֹת אֲשָׂא, וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא:
 נִדְרֵי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם, נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ:
 יִקַּר בְּעֵינֵי יְהוָה, הַמּוֹתֶה לַחֲסִידָיו:
 חוּן אָנֹכָה יְהוָה, כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמַתְךָ, פִּתְחַת לְמוֹסְרֵי:
 לֵךְ אֲזַבַּח זִבְח תּוֹדָה, וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא:
 נִדְרֵי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם, נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ:
 בְּחִצְרוֹת בַּיִת יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלַם הִלְלוּהָ:

תהלים קיז

הִלְלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם, שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֲמִים:
 כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֲסִדּוֹ, וְאַמַּת יְהוָה לְעוֹלָם, הִלְלוּהָ:

פתאים: תמימים, אנשים פשוטים. **דלותי:** נחלשתי. **יהושיע:** הושיע אותי, הצילני. **למנוחתי:** למנוחתך, לשלוותך. **גמל עליכי:** עשה עמך חסד. **דחי:** מעידה, התמוטטות. **ארצות החיים:** עולם בני האדם (ולא המתים). **האמנתי וכו':** ופירושו פסוק זה והפסוק שאחריו: אמנתי בה' לא נפגמה ("האמנתי"), גם כאשר הייתי בעניי ובייסורי ("אני עניתי מאוד") וכאשר ברוב ייאוש ("בחפזי") אמרתי כי בני האדם כולם מכובים.

■ **מה אשיב וכו':** כיצד אוכל להשיב טובה לה' על כל חסדו שהרעיף עלי? **כוס ישועות:** כוס היין שמנסכים על המזבח יחד עם קרבן התודה, אות הודיה על הישועה שזכה לה האדם. **נגדה נא:** בנוכחות. **יקר:** קשה, כבד. **המותה:** המוות. **פתחת למוסרי:** התרת את הכללים שהייתי אסור בהם. **זבח תודה:** קרבן הבא לשם הבעת תודה. **בתוכי:** בתוך, במרכז. ■ **גבר עלינו:** הגביר, הרבה להביא עלינו.

יש מקומות שבהם אומרים החזן והקהל יחד את ארבעת הפסוקים הבאים, ויש מקומות שבהם עונה הקהל "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" לאחר כל אחד ואחד מארבעת הפסוקים שאומר החזן:

תהלים קיח

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

[הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו]

יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

[הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו]

יֹאמְרוּ נָא בֵּית אַהֲרֹן, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

[הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו]

יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

[הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו]

מִן הַמִּצַּר קָרָאתִי יְהוָה, עֲנֵנִי בַמִּרְחָב יְהוָה:

יהוה לי לא אִירָא, מִה יַעֲשֶׂה לִי אָדָם:

יהוה לי בְּעֲזָרִי, וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשִׁנְאֵי:

טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה, מִבְּטַח בְּאָדָם:

טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה, מִבְּטַח בַּנְּדִיבִים:

כָּל גּוֹיִם סָבְבוּנִי, בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילֵם:

סְבוּנִי גַם סָבְבוּנִי, בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילֵם:

סְבוּנִי כְדַבְרֵי־דַעְכוּ כִּי אִישׁ קוֹצִים, בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילֵם:

דַּחַח דְּחִיתַנִּי לְנֶפֶל, וַיהוָה עֲזָרַנִּי:

■ **כי טוב:** שהרי ה' הוא טוב. **כי לעולם חסדו:** אכן חסדו קיים לעולם. **בית אהרן:** הכהנים. **מצר:** מקום צר, שעת צרה. **אראה בשנאי:** אזכה לראות במפלתם של אויבי. **בנדיבים:** באנשים בעלי שררה ועושר. **בשם ה' כי אמילם:** הכרתי והשמדתי אותם בעזרת ה'. **דעכו כאש קוצים:** כאש האוחזת בקוצים ודועכת מייד. **דחה דחיתני:** הדפת והכשלת אותי בכוח [והדברים נאמרים אל האויב].

עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה, וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה:
קוֹל רְנָה וִישׁוּעָה בְּאַהֲלֵי צְדִיקִים, יְמִין יְהוָה עֲשָׂה חַיִּל:
יְמִין יְהוָה רֹמְמָה, יְמִין יְהוָה עֲשָׂה חַיִּל:
חֲוֹן לֹא אָמוּת כִּי אַחֲיָה, וְאַסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה:
יֶסֶד יִסְרְנֵי יְהוָה, וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנָנִי:
פְּתַחוּ לִי שַׁעְרֵי צְדָק, אָבֵא בָּם אוֹדָה יְהוָה:
זֶה הַשַּׁעַר לַיהוָה, צְדִיקִים יָבֹאוּ בוֹ:

כל אחד מן הפסוקים הבאים נאמר פעמיים:

אוֹדֶה כִּי עֲנִיתָנִי, וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה:
אוֹדֶה כִּי עֲנִיתָנִי, וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה:
אֶבֶן מְאָסוּ הַבּוֹנִים, הִיְתָה לְרֹאשׁ פְּנָה:
אֶבֶן מְאָסוּ הַבּוֹנִים, הִיְתָה לְרֹאשׁ פְּנָה:
מֵאֵת יְהוָה הִיְתָה זֹאת, הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ:
מֵאֵת יְהוָה הִיְתָה זֹאת, הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ:
זֶה הַיּוֹם עֲשָׂה יְהוָה, נְגִילָה וְנִשְׂמָחָה בוֹ:
זֶה הַיּוֹם עֲשָׂה יְהוָה, נְגִילָה וְנִשְׂמָחָה בוֹ:

עזי וזמרת יהוה: ה' הוא הנותן לי עז ולו אני מזמר. **ימין ה':** כוחו של ה' וגבורתו. **רוממה:** גוברת ומנצחת. **שערי צדק:** שערי בית המקדש, משכן הצדק. **היתה לראש פנה:** נעשתה לאבן היסוד שבבניין. **היתה זאת:** הישועה (שזכרה בפסוקים הקודמים). **נפלאות:** מפליאה ומדהימה עד שקשה להאמין בה.

אודך כי עניתני וכו': תשעת הפסוקים האחרונים של מזמור קיח, החותם את ההלל, נאמרים פעמיים כל אחד, ומנהג זה כבר ידוע לאמוראים [תלמוד בבלי, סוכה לח ע"ב]. יתכן שיש כאן רצון לסיים את ההלל באופן חגיגי במיוחד, ואולי משמרות חזרות אלה מנהג קדום לומר את ההלל כולו כשהחזן אומר פסוק והקהל חוזר אחריו או עונה "הללויה".

אָנָא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא,

אָנָא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא:

אָנָא יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא:

אָנָא יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא:

בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה, בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה:

בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה, בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה:

אֵל יְהוָה וַיָּאָר לָנוּ, אֲסֵרוּ חַג בְּעֵבְתֵיכֶם עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ:

אֵל יְהוָה וַיָּאָר לָנוּ, אֲסֵרוּ חַג בְּעֵבְתֵיכֶם עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ:

אֵלֵי אֶתְהָ וְאוֹדֶךָ, אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמֶךָ:

אֵלֵי אֶתְהָ וְאוֹדֶךָ, אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמֶךָ:

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

“ברכת השיר”, הברכה שלאחר אמירת ההלל

יְהַלְלוּךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְחֲסִידֶיךָ צְדִיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ, וְכָל עַמֶּךָ
בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדְּשׁוּ
וַיְמַלִּיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מִלְּפָנֵינוּ, ^{חזן} כִּי לָךְ טוֹב לַיהוּדוֹת וּלְשִׁמְךָ נְאֻה לְזִמְרָה, כִּי
מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אֶתְהָ אֵל. בְּרוּךְ אַתְהָ יְהוָה, מְלֶכֶךָ מְהֻלָּל בְּתִשְׁבָּחוֹת.

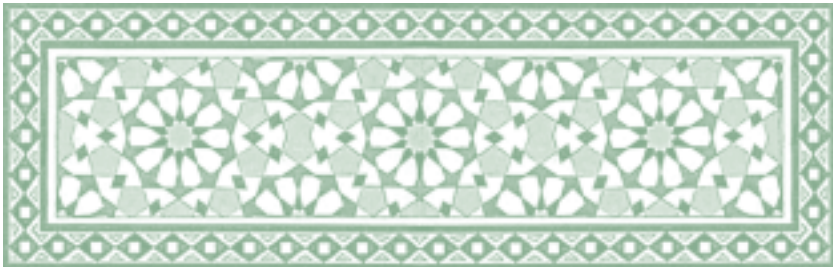
הצליחה: הבא עלינו ברכה והצלחה. **ויאר לנו:** נתן לנו אור, הושיענו. **אסרו חג וכו':** קשרו בחבלים ("בעבותים") את הבהמה המובאת אל מול המזבח לקרבן החג (ומכונה בקיצור "חג").
■ **כל מעשיך:** הבריאה כולה (תהלים קמה, י). **מעולם ועד עולם:** בכל זמן וזמן.

“ברכת השיר”: ראה לעיל, עמ' 198.

תרגום:	קדיש שלם
יתגדל ויתקדש שמו הגדול. [אמן].	יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אָמֵן.
בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו. [אמן].	בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרְעוּתֵהּ, וְיִמְלִיךְ מְלְכוּתֵהּ וְיַצְמִיחַ פְּרָקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. אָמֵן.

קדיש: תפילה בארמית (ומשפט אחד בעברית), המופיעה שוב ושוב בכל רחבי סידור התפילה בצורות שונות ובתפקידים רבים ומגוונים. היא מורכבת, בנוסח המובא בראש עמוד זה, מחמש יחידות השזורות בעניות שונות שעונים המאזינים לקדיש: [1] "יתגדל ויתקדש... בעגלא ובזמן קריב [ואמרו אמן]"; [2] "יתברך וישתבח... דאמירן בעלמא [ואמרו אמן]"; [3] "תתקבל צלותהון... די בשמיא [ואמרו אמן]"; [4] "הא שלמא... על כל ישראל [ואמרו אמן]"; [5] "עושה שלום במרומיו... ועל כל ישראל [ואמרו אמן]". בדרך כלל עונים המאזינים להזמנה לומר "אמן", ופעם אחת הם עונים בנוסחת ענייה ארוכה ("יהא שמיה רבא מברך" וכו'), המוכרת כבר מספרות התנאים (תלמוד בבלי, ברכות ג ע"א). לקדיש כמה תפקידים: [א] "חצי קדיש" הנאמר פעמים רבות כחוליית מעבר בין יחידות שונות בסידור התפילה [כגון בין קריאת התורה להפטרה [עמ' 225] או בין קריאת שמע של ערבית לעמידה [עמ' 175]]. בתפקיד זה באות בקדיש רק שתי יחידותיו הראשונות. [ב] "קדיש שלם" הנאמר על ידי החזן בסוף כל אחת מתפילות היום [ערבית, שחרית ומנחה [וכן מוסף]]. בקדיש זה, כאמור, חמש יחידות, כשהשלישית שבהן מזכירה מפורשות את הבקשה שהתפילה תתקבל ברצון. [3] "קדיש דרבנן" [= קדיש של רבותינו] הנאמר [בדרך כלל על ידי האבלים] לאחר לימוד תורה שעל פה בציבור. היחידה השלישית בקדיש זה שונה מזו שב"קדיש שלם", והיא עוסקת בלימוד התורה ובשבח לומדיה [ראה לדוגמה עמ' 128]. [4] "קדיש יתום" הנאמר על ידי האבלים בטכס לוויית המת, וכן כמה פעמים במסגרת התפילה באחד עשר חודשי האבל וביום הזכרון השנתי לנפטרים [הידוע גם בשמו שביידיש: "ארצייט"]. קדיש זה מורכב משתי היחידות הראשונות ומשתי היחידות האחרונות של הקדיש השלם. [קדיש נוסף, ארוך יותר, נאמר פעם אחת במסגרת לוויית המת]. דומה שהקדיש בא לעולם בראשית ימי האמוראים, כתפילה ספונטאנית שהיו נושאים הדרשן וציבור השומעים לאחר סיום הדרשה [תלמוד בבלי, סוטה מט ע"א]. התפילה הארמית, בלשון העם – שאינה כוללת הזכרה מפורשת של שם ה', כיוון שלא נאמרה מעיקרה כחלק מתפילות החובה הקבועות – הלכה וכבשה לה תפקידים נוספים. בספרות הגאונים היא כבר משמשת בשלושה מתפקידיה: קדיש שלם, קדיש דרבנן וחצי קדיש. רק בימי הביניים החל הקדיש לשמש, באשכנז, גם בתפקידו המפורסם ביותר, כתפילתם של האבלים, המצהירים גם באבלם הכבד על אמותם בגדולת ה' ובקדושתו, ואף מבקשים "חיים טובים" לכל עם ישראל. קשה לדעת מה היו הגורמים שהביאו את הקדיש למלא עוד ועוד תפקידים שונים, אך דומה שחביבותה של התפילה בעיני העם היא מן הגורמים העיקריים ששימשו בתהליך זה.

<p>בחיכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.</p>	<p>חזן בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֵלְא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן.</p>
<p>[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].</p>	<p>קהל וזון אָמֵן. יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמִים וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.</p>
<p>יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].</p>	<p>חזן יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרַומֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אָמֵן.</p>
<p>למעלה מכל הברכות [בשבת שובה]: למעלה ולמעלה מכל הברכות] והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].</p>	<p>קהל חזן לְעֵלְא מִן כָּל בְּרִכְתָּא [בשבת שובה]: לְעֵלְא לְעֵלְא מְכַל בְּרִכְתָּא] וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא דְאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.</p>
<p>תתקבל תפילתם ובקשתם של כל בית ישראל לפני אביהם שבשמים, ואמרו אמן. [אמן].</p>	<p>חזן קהל תִּתְקַבַּל צְלוֹתְהוֹן וּבְעוּתְהוֹן דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל קָדָם אַבוּהוֹן דִּי בְּשַׁמַּיָּא, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.</p>
<p>יהי שלום רב מן השמים וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן. [אמן].</p>	<p>חזן קהל יְהִי שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.</p>
<p>עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְׁלוֹם] בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.</p>	<p>קהל חזן עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְׁלוֹם] בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.</p>

שיר של יום

היום יום שבת קדש, שבו היו הלויים אומרים בבית המקדש:

מזמור שיר ליום השבת:

טוב להדות ליהוה, ולזמר לשמך עליון:

להגיד בבקר חסדך, ואמונתך בלילות:

עלי עשור ועלי נבל, עלי הגיון בכנור:

כי שמחתני יהוה בפעלה, במעשי ידיך ארנן:

מה גדלו מעשיך יהוה, מאד עמקו מחשבתך:

איש בער לא ידע, וכסיל לא יבין את זאת:

בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און, להשמדם עדי עד:

ואתה מרום לעלם יהוה:

כי הנה איביך יהוה כי הנה איביך יאבדו, יתפרדו כל פעלי און:

ותרם כראים קרני, בלתי בשמן רענן:

ותבט עיני בשודי, בקמים עלי מרעים תשמענה אונ:

צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה:

שתולים בבית יהוה, בחצרות אלהינו יפריחו:

עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו:

להגיד כי ישך יהוה, צורי ולא עולתה בו:

שיר של יום: לביאורו של המזמור ראה עמ' 62, ולעניין אמירת שיר של יום בכלל ראה עמ' 266.

קדיש יתום

תרגום:

יתגדל ויתקדש שמו הגדול. [אמן].	יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אָמֵן.	האבלים קהל
בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחה. [אמן].	בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתָהּ, וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ וְיַצְמַח פְּרָקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. אָמֵן.	האבלים קהל
בחיכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.	בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיָמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן.	האבלים
[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].	אָמֵן. יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֵלְמִם וּלְעֵלְמֵי עָלְמַיָּא.	קהל ואבלים
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].	יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרַומֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דְקַדְשָׁא בְרִיךְ הוּא. אָמֵן.	האבלים קהל
למעלה מכל הברכות [בשבת שובה: למעלה ולמעלה מכל הברכות] והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].	לְעֵלְא מִן כָּל בְּרַכְתָּא [בשבת שובה: לְעֵלְא לְעֵלְא מְכַל בְּרַכְתָּא] וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא דְאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.	האבלים קהל
יהי שלום רב מן השמים וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן. [אמן].	יְהִי שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.	האבלים קהל
עושה שלום [בשבת שובה: השלום] בְּמִדְוָמִי, הוא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן. קהל	עוֹשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְּׁלוֹם] בְּמִדְוָמִי, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.	האבלים קהל

בדרך כלל ממשיכה התפילה בעמ' 215.

קדיש יתום: לביאור ולדיון ראה עמ' 205.

בשבת ראש חודש אומרים גם מזמור זה:

בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה, יְהוָה אֱלֹהֵי גְדֻלַּת מְאֹד, הוֹד וְהַדָּר לְבִשְׁתָּ: תהלים קד
 עֵטָה אֹר כְּשִׁלְמָה, נוֹטָה שָׁמַיִם כִּי־רִיעָה:
 הַמְקַרְה בְּמַיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׁם עֲבִים רְכוּבוֹ, הַמְהַלֵּךְ עַל כְּנָפֵי רוּחַ:
 עֲשֵׂה מְלֹאכְיוֹ רוּחוֹת, מְשַׁרְתֵּיו אֲשֶׁר לֹהֵט:
 יֶסֶד אָרֶץ עַל מְכוּנֵיהָ, בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד:
 תְּהוֹם כְּלָבוֹשׁ כְּפִיתוֹ, עַל הָרִים יַעֲמְדוּ מַיִם:
 מִן גְּעֻרַתְךָ יְנוֹסֶהוּ, מִן קוֹל רַעְמֶךָ יִחְפְּזוּן:
 יַעֲלוּ הָרִים יִרְדּוּ בְּקַעוֹת, אֶל מְקוֹם זֶה יִסְדֹּת לָהֶם:
 גְּבוּל שְׁמֹתָ בַּל יַעֲבֹרוּ, בַּל יִשְׁבוּן לְכִסּוֹת הָאָרֶץ:
 הַמְשַׁלַּח מַעֲיָנִים בְּנַחְלִים, בֵּין הָרִים יִהְלִכוּן:
 יִשְׁקוּ כָּל חֵיתוֹ שָׂדֵי, יִשְׁבְּרוּ פְּרָאִים צְמָאִם:
 עֲלִיהֶם עוֹף הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוּן, מִבֵּין עֲפָאִים יִתְּנוּ קוֹל:
 מְשַׁקֵּה הָרִים מַעֲלִיּוֹתָיו, מִפְּרֵי מַעֲשֵׂיךָ תִּשְׁבַּע הָאָרֶץ:
 מְצַמִּיחַ חֲצִיר לִבְהֵמָה וְעֵשֶׂב לְעֶבֶדֶת הָאָדָם, לְהוֹצִיא לָחֶם מִן הָאָרֶץ:

■ **עֵטָה... כְּשִׁלְמָה:** מתכסה כמו בבגד, בשמלה. נוטה: פורש, מותח. **הַמְקַרְה בְּמַיִם עֲלִיּוֹתָיו:** עושה תקרה של מים מעל השמים, הם "המים אשר מעל לרקיע" (בראשית א, ז). **שָׁם עֲבִים רְכוּבוֹ:** העננים הם מרכבתו. **עֵשֶׂה מְלֹאכְיוֹ רוּחוֹת:** הרוחות הן שליחי האל. **מְכוּנֵיהָ:** על בסיסה. **תְּהוֹם כְּלָבוֹשׁ כְּפִיתוֹ:** המים [הקרויים כאן "תהום"] מכסים את הארץ כלבוש. **מִן גְּעֻרַתְךָ וְכו':** היקוות המים אל מקום אחד (בראשית א, ט) מתוארת כתגובת המים על דברים קשים ששמעו מפי ה'. **הַמְשַׁלַּח מַעֲיָנִים בְּנַחְלִים:** מכוון את דרך המים לזרם באפיק הנחלים. **חֵיתוֹ שָׂדֵי:** חיות השדה. **פְּרָאִים:** חמורי הבר. **עֲלִיהֶם:** על מי הנחלים. **עֲפָאִים:** עלי האילנות וענפיהם. **מַעֲלִיּוֹתָיו:** מן המים העליונים שמעל השמים, הגשם. **וְעֵשֶׂב לְעֶבֶדֶת הָאָדָם:** עשב למאכל הבהמות שהאדם משתמש בהן לעבודתו.

בְּרָכִי נַפְשִׁי: מזמור זה נאמר בראשי חודשים מאז ימי הביניים. המזמור עוסק בבריאת העולם ובבריאה המתנהלת בהשגחתו המופלאה של ה', ואף מזכיר מפורשות את בריאת הירח ["עשה ירח למועדים"] – נושא הקשור קשר הדוק לעניין ראש החודש.

וַיֵּן יִשְׁמַח לְבַב אָנוּשׁ, לְהַצְהִיל פָּנִים מִשְׁמֹן, וּלְחַס לְבַב אָנוּשׁ יִסְעֵד:
 יִשְׁבְּעוּ עֲצֵי יְהוָה, אֲרָזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטְעוּ:
 אֲשֶׁר שָׁם צִפְרִים יִקְנְנוּ, חֲסִידָה בְרוּשִׁים בֵּיתָה:
 הָרִים הַגְּבוּהִים לַיַּעֲלִים, סִלְעִים מַחֲסֵה לְשִׁפְנִים:
 עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים, שְׁמֵשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ:
 תִּשְׁתַּחֲוֶה חֲשֵׁךְ וַיְהִי לַיְלָה, בּוֹ תִרְמַשׁ כָּל חֵיתוֹ יָעַר:
 הַכְּפִירִים שְׂאֲגִים לְטָרֶף, וּלְבִקֵּשׁ מֵאֵל אֲכָלָם:
 תִּזְרַח הַשְּׁמֵשׁ יֵאֲסֹפוּ, וְאֵל מְעוֹנְתָם יִרְבְּצוּן:
 יֵצֵא אָדָם לְפַעֲלוֹ, וּלְעַבְדָּתוֹ עַדֵי עָרֵב:
 מָה רַבּוּ מַעֲשֵׂיךָ יְהוָה כֹּלָם בְּחִכְמָה עֲשִׂיתָ, מְלֵאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ:
 זֶה הֵיטָב גְּדוֹל וְרוּחַב יָדַיִם שָׁם רָמַשׁ וְאֵין מִסְפָּר, חֵיּוֹת קִטְנוֹת עִם גְּדֹלוֹת:
 שָׁם אֲנִיּוֹת יַהֲלִכוּן, לוֹיִתָּן זֶה יִצְרָתָ לְשַׁחֵק בּוֹ:
 כֹּלָם אֵלֶיךָ יִשְׁבְּרוּן, לָתֵת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ:
 תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן, תִּפְתָּח יָדְךָ יִשְׁבְּעוּן טוֹב:
 תִּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבְהַלּוּן תִּסְרֹף רוּחַם יִגְוְעוּן, וְאֵל עַפְרָם יִשׁוּבוּן:
 תִּשְׁלַח רוּחְךָ יִבְרָאוּן, וּתְחַדֵּשׁ פָּנָי אֲדָמָה:
 יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם, יִשְׁמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו:
 הַמְבִיט לָאָרֶץ וּתְרַעַד, יַגַּע בְּהָרִים וַיִּעֲשָׂנוּ:

להצהיל פנים משמן: השמן שאדם טך בו גורם לפניו להבהיק ולהאיר. **יסעד:** יתמוך, יחזק. **ישבעו:** ירוו מי גשמים. **יקננו:** יבנו את קניניהן. **עשה ירח למועדים:** על פי מהלכו של הירח קובעים בני האדם את המועדים והחגים. **ידע מבוואו:** יודע את המקום שבו עליו לשקוע, המערב. **תשת:** תשים, תביא. **תרמש:** תשוטט, תהלך. **מה רבו:** מה רב מספרם. **קנינך:** יצירתך, מה שבראת. **רמש:** דגים ושאר יצורי מים קטנים. **לשחק בו:** להשתעשע בו, עדות לכוחו ולגבורתו של ה' (השווה איוב מ, כה-כט). **ישברון:** יצפו, יקוו. **תסף רוחם:** תאסוף את רוחם, תביא למוותם. **תשלח רוחך:** תברא, על ידי הכנסת נשמה אל הגוף. **במעשיו:** בברואיו. **ותרעד:** תזדעזע מאימת כבודו. **ויעשנו:**

אֲשִׁירָה לַיהוָה בְּחַיִּי, אֲזַמְּרָה לְאֱלֹהֵי בְּעוֹדֵי:
יַעֲרֹב עָלָיו שִׁיחִי, אֲנֹכִי אֲשַׁמַּח בֵּיהוָה:
חֲזוֹן יִתְמוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ, וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינָם,
בְּרַכִּי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה, הַלְלוּהָ:

קדיש יתום [ראה עמוד 208].

מראש חודש אלול ועד הושענא רבה אומרים גם מזמור זה:

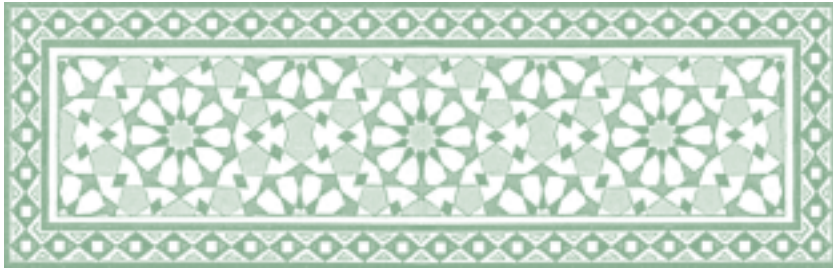
לְדָוִד. יְהוָה אֹדִי וַיִּשְׁעֵי מִמִּי אֵירָא, יְהוָה מָעוֹז חַיִּי מִמִּי אֶפְחָד: תהלים כז
בְּקִרְבַּי עָלַי מְרַעִים לֶאֱכֹל אֶת בְּשָׂרִי צָרִי וְאֵיבִי לִי, הִמָּה כָּשְׁלוֹ וְנַפְלוֹ:
אִם תַּחֲנֶנָּה עָלַי מִחֲנָה לֹא יִירָא לְבִי,
אִם תִּקְוֶם עָלַי מִלַּחֲמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטָח:
אֶחַת שְׂאֵלְתִי מֵאֵת יְהוָה אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ,
שְׁבֹתִי בְּבֵית יְהוָה כָּל יְמֵי חַיִּי,
לְחַזוֹת בְּנַעַם יְהוָה וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ:
כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסִכְהַ בְּיוֹם רָעָה, יִסְתַּרְנִי בְּסִתְרֵי אֹהֶלּוֹ, בְּצוּר יְרוּמִמֵּנִי:

יעלו עשן, יבערו מאימה. **בעודי:** כל זמן שאני קיים. **יערב עליו שיחי:** שירתי תהיה ערבה על ה'. ■ **מעוז:** משען, מבצר. **בקרבי עלי מרעים:** כשרשעים מתקרבים אלי. **תחנה עלי מחנה:** יבוא נגדי מחנה צבא. **בזאת:** בדבר הזה [שנאמר בפסוק הפותח את המזמור]. **אחת שאלתי:** בקשה אחת ביקשתי. **יצפנני בסכה:** יסתיר אותי ויתן לי מחסה במקדש [המשול לסוכה]. **בצור ירוממני:** יגביה אותי [מעל שונאיי] כעומד על סלע.

לדוד ה' אורי: אמירת מזמור זה מראש חודש אלול – בסוף תפילת מנחה [ויש שהעבירוהו לסוף ערבית] ובסוף תפילת שחרית – נהוגה מאז המאה השמונה-עשרה, ומוצאה בחוגים שהושפעו מתורת הסוד של האר"י. כבר המדרש [ויקרא רבה כא, ד] דרש את פסוק הפתיחה על הימים הנוראים: "אורי בראש השנה וישעלי ביום הכיפורים". ומפרשי המזמור מצאו בו רמזים נוספים לחודש תשרי, כגון "כי יצפנני בסכה" הרומז לחג הסוכות.

וְעַתָּה יָרוּם רֵאשִׁי עַל אֵיבֵי סְבִיבוֹתַי וְאַזְבְּחָהּ בְּאַהֲלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה,
 אֲשִׁירָה וְאַזְמַרְהָ לַיהוָה:
 שְׁמַע יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְחַנּוּנִי וְעֲנֵנִי:
 לֵךְ אָמַר לִבִּי בְקִשׁוֹ פָּנֵי, אֶת פָּנֶיךָ יְהוָה אֲבַקֵּשׁ:
 אֵל תִּסְתַּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי אֵל תֵּט בְּאֵף עֲבֹדֶךָ עֲזַרְתִּי הָיִיתָ,
 אֵל תִּטְשֵׁנִי וְאַל תַּעֲזֹבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעֵי:
 כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי, וַיהוָה יֶאֱסֶפְנֵנִי:
 הוֹרֵנִי יְהוָה דְּרָכֶךָ וְנַחֲנֵנִי בְּאַרְחַ מִישׁוֹר, לְמַעַן שׁוֹרְרֵי:
 אֵל תִּתְּנֵנִי בְּנַפְשׁ צָרִי, כִּי קָמוּ בִי עַדֵי שֶׁקֶר וַיִּפַּח חֲמָס:
 חזן לֹלֵא הָאֲמַנְתִּי לְרֹאוֹת בְּטוֹב יְהוָה בְּאָרֶץ חַיִּים:
 קוּהָ אֵל יְהוָה חֲזֹק וַיֶּאֱמַן לְבָבְךָ, וְקוּהָ אֵל יְהוָה:

קדיש יתום [ראה עמוד 208].

ירום ראשי: אהיה רם ונישא, אשלוט. **איבי סביבותי:** האויבים שמסביב לי. **זבחי תרועה:** קרבנות המלווים בדברי שירה. **וחנני:** רחם עלי. **לך אמר לבי וכו':** המשורר שמע קול בלבו האומר "בקשו פני", וכך הכיר בכיסופיו אל ה' ולכן הוא מבקש להראות את פניו. **תט באף:** תדחה בכעס. **תטשני:** תטוש, תעזוב אותי. **ונחני:** הובל, הנהג אותי. **בארח מישור:** בדרך ישירה ונכונה. **למען שוררי:** בגלל אויביי המביטים בי בעין רעה. **אל תתנני בנפש צרי:** אל תתן שאויביי יעשו בי כאוות נפשם. **קמו בי:** עמדו למולי. **ויפח חמס:** המעידים עדות שקר וגזל. **לולא האמנתי וכו':** אם לא הייתי מאמין שאזכה ליהנות מברכת ה' בעולם הזה [כי אז איבדתי כל תקוה]. **קוה:** תלה את תקוותך. **ויאמץ:** ויחזק.

קריאת התורה
וההפטרה

קריאת התורה וההפטרה: כתבי קודש ליו את עם ישראל משחר ילדותו כעם. בימי הבית השני הוחל בתהליך קביעת עשרים וארבעה הספרים המרכיבים את התנ"ך, והקריאה והלימוד בו הפכו לכלי מרכזי בבניית זהותו של העם. לפי מסורת חז"ל [תלמוד ירושלמי, מגילה ה, א נעד ע"א] קבע כבר משה רבנו את החובה לקרוא בתורה באופן קבוע בימות החול, בשבתות ובחגים, כשבימי עזרא ונחמיה נוצקה חובה זו בדפוסים של קבע, כדי שידעת התורה והבנתה יחדרו לכל שכבות העם בכל מקום. ונראה שמוסד בית הכנסת וההתכנסות הציבורית לשם עבודת האלהים נוסדו בימי הבית השני [במקביל לעבודת הקרבנות שבמקדש] סביב המנהג לקרוא בציבור בכתבי הקודש, להסבירם ולתרגמם [לארמית או ליוונית]. חשיבות הקריאה הפומבית בכתבי הקודש הביאה לכך שעם הדורות הוקפו הוצאת ספר התורה, הקריאה בו והחזרתו לארון הקודש בטכסים חגיגיים, בברכות, בתפילות ובהכרזות שונות, אשר רבים מציבור המתפללים משתתפים בהם בפועל.

חון וקהל אַתָּה הָרֵאתָ לְדַעַת, כִּי יְהוּה הוּא הָאֱלֹהִים, דברים ז, לה
 אין עוד מלבדו.

תהלים פו, ח אין כְּמוֹד בְּאֱלֹהִים, אֲדַנִּי, וְאִין כְּמַעֲשֵׂיָהּ.
 מְלֻכּוֹתֶיךָ מְלֻכּוֹת כָּל עֲלָמִים, וּמַמְשִׁלְתֶךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. תהלים קמה, יג

תהלים י, טז; צג, א; שמות טו, יח יהוה מְלֻךְ, יְהוּה מְלֻךְ, יְהוּה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד.
 יהוה עז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְהוּה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם. תהלים כט, יא

תהלים נא, כ אב הֶרְחַמְתִּים, הִיטִיבָה בְּרִצּוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תְּבַנֶּה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם.
 כִּי בָךְ לִבֵּר בְּטַחְנוּ, מְלֻךְ אֵל רָם וְנִשְׂאָ, אֲדוֹן עוֹלָמִים.

אחד מן המתפללים פותח את ארון הקודש.

שירה וַיְהִי בְּנִסְעֵ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: במדבר י, לה
 קוֹמָה יְהוּה וַיִּפְצוּ אִיבֵיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֶיךָ מִפְּנֵיךָ.

כִּי מִצִּיּוֹן יֵצֵא תוֹרָה, וּדְבַר יְהוּה מִירוּשָׁלַם. ישעיה ב, ג
 בְּרוּךְ שְׁנַתְּ תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשָׁתוֹ.

זוהר, ויקהל (רו ע"א) בְּרִיךְ שְׁמֵה דְמָרָא עֲלֵמָא, בְּרִיךְ בְּתַרְךָ וְאַתְרְךָ. יְהֵא

■ הראת: נוכחת. היטיבה: שקם, בנה.

הוצאת ספר התורה: בטכס זה נוטל חלק מיוחד גם אחד מן המתפללים, ופתיחת הארון נחשבת למצוה גדולה המכבדת את בעליה. טכס מעין זה הקיים כיום בשעת פתיחת ארון הקודש ידוע כבר מימי הגאונים, והוא נפתח בסדרה של פסוקים המדגישים את התגלות האלהים בעולם, שכן כל קריאה פומבית בתורה נתפסת כמעין התגלות אלהית בזעיר אנפין.

ויהי בנסע: פסוק זה לקוח מסיפור מסע ארון הברית בשנות הנדודים במדבר. פסוק אחר, המדבר על חניית הארון במסעותיו, נזכר בטכס החזרת ספר התורה למקומו [להלן, עמ' 238].

בריך שמה: הקטע לקוח מספר זוהר, מהקשר הדן בקריאת התורה. בראשו נאמר [בתרגום לעברית]:

רְעוּתְךָ עִם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְעַלְמֵי עוֹלָם, וּפְרָקוּן יִמְיָנְךָ אֲחִיזוּ לְעַמְּךָ בְּבֵית מִקְדָּשְׁךָ וּלְאַמְטוּי לְנֹא מְטוֹב נְהוּדְךָ וּלְקַבֵּל צְלוֹתְנָא בְּרַחֲמֵיךָ. יְהִי רְעוּא קְדָמְךָ דְּתוֹרִיד לֵן חַיִּין בְּטִיבוֹ וְלַהּוּי אֲנָא פְּקִידָא בְּגוּ צִדִּיקָא לְמַרְחָס עָלֵי וּלְמַנְטֵר יְתִי וְיַת כָּל דֵּי לִי וְדֵי לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. אֲנִתְּ הוּא זֶן לְכֻלָּא וּמְפָרְנָס לְכֻלָּא, אֲנִתְּ הוּא שְׁלִיט עַל כֻּלָּא, אֲנִתְּ הוּא דְשְׁלִיט עַל מַלְכֵיָא וּמַלְכוּתָא דִּילְךָ הִיא. אֲנָא עֲבָדָא דְקְדָשָׁא בְּרִידְךָ הוּא, דְּסִגִּידָנָא קְמָה וּמְקַמֵּי דִיקָר אֲוֹרִיתָהּ בְּכָל עֵדוֹן וְעֵדוֹן. לֹא עַל אֲנָשׁ רְחִיצָנָא וְלֹא עַל בַּר אֱלֹהִין סְמִיכָנָא, אֲלֵא בְּאֱלֹהָא דְשִׁמְיָא, דְּהוּא אֱלֹהָא קְשׁוּט וְאֲוֹרִיתָהּ קְשׁוּט, וּנְבִיאָוּהִי קְשׁוּט, וּמְסִגָּא לְמַעְבַּד טְבוּן וּקְשׁוּט. חֲוֵן בֵּה אֲנָא רְחִיץ, וְלִשְׁמָה קְדִישָׁא יְקִירָא אֲנָא אֲמַר תְּשַׁבְּחוּן. יְהִי רְעוּא קְדָמְךָ דְּתַפְתַּח לְבָאֵי בְּאֲוִרִיתָא וְתַשְׁלִים מְשָׁאֵלִין דְּלְבָאֵי וּלְבָא דְכָל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְטָב וּלְחַיִּין וּלְשָׁלָם.

תרגום:

ברוך שמו של אדון העולם, ברוך כתרך ומקומך. יהי רצונך עם עמך ישראל לעולם וישועת ימינך הראה לעמך בבית מקדשך, ולהשפיע לנו מטוב אורך ולקבל את תפילותינו באהבה. יהי רצון מלפניך שתאריך לנו חיים בטובה ואהיה אני נמנה בין הצדיקים, לרחם עלי ולשמור אותי ואת כל אשר לי ואת אשר לעמך ישראל. אתה הוא זן לכול ומפרנס לכול, אתה הוא השליט על הכול, אתה הוא השליט על המלכים והמלכות שלך היא. אני עבדו של הקדוש ברוך הוא, שאני

■ **כתרך ומקומך:** על פי מחשבת הקבלה מכוונים שני ביטויים אלה כלפי השכינה. זו קרויה גם "עטרה" [וכאן: "כתרך"], ובתפיסת זיווג הספירות היא מקום מנוחתו של הקב"ה [וכאן: "מקומך"].

"אמר ר' שמעון, כשמוציאים ספר תורה בציבור לקרוא בו, נפתחים שערי שמים של רחמים ומעוררים את האהבה למעלה, וצריך אדם לומר כך...". הקטע "ברוך שמה" משולב בסידור מאז המאה השש-עשרה בעקבות מנהגו של האר"י.

משתחוהו לפניו ולפני כבוד תורתו בכל עת ועת. לא באדם אני בוטח ולא על בן אלהים אני סומך, אלא באלהי השמים, שהוא אלהי אמת ותורתו אמת ונביאיו אמת ומרבה לעשות טובות ואמת. בו אני בוטח ולשמו הקדוש הנכבד אני אומר תשבחות. יהי רצון מלפניך שתפתח את לבי בתורה ותמלא את משאלות לבי ולב כל עמך ישראל לטובה ולחיים ולשלום.

מי שפתח את הארון מוציא ממנו ספר תורה ומוסר אותו לחזן, וזה מחזיק בו ביד ימינו. [כשמוציאים יותר מספר תורה אחד מקבל את הספר השני מתפלל אחר, אך לעיתים נוהגים להשאיר ספר אחד בידי מי שפתח את הארון.]

החזן אומר והקהל חוזר אחריו: **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:** דברים ו, ד
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ, גְּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ, קְדוֹשׁ שְׁמוֹ.

החזן קד כלפי ארון הקודש, פונה אל הקהל ואומר:

גְּדִלּוֹ לַיהוָה אֶתִּי וְנִרְוַמָּה שְׁמוֹ יַחְדָּו. תהלים לד, ד

בן אלהים: דברי פולמוס ברורים נגד ההישענות על כוחם של המלאכים [ושמא אף נגד האמונה הנוצרית].

הספר השני: במרבית שבתות השנה קוראים את פרשת השבוע מספר תורה אחד, אבל בהזדמנויות שונות קוראים בתורה קטע נוסף, שאיננו מפרשת השבוע, וזאת בספר השני: בראש חודש, בכמה שבתות החלות סביב חודשי אדר וניסן [“ארבע פרשיות”], בשבתות של חנוכה ובשבת שושן פורים. לעיתים אף קוראים בשלושה ספרים [למשל, כאשר ראש חודש טבת חל בשבת חנוכה ואז קוראים בשלושה ספרים שונים: [א] פרשת השבוע; [ב] הקריאה המיוחדת לחנוכה; [ג] הקריאה המיוחדת לראש חודש]. ואלה הקריאות המיוחדות [לא כולל שבת חול המועד פסח וסוכות או חגים החלים בשבת]: [1] שבת ראש חודש: במדבר כח, ט-טו; [2] שבת חנוכה: קטע מפרק ז בספר במדבר [הפרק מספר על הקרבנות שהקריבו הנשיאים בשעת חנוכת המשכן, וקוראים בכל אחד מימי חנוכה את קרבן הנשיא המתאים לאותו יום]; [3] שבת שנייה של חנוכה: במדבר ז, נד - ח, ד; [4] שבת שקלים [השבת שלפני ראש חודש אדר]: שמות ל, יא-טז; [5] שבת זכור [השבת שלפני פורים]: דברים כה, יז-יט; [6] שבת שושן פורים: שמות יז, ח-טז; [7] שבת פרה [שבת החלה בין פורים לפסח]: במדבר יט, א-כב; [8] שבת החודש [השבת שלפני ראש חודש ניסן]: שמות יב, א-כ.

שמע ישראל: אמירת “שמע” בהקשר של קריאת התורה [כחלק מטכס הגבהת ספר התורה ולאחר ההפטרה] נזכרת כבר בתקופת הגאונים, אך לא ידוע הטעם לכך.

החזן צועד עם ספר התורה אל שולחן הקריאה, כשבעקבותיו הולך מי שפתח את ארון הקודש [ומי שמחזיק ספר תורה נוסף], ונהוג שהמתפללים נושקים לספר. בשעת ההליכה שרים החזן והקהל:

לֵךְ יְהוָה הַגְדֵלָה וְהַגְבוּרָה וְהַתְפָּאֶרֶת וְהַנְצַח וְהַיְהוּדָה, דברי הימים-א כט, יא

כִּי כָל בְּשָׂמִים וּבְאַרְצֵךְ, לֵךְ יְהוָה הַמְּמַלְכָה וְהַמְתַּנְשֵׂא לְכָל לְרֹאשׁ.

רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לְהַדָּם רְגְלֵינוּ, קדוש הוא, תהלים צט, ה

רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לְהַר קְדִשׁוֹ, כִּי קְדוֹשׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. תהלים צט, ט

וממשיכים ואומרים בלחש קודם שמגיע החזן אל שולחן הקריאה:

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ

מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלְמוֹת שְׂבָרָא, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם

הַבָּא, בְּרִצּוֹנוֹ וּבְרִצּוֹן יְרֵאָיו וּבְרִצּוֹן כָּל בַּיִת יִשְׂרָאֵל. צוּר הָעוֹלָמִים, אֲדוֹן כָּל

הַבְּרִיּוֹת, אֱלֹהֵי כָּל הַנְּפֹשׁוֹת, הַיּוֹשֵׁב בְּמִדְרַגְתֵי מְרוֹם, הַשּׁוֹכֵן בְּשָׁמַיִם שְׁמַיִ

קְדָם, קְדִשְׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת, וְקְדִשְׁתוֹ עַל כֹּסֵא הַכְּבוֹד. וּבִכְנֹן יִתְקַדַּשׁ שְׁמֶךָ בְּנוֹ

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל חַי, וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר תְּהִי, כְּכַתוּב, שִׁירוּ לְאֱלֹהִים

זְמִירוֹ שְׁמוֹ, סִלּוֹ לְרִכָּב בְּעַרְבוֹת, בֵּיהָ שְׁמוֹ, וְעֲלִזוּ לְפָנָיו. תהלים סח, ה

וְנִרְאֶהוּ עֵין בְּעֵין בְּשׁוּבוֹ אֶל נוֹהוּ, כְּכַתוּב, כִּי עֵין בְּעֵין יִרְאוּ יְשַׁעִיָה נב, ח

בְּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן. וְנֹאמַר, וְנִגְלָה כְבוֹד יְהוָה, וְרֹאוּ כָּל בָּשָׂר יְשַׁעִיָה מ, ה

יַחְדָּו כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר.

אֵב הַרְחָמִים הוּא יְרַחֵם עִם עַמוּסִים, וְיִזְכֹּר בְּרִית אֲבֹתֵינוּ, וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ

■ **הנצח:** גבורה ונצחון. **כי כל בשמים ובארץ:** כי לך וממך כל המצוי ביקום. **והמתנשא לכל לראש:** ההתנשאות מעל לכל הראשים, המנהיגים והמלכים. **להדם רגליו:** כינוי לבית המקדש [או לארון הברית].

■ **החיות:** ארבע החיות שבמרכבה האלהית [יחזקאל א]. **סלו לרכב וכו':** הרימו קול [”סלו”] לה', הרוכב כביכול על העננים [”ערבות”]. על ידי אמירת שמו, ”יה”, בפסוקי שבח כגון ”כל הנשמה תהלל יה” [שבסיום ספר תהלים]. **נוהו:** כינוי לירושלים ובית המקדש. **הוא ירחם עם ישראל [עם עמוסים],** וכינוי זה הוא על פי ישעיה ג, ג:

מִן הַשְּׁעוֹת הָרְעוֹת, וַיִּגְעַר בַּיָּצֵר הָרָע מִן הַנְּשׂוּאִים, וַיַּחַן אוֹתָנוּ לְפַלְיֵטָה עוֹלָמִים, וַיְמַלֵּא מְשָׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים. ^{ישיבה}

העלייה לתורה והקריאה בתורה

החזן מניח את הספר שבידו על השולחן. [ואם הוצא מארון הקודש ספר תורה נוסף, יושב מי שהביאו על הבימה והספר בידו כל זמן הקריאה בספר הראשון.]

הגבאי מכריז:

וַיַּעֲזֹר וַיִּגַּן וַיִּוְשַׁע לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ, וַנֹּאמֶר אָמֵן [אמן].
הַפֶּל הָבּוּ גְדֹל לְאַלֹהֵינוּ וְתִנּוּ כְבוֹד לַתּוֹרָה.
בְּהֵן קָרַב. יַעֲמֹד [פלוגי בן פלוגי] הַבְּהֵן.
בְּרוּךְ שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשָׁתוֹ.

"העמוסים מני בטן", שפירושו: אלה שנושאים אותם על כפיים משעת לידתם ומטפלים בהם באהבה] ויזכור את הברית שכתת עם האבות [המכונים "איתנים", על פי תלמוד בבלי, ראש השנה יא ע"א], וכן יגער ביצר הרע שלא יפגע בעם ישראל [הנשואים], וכינוי זה על פי ישעיה מו, ג: "הנשאים מני רחם", שפירושו זהה לביטוי "העמוסים מני בטן".

פליטת עולמים: הצלה נצחית.

העלייה לתורה: בתקופת חז"ל קרא בתורה כל אחד מן הקהל שהוזמן לבוא ולעשות כך, אך עם הזמן – וכדי שלא לבייש את מי שלא ידע לקרוא – נתקבל המנהג שאדם מיוחד הבקי בטעמי המקרא עושה זאת [והוא מכונה "בעל קורא", או מוטב: "בעל קריאה"], ועדות ל"בעל קריאה" יש כבר מן המאה ה"ג. בדורות האחרונים נהגו שגם נער בר מצוה קורא בתורה [אבל אין זו חובה]. העולים לתורה מסתפקים על כן באמירת הברכות לפני הקריאה ולאחריה ובקריאה בלחש במקביל לקריאת הקורא בקול. למספר העולים לתורה ולסדרם ניתנו כללים: מספר העולים לא יפחת משבעה [ועוד "מפטיר" [ראה להלן]]; ראשון עולה כהן, לאחריו לוי [וישנם דינים שונים למקרה שאין כהן או לוי בין קהל המתפללים], ולאחריהם "ישראל". אבל ניתן להוסיף על מספר העולים, בתנאי שלכל עולה לתורה יקראו לפחות שלושה פסוקים. בעניין העלייה לתורה ישנם כללים רבים: יש להעלות לתורה נער המגיע למצוות, חתן בשבעת הימים שלאחר חתונתו [וכן בשבת שלפני חתונתו], אדם שנולדו לו בת או בן והוא מבקש לברך את היולדת ואת היילוד, מוהל ואבי תינוק שמלים אותו ביום השבת, אדם המציין יום זכרון לאחד מקרוביו ביום השבת או בשבוע שלאחריו, ועוד כיוצא באלה. במרבית המקומות נוהג הקהל לשבת בזמן קריאת התורה, אך יש מי שמקפיד לעמוד על רגליו במשך הקריאה כולה כאות של כבוד לתורה.

והקהל אומר **וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם.** דברים ד, ד

כל אחד מן הקרואים לעלות לתורה בא אל השולחן [ואם לא היה עטוף בטלית, הוא מתעטף בה קודם לעלייתו לתורה]. מחזיק בשתי ידיו בידות ספר התורה, מביט אל המקום בתורה שעומדים לקרוא בו [ויש נוהגים לגעת באמצעות הציצית המשתלשלת מן הטלית במקום זה ולנשק אחר כך את הציצית], ואומר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְּבָרֵךְ.

והקהל עונה:

בָּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

והעולה אומר:

בָּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלְּךְ הָעוֹלָם,

אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, גּוֹתֵן הַתּוֹרָה.

הקורא בתורה קורא בקול רם ובנעימה מיוחדת [בטעמי המקרא] קטע מפרשת השבוע [והעולה לתורה קורא עמו בלחש]. לאחר שהוא מסיים גוללים את הספר והעולה לתורה מברך [ויש נוהגים קודם לכן לנשק באמצעות הציצית גם את המקום שבו נסתיימה הקריאה]:

ברכו את ה' המברך: הזמנת הציבור לברך את ה' לפני הקריאה בתורה היא קדומה וידועה כבר מימי התנאים [משנה ברכות ז, ג].

אשר בחר בנו וכו': הברכה הנאמרת לפני הלימוד והקריאה בתורה מתועדת כבר בתלמוד הבבלי [ברכות יא ע"ב], והיא מדגישה את בחירת עם ישראל ואת נתינת התורה כאות הברית בינו לבין ה'. בימי המשנה [מגילה ד, א-ב] ברך העולה הראשון לתורה רק את הברכה שלפני הקריאה, ואילו העולה האחרון ברך רק את הברכה שלאחריה, בעוד שאר העולים לא ברכו כלל. מנהגנו, שכל עולה מברך לפני הקריאה ואחריה, הוא מימי האמוראים [תלמוד בבלי, מגילה כא ע"א].

פרשת השבוע: את התורה קוראים, לפחות מאז ימי הגאונים, במחזור שנתי [ראשיתו בשבת שאחרי שמחת תורה, היא "שבת בראשית", וסופו בשמחת תורה עצמה], ולכן היא נתחלקה לחמישים וארבע יחידות [הקרויות "פרשות"], כמספר המכסימאלי האפשרי של שבתות בשנה מעוברת. בשנים שאינן

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נִטְעַ בְּתוֹכֵנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, נוֹתֵן הַתּוֹרָה.

אם העולה לתורה מבקש לברך את "ברכת הגומל" הוא מברך כאן:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
הַגּוֹמֵל לְחַיִּים טוֹבוֹת, שְׂגַמְלֵנִי כָּל טוֹב.

והקהל עונה:

אָמֵן. מִי שְׂגַמְלֶךָ טוֹב, הוּא יְגַמְלֶךָ כָּל טוֹב, סֵלָה.

■ חיי עולם: כינוי לתורה.

מעוברות מצרפים בשבתות מסוימות, הקבועות מראש, שתי פרשות יחד כדי לסיים את הקריאה בשמחת תורה. תחילת הפרשה הנקראת בשבת נקראת גם בשחרית של ימי שני וחמישי שלפני אותה שבת, וכן במנחה של השבת שלפניה [ראה עמ' 289], וכך קוראים בתורה בציבור אחת לשלושה ימים לפחות. בעוד שקריאת התורה נעשית מתוך ספר תורה הכתוב על קלף [לא ניקוד או טעמים], הקהל אוחד בידו ספר תורה מודפס, ובו גם מסומנת החלוקה המקובלת בין הקוראים השונים.

אשר נתן לנו וכו': הברכה אחר הקריאה ידועה בנוסח זה רק מימי הגאונים, ובה מאשר המברך את אמיתותם של הדברים שנקראו ומתאר אותם כמבטיחים חיי נצח למקיימיהם, וכן הוא מודה על הזכות שנפלה בחלקו של עם ישראל לקבל את התורה.

ברכת הגומל: על פי ההלכה חייבים ארבעה אנשים שיצאו מסכנה לברך ולהודות על כך: מי שיצא מבית האסורים, מי שחלה [חולי מסוכן] והבריא, מי שהלך בדרך מסוכנת והגיע בשלום למקום חפצו, ומי ששב בשלום מנסיעה בים [תלמוד בבלי, ברכות נד ע"ב]. אבל רשאי אדם לברך ברכה זו על כל סכנה שניצל ממנה [וכיום נוהגים רבים לברך "הגומל" גם אחרי טיסה]. עיקר הברכה הוא הודאה לה' על עשיית חסד ["הגומל...טובות"] עם אדם שאולי אינו ראוי לכך ["לחייבים"]. נהוג לברך ברכת הגומל בתוך שלושה ימים מן הזמן שבו יצא האדם מכלל סכנה. בדרך כלל נאמרת הברכה בשעת העלייה לתורה, אבל מתפלל המבקש לברך ברכה זו ולא הוזמן לעלות לתורה, יברך את הברכה, בתיאום עם הגבאים, עם תום קריאת הפרשה. גם נשים נוהגות לברך ברכה זו, ובמיוחד כאשר הן באות לבית הכנסת לראשונה לאחר לידת בת או בן.

כאשר עולה לתורה נער החוגג את חגיגת בר המצוה שלו, אוי אחרי שהוא מסיים את הברכה שלאחר הקריאה בתורה, מברך אביו:

בְּרוּךְ שֶׁפִּטְרָנִי מֵעֲנִשׁוֹ שְׁלָזָה.

הגבאי מזמין את העולה הבא, ומברך את העולה שסיים לקרוא בתורה:

מִי שֶׁבֵרַךְ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הוּא יְבָרַךְ אֶת [פלוני בן פלוני], בְּעִבּוֹר שְׁעָלָה לְכַבּוֹד הַמָּקוֹם וְלְכַבּוֹד הַתּוֹרָה וְלְכַבּוֹד הַשְּׁפָת. בְּשִׁכְרָה זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׁמְרֵהוּ וְיִצְלֵהוּ מִכָּל צָרָה וְצוּקָה וּמִכָּל נֶגַע וּמַחְלָה, וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדָיו עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אָחִיו, וְנֹאמַר אָמֵן.

ברכות "מי שברך" נוספות

ברכה לאורחים/קרובי משפחה/חוגגי שמחות שונים:

מִי שֶׁבֵרַךְ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הוּא יְבָרַךְ אֶת [וכאן נוקבים בשמות המתברכים], בְּעִבּוֹר שְׁהָעוֹלָה מְבָרַךְ אוֹתוֹ [אוֹתָהּ/אוֹתָם] [ויש מוסיפים: וְנוֹדֵר [כך וכך] לְבֵית הַכְּנֶסֶת] וּבְשִׁכְרָה זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׁמְרֵהוּ וְיִצְלֵהוּ [יִשְׁמְרֵהוּ וְיִצְלֵהוּ /

■ **צוקה:** מצוקה, מכאוב.

ברוך שפטרני: עד גיל מצוות אחראי האב להתנהגותו של בנו, והוא עלול להיענש על התנהגות לא ראויה של הבן. כאשר נעשה הילד בר מצוה, הוא עצמו אחראי להתנהגותו ולמעשיו שלו, והאב מברך על שזכה להגיע לרגע זה. מקור המנהג הזה כבר בתקופת חז"ל [בראשית רבה טג, י]. היו בעלי הלכה שסברו כי הילד הוא שצריך לברך ["ברוך שפטרני מעונשו של אבא"], משום שעד כה עשוי היה הבן להיענש על עוונותיו של אביו, ומכאן ואילך הוא עומד ברשות עצמו.

מי שברך: ברכה זו לעולים לתורה מוכרת מאשכנז של ימי הביניים.

ברכות "מי שברך" נוספות: יש מקומות שבהם מוסיפים – על פי בקשת העולה או על פי מנהג המקום – ברכות נוספות: לבני משפחתו של העולה, למי שחוגג באותה שבת אירוע משפחתי [בר מצוה, בת מצוה או חתן בשבת שלפני חתונתו או לאחריה], לאורחים שבבית הכנסת, לראשי המדינה ולחיילי צבא ההגנה לישראל, לאשה היולדת ולחולים. וישנם מקומות שבהם נודר העולה, המבקש לברך אנשים נוספים, לתת לבית הכנסת לאחר יום השבת סכום כסף נקוב [או "מתנה" בלתי מוגדרת]. ברכות "מי

יִשְׁמְרֶם וְיִצְלַחֵם מִכָּל צָרָה וְצוּקָה וּמִכָּל נֶגַע וּמִחֲלָה, וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהִצְלִיחַהּ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדָיו [יְדֵיהֶם / יְדֵיהֶם] עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אָחִיו [אֲחֵיהֶם / אֲחֵיהֶם], וְנֹאמַר אָמֵן.

ברכה ליולדת בן:

מִי שִׁבְרָךְ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, מִשָּׁה וְאַהֲרֹן דָּוִד וְשְׁלֹמֹה, שָׂרָה רַבֵּקָה רַחֵל וְלֵאָה, הוּא יְבָרְךָ אֶת הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת [פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי] וְאֶת בְּנֵיהָ שְׁנוֹלֶדֶת לָהּ לְמִזְלָה טוֹב, בְּעֵבוֹר שְׂפֵעֵלָה וְאָבִיו נוֹדֵר צְדָקָה בְּעַדְסָה. בְּשִׁכְרָה זֶה יִזְכּוּ אָבִיו וְאִמּוֹ לְהַכְנִיסוֹ בְּבִרְתּוֹ שֶׁל אֲבָרְהָם אָבִינוּ וְלִגְדְלוֹ לְתוֹרָה וְלִחְפָּה וְלַמַּעֲשִׂים טוֹבִים, וְנֹאמַר אָמֵן.

ברכה ליולדת בת:

מִי שִׁבְרָךְ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, מִשָּׁה וְאַהֲרֹן דָּוִד וְשְׁלֹמֹה, שָׂרָה רַבֵּקָה רַחֵל וְלֵאָה, הוּא יְבָרְךָ אֶת הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת [פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי] וְאֶת בְּתוּלָהּ שְׁנוֹלֶדֶת לָהּ לְמִזְלָה טוֹב, וְיִקְרָא שְׁמָהּ בְּיִשְׂרָאֵל [פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי], בְּעֵבוֹר שְׂפֵעֵלָה וְאָבִיהָ נוֹדֵר צְדָקָה בְּעַדְסָה. בְּשִׁכְרָה זֶה יִזְכּוּ אָבִיהָ וְאִמָּהּ לִגְדְלָהּ לְתוֹרָה וְלִחְפָּה וְלַמַּעֲשִׂים טוֹבִים, וְנֹאמַר אָמֵן.

ברכה לנער שהגיע למצוות:

מִי שִׁבְרָךְ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הוּא יְבָרְךָ אֶת [פְּלוֹנִי בֶן פְּלוֹנִי] שֶׁמָּלְאוּ

שברך" אלה ממלאות גם תפקיד חברתי חשוב בהביאן לידיעת הקהל את שמות החולים שבקהילה, היולדות והאורחים.

ברכה ליולדת בן: ברכה זו נאמרת לאחר שהאב או קרוב משפחה אחר עולה לתורה, בדרך כלל בשבת הראשונה שלאחרי הלידה וקודם לברית המילה [שבה יינתן שם לך הנולד].

ברכה ליולדת בת: ברכה זו נאמרת לאחר שהאב או קרוב משפחה אחר עולה לתורה, בדרך כלל בשבת הראשונה שלאחרי הלידה. בהזדמנות זו נהוג שהאב מודיע ברבים את שם הבת הנולדת לו.

ברכה לנער שהגיע למצוות: נער המגיע לגיל שלוש-עשרה עולה לתורה ומסמל בזה את הצטרפותו

לו שְׁלֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְהִגִּיעַ לְמִצּוֹת, וְעָלָה לְתוֹרָה לְתַת שְׂבַח וְהוֹדָיָה לָהּ יִתְבָּרַךְ עַל כָּל הַטּוֹבָה שֶׁגָּמַל אֶת־נו. יִשְׁמְרֶהוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וַיְחַיֶּהוּ, וַיְכַוֵּן אֶת לְבוֹ לְהִיּוֹת שָׁלֵם עִם ה' וּלְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו כָּל הַיָּמִים, וְנֹאמַר אָמֵן.

ברכה לנערה שהגיעה למצוות:

מִי שִׁבְרָךְ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְאֲמוֹתֵינוּ שָׂרָה רַבֵּקָה רַחֵל וְלֵאָה, הוּא יְבָרְכֶךָ אֶת [פלונית בת פלוני] שֶׁמָּלְאוּ לָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְהִגִּיעָה לְמִצּוֹת, וְעָלָה אֲבִיָּה לְתוֹרָה לְתַת שְׂבַח וְהוֹדָיָה לָהּ יִתְבָּרַךְ עַל כָּל הַטּוֹבָה שֶׁגָּמַל עִם בָּתוּ. יִשְׁמְרֶהָ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וַיְחַיֶּהָ, וַיְכַוֵּן אֶת לְבָבָהּ לְהִיּוֹת שָׁלֵם עִם ה' וּלְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו כָּל הַיָּמִים, וְנֹאמַר אָמֵן.

ברכה לחולים:

מִי שִׁבְרָךְ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, מִשָּׂה וְאַהֲרֹן דָּוִד וְיִשְׁלַמָּה, הוּא

■ **ויכוּן:** ויחזק.

אל מעגל חברת המבוגרים ואת נכונותו לקבל עליו עול מצוות. נהוג שבר המצוה הוא שקורא את פרשת השבוע [או חלק ממנה] ואת ההפטרה. נוסח הברכה המוצע כאן הוא חדש ולקוח מסידור "רינת ישראל".

ברכה לנערה שהגיעה למצוות: נערה המגיעה לגיל שתים-עשרה מתחייבת במצוות, אך מאורע זה נחוג בדרך כלל בחוג המשפחה ואין לו ביטוי פומבי בבית הכנסת. עם זאת ישנם בתי כנסת שבהם מתקיימת בהזדמנות זו תפילה של נשים בלבד, ובמהלכה עולה הנערה לתורה, באותה דרך שבה חוגג הנער את חגיגת בר המצוה שלו. במקומות אחרים עולה אבי הנערה לתורה והיא מתברכת בפומבי. נוסח הברכה המוצע כאן הוא עיבוד של נוסח הברכה לנער שהגיע למצוות.

ברכה לחולים: מי שיודע על חולה, במצב המעורר דאגה, רשאי לבקש לברך אותו בברכת החלמה מלאה. נוהגים אפוא שגם מי שלא עלה לתורה ניגש אל הגבאי ומבקש ממנו לומר את הברכה המתאימה. לברכה זו שני נוסחים מקבילים, לגבר ולאשה, כאשר מניין האברים והגידים הנזכרים בברכה מפורשות מתאים לגוף הגבר. החולה המתברך נזכר כאן בשמו ובשם אמו דווקא [שלא כבשאר ברכות "מי שברך"], בעקבות האמור בתלמוד הבבלי [שבת סו ע"ב].

בְּרַךְ וּרְפֵא אֶת הַחֹלֶה [פלוני בן פלונית] [לאשה: הַחֹלָה [פלונית בת פלונית]]

בְּעֵבוֹר [שפלוני בן פלוני] נוֹדֵר צְדָקָה בְּעֵבוֹר/ בְּעֵבוֹרָה.

בְּשֹׁכֵר זֶה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יִמְלֵא רַחֲמִים

לגבר: עָלְיוּ לְהַחֲלִימוּ וּלְרַפְּאוּ אֶתְּכֶם
לאשה: עָלֶיךָ לְהַחֲלִימָה וּלְרַפְּאוּתָה

וְלַחֲזִיקוֹ וְלַחֲזִיקוֹתוֹ וְיִשְׁלַח לוֹ
וְלַחֲזִיקָה וְלַחֲזִיקוֹתָהּ וְיִשְׁלַח לָךְ

מִהֲרָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה מִן הַשָּׁמַיִם
מִהֲרָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה מִן הַשָּׁמַיִם

לְדַמְּיָח אֲבָרְיוֹ וְשִׁס"ה גִּידָיו
לְכָל אֲבָרֶיהָ וּלְכָל גִּידֶיהָ

בְּתוֹךְ שָׂאֵר חוּלֵי יִשְׂרָאֵל, רְפוּאָת הַנַּפְשׁ וּרְפוּאָת הַגּוּף. שֶׁבֶת הִיא מְלֻעָק

וּרְפוּאָה קְרוּבָה לְבוֹא, הַשְׁתָּא בְּעַגְלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְנֹאמֵר אָמֵן.

עם סיום הברכות עובר העולה לתורה לעמוד מימיו של העולה שבה בעקבותיו, ונשאר לעמוד שם עד שיקראו לעולה נוסף. [כך שתמיד עומדים על הבימה לפחות ארבעה אנשים: שני עולים לתורה, גבאי והקורא בתורה]. לאחר מכן הוא שב למקומו. רבים ילחצו את ידו עם ירידתו מן הבימה ויברכו אותו בברכת "ישר כוח", ועליה הוא יכול להשיב במילים "ברוך תהיה".

לאחר שקראו את הפרשה כולה אומר העולה האחרון (או הנבאי או הקורא בתורה) חצי קדיש [ואם הוציאו מן הארון כמה ספרי תורה, מניחים אותם על השולחן קודם לאמירת חצי קדיש]:

חצי קדיש

חזן יתְגַדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.

יתגדל ויתקדש שמו הגדול.

קהל אָמֵן.

[אמן].

חזן בְּעֵלְמָא דִּי בְּרָא כְרַעוּתָהּ, וַיְמַלִּיךְ

בעולם שברא כרצונו וימליך

מְלַכּוּתָהּ וַיַּצְמַח פְּרָקְנָהּ וַיִּקְרַב מְשִׁיחָהּ.

מלכותו ויצמח ישועתו ויקרב משיחו.

קהל אָמֵן.

[אמן].

חזן בְּחַיִּיכוֹן וּבְיַמֵּיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית

בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית

■ **להחזיקו/להחזיקה:** לחזקו/לחזקה ולתמוך בו/בה. **רמ"ח... שס"ה:** כמניין מצוות עשה (248) ולא תעשה (365). **מלועק:** ואין לזעוק [ביום השבת]. **השתא וכו':** כעת, במהירות ובזמן קרוב [בארמית].

חצי קדיש: חוליית מעבר בין קריאת התורה להפטרה. ראה עמ' 205.

<p>ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.</p>	<p>יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן.</p>	קהל וחוץ
<p>[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].</p>	<p>אָמֵן. יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.</p>	חוץ
<p>יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].</p>	<p>יְתַבְרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ רַבָּא בְּרִיךְ הוּא. אָמֵן.</p>	קהל
<p>למעלה מכל הברכות [בשבת שובה]: למעלה ולמעלה מכל הברכות] והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].</p>	<p>לְעֵלְא מִן כָּל בְּרַכְתָּא [בשבת שובה]: לְעֵלְא לְעֵלְא מְכַל בְּרַכְתָּא] וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא דְּאָמְרִין בְּעָלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.</p>	חוץ
		קהל

הגבאי מזמין את מי שיקרא את ההפטרה [ה"מפטיר"] לעלות לתורה, וקוראים לו כמה פסוקים מסופה של הפרשה [ואם הוציאו שני ספרים קוראים לו מן הספר השני].

הגבהת ספר התורה וגלילתו

הגבאי מזמין את מי שיגביה את הספר ואת מי שיגלול אותו להתקרב אל השולחן [ויש נוהגים לומר גם להם "מי שברך" מיוחד]. לאחר מכן נאמרות ברכות "מי שברך" למפטיר. המגביה מרים את ספר התורה ופורש אותו לעיני הקהל כולו. הציבור קם על רגליו, מביט על ספר התורה הפרוש [ורבים נוהגים להצביע לכיוונו בורת יד ימין ולאחר מכן לנשק אותה] ואומר:

זֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
עַל פִּי יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה.

דברים ד, מד

במדבר ט, כג

המפטיר: "המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה" [תלמוד בבלי, מגילה כג ע"א], ולכן חוזרים וקוראים לו מן הפסוקים האחרונים של הפרשה, ובזה מתהדק הקשר בין פרשת השבוע לבין הפטרתה. מצד ההלכה יכול המפטיר להיות גם נער שטרם הגיע למצוות, אך רבים נוהגים לראות בקריאת ההפטרה כבוד מיוחד ולכבד בה, בין השאר, נער החוגג את חגיגת בר המצוה שלו.

הגבהת ספר התורה וגלילתו: טכס ההגבהה מוכר כבר מתקופת הגאונים וטכס הגלילה נזכר כבר

משלי ג, יח

עַץ חַיִּים הִיא לִמְחַזְּקִים בָּהּ וְתִמְכֶּיָהּ מֵאֲשֶׁר.

משלי ג, יז

דְּרָכֶיהָ דְרָכֵי נֶעֱם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם.

משלי ג, טז

אָרְךְ יָמִים בְּיַמֶּינָהּ בְּשִׂמְאֹלָהּ עֵשֶׂר וְכָבוֹד.

ישעיה מב, כא

יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר. ישיבה

המגביה מתיישב כשספר התורה בידו והגולל כורך את הספר ושם עליו את קישוטיו. לאחר הגלילה ממשיך המגביה להחזיק בספר ואילו הגולל שב למקומו.

ההפטרה

הגבאי נותן למפטיר ספר תנ"ך וזה קורא ממנו בקול רם את ההפטרה. וקודם לכן מברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה

■ **היא:** התורה. **ותומכיה:** המחזיקים בה, ההולכים בדרכה. ■ **ורצה:** קיבל ברצון.

בתלמוד הבבלי (מגילה לב ע"א). טכסים אלה מאפשרים לקהל לשוב ולהדגיש את חשיבותה וחביבותה של התורה. ההגבה והגלילה נחשבו כמצוות רבות חשיבות, אך לגלילת התורה מותר להזמין גם נער שטרם הגיע למצוות.

וזאת התורה וכו': ההכרזה "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" ידועה בתפקיד זה כבר מימי הגאונים. יש בה אישור של הציבור לרציפותה של המסורת: הספר הפרוש לנגד עיניו הוא הוא הספר שניתן למשה בסיני. את ההמשך, "על פי ה' ביד משה" (והוא שבר פסוק במדבר ט, כג), יש כנראה לפרש כשריד מאמירתו של הפסוק השלם מספר במדבר, המדבר על נדודי המשכן והארון: "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה". פסוק זה נזכר כדי להצדיק את ההיתר להוציא את ספר התורה ממקומו, לטלטלו ולהגביהו.

ההפטרה: בשם "הפטרה" מכנים קטע מתוך ספרי נביאים (ראשונים או אחרונים) הנקרא בנעימה מיוחדת [מתוך ספר תנ"ך או מגילה מיוחדת לכן] לאחר קריאת התורה. פירוש המילה הוא כנראה "סיום", "השלמה", שכן בקריאת ההפטרה מסיימים את הקריאה הפומבית בכתבי הקודש. המנהג ידוע כבר מסוף ימי הבית השני, ואפשר שמקורו בפולמוס בין היהודים לבין השומרונים, אשר קידשו את התורה בלבד וכפרו במקורם האלהי של דברי הנביאים. קריאת דברי נביאים באה לתת להם מעמד מקודש שאינו נופל בהרבה מזה של דברי התורה, עניין המתבטא גם בברכות הנאמרות לפני ההפטרה ולאחריה (וראה להלן). בקביעת ההפטרות החלו כבר בתקופת המשנה [כגון תלמוד בבלי, מגילה לא

בְּדַבְרֵיהֶם הַנְּאֻמִּים בְּאֵמֶת. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשְׁהָ עֹבְדוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבַנְּבִיאֵי הָאֵמֶת וְצַדִּיק.

לאחר קריאת ההפטרה מברך המפטיר ארבע ברכות:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנְּאֻמָּן, הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֵמֶת וְצַדִּיק. נְאֻמָּן אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֹאמְנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲרָיִךְ לֹא יֵשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַנְּאֻמָּן בְּכָל דְּבָרָיו.

רַחֵם עַל צִיּוֹן, כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְשַׁמֵּחַ צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ.

שְׂמַחְנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהּ הַנְּבִיאַ עֲבָדֶיךָ, וּבַמְּלֻכוֹת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בְּמַהֲרָה יָבֹא וְיִגַּל לָבְנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אַחֲרַיִם אֶת

■ **צור כל העולמים:** מגן לעולם ועד. **האל הנאמן:** אלהי האמת. **בית חיינו:** מקום חיותנו, מקור חיינו. **נשבעת לו:** כגון מה שנאמר לדוד [שמואל-ב ז, טז]: "כסאך יהיה נכון עד עולם". **יכבה נרו:** יאבד זכרו.

ע"א-ע"ב], אך לא הגיעו לקביעות גמורה ויש הבדלים שונים בעניין זה בין עדות ישראל. פעמים רבות יש קשר ענייני או לשוני בין הקריאה בתורה לבין ההפטרה, אך פעמים רבות קשורה ההפטרה אל לוח השנה ולא אל פרשת השבוע, כגון הפטרה מיוחדת לשבת ראש חודש, לשבת שאחרי תשעה באב [הפתחת ב"נחמו נחמו עמי"] או לשבת שלפני פסח [היא "שבת הגדול"].

נביאי האמת וצדק: בברכה שלפני קריאת ההפטרה מודגש בבירור, כי גם הנביאים נבחרו על ידי ה' וכי גם דבריהם הם אמת לאמתה – נושאים המתאימים לפולמוס היהודי-שומרונים שתואר לעיל. הברכות שסביב ההפטרה נזכרות כבר בתלמוד הבבלי [כגון פסחים ק"ז ע"ב], אך נוסחן ידוע רק מימי הגאונים.

ארבע ברכות: הברכה הראשונה קשורה אל ההפטרה והיא חזרת ומאשרת [ברוח הברכה שקדמה להפטרה] את אמיתות הדברים שנקראו ואת תוקפם. הברכות האחרות עוסקות בנושאים אחרים:

כְּבוֹדוֹ, כִּי בִשְׁם קִדְשֶׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ, שְׁלֵא יִכְפֹּה נִרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בְּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה, מְגַן דָּוִד.

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּת לָנוּ,
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, לְקִדְשָׁה וּלְמִנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֲרָת. עַל הַכֹּל, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ,
אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת.

המפטיר שב למקומו ואל הבימה עולה החזן שיחזיר את ספר התורה לארון ויתפלל את תפילת מוסף.

ברכות והכרזות לאחר קריאת התורה

ברכה לראשי העם

יְקוּם פְּרָקָן מִן שְׁמַיָא, חֲנָא וְחֶסְדָא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אַרְיֵי וּמְזוּנֵי רְוִיחֵי, וְסִיעָתָא
דְשְׁמַיָא, וּבְרִיּוֹת גּוֹפָא וְנִהוּרָא מְעֵלְיָא, זְרַעָא חַיָא וְקַיָמָא, זְרַעָא דִּי לָא יִפְסוּק
וְדִי לָא יִבְטוּל מִפְתַּגְמֵי אוּרְתָא, לְמַרְגָן וּרְבִנָן וּלְרִישֵׁי מְתִיבְתָא, וּלְדִינֵי
דְבִבְתָא, לְכֹל תַּלְמִידֵיהוֹן, וּלְכֹל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן, וּלְכֹל מָאן דְעֶסְקִין

העבודה: עבודת הקרבנות.

גאולת ירושלים, ביאת המשיח וקדושת השבת. לאחר ההפטרה ממשיכים בתפילת מוסף [להלן עמ' 243], אבל אפשר שבימים קדומים לא נהגה תפילת מוסף בכל מקום, ובמקרה זה סיימו את תפילת השבת באמירת ההפטרה. על כן חשו המתפללים בצורך לסיים את התפילה ביחידת תפילה מרשימה במיוחד, ולפיכך הרחיבו את הברכות שלאחר ההפטרה, גם מצד מספרן וגם מצד נושאייהן.

על כסאו לא ישב זר וכו': הברכה מניחה כי על כסאו של דוד יושב אדם שאינו ראוי לכך ומבקשת את סילוקו משם. נראה כי הרקע ההיסטורי לבקשה זו הוא הפולמוס שניהלו חכמים בשלהי ימי הבית השני כנגד החשמונאים, מלכי יהודה, שהיו בני שבט לוי ולא בני שבט יהודה, שבטו של דוד.

ברכה לראשי העם: ברכה בארמית שמקורה בבבל בימי הגאונים. בנוסחה המקורי היא הזכירה גם את "מורינו ורבותינו החבורות הקדושות אשר בארץ ישראל ואשר בבבל, ראשי כלה [הם מן העומדים בראש הישיבה], ראשי הגולה" [המקור בארמית].

בְּאוֹרֵיָא. מְלָכָא דְעֵלְמָא יְבָרַךְ יְתְהוֹן, יְפִישׁ תִּיְהוֹן, וְיִסְגָּא יוֹמִיְהוֹן, וְיִתֵּן אֲרָכָא לְשִׁנְיָהוֹן, וְיִתְפָּרְקוֹן וְיִשְׁתַּזְבֹּן מִן כָּל עֵקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין. חון מָרְן דִּי בְשִׁמְיָא יְהִיא בְּסַעְדָּהוֹן כָּל זְמַן וְעַדְן, וְנֹאמֵר אָמֵן.

תרגום:

תבוא גאולה מן השמים, חן וחסד ורחמים וחיים ארוכים ומזונות ברווח וסיוע מן השמים ובריאות הגוף ואור מעולה [לנפש האדם], זרע חי וקיים, זרע שלא יפסק ושלא יבטל מדברי תורה, למורינו ורבותינו ולראשי הישיבות ולדייני השער [הוא מקום המשפט], לכל תלמידיהם ולכל תלמידי תלמידיהם ולכל מי שעוסקים בתורה. מלך העולם יברך אותם, ירבה את חייהם ויגדיל את ימיהם ויתן אריכות לשנותיהם ויגאלו וינצלו מכל צרה ומכל חליים רעים. אדוננו שבשמים יהיה בעזרתם בכל זמן ועת, ונאמר אמן.

ברכות לקהל

יְקוּם פְּרָקוֹן מִן שְׁמִיָּא, חֲנָא וְחֲסֵדָא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוּנֵי רְוִיחֵי, וְסִיעֵתָא דְשְׁמִיָּא, וּבְרִיּוֹת גּוּפָא וְנְהוּרָא מְעֵלְיָא, זְרַעָא חַיָּא וְקִימָא, זְרַעָא דִּי לֹא יִפְסוּק וְדִי לֹא יִבְטוּל מִפְתַּגְמֵי אוֹרֵיָא, לְכָל קְהֵלָא קְדִישָׁא הָדִין, רַבְרַבְיָא עִם זְעַרְיָא, טַפְלָא וְנִשְׁיָא. מְלָכָא דְעֵלְמָא יְבָרַךְ יְתְכּוֹן, יְפִישׁ תִּיְכּוֹן, וְיִסְגָּא יוֹמִיְכּוֹן, וְיִתֵּן אֲרָכָא לְשִׁנְיָכּוֹן, וְיִתְפָּרְקוֹן וְיִשְׁתַּזְבֹּן מִן כָּל עֵקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין. חון מָרְן דִּי בְשִׁמְיָא יְהִיא בְּסַעְדְכּוֹן כָּל זְמַן וְעַדְן, וְנֹאמֵר אָמֵן.

תרגום:

תבוא גאולה מן השמים, חן וחסד ורחמים וחיים ארוכים ומזונות ברווח וסיוע מן השמים ובריאות הגוף ואור מעולה [לנפש האדם], זרע חי וקיים, זרע שלא יפסק ושלא יבטל מדברי תורה, לכל הקהל הקדוש הזה, הגדולים עם הקטנים, הטף והנשים.

ברכות לקהל: שתי ברכות אלה – אחת ארמית ואחת עברית – צורפו אל הסידור בימי הביניים. הראשונה קרובה בלשונה ובענייניה אל ברכת "יקום פורקן" שנאמרה לראשי העם ונראה שנתחברה בעקבותיה.

מלך העולם יברך אתכם, ירבה את חייכם ויגדיל את ימיכם ויתן אריכות לשנותיכם, ותגאלו ותנצלו מכל צרה ומכל חליים רעים. אדונו שבשמים יהיה בעזרתכם בכל זמן ועת, ונאמר אמן.

חזן **מִי שִׁבְרָךְ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבָרְהֵם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הוּא יְבָרְךָ אֶת כָּל הַקְּהָל**
הַקְּדוֹשׁ הַזֶּה עִם כָּל קְהָלוֹת הַקְּדוֹשׁ, הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל אֲשֶׁר
לָהֶם, וְמִי שִׁמְיַחֲדִים בְּתֵי כְּנִסְיוֹת לְתַפְלָה, וְמִי שִׁבְּאִים בְּתוֹכְם לְהַתְּפַלֵּל,
וְמִי שְׁנוֹתְנִים נֹר לְמֵאֹר וְיִין לְקְדוֹשׁ וְלֵהַבְּדִלָה וּפֶת לְאוֹרְחִים וְצַדִּיקָה לְעֲנִיִּים,
וְכָל מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצַרְכֵי צְבוּר בְּאַמוּנָה, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׁלַם שְׂכָרְם,
וְיִסִּיר מֵהֶם כָּל מַחְלָה, וְיִרְפָּא לְכָל גּוֹפֵם, וְיִסְלַח לְכָל עוֹ נֶם, וְיִשְׁלַח בְּרַכָּה
וְהַצְּלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֵיהֶם, וְנֹאמֵר אָמֵן.

תפילה לשלום מדינת ישראל

עמידה **אֲבִינוּ שִׁבְשָׁמַיִם, צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ, בְּרַךְ אֶת מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, רֵאשִׁית**
צְמִיחַת גְּאֻלְתָּנוּ. הֲגֵן עָלֶיךָ בְּאַבְרַת חֲסִדֶיךָ וּפְרֹשׁ עָלֶיךָ סֶפֶת שְׁלוֹמֶיךָ וְיִשְׁלַח
אוֹרֶךְ וְאַמְתָּךְ לְרֵאשִׁיָּהּ, שְׂרִיָּה וְיוֹעֲצִיָּה, וְתִקְנֶם בְּעֶצֶה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ.
חִזֵּק אֶת יְדֵי מַגְנֵי אֶרֶץ קְדְשֵׁנוּ וְהִנְחִילֵם אֱלֹהֵינוּ יִשׁוּעָה וְעִטְרַת נְצַחוֹן
תְּעַטְרֵם, וְנִתַּת שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ וּשְׂמֵחַת עוֹלָם לְיוֹשְׁבֵיהָ.
וְאֶת אֲחֵינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, פִּקְדָּנָא בְּכָל אֲרָצוֹת פְּזוּרֵיהֶם וְתוֹלִיכֵם מִהָרָה

■ **מיחדים:** קובעים ומייעדים. **נר למאור:** בבית הכנסת. ■ **צור ישראל:** אלהי ישראל ומגנו ועל פי ישעיה ל, כט]. **באברת חסדך:** תחת כנפיך המיטיבות. **אמתך:** האמת שבך. תקנם בעצה: תן בלבם עצה. **פקד:** זכור.

תפילה לשלום מדינת ישראל: מאז ימי הביניים נהגו יהודים לברך דרך קבע את השלטון הזר שבצילו חסו. לעיתים עשו כך מרצון, אך לא פעם אולצו לעשות כך. ברכה זו – הפותחת במילים "הנותן תשועה למלכים" – מצויה עדיין בנוסחי תפילה רבים המשמשים את יהודי התפוצות. לאחר הקמת המדינה קבעו הרבנים הראשיים לישראל לומר במקום זה תפילה לשלום מדינת ישראל [יש האומרים כי מחברה היה הסופר ש"י עגנון].

קוֹמְמִיּוֹת לְצִיּוֹן עִירָךְ וְלִירוּשָׁלַיִם מִשָּׁפֶן שָׁמָּה, כִּכְתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדְּךָ,
 אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׂמַיִם, מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ, וְהֵבִיאֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ,
 וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ.

וְכָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת לִבְבְּךָ וְאֶת לִבְבֵי זֵרְעֶךָ, לְאַהֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ.
 וַיַּחַד לִבְבְּנוּ לְאַהֲבָה וְלִירְאָה אֶת שְׁמֶךָ, וְלִשְׁמוֹר אֶת כָּל דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ,
 וּשְׁלַח לָנוּ מִהֲרָה בְּנֵי דָוִד מְשִׁיחַ צְדָקָה, לְפָדוֹת מִחַיֵי קִץ יִשְׁוֹעַתְךָ.
 הוֹפֵעַ בְּהַר גֶּאוֹן עֲזָרָה עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תֵיבֵל אֲרָצְךָ וַיֹּאמֶר כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמָה
 בְּאָפוֹ, יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ, וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה, אֲמֵן סְלָה.

תפילה לשלום כוחות הבטחון

מִי שִׁבְרָךְ אֲבוֹתֵינוּ, אֲבֹרְהֵם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, הוּא יִבְרָךְ אֶת חַיְלֵי צְבָא הַהֲגָנָה
 לְיִשְׂרָאֵל וְשָׂאֵר כְּחוֹת הַבְּטָחוֹן, הָעוֹמְדִים עַל מִשְׁמַר אֲרָצֵנוּ וְעָרֵי אֱלֹהֵינוּ,
 מִן הַלְבָנוֹן וְעַד מִדְבַר מִצְרַיִם וּמִן הַיַּם הַגָּדוֹל עַד לְבוֹא הָעֶרְבָה וּבְכָל
 מְקוֹם שָׁהֵם, בְּיַפְשָׁה, בְּאֵוִיר וּבְיָם. יִתֵּן יְהוָה אֶת אוֹיְבֵינוּ הַקְּמִים עָלֵינוּ נִגְפִים
 לְפָנֵיהֶם. הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׁמַר וַיַּצִּיל אֶת חַיְלֵינוּ מִכָּל צָרָה וְצוּקָה וּמִכָּל
 נִגַע וּמַחֲלָה, וַיִּשְׁלַח בְּרִכָּה וְהִצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם. יְדַבֵּר שׁוֹנְאֵינוּ

נדחך: בני העם המפחדים במקומות הרחוקים. ומל... את לבבך: יסיר את ערלת הלב, יפתח את הלב לשמוע וללמוד.
יחד לבנונו: כוון את מחשבותינו ורגשותינו. **מחכי קץ ישועתך:** המצפים לגאולה. **הדר גאון עזך:** תפארת גדולת כוחך.
■ מן הלבנון וכו': מהרי הלבנון שבצפון ועד מדבר מצרים שבדרום, מן הים התיכון שבמערב ועד לערבה שבמזרח.
צוקה: מצוקה, מכאוב. **ידבר:** יכניע.

תפילה לשלום כוחות הבטחון: תפילה זו נוסדה בראשיתה כתפילה לשלום חיילי צה"ל על ידי הרבנות
 הראשית לישראל.

ונוהגים שהגבאי מכריז על המועד המדויק של מולד הלבנה.

החזן לוקח לידו את ספר התורה ממי שהגביה אותו.
הקהל אומר והחזן חוזר אחריו:

**מִי שֶׁעָשָׂה נְסִים לְאַבוֹתֵינוּ וְגָאֵל אוֹתָם מֵעֲבָדוֹת לְחַרּוֹת,
הוּא יְגָאֵל אוֹתָנוּ בְּקִרּוֹב וְיִקְבֹּץ נַדְחֵינוּ מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ,
חֲבֵרִים כָּל יִשְׂרָאֵל, וְנֹאמַר אָמֵן.**

החזן מכריז והקהל חוזר אחריו:

**רֵאשׁ חֹדֶשׁ [פלוני] יְהִי בְּיוֹם [פלוני] [וכאשר ישנם שני ימי ראש חודש מוסיף:] וְלִמְחַרְתּוֹ
בְּיוֹם [פלוני] הֵבֵא עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה.
חזן יְחַדְּשֵׁהוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
עֲלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹם שֶׁהֵם
לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה, לְשִׁשׁוֹן וְלִשְׂמֻחָה,
לִישׁוּעָה וְלִנְחֻמָּה, לְפִרְנֹסָה טוֹבָה וְלִכְלִכְלָה,
לְחַיִּים טוֹבִים וְלִשְׁלוֹם,
לְשִׂמּוּעוֹת טוֹבוֹת וְלִבְשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת,
[בחורף מוסיפים:] וְלִגְשָׁמִים בְּעֵתָם]
וְלִרְפוּאָה שְׁלֵמָה וְלִגְאֻלָּה קְרוֹבָה,
וְנֹאמַר אָמֵן.**

ספר התורה מוחזר לידיו של מי שהגביה אותו והוא חוזר ויושב.

■ **הבאים כל ישראל:** לאחר שיתקבצו הגלויות יתחברו כל ישראל זה עם זה וישכנו יחדיו. **יחדשנו:** יביא את החודש החדש.
מולד הלבנה: המועד המדויק [בשעות, דקות וחלקי דקות] שבו נראה הירח לראשונה בתחילת החודש.
ולגשמים בעתם: בקשת הגשמים נוהגת רק בתקופת השנה שבה מבקשים את הגשם גם בתפילת העמידה [ראה עמ' 21].

בדרך כלל נאמר גם הקטע הבא:

אֲב הֶרְחַמְתָּם שׁוֹכְנֵי מְרוֹמִים, בְּרַחֲמָיו הֶעֱצוּמִים הוּא יִפְקֹד בְּרַחֲמִים הַחֲסִידִים
וְהַיֹּשְׁרִים וְהַתְּמִימִים, קִהְלוֹת הַקֹּדֶשׁ שִׁמְסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַׁת הַשֵּׁם,
הִנָּא הֵבִים וְהִנְעִימִים בְּחַיֵּיהֶם, וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ,
מִנְשָׁרִים קָלוּ וּמֵאֲרִיזוֹת גָּבְרוּ לַעֲשׂוֹת רָצוֹן קוֹנֵם וְחַפֵּץ צוּרֵם. יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ
לְטוֹבָה עִם שְׂאֵר צְדִיקֵי עוֹלָם, וְיִגְקֵם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דֵּם עֲבָדָיו הַשְּׁפוּף,
כְּפָתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הַאֱלֹהִים: הֲרִנֵּינוּ גוֹיִם עִמוֹ,
כִּי דָם עֲבָדָיו יִקּוּם, וְנִגְקֵם יֵשִׁיב לְצָרָיו, וְכִפֹּר אֲדַמְתוּ עִמוֹ.
וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר: וְנִקִּיתִי דָמָם לֹא נִקִּיתִי, יוֹאֵל ד, כֵּא
וַיְהוּהוּ שׁוֹכְנֵי בְּצִיּוֹן. וּבְכַתְּבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אֵיִה אֱלֹהֵיהֶם. יוֹדַע בְּגוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דֵּם עֲבָדֶיךָ הַשְּׁפוּף. וְאֹמַר:
כִּי דִדְשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכַר, לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עַנְוִים.
וְאֹמַר: יְדִין בְּגוֹיִם מְלֵא גְוִיוֹת, מַחֵץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה. מִנְחַל תְּהִלִּים קי, ו-ז
בְּדָרְךָ יִשְׁתַּה, עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ.

■ **יפקד:** זכור. קונם... **צורם:** מכניויו של ה'. **הרנינו וכו':** באחרית הימים ישבחו האומות את עם ישראל ויכירו בגדולתו, כאשר ינקום ה' באויבי העם ששפכו את דמו, ובכך יפייס את הארץ ("אדמתו") ואת העם על ייסוריהם. **ונקיתי דמם וכו':** ה' ינקום על הדם שנשפך וטרם נוקם, ולאחר מכן יכון משכן ה' בציון. **למה יאמרו וכו':** למה ישאלו הגוים בלעג "איזה אלהיהם" של ישראל?! כאשר ינקם ה' נקמה גדולה על שפיכת דם ישראל, ידעו הגוים וידו כי מאת ה' באה הנקמה. **כי דרש דמים וכו':** ה', אשר ממידותיו לתבוע את דם הנרצח מיד רוצחו, זכר ושם אל לבו את הסובלים והמעונים ולא התעלם מזעקתם. **ידין בגוים וכו':** ה' יעשה דין באויבי העם, ימחץ את ראשיהם ויפיל מהם חללים רבים על פני שטח גדול ונרחב, עד שדמם יזרום אל נחלי המים. כך ירומם ה' את ישראל וינשאם.

אב הרחמים: תפילה שבאה לעולם באירופה לאחר מסעי הצלב [שהחלו בסוף המאה האחת-עשרה], ובה בקשה מן ה' שייזכור את כל מקדשי השם ואף ינקום את נקמתם משוחטיהם. בדורנו אפשר לכוון בתפילה זו גם אל זכרם של חללי השואה ושל כל מי שאיבדו את חייהם על קידוש השם. כיוון שתפילה זו נתפסת כמעין הזכרת נשמות, אין היא נאמרת בשבתות שיש בהן חגיגות מיוחדת – כגון בשבתות שמברכים בהן את החודש, או כשמתקיים בבית הכנסת באותה שבת טכס ברית מילה – ויש בעניין זה הבדלי מנהגים רבים בין הקהילות.

אֲשֶׁרִי

תהלים פד, ה יושבי ביתך, עוד יהללך סלה:
 תהלים קמד, טו אֲשֶׁרִי הָעַם שֶׁכַּכָּה לוֹ, אֲשֶׁרִי הָעַם
 תהלים קמה שִׁיְהוּהוּ אֱלֹהֵינוּ: תְּהַלֵּלָה לְדָוִד
 אַרְוֹמְמָךְ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וְאַבְרָכָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:

בְּכֹל יוֹם אַבְרָכְךָ, וְאֶהְלֵלָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:
 גְּדוֹל יְהוָה וּמְהַלֵּל מְאֹד, וְלִגְדֹלְתוֹ אֵין חֶקֶר:
 הַדּוֹר לְדָוִד יִשְׂבַּח מַעֲשֵׂיךָ, וְגִבּוֹרֹתֶיךָ יִגְדֹּד:
 הַדָּר כְּבוֹד הַדּוֹף, וְדַבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה:
 וְעֹזוֹ נִזְדַּאֲתֶיךָ יֵאמְרוּ, וְגִדּוֹלְתֶךָ אֲסַפְּרֶנָּה:
 זָכַר רַב טוֹבֶךָ יִבְיָעוּ, וְצִדְקֹתֶךָ יִרְנְנוּ:
 חֲנֹן וְרַחוּם יְהוָה, אַרְךָ אַפִּים וְגִדְל חֶסֶד:
 טוֹב יְהוָה לְכֹל, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו:
 יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְחִסְדֵיךָ יִבְרַכּוּכָה:
 כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ יֵאמְרוּ, וְגִבּוֹרֹתֶךָ יִדְבְּרוּ:
 לְהוֹדִיעַ לְבִנְיָ הָאָדָם גִּבּוֹרֹתָיו, וְכְבוֹד הַדָּר מַלְכוּתוֹ:
 מַלְכוּתֶךָ מַלְכוּת כָּל עֲלָמִים, וּמִמְשַׁלְתֶךָ בְּכֹל דּוֹר וָדוֹר:
 סוֹמֵךְ יְהוָה לְכֹל הַנְּפֹלִים, וְזוֹקֵף לְכֹל הַכְּפוּפִים:
 עֵינַי כָּל אֵלֶיךָ יִשְׁבְּרוּ, וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ:
 פּוֹתֵחַ אֶת יַדְּךָ, וּמִשְׁבִּיעַ לְכֹל חַי רְצוֹן:
 צַדִּיק יְהוָה בְּכֹל דְרָכָיו, וְחֹסֵד בְּכֹל מַעֲשָׂיו:
 קָרוֹב יְהוָה לְכֹל קִרְאָיו, לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאֶמְתּוֹ:

רְצוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה, וְאֵת שְׁוַעֲתֶם יִשְׁמַע וְיִוְשִׁיעֶם:
שׁוֹמֵר יִהְיֶה אֵת כָּל אֲהַבָיו, וְאֵת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד:
חֲזוֹן תְּהִלַּת יְהוָה יִדְבֹר פִּי וּבִרְךָ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קְדֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד:
וְאַנְחֵנוּ נְבָרְךָ יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלִיָּהּ:

תהלים קטו, יח

החזרת הספר לארון הקודש

החזן לוקח את ספר התורה בידו ואומר:

יְהַלְלוּ אֵת שֵׁם יְהוָה, כִּי נִשְׁגָב שְׁמוֹ לְבָדוֹ.

תהלים קמח, יג-יד

שִׁירָה הוֹדוּ עַל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. וַיִּרְם קֶרֶן לְעַמּוֹ, תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו,
לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קָרְבּוֹ, הַלְלִיָּהּ.

החזן צועד לכיוון ארון הקודש ונהגים שהציבור נושק לספר התורה. ההליכה אל הארון מלווה באמירת מזמור:

תהלים כט

מְזֻמָּר לְדָוִד. הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֱלֹהִים, הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד וָעֹז:
הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ, הִשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהִדְרַת קִדְשׁ:
קוֹל יְהוָה עַל הַמָּיִם אֵל הַכְּבוֹד הַרְעִים, יְהוָה עַל מַיִם רַבִּים:
קוֹל יְהוָה בַּפֶּתַח, קוֹל יְהוָה בְּהִדְרָה:
קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים, וַיִּשְׁבֹּר יְהוָה אֶת אֲרָזֵי הַלְּבָנוֹן:

וירם קרן: ינשא, יתן גדולה וכות. **עם קרבו:** העם הקרוב אליו, ישראל.

החזרת הספר לארון הקודש: טכס ההחזרה משופע במזמורי שבח לה' ולתורה, כולל פסוקים שעניינם במסעות ארון הקודש במדבר ובהקמת המשכן והמקדש.

מזמור לדוד: אמירת מזמור זה בשעת הכנסת הספר ידועה מימי הביניים בלבד. הוא נבחר למעמד זה מן הסתם משום שיש בו קריאה לשוכני שמים ויושבי ארץ להתאחד במתן שבח וכבוד לה' – נושאים המתאימים למעמד סיום הקריאה בתורה והחזרת ספר התורה לארון. לביאור המזמור ראה עמ' 56.

וַיִּרְקִידִם כְּמוֹ עֵגֶל, לְבָנוֹן וְשִׁרְיֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים:
 קוֹל יְהוָה חָצַב לְהַבֹּת אֵשׁ:
 קוֹל יְהוָה יַחִיל מְדַבֵּר, יַחִיל יְהוָה מְדַבֵּר קָדָשׁ:
 קוֹל יְהוָה יַחֲלִיל אֵילֹת וַיַּחֲשֹׁף יַעֲרוֹת, וּבִהִיכְלוֹ כְּלוֹ אִמֵּר כְּבוֹד:
 יְהוָה לִמְבוּל יָשָׁב, וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם:
 יְהוָה עֵז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

מי שפתח את הארון להוצאת ספר התורה חוזר ופותח אותו, מקבל את הספר מידי החזן ומחזירו למקומו. את הארון הוא סוגר לאחר אמירת הקטע הבא.

וּבִנְחָה יֹאמֵר: שׁוּבָה יְהוָה רַבְבוֹת אֱלֹפֵי יִשְׂרָאֵל.
 קוֹמָה יְהוָה לְמִנְחַתְךָ, אֲתָה וְאַרְוֹן עֵינֶיךָ.
 כְּהִנֵּיךָ יִלְבְּשׁוּ צַדִּיק, וַחֲסִידֶיךָ יִרְנְנוּ.
 בְּעִבּוֹר דָּוִד עֲבַדְךָ אֵל תֵּשֵׁב פָּנֵי מְשִׁיחֶךָ.
 כִּי לָקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, תִּזְכְּרֵנִי אֵל תַּעֲזֹבוּ.
 עֵץ חַיִּים הִיא לְמִחְזִיקִים בָּהּ, וְתִמְכֶיָהּ מֵאֲשֶׁר.
 דְּרָכֶיךָ דְרָכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבֹתֶיךָ שָׁלוֹם.
 הַשִּׁיבֵנו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנָשׁוּבָה, חֲדָשׁ יְמֵינוּ כְּקֶדֶם.

במדבר י, לו

תהלים קלב, ח-י

משלי ד, ב

משלי ג, יח

משלי ג, יז

איכה ה, כא

■ **ובנחה יאמר:** בעת חניית עם ישראל במדבר, כשהארון עצר אף הוא ממהלכו, ביקש משה מה' שיתן לעם הגדול ["דבבת אלפי ישראל"] שלווה ומרגוע ("ושובה" הוא מלשון "שובה ונחת" וישעיה ל, טו)]. **קומה ה' וכו':** פסוקים אלה הם דבריהם של נושאי ארון הברית, בשעה שהביאוהו לירושלים בימי דוד, ועניינם בקשה מן ה' שישכון במקום שנקבע למנוחת הארון. **ילבשו צדק:** יזכו לעבדך ולהורות את העם משפטי צדק. **לקח טוב וכו':** התורה היא דבר שאדם קונה וערכו רב ["לקח טוב"]; האוחזים בה זוכים לאריכות ימים ואושר וההולכים בדרכיה זוכים לנעימות ולשלום.

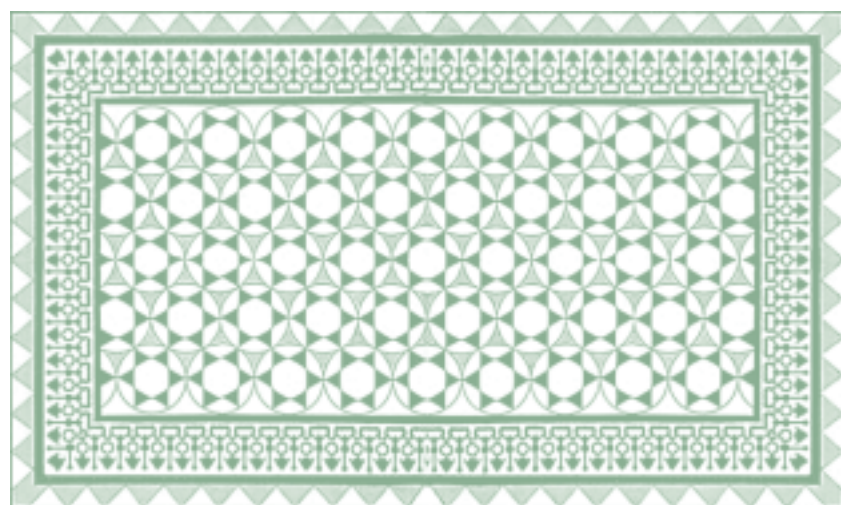
השיבנו וכו': נראה שהזכרת הקשר הישיר ששרר בין עם ישראל לבין ה' באמצעות ארון הברית, הן בשנות הנדודים במדבר והן בירושלים, היא שהביאה להוסיף כאן את הבקשה להשיב על כנו קשר מיוחד זה.

חצי קדיש

תרגום:

יתגדל ויתקדש שמו הגדול. [אמן].	יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן.	חזן	קהל
בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמח פרקנה ויקרב משיחה. [אמן].	בעלמא די ברא כרעותה, וימליך מלכותה ויצמח פרקנה ויקרב משיחה. אמן.	חזן	קהל
בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.	בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל, בעגלא ובזמן קריב, ואמרו אמן.	חזן	קהל
[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].	אמן. יהא שמה רבא מכרד לעלם ולעלמי עלמא.	חזן וקהל	
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].	יתברד וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא בריד הוא. אמן.	חזן	קהל
למעלה מכל הברכות [בשבת שובה]: למעלה ולמעלה מכל הברכות] והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].	לעלא מן כל ברכתא [בשבת שובה]: לעלא לעלא מכל ברכתא] ושרתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא, ואמרו אמן. אמן.	חזן	קהל

מוסף לשבת

תפילת מוסף: תפילה הנאמרת בהזדמנויות שונות בנוסף לשלוש תפילות היום הרגילות [ערבית, שחרית ומנחה] והיא נוסדה כזכר לקרבן מוסף שהביאו בבית המקדש בהזדמנויות אלו בנוסף לקרבן היומיומי, קרבן התמיד. תפילת מוסף ידועה כבר מספרות התנאים [משנה ברכות ד, ז] והיא נאמרת בשבתות, בחגים [כולל ימות חול המועד] ובראשי חדשים. נהוג להתפלל תפילה זו מיד לאחר תפילת שחרית וקריאת התורה, אף שההלכה מתירה לומר אותה גם מאוחר יותר. במרכז עומדת תפילת העמידה, ונוספו בעקבותיה קטעי לימוד, פיוט ותפילה שונים, המביאים את תפילת בוקר השבת אל סיומה.

תפילת העמידה בלחש

פסוקי מבוא

נוהגים לפסוע שלוש פסיעות קטנות אחורנית ולאחריהן שלוש פסיעות קטנות קדימה, תוך אמירת שני הפסוקים הבאים בלחש:

כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא, הָבוּ גֹדֶל יְאֱלֹהֵינוּ:
אֲדַנִּי, שִׁפְתֵי תִפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

את תפילת העמידה נוהגים לומר כשהרגליים צמודות זו לזו, והעיניים עצומות או מרוכזות בסידור התפילה.

שלוש ברכות ראשונות

[א] ברכת אבות

קידה בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב,
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיוֹן,
גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים, קוֹנֵה הַכֹּל,
זוֹכֵר חֲסָדֵי אֲבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׂמוֹ בְּאַהֲבָה.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילה כרגיל]:
וְכָרְנוּ לְחַיִּים, מְלֶךְ חַפֵּץ בַּחַיִּים, וְכִתְּבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַן אֱלֹהִים חַיִּים.

מְלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן.

קידה בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מַגֵּן אַבְרָהָם.

תפילת העמידה: על ארבע תפילות העמידה של שבת ראה עמ' 76–77. בכל אחת מהן שבע ברכות: שלוש ראשונות ושלוש אחרונות הזהות לאלה של ימות החול, וכן ברכה אמצעית, הקרויה "קדושת היום", והיא מנוסחת באופן שונה בכל אחת מארבע העמידות. לביאור ודיון בכל מרכיבי תפילת העמידה ראה לעיל, עמ' 15 ואילך. להלן תידון רק הברכה האמצעית, המיוחדת לתפילת מוסף, וכן הקדושה, שיש לה במוסף נוסח מיוחד ומורחב.

[ב] ברכת גבורות

אַתָּה גְבוּר לְעוֹלָם אֲדֹנָי, מְחַיֶּה מֵתִים אֶתָּה, רַב לְהוֹשִׁיעַ,

בקיץ אומרים: מוריד הטל ד' בחורף אומרים: משיב הרוח ומוריד הגשם

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים,
סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמַתִּיר אֲסוּרִים,
וּמְקַיֵּם אֲמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרַיִם.
מִי כַמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֵה לָךְ,
מְלַךְ מַמְיֹת וּמְחַיֶּה וּמְצַמִּיחַ יְשׁוּעָה.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילה כרגיל]:

מי כמוך אב הרחמן, זוכר יצוריו לחיים ברחמים.

וְנֶאֱמַן אֶתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְחַיֶּה הַמֵּתִים.

[ג] ברכת קדושת ה'

אַתָּה קְדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ, וּקְדוּשֵׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֵלָה,
כִּי אֵל מְלֶךְ גָּדוֹל וְקְדוֹשׁ אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַקְּדוֹשׁ.

בשבת שובה חותמים את הברכה בנוסח זה [ומי ששכח ולא עשה כן – יתחיל את תפילת העמידה מראשיתה]: ברוך אתה יהוה, המלך הקדוש.

[ד] ברכת קדושת היום

בשבת ראש חודש אומרים ברכה זו בנוסח אחר. ראה עמ' 247.

תִּפְנֹת שַׁבַּת רְצִיתָ קְרִבְנוּתֶיךָ,
צִוִּיתָ פְּרוּשֵׁיךָ עִם סְדוּרֵי נִסְכֶיךָ,

מְעַנְיָהָ לְעוֹלָם כְּבוֹד יִנְחָלוּ,
טוֹעֲמִיהָ חַיִּים זָכוּ,
וְגַם הָאוֹהָבִים וְדִבְרִיהָ גְדֻלָּה בְּחָרוּ,
אֲזַ מְסִינִי נְצַטְטוּ צוּוּי פְּעֻלֶיהָ כְּרָאוּי.
וְתִצְנְנוּ, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ, לְהִקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוֹסֵף שִׁשְׁתַּת כְּרָאוּי.

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
שִׁתְּעַלְנוּ בְּשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִשְׁעֲנוּ בְּגִבּוֹלֵנוּ,
וְשֵׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבָּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ,
תְּמִידִים בְּסֻדְרָם וּמוֹסָפִים כְּהִלְכָתָם.
וְאֶת מוֹסֵף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה
נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה, כְּמִצְוַת רְצוֹנְךָ,
כְּמוֹ שִׁשְׁתַּתְּבַּת עֲלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ,

■ **תכנת:** יסדת, קבעת. **רצית:** קיבלת ברצון. **פרושיה:** הדינים הקשורים בשבת. **סדורי נסכיה:** הסדר הנכון של הקרבנות שיש להקריב בה. **מענניה:** המתענגים בה. **טועמיה:** הטועמים מטובה של השבת. **דבריה:** מצוותיה. **צווי פעליה:** הדינים שיש לקיים ביום השבת. **כראוי:** בדרך הנכונה. **קרבת מוסף שבת:** ולהלן יובאו הפסוקים המקראיים העוסקים בקרבן זה. **תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם:** קרבן התמיד הקרב פעמיים בכל יום (בשחר ובין הערביים) וקרבת המוסף המצטרף אליו בשבת.

ברכת קדושת היום: הנושא המרכזי של ברכת קדושת היום בתפילת מוסף הוא קרבן מוסף ועניינים הקרובים אליו. הדרישה להזכיר את קרבן מוסף בברכה זו באה כבר בספרות האמוראים [תלמוד ירושלמי ברכות ד, ו [ח ע"ג]], אך הנוסח שלפנינו ידוע בשינויים קלים רק מספרות הגאונים. הברכה מורכבת מחמישה חלקים: [א] מבוא פיוטי [ראה להלן] העוסק בחביבות השבת; [ב] בקשה להקמת המקדש והחזרת עבודת הקרבנות למקומה; [ג] ציטוט הקטע המקראי שעניינו קרבן מוסף; [ד] תיאור שמחת עם ישראל במלכות ה' וחביבותה של השבת; [ה] בקשות שונות למנוחה ולקדושה. **תכנת שבת וכו':** את ברכת קדושת היום פותח פיוט קצר שבראשי מילותיו מצויות אותיות האלפבית בסדר הפוך [תשר"ק], החל בתי"ו וכלה באל"ף, בתוספת חמש האותיות שיש להן גם צורות סופיות: מנצפ"כ. הפיוט מופנה אל ה' ועוסק בדיני השבת, בשמחת השבת ובשכרם.

על ידי מִשֶׁה עֲבֹדָה מִפִּי כְבוֹדָה, כְּאָמֹר:
 וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כִבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה תִּמְיַמֵּם,
 וּשְׁנֵי עֶשְׂרִנָּים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְנִסְכָּו.
 עֲלֵת שַׁבֵּת בְּשַׁבְּתוֹ, עַל עֲלֵת הַתְּמִיד וְנִסְכָּה.

במדבר כח, ט-י

יִשְׁמַחוּ בְּמִלְכוּתָךְ שׁוֹמְרֵי שַׁבֵּת וְקוֹרְאֵי עֲנִי,
 עִם מְקַדְשֵׁי שְׁבִיעִי, כֹּלֵם יִשְׁבְּעוּ וַיִּתְעַנְּגוּ מִטּוֹבָךְ,
 וּבְשִׁבְעֵי רְצִיתָ בּוֹ וְקִדְשָׁתוּ,
 חֲמֻדַּת יָמִים אוֹתוֹ קְרֵאתָ, זָכַר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בְּמִנוּחָתֵנוּ,
 קִדְשֵׁנוּ בְּמִצּוֹ תִּיָּד וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתָךְ,
 שִׁבְעֵנוּ מִטּוֹבָךְ, וְשִׂמַח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתָךְ,
 וְטַהַר לִבֵּנוּ לְעֲבֹדָה בְּאֵמֶת.
 וְהִנְחִילֵנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן שַׁבֵּת קִדְשָׁךְ,
 וַיִּנּוּחוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל מְקַדְשֵׁי שְׁמֶךְ.
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת.

התפילה ממשיכה בעמ' 249, בשלוש ברכותיה האחרונות של העמידה.

וביום השבת וכו': לביאור הקטע העוסק בקרבן מוסף של שבת ראה עמ' 122. **וקוראי עני:** המתענגים ביום השבת [ישעיה נח, יג: "וקראת לשבת ענג"]. **חמדת ימים:** החביב מכל הימים. יסוד המסורת הזו, כנראה, בדרשה על מה שנאמר בתורה בקשר לשבת: "ויכל אלהים ביום השביעי" [בראשית ב, ב], כאשר "ויכל" נדרש במשמע של כליון נפש, כיסופים, חימוד. **רצה נא במנוחתנו:** קבל את מנוחתנו ברצון. **חלקנו:** גורלנו. **והנחילנו:** הענק לנו כירושה נצחית.

ברכת קדושת היום בשבת ראש חודש

בשבת ראש חודש נאמרת ברכת קדושת היום בנוסח זה:

אֵתָהּ יִצְרָתָ עוֹלָמָהּ מְקַדָּם, כְּלִית מְלֵאכְתָּךְ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי,
 בְּחֶרֶת בָּנוּ מִכָּל עָם, אֲהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ,
 וְרִמַּמְתָּנוּ מִכָּל הַלְשׁוֹנוֹת, וְקִדְשָׁתָנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ,
 וְקִרְבָּתָנוּ מִלִּפְנֵי לַעֲבוּדָתְךָ, וְשִׂמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ.
 וַתִּתֵּן לָנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַהֲבָה שְׁבָתוֹת לְמִנוּחָה וְרֵאשִׁי חֲדָשִׁים לְכַפְּרָה.
 וְלִפִּי שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עֵירָנוּ, וְשָׁמַם בַּיִת מִקְדָּשֵׁנוּ,
 וְגָלָה יְקָרָנוּ, וְנִטַּל כְּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ,
 וְאִין אֲנַחְנוּ יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתְךָ,
 בְּבֵית הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו,
 מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלַּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ.
 יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
 שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְּשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתַטְעֵנוּ בְּגִבּוֹלֵנוּ,

■ **מקדם:** מתחילת ראשיתו, שכן הבריאה היתה בחינת יש מאין. **הלשונות:** העמים. **לכפרה:** קרבן ראש חודש נועד לכפר על חטאים שונים [תלמוד בבלי, שבועות ב ע"א-ע"ב]. **גלה יקרנו:** ה', שהוא כבודנו, התרחק מאתנו. **נטל:** נלקח בכוח. **מבית חיינו:** ממקום חיותנו, ממקור חיינו, הוא ארץ ישראל [ויש מפרשים: בית המקדש].

ברכת קדושת היום בשבת ראש חודש: בשבת שחל בה ראש חודש משתנה ברכת קדושת היום. מעתה זו ברכה רחבה יותר העוסקת בבחירת ישראל, בחשיבות השבת ובנושא ראש החודש. הברכה מוכרת כבר מספרות הגאונים ומצוטטים בה פסוקי המקרא העוסקים בקרבנות שהובאו בשבת ובראשי חודשים. כן יש בה בקשה להשבת עבודת הקרבנות על מכונה, ובקשות מפורשות לקראת החודש הקרב. שלושת הנושאים העיקריים של הברכה משתלבים יחדיו בחתימתה: "ברוך אתה ה', מקדש השבת וישראל וראשי חודשים". סדר הפריטים שבחתימה הוא על פי רמת הקדושה שלהם: השבת שנתקדשה כבר בבריאת העולם וקדושתה איננה מוגבלת או מותנית; עם ישראל שנתקדש במהלך תולדותיו; ראש החודש הנקבע ומתקדש בידי בית הדין האנושי בכל חודש וחודש.

וְשֶׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קַרְבָּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ,
 תְּמִידִים בְּסֹדֶרֶם וּמוֹסָפִים בְּהִלְכָתֶם.
 וְאֵת מוֹסָפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֵאשִׁי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה
 נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנְךָ,
 כְּמוֹ שִׁכְתָּבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ,
 עַל יְדֵי מִשֶּׁה עֲבָדְךָ מִפִּי כְבוֹדְךָ,
 כְּאָמֹר:

במדבר כח, ט-י

וּבַיּוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כִבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם,
 וְשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֶלֶת מְנַחֶה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְנֹסֶכּוֹ.
 עֲלֵת שַׁבֹּת בְּשַׁבְּתוֹ, עַל עֲלֵת הַתְּמִיד וְנֹסֶכָּה.
 זֶה קַרְבֵּן שַׁבָּת וְקַרְבֵּן הַיּוֹם כְּאָמֹר:

במדבר כח, יא

וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם תִּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה,
 פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד, כִּבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם.
 וּמִנְחָתָם וְנֹסֶכֵיהֶם כְּמִדְבַר,
 שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לֶפֶר, וְשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לְאֵיל, וְעֶשְׂרוֹן לִכְבָּשׁ, וְיַיִן כְּנֹסֶכּוֹ,
 וְשַׁעִיר לְכֹפֶר, וְשְׁנֵי תְּמִידִים בְּהִלְכָתֶם.
 יִשְׁמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֲנֵג,
 עִם מְקוֹדְשֵׁי שַׁבְּעֵי, כֻּלָּם יִשְׁבְּעוּ וַיִּתְעַנְּגוּ מִשׁוּבְךָ,

תמידים ... ומוספים: קרבן התמיד הקרב פעמיים בכל יום (בשחר ובין הערביים) וקרבן המוסף המצטרף אליו בשבת. **וביום השבת שני כבשים וכו':** לביאור הקטע ראה עמ' 122. **ובראשי חדשיכם וכו':** לביאור הקטע ראה עמ' 123. **ומנחתם ונסכיהם וכו':** בעקבות האמור בספר במדבר [הקטע כולו מובא לעיל, עמ' 123] מסוכם כאן בלשון קצרה מה שמובא יחד עם קרבנות ראש החודש: שישה עשרונים של "סלת מנחה בלולה בשמן", נסכי יין, שעיר עזים "לחטאת" [כלומר: לקרבן כפרה] וכן קרבנות התמיד היומיים. **כמדבר:** כפי שיפורט להלן. **וקוראי ענג:** המתענגים ביום השבת [ישעיה נח, יג: "וקראת לשבת ענג"].

וּבְשִׁבְעֵי רְצִיַת בּוֹ וְקִדְשָׁתוֹ,
חֲמֵדַת יָמִים אוֹתוֹ קִרְאַתָּה, זְכוֹר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית.
אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בְּמִנוּחֵתֵנוּ,
וְחִדְשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה
לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה, לְשִׁשּׁוֹן וְלִשְׂמֹחָה,
לִישׁוּעָה וְלִנְחֻמָּה, לְפִרְנָסָה וְלִכְלִפְלָה,
לְחַיִּים טוֹבִים וְלִשְׁלוֹם, לְמַחִילַת חַטָּא וְלִסְלִיחַת עוֹן וְ
[בשנה מעוברת (עד לראש חודש אדר-שני) מוסיפים: וְלִכְפָּרַת פְּשָׁע].

וַיְהִי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה סוֹף וְקֶץ לְכָל צְרוּתֵנוּ, תְּחִלָּה וְרֵאשִׁי לְפִדְיוֹן נַפְשֵׁנוּ,
כִּי בְעַמְדָּה יִשְׂרָאֵל בְּחֵרַת מְכַל הָאֲמוֹת,
וְשַׁבַּת קִדְשָׁךְ לָהֶם הוֹדְעַת וְחֻקֵּי רֵאשֵׁי חֲדָשִׁים לָהֶם קִבְּעַת.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדְּשׁ הַשַּׁבָּת וַיִּשְׂרָאֵל וְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים.

שלוש ברכות אחרונות

[ה] ברכת העבודה

רְצֵה, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּעַמְדָּה יִשְׂרָאֵל וְלִתְפִלָּתֵם שְׂעָה,
וְהַשֵּׁב אֶת הָעֵבֹדָה לְדַבֵּיר בֵּיתְךָ,

חמדת ימים: החביב מכל הימים. יסוד המסורת הזו, כנראה, בדרשה על מה שנאמר בתורה בקשר לשבת: "ויכל אלהים ביום השביעי" (בראשית ב, ב), כאשר "ויכל" נדרש במשמע של כליון נפש, כיסופים, חימוד. **רצה נא במנוחתנו:** קבל את מנוחתנו ברצון. **לפדיון:** לגאולת.

בשנה מעוברת: ביחידה המסיימת את הברכה נמצא שתיים-עשרה בקשות [ל"טובה ולברכה / לששון ולשמחה" וכו']. בשנה מעוברת, שיש בה שלושה עשר חודשים, מוסיפים [מחודש תשרי ועד לאדר שני, שהוא החודש הנוסף בשנה המעוברת] בקשה נוספת, כדי להעמיד בקשה אחת מול כל חודש וחודש. מנהג זה מתועד רק החל מן המאה השבע-עשרה.

וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפַלְתֶּם מְהֵרָה בְּאֵהָבָה תִּקְבַּל בְּרָצוֹן,
 וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ.
 וּתְחַזְּנֶנָּה עֵינֵינוּ בְּשׂוֹבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים.
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְחַזֵּיר שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן.

[ו] ברכת ההודאה

קידה מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ,

שְׂאֵתָה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד,
 צוֹר חַיֵּינוּ, מִגֵּן יִשְׁעֵנו אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר.
 נוֹדָה לָךְ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתְךָ,
 עַל חַיֵּינוּ הַמְסוּרִים בְּיָדְךָ,
 וְעַל נְשִׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ,
 וְעַל נְסִיךְ שְׂבֻכָּל יוֹם עִמָּנוּ,
 וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שְׂבֻכָּל עֵת, עָרֵב וּבֹקֵר וְצַהֲרָיִם.
 הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ, וְהִמְרַחֵם כִּי לֹא תָמוּ חֲסָדֶיךָ,
 כִּי מְעוֹלָם קוִינֵנו לָךְ.

בחנוכה מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקוֹן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַנְּחֻמּוֹת
 וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שְׁעֲשִׂיתָ לְאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּיָמֵינוּ הַזֶּה.
 בַּיָּמִים מִתְּתִיָּהוּ בֶן יוֹחָנָן כִּהֵן גְּדוֹל חֲשֹׁמוֹנָי וּבָנָיו, כְּשֶׁעֲמַדָּה מְלָכוֹת יוֹן הִרְשָׁעָה
 עַל עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁפִּיחֵם תּוֹרְתְךָ וּלְהַעֲבִירֵם מִחֻזֵּי רְצוֹנְךָ, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ
 הַרְבִּים עֲמַדְתָּ לָהֶם בְּעַת צָרָתָם, רַבֵּת אֶת רִיבָם, דָּגַת אֶת דֵּינָם, נִקְמַתְךָ אֶת
 נִקְמָתָם, מְסַרְתָּ גְבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים, וְרַבִּים בְּיַד מְעֻטִּים, וְטָמְאִים בְּיַד טְהוֹרִים,

וְרַשְׁעִים בְּיַד צְדִיקִים, וְגוֹדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתָהּ, וְלֵךְ עֲשִׂיתָ שָׁם גְּדוֹל וְקָדוֹשׁ
בְּעוֹלָמָהּ, וְלַעֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפְרָקוֹן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחֵר כִּי
בָּאוּ בְּנֵיךְ לְדָבִיר בֵּיתְךָ, וּפְנּוּ אֶת הַיְכָלְךָ, וְטַהְרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ, וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת
בְּחִצְרוֹת קִדְשְׁךָ, וּקְבְּעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלַי, לְהַזְכִּיר וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל.

בשושן פורים מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַפְּרָקוֹן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַנְּחֻמוֹת
וְעַל הַמְּלַחְמוֹת שֶׁעֲשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ בְּיָמֵם הָהֵם בְּזְמַן הַזֶּה.
בְּיָמֵי מַרְדְּכַי וְאַסְתֵּר בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה, כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הַמֶּן הַרְשָׁע, בְּקֶשׁ לְהַשְׁמִיד
לְהַרְגֵּם וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְּעֵר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד, בְּשִׁלְשָׁה
עָשָׂר לַחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר, הוּא חֹדֶשׁ אָדָר, וּשְׁלָלָם לְבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים
הַפְּרַת אֶת עֲצָתוֹ, וּקְלָקְלַת אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ, וְהִשְׁבַּחְתָּ לּוֹ גְּמוּלוֹ בְּרִאשׁוֹ, וְתָלוּ אוֹתוֹ
וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ.

וְעַל כָּלֵם יִתְבַּרְךָ וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא שִׁמְךָ מַלְכֵנוּ תַּמִּיד לְעוֹלָם וָעֶד.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח - ימשיך בתפילתו כרגיל]:

וּכְתַב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתְךָ.

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סְלָה,
וְיִהְלָלוּ וְיִבְרְכוּ אֶת שִׁמְךָ הַגְּדוֹל בְּאַמֶּת לְעוֹלָם כִּי טוֹב,
הָאֵל יִשׁוּעָתֵנוּ וְעֲזָרְתֵנוּ סְלָה, הָאֵל הַטוֹב.
כִּי בָרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַטוֹב שִׁמְךָ וְלֵךְ נָאָה לְהַזְכִּיר.

[ז] ברכת השלום

שֵׁים שְׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה, חַיִּים חַן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים,
עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ.

בְּרַכְנוּ אָבִינוּ בְּלִנּוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פְּנִיָּה,
 כִּי בְּאוֹר פְּנִיָּה נִתְּתָ לָנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד,
 וְצַדִּיקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם.
 וְטוֹב יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
 בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּשָׁלוֹמְךָ.

בשבת שובה מוסיפים [ומי ששכח – ימשיך בתפילתו כרגיל]:

בְּסֵפֶר חַיִּים, בְּרָכָה וְשָׁלוֹם, וּפְרָנְסָה טוֹבָה, וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת, יְשׁוּעוֹת וְנַחֲמוֹת, גְּזֵכֵר וְנִכְתָּב לְפָנֶיךָ,
 אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְחַיִּים טוֹבִים וְלְשָׁלוֹם.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם.

תוספת בסיום תפילת העמידה

יְהִיו לְרִצּוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּיזוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי. ^{תהלים יט, טו}
 אֱלֹהֵי, נִצֹר לִישׁוּנֵי מָרְעַע וּשְׁפָתַי מִדְּבַר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלֵי נַפְשִׁי ^{תלמוד בבלי ברכות ז' ע"א}
 תְּדַם, וְנַפְשִׁי כְּעֶפֶר לְכָל תְּהִיָּה. פָּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתְךָ, וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף
 נַפְשִׁי. וְכָל הַקְּמִים וְהַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מִהֲרָה הֲפֵר עֲצָתְךָ וְקַלְקַל
 מִחֲשַׁבְתֶּם.

יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שְׁלֵא תַעֲלֶה קִנְאָת אָדָם עָלַי
 וְלֹא קִנְאָתִי עַל אַחֲרִים, וְשְׁלֵא אֶכְעֹס הַיּוֹם וְשְׁלֵא אֶכְעִסְךָ, וְתַצִּילֵנִי מִיֶּצֶר
 הָרָע, וְתֵן בְּלִבִּי הַכְּנַעַה וְעֲנֹה. מִלְּבָנוּ וְאֱלֹהֵינוּ יַחַד שִׁמְךָ בְּעוֹלָמְךָ, בְּנֵה
 עִירָךָ, יִסַּד בֵּיתְךָ וְשִׁכְּלָל הַיְכָלְךָ, וְקִבֵּץ קַבּוּץ גְּלִיּוֹת, וּפְדָה צֹאנְךָ וְשִׁמַּח
 עַדְתְּךָ. עֲשֵׂה לִמְעַן שִׁמְךָ, עֲשֵׂה לִמְעַן יְמִינְךָ, עֲשֵׂה לִמְעַן תּוֹרָתְךָ, עֲשֵׂה
 לִמְעַן קִדְשָׁתְךָ. לִמְעַן יִחַלְצוֹן יְדִידְךָ, הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי. ^{תהלים ס, ז}

יְהִיו לְרִצּוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּיזוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי. ^{תהלים יט, טו}

מוסף לשבת

נוהגים לפסוע שלוש פסיעות קטנות אחורנית, לקוד קידה לצד שמאל, לצד ימין ולפנים, ולאחר מכן לפסוע שלוש פסיעות קטנות קדימה ולומר:

עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה אומרים: הַשְּׁלוֹם] בְּמְרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.

וממשיכים ואומרים:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׂיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. וְשֵׁם נַעֲבֹדְךָ בִּירְאָה בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת. וְעֲרְבֵה לִיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם, בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת.

משנה אבות ה, כג

מלאכי ג, ד

חזרת החזן על תפילת העמידה

דברים לב, ג

תהלים נא, יז

כִּי יֵשׁ יְהוָה אֶקְרָא, הִבּוּ גְדֹל לֵאלֹהֵינוּ:
אֲדַנִּי, שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

שלוש ברכות ראשונות

[א] ברכת אבות

קידה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב,

הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֲלִיּוֹן,
גּוֹמֵל חַסְדִּים טוֹבִים, קוֹנֵה הַכֹּל,
זוֹכֵר חַסְדֵי אֲבוֹת וּמַבִּיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה.

בשבת שובה אומר הקהל ואחר כך החזן:

זְכַרְנוּ לַחַיִּים, מְלֶךְ חַפְּץ בַּחַיִּים, וְכַתְּבָנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַן אֱלֹהִים חַיִּים.

מְלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמְגַן.

קִדְדָה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְגַן אֲבֹרָתְךָ.

[ב] ברכת גבורות

אַתָּה גְּבוּר לְעוֹלָם אֲדָנִי, מַחֲיֶה מֵתִים אַתָּה, רַב לְהוֹשִׁיעַ,

בְּקִיץ אומר החזן: מוֹרִיד הַטֶּל | בחורף אומר החזן: מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מַחֲיֶה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים,

סוֹמֵךְ גּוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמַתִּיר אֲסוּרִים,

וּמְקַיֵּם אֲמוּנָתוֹ לַיֹּשְׁבֵי עָפָר.

מִי כְמוֹךָ בְּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֵה לְךָ,

מְלֶךְ מֵמִית וּמַחֲיֶה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה.

בשבת שובה אומר הקהל ואחר כך החזן:

מִי כְמוֹךָ אֵב הַרְחֵמֵן, זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וּנְאֻמָּן אַתָּה לְהַחְיֹת מֵתִים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מַחֲיֶה הַמֵּתִים. עמידה

[ג] הקדושה

כל קטע מן הקדושה נאמר תחילה על ידי הקהל ולאחר מכן על ידי החזן.

כְּתֹר יִתְּנוּ לָךְ, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ, מְלֵאכִים הַמוֹנֵי מַעֲלָה,
עִם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל קְבוּצֵי מִטָּה.
יַחַד בְּלִם קְדוּשָׁה לָךְ יִשְׁלֹשׁוּ,
כְּדַבֵּר הָאָמֹר עַל יַד נְבִיאֶךָ: וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר:

ישעיהו, ג

נוהגים להתרומם מעט על קצות האצבעות שלוש פעמים בשעת אמירת "קדוש קדוש קדוש".

קְדוּשׁ קְדוּשׁ קְדוּשׁ יְהוּה צְבָאוֹת, מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ.
כְּבוֹדוֹ מְלֵא עוֹלָם, מְשֻׁרְתָיו שׂוֹאֵלִים זֶה לָזֶה, אֵיִה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְהַעֲרִיצוֹ,
לְעַמְתָּם מְשֻׁבְּחִים וְאוֹמְרִים:

יחזקאל, ג, יב

בְּרוּךְ כְּבוֹד יְהוּה מִמְּקוֹמוֹ.
מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֵּן בְּרַחֲמָיו לְעַמּוֹ, וַיַּחֲזֵן עִם הַמִּיַּחֲדִים שְׁמוֹ
עָרַב וּבִקֵּר בְּכָל יוֹם תָּמִיד, פְּעָמִים בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים:

דברים, ג, ד

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ, יְהוּה אֶחָד.

■ **קְבוּצֵי מִטָּה:** המתקבצים יחדיו בעולם האנושי. **קְדוּשָׁה לָךְ יִשְׁלֹשׁוּ:** יאמרו שלוש פעמים "קדוש". **מִשְׁרְתָיו:** המלאכים. **לְהַעֲרִיצוֹ:** כדי שיוכלו לומר לפניו דברי שבח. **לְעַמְתָּם וְכוּ':** [קבוצות אחרות של מלאכים עולות ממקומן] למולם, ואומרות: "ברוך כבוד ה' ממקומו". **וַיַּחֲזֵן:** יגלה כלפיהם מידת חן וחסד. **הַמִּיַּחֲדִים שְׁמוֹ:** המכריזים [בקריאת "שמע ישראל"] שה' הוא אחד ויחיד.

על הקדושה בכלל ראה עמ' 190. הקדושה במוסף של שבת ארוכה יותר מזו של שחרית ומנחה ואף מקושטת יותר מהן מבחינה ספרותית. על שלושת הפסוקים המרכזיים של הקדושה [”וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש”, ”ברוך כבוד ה' ממקומו”, ”ימלוך ה' לעולם”] נוספו כאן גם הפסוק הפותח את קריאת שמע וזה החותם אותה. בספרות הגאונים הועלתה הסברה, כי בגלל גזירות שגזרו על עם ישראל שלא לקרוא קריאת שמע בתפילת שחרית, שילבו את הפסוק הפותח את קריאת שמע במסגרת קדושה של מוסף, וגם כשבטלה הגזרה – נשאר המנהג על מקומו. אין הוכחה לסברה זו; מכל מקום, הוספת ההכרזה ”שמע ישראל” מצרפת את הקדושה את הרעיון של קבלת עול מלכות שמים בידי בני האדם.

הוא אֱלֹהֵינוּ, הוא אָבִינוּ, הוא מְלִכְנוּ, הוא מוֹשִׁיעֵנוּ,
וְהוא יוֹשִׁיעֵנוּ וְיִגְאָלֵנוּ שְׁנִית,
וְיִשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו לְעֵינֵי כָּל חַי לְאֹמֶר:
הֵן גְּאֻלְתִּי אֶתְכֶם אֶחָרִית בְּרֵאשִׁית לְהִיּוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים.
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם.

במדבר טו, מא

וּבְדַבְרֵי קְדוֹשׁ בְּתוֹב לְאֹמֶר:

תהלים קמו, י

יְמַלֵּךְ יְהוָה לְעוֹלָם, אֱלֹהֵינוּ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר, הַלְלוּהָ.
לְדֹר וָדֹר וְדֹר וָדֹר וְגִיד גְּדֻלָּהּ, וְלִנְצַח נִצְחִים קְדוֹשְׁתֶּךָ נְקַדִּישׁ,
וְשִׁבַּחְךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יִמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד,
כִּי אֵל מְלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הָאֵל הַקְּדוֹשׁ. ^{ישיבה}
בשבת שובה חותם החזן את הברכה:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ.

[ד] ברכת קדושת היום

בשבת ראש חודש אומר החזן את ברכת קדושת היום המיוחדת ליום זה [עמ' 258-259].

תִּפְנֹת שַׁבַּת רְצִיתָ קְרִבְנוּתֶיךָ,
צִיּוֹת פְּרוּשִׁיךָ עִם סְדוּרֵי נְסֻכֶיךָ,
מְעַנְגֶיךָ לְעוֹלָם כְּבוֹד יִנְחָלוּ,
טוֹעֲמֵיךָ חַיִּים זָכוּ,

שנית: פעם נוספת, כפי שהיה לראשונה בגאולת מצרים [וכאמור בישעיה יא, יא]. **אחרית כראשית:** עתיד כעבר, בגאולת העתיד כבגאולת מצרים. **אני ה' אלהיכם:** והמשך הפסוק: "אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים".

וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבַרְיָהּ גְדֹלָה בְּחָרוּ,
 אֲזוּ מְסִינֵי נְצֻטּוּ וְצוּי פְעֻלֶיהָ כָּרְאוּ.
 וְתִצְנְנוּ, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ, לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוֹסֵף שִׁבְתָּ כָּרְאוּ.
 יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
 שְׁתַּעֲלֵנוּ בְּשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִשְׁעֵנוּ בְּגִבּוֹלֵנוּ,
 וְשֵׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבָּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ,
 תְּמִידִים כְּסֻדְרָם וּמוֹסָפִים כְּהִלְכָתָם.
 וְאֵת מוֹסֵף יוֹם הַשִּׁבְתָּ הַזֶּה
 נַעֲשֶׂה וְנִקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה, כְּמִצְוֹת רְצוֹנָה,
 כְּמוֹ שִׁכְתַּבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ,
 עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ מִפִּי כְבוֹדְךָ, כְּאָמֹר:
 וּבְיוֹם הַשִּׁבְתָּ שְׁנֵי כִבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם,
 וְשְׁנֵי עֶשְׂרִים סֹלֶת מְנַחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְנִסְכּוֹ.
 עֲלֵת שִׁבְתָּ בְּשִׁבְתּוֹ, עַל עֲלֵת הַתְּמִיד וְנִסְכָּהּ.
 יִשְׁמְחוּ בְּמִלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שִׁבְתָּ וְקוֹרְאֵי עֲנֵג,
 עִם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעֵי, כֻּלָּם יִשְׁבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוֹבְךָ,
 וּבְשִׁבְעֵי רְצִיתָ בּוֹ וְקִדְשָׁתוּ,
 חֲמֻדַּת יָמִים אוֹתוֹ קִרְאתָ, זָכַר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית.
 אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בְּמִנוּחֵתֵנוּ,
 קִדְשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ,
 שִׁבְעֵנוּ מִטּוֹבְךָ, וְשִׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ,
 וְטַהַר לִבֵּנוּ לְעַבְדְּךָ בְּאַמֶּת.
 וְהִנְחִילֵנוּ, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ, בְּאַהֲבָה וּבְרְצוֹן שִׁבְתָּ קִדְשְׁךָ,

במדבר כח, ט-י

וינוחו בו כל ישראל מקדשי שמך.

ברוך אתה יהוה, מקדש השבת.

התפילה ממשיכה בעמ' 260 בשלוש ברכותיה האחרונות של העמידה.

ברכת קדושת היום בשבת ראש חודש

בשבת ראש חודש אומר החזן את ברכת קדושת היום בנוסח זה:

אתה יצרת עולמך מקדם, כלית מלאכתך ביום השביעי,
 בחרת בנו מכל עם, אהבת אותנו ורצית בנו,
 ורוממתנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיך,
 וקרבתנו מלכנו לעבודתך, ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת.
 ותתן לנו, יהוה אלהינו, באהבה שבתות למנוחה וראשי חודשים לכפרה.
 ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו, ושם בית מקדשנו,
 וגלה יקרנו, ונטל כבוד מבית חיינו,
 ואין אנחנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחרתך,
 בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו,
 מפני היד שנשתלחה במקדשך.
 יהי רצון מלפניך, יהוה אלהינו ואלהי אבותינו,
 שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו,
 ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו,
 תמידים בסדרם ומוספים בהלכתם.
 ואת מוספי יום השבת הזה ויום ראש החודש הזה
 נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך,
 כמו שכתבת עלינו בתורתך,
 על ידי משה עבדך מפי כבודך, כאמור:

במדבר כח, ט-י

ובַּיּוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כִבָּשִׁים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם,
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֵנִים סֵלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְנִסְכּוֹ.
עַל־תִּשְׁבֹּת שַׁבָּת בְּשַׁבְּתוֹ, עַל־עַלֹת הַתְּמִיד וְנִסְכָּה.
זֶה קֶרֶבֶן שַׁבָּת וְקֶרֶבֶן הַיּוֹם כְּאָמֹר:

במדבר כח, יא

וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשֶׁיכֶם תִּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה,
פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאֵיל אֶחָד, כִּבָּשִׁים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם.
וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם כְּמִדְבַר,
שֶׁל־שֶׁה עֶשְׂרֵנִים לֶפֶר, וּשְׁנֵי עֶשְׂרֵנִים לְאֵיל, וְעֶשְׂרוֹן לִכְבָּשׁ, וַיִּזֵּן כְּנִסְכּוֹ,
וּשְׁעִיר לְכֹפֶר, וּשְׁנֵי תְּמִידִים כְּהַלְכָתָם.
יִשְׁמָחוּ בְּמִלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֲנֵג,
עִם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי, כֻּלָּם יִשְׁבְּעוּ וַיִּתְעַנְּגוּ מְטוֹבָךָ,
וּבְשִׁבְעֵי רְצִיַתְךָ בּוֹ וְקִדְּשָׁתוֹ,
חֲמִדַת יָמִים אוֹתוֹ קְרֵאתָ, זָכַר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.
אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בְּמִנוּחָתְנוּ,
וְחַדֵּשׁ עֲלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת הַחֲדָשׁ הַזֶּה
לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה, לְשִׁשּׁוֹן וְלִשְׁמֹחָה,
לִישׁוּעָה וְלִנְחֻמָּה, לְפִרְנֹסָה וְלִכְלִפְלָה,
לְחַיִּים טוֹבִים וְלִשְׁלוֹם, לְמַחִילַת חַטָּא וְלִסְלִיחַת עֲוֹן
[בשנה מעוברת מוסיף החזן: וְלִכְפָּרַת פְּשָׁע].

וַיְהִי הַחֲדָשׁ הַזֶּה סוּף וְקֵץ לְכָל צְרוּתֵינוּ, תַּחֲלָה וְרֵאשׁ לְפִדְיוֹן נַפְשֵׁנוּ,
כִּי בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּחִרְתָּ מִכָּל הָאֲמוֹת,
וּשְׁבַת קִדְּשָׁךְ לָהֶם הוֹדַעְתָּ וְחֻקֵּי רֵאשֵׁי חֲדָשִׁים לָהֶם קִבְּעַתָּ.
כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וַיִּשְׂרָאֵל וְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים.

[ה] ברכת העבודה

רְצֵה, יְהוּה אֱלֹהֵינוּ, בְּעַמְךָ יִשְׂרָאֵל וְלִתְפִלָּתָם שְׁעָה,
וְהִשֵּׁב אֶת הָעֲבוּדָה לְדָבִיר בֵּיתְךָ,
וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וְתִפְלָתָם מְהֵרָה בְּאַהֲבָה תִקְבַּל בְּרָצוֹן,
וְתִהְיֶי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ.
וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוֹבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוּה, הַמַּחְזִיר שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן.

בשעה שהחזון אומר את חלקה הראשון של ברכת ההודאה אומר הקהל "מודים דרבנן":

"מודים דרבנן"

[ו] ברכת ההודאה

<p>קידה מודים אנחנו לך, שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו, אלהי כל בשר, יוצרנו יוצר בראשית. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייטנו וקימתנו. כן תחינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לתצרות קדשך לשמך חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם, על שאנו מודים לך, ברוך אל ההודאות.</p>	<p>קידה מודים אנחנו לך, שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד, צור חיינו, מגן ישענו אתה הוא לדור ודור. גודל לך וגספר תהלתך, על חיינו המסורים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך, ועל נסידך שפכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שפכל עת, ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך, והמרחם כי לא תמו חסדיך, כי מעולם קוינו לך.</p>
---	--

בחנוכה מוסיף החזן:

ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות
ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.
בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, כשעמדה מלכות יון הרשעה
על עמך ישראל להשפיתם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך, ואתה ברחמיה
הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את
נקמתם, מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים,
ורשעים ביד צדיקים, ויודים ביד עוֹסְקֵי תוֹרַתְךָ, וְלֵךְ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָדוֹל וְקָדוֹשׁ
בְּעוֹלָמְךָ, וְלַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרָקוֹן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן
בָּאוּ בְּנֵיךְ לְדָבִיר בֵּיתְךָ, וּפְנּוּ אֶת הַיְכָלְךָ, וּטְהַרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ, וְהִדְלִיקוּ גֵרוֹת
בַּחֲצֵרוֹת קִדְשְׁךָ, וְקִבְּעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ, לְהַזְדוּת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל.

בשושן פורים מוסיף החזן:

ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות
ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.
בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה, כשעמד עליהם המן הרשע, בקש להשמיד
להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, בשלשה
עשר לחודש שנים עשר, הוא חודש אדר, ושללם לבו. ואתה ברחמיה הרבים
הפרת את עצתו, וקלקלת את מחשבתו, והשבות לו גמולו בראשו, ותלו אותו
ואת בניו על העץ.

ועל כלם יתברך ויתרומם ויתנשא שמך מלכנו תמיד לעולם ועד.

בשבת שובה אומר הקהל ואחר כך החזן:

וכתב לחיים טובים כל בני ברייתך.

וכל החיים יודוך סלה,

ויהללו ויברכו את שמך הגדול באמת לעולם כי טוב,

הָאֵל יִשׁוּעַתָּנוּ וְעֲזָרְתָנוּ סֵלָה, הָאֵל הַטּוֹב.
קידה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַטּוֹב שְׁמֶךָ וְלֶךְ נֶאֱדָה לְהוֹדוֹת.

ברכת כהנים

אם אין כהנים בין המתפללים ממשיך החזן להלן, עמ' 263. אם יש כהנים בין המתפללים הם עולים אל הדוכן. הגבאי מכריז:

כהנים

הכהנים מברכים בקול רם:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶּ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדְּשָׁתוֹ שָׁל
אַהֲרֹן, וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה. [אמן]

החזן קורא מילה אחר מילה והכהנים חוזרים אחריו. הקהל עונה אמן בסוף כל פסוק.

במדבר ו, כד-כו

יְבָרְכֶךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ. [אמן]

יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְךָ. [אמן]

יֵשָׂא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם. [אמן]

לאחר הברכה אומרים הכהנים בלחש:

רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲשִׂינוּ מַה שְׁגִזְרַתְּ עֲלֵינוּ, אֵף אַתָּה עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ:

הַשְׁקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשֶׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמֶּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת
הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ, כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ.

דברים כו, טו

לאחר הברכה אומר הקהל בלחש:

אֲדִיר בְּמָרוֹם שׁוֹכֵן בְּגִבּוֹרָה, אַתָּה שְׁלוֹם וְשִׁמְךָ שְׁלוֹם. יְהִי רְצוֹן שְׁתָּשִׂים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל
עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל חַיִּים וּבְרָכָה לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם.

אם אין כהנים העולים לדוכן אומר החזן:

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בְּרַכְנוּ בְּבִרְכַּהּ הַמְשַׁלֶּשֶׁת, בְּתוֹרַהּ הַכְּתוּבָה
עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ, הָאֲמוּרָה מִפִּי אֶהְרֵן וּבְנָיו, כְּהֹנִים עִם קְרוֹשֵׁיךָ,
כְּאֲמוֹר: יְבָרְכֶךָ יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶךָ [ועונים: כן יהי רצון].
יְאָר יְהוָה פְּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְנֶךָ [כן יהי רצון]. יִשְׂא יְהוָה פְּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ
שְׁלוֹם [כן יהי רצון].

[ז] ברכת השלום

שִׁים שְׁלוֹם טוֹבָה וּבִרְכָה, חַיִּים חַן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים,
עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ.
בְּרַכְנוּ אָבוּנוּ כְּלָנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פְּנִיָּה,
כִּי בְאוֹר פְּנִיָּה נִתְּתָ לָנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד,
וַיְצַדֶּקְהָ וּבִרְכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשְׁלוֹם.
וְטוֹב יְהִיָּה בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּשְׁלוֹמְךָ.

בשבת שובה אומר הקהל ואחר כך החזן:

בְּסֵפֶר חַיִּים, בְּרַכָּה וְשְׁלוֹם, וּפְרָנְסָה טוֹבָה, וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת, יְשׁוּעוֹת וְנַחֲמוֹת, גְּזֵר וְנִכְר וְנִכְתָּב
לְפָנֶיךָ, אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשְׁלוֹם.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְּבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם.

קדיש שלם

תרגום:

<p>יתגדל ויתקדש שמו הגדול. [אמן].</p>	<p>יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אָמֵן.</p>	<p>חזן קהל</p>
<p>בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו. [אמן].</p>	<p>בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרְעוּתֵיהּ, וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתֵיהּ וְיַצְמִיחַ פְּרֻקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. אָמֵן.</p>	<p>חזן קהל</p>
<p>בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.</p>	<p>בְּחַיֵּינוּכּוֹן וּבְיָמֵינוּכּוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן.</p>	<p>חזן</p>
<p>[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].</p>	<p>אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֵלְמַס וּלְעֵלְמֵי עֵלְמַיָּא.</p>	<p>קהל וחזן</p>
<p>יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].</p>	<p>יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְקָדְשָׁא בְרִיךְ הוּא. אָמֵן.</p>	<p>חזן קהל</p>
<p>למעלה מכל הברכות [בשבת שובה: למעלה ולמעלה מכל הברכות] והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].</p>	<p>לְעֵלְא מִן כָּל בְּרֻכְתָּא [בשבת שובה: לְעֵלְא לְעֵלְא מִכָּל בְּרֻכְתָּא] וְשִׁירְתָּא וְתִשְׁבַּחְתָּא וְנַחְמָתָא דְאָמִירָן בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.</p>	<p>חזן קהל</p>
<p>תתקבל תפילתם ובקשתם של כל בית ישראל לפני אביהם שבשמים, ואמרו אמן. [אמן].</p>	<p>תְּתַקְבַּל צְלוּתְהוֹן וּבְעוּתְהוֹן דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל קָדָם אַבוּהוֹן דִּי בְשַׁמַּיָּא, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.</p>	<p>חזן קהל</p>
<p>יהי שלום רב מן השמים וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן. [אמן].</p>	<p>יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שַׁמַּיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.</p>	<p>חזן קהל</p>
<p>עשה שלום [בשבת שובה: השלום] במרומינו, הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן. קהל אמן.</p>	<p>עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְּׁלוֹם] בְּמַרְוּמֵינוּ, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן. קהל אָמֵן.</p>	<p>חזן</p>

לימוד לאחר התפילה

אומרים את כל הקטעים הבאים בלחש:

ישיבה קְנֵה אֵל יְהוָה, חֲזַק וַיֶּאֱמַץ לְפָד, וְקְנֵה אֵל יְהוָה. תהלים כו, יד
 אֵין קְדוּשׁ בִּיהוָה, כִּי אֵין בְּלִתֵּי, וַאֲיֵין צוּר כְּאַלְהֵינוּ. שמואל-א ב,ב
 כִּי מִי אֱלֹהִים מִבְּלַעֲדֵי יְהוָה, וּמִי צוּר זוּלָתֵי אֱלֹהֵינוּ. תהלים יח, לב
 אֵין כְּאַלְהֵינוּ, אֵין כְּאַדוֹנֵינוּ, אֵין כְּמַלְכֵנוּ, אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ.
 מִי כְּאַלְהֵינוּ, מִי כְּאַדוֹנֵינוּ, מִי כְּמַלְכֵנוּ, מִי כְּמוֹשִׁיעֵנוּ.
 נוֹדָה לְאַלְהֵינוּ, נוֹדָה לְאַדוֹנֵינוּ, נוֹדָה לְמַלְכֵנוּ, נוֹדָה לְמוֹשִׁיעֵנוּ.
 בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ, בְּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ, בְּרוּךְ מַלְכֵנוּ, בְּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ.
 אֶתְּהָ הוּא אֱלֹהֵינוּ, אֶתְּהָ הוּא אֲדוֹנֵינוּ,
 אֶתְּהָ הוּא מַלְכֵנוּ, אֶתְּהָ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ.
 אֶתְּהָ הוּא שְׁהַקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קִטְרַת הַסַּמִּים.

פיטום הקטורת

תלמוד בבלי כריתות ו
 ע"א (בשינויים קלים) פִּטוּם הַקְטָרֶת. הַצְרִי וְהַצְפֹּן, הַחֲלִבָּנָה וְהַלְבֹנָה, מִשְׁקַל שְׁבַעִים שְׁבַעִים מְנָה. מִדְּמֵי הַזָּבֵחַ, מִשְׁקַל שְׁשָׁה עֶשְׂרִי

■ בלתך: מלבדך. צור: מחסה ומגן. מבלעדי...זולתי: מלבד.

לימוד לאחר התפילה: אחרי תפילת העמידה קוראים המתפללים בלחש קטעים אחדים מן המקרא ומן התורה שבעל פה – המשנה והתלמוד הבבלי. מנהג זה מתועד רק מראשית ימי הביניים, והוא בא לאפשר לכל מתפלל לקיים בשבת את מצוות לימוד תורה. קטעי הלימוד המגוונים עוסקים בעבודת המקדש ובחביבות התורה, לימודה ולומדיה.

אין כאלהינו: פיוט פשוט בצורתו זה ידוע כבר מספרות הגאונים והוא משמש כאן כמבוא לקריאת מעשה פיטום הקטורת. יש מי שרואה באותיות הפותחות את שלושת הטורים הראשונים [”אין... מי... נודה”] את המילה ”אמן”, ואם כן הוא – אפשר לראות פיוט זה כעין אמירת ”אמן” המסכמת את כל תפילות היום ובהא לתת להן תוקף ואישור.

פיטום הקטורת: על קטע זה ראה עמ' 120.

שָׁשָׁה עָשָׂר מָנָה. הַקִּשְׁטֹט שְׁנַיִם עָשָׂר. וְקְלוּפָה שֶׁל־שָׂה, וְקִנְמוֹן תִּשְׁעָה. בְּרִית
 בְּרִישִׁינָה תִשְׁעָה קִבּוּי, יֵין קִפְרִיסִין סְאִין תִּלְתָּא וְקִבּוּי תִּלְתָּא, וְאִם אֵין לוֹ יֵין
 קִפְרִיסִין, מִבֵּיא חֲמֵר חֲזָרָן עֲתִיק. מֶלַח סְדֵמִית רִבְעָה, מַעְלָה עֲשָׂן כָּל שָׁהוּא.
 רַבִּי נִתָּן הַבְּבִלִי אוֹמֵר: אֵף כִּפְתַּת הַיֵּרֶדֶן כָּל שָׁהוּא, וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבִשׁ פְּסָלָה,
 וְאִם חֶסֶר אַחַת מִכָּל סַמְנִיָּה חַיֵּב מִיָּתָהּ.

רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַצָּרִי אֵינוֹ אֵלָא שָׂרְף הַנוֹטָף מֵעֵצֵי הַקִּטָּף.
 בְּרִית בְּרִישִׁינָה שְׁשָׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפְרוֹן, כִּדִּי שְׁתֵּהא נְאָה, יֵין קִפְרִיסִין שְׁשׁוּרִין
 בּוֹ אֶת הַצִּפְרוֹן, כִּדִּי שְׁתֵּהא עֵזָה. וְהֵלֵא מִי רְגָלִים יָפִין לָהּ, אֵלָא שְׁאִין מִכְּנִיסִין
 מִי רְגָלִים בְּמִקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכְּבוֹד.

הַשִּׁיר שֶׁהַלּוּיִם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.
 מִשְׁנֵה תַמִּיד ז, ד
 בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים: לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ, תִּבְלֵ וַיִּשְׁבִּי בָּהּ. תהלים כד, א
 בַּשְּׁנַיִם הָיוּ אוֹמְרִים: גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד, בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קֹדֶשׁוֹ. תהלים מח, ב
 בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים: אֱלֹהִים נֹצֵב בְּעֵדַת אֵל, בְּקִרְבֵּי אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. תהלים פב, א
 בְּרַבִּיעִי הָיוּ אוֹמְרִים: אֵל נִקְמוֹת יְהוָה, אֵל נִקְמוֹת הוֹפִיעַ. תהלים צד, א
 בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים: הֲרִנְנוּ לְאֱלֹהִים עוֹזֵנוּ, הֲרִיעוּ לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב. תהלים פא, ב

■ **עדת אל:** פמליה של מעלה. **ברבב אלהים:** בספרות חז"ל נתבאר ביטוי זה כמדבר במלאכים.

השיר שהלויים היו אומרים: בכל יום ויום, לאחר הקרבת קרבן התמיד בבית המקדש, היו הלויים שרים מזמור אחד ממזמורי תהלים שיוחד לאותו יום. רשימת המזמורים מובאת במשנה והיא נאמרת בכל שבת, מאז ימי הגאונים, כחלק מיחידת הלימוד שבסוף התפילה. מן הראוי להעיר, כי בכל אחד מימות השבוע נאמר בסוף התפילה המזמור המתאים ליום זה [לאחר משפט המבוא: "היום יום [ראשון, שני וכו'] בשבת [= בשבוע] שבו היו הלויים אומרים בבית המקדש..."]. כך ביקשו מחברי הסידור לעצב בתודעת המתפללים קשר של קבע בין עבודת המקדש לתפילת בית הכנסת. ["שיר של יום" של שבת ראה עמ' 207].

בְּשֵׁשִׁי הָיוּ אוֹמְרִים: יהוה מְלַךְ גָּאוֹת לְבִשׁ, לְבִשׁ יהוה עֵז הַתְּאֲזָר, תהלים צג, א
אף תִּכּוֹן תִּבְּל בַּל תִּמּוֹט.

בַּשְּׁבֵת הָיוּ אוֹמְרִים: מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשְּׁבֵת. תהלים צב, א
מִזְמוֹר שִׁיר לַעֲתִיד לָבוֹא, לְיוֹם שֶׁכָּלוּ שְׁבֵת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים.

תִּנְאָ דְבֵי אֱלֹהֵינוּ: כָּל הַשּׁוֹנֶה הֶלְכוֹת בְּכָל יוֹם, מִבְּטָח לוֹ תלמוד בבלי מגילה כח ע"ב
שְׁהוּא בֶּן עוֹלָם הָבֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: הֶלְיִכוֹת עוֹלָם לוֹ. חבקוק ג, ו
אֵל תִּקְרֵי הֶלְיִכוֹת אֶלָּא הֶלְכוֹת.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: תלמוד בבלי ברכות סד ע"א
תִּלְמִידֵי חֲכָמִים מְרַבִּים שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר:
וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי יהוה וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ. ישעיה נד, ג

אֵל תִּקְרֵי בְּנֵיךָ, אֶלָּא בּוֹנֵיךָ. תהלים קיט, קסה
שְׁלוֹם רַב לְאוֹהֲבֵי תוֹרָתְךָ, וְאִין לְמוֹ מְכָשׁוּל.
יְהִי שְׁלוֹם בְּחִילְךָ, שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ. תהלים קכב, ט-ז

לְמַעַן אַחֵי וְרַעֵי אֲדַבְּרָה נָא שְׁלוֹם בְּךָ, לְמַעַן בֵּית יהוה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לְךָ. תהלים כט, יא
יהוה עֵז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יהוה יְבַרְכֶךָ אֶת עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם.

ה' מלך וכו': הפסוק נתבאר לעיל, עמ' 63. **מזמור שיר וכו':** המזמור כולו נתבאר לעיל, עמ' 62. **ליום שכלו שבת:** מזמור צ"ב נדרש כעוסק בימות המשיח, ימים שלא יהיו בהם עמל ועבודה, ימים של מנוחה נצחית. **תנא דבי אליהו:** אמר אחד מתלמידי בית המדרש של אליהו. **שונה:** משנן. **אל תקרי הליכות וכו':** הצירוף "הליכות עולם לו" נדרש תוך שינוי הניקוד כאילו נאמר בו: "ומי ששונה בכל יום] הלכות – [יש] עולם [כלומר: עולם הבא] לו". **אל תקרי בניך:** תוך שינוי הניקוד נדרש הצירוף "רב שלום בניך" כאילו נאמר בו כי "בונק" [אלו שבונים אותך, תלמידי החכמים] מביאים לעולם "שלום רב". **למו:** להם. **בחילך:** בין חומותיך. **אדברה נא שלום בך:** אתפלל שישרור בך שלום.

אמר ר' אלעזר: יחידת הלימוד מסתיימת בקטע החותם את מסכת ברכות שבתלמוד הבבלי, ובו דברי ר' אלעזר [בשם ר' חנינא], פסוקי עידוד ללומדי התורה ודברי ברכה כלליים לירושלים ולעם ישראל.

קדיש דרבנן

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.

האבלים

אָמֵן. קהל

בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרֵעוּתָהּ, וְיִמְלִיךְ
מַלְכוּתָהּ וְיַצְמַח פְּרָקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ.

האבלים

אָמֵן. קהל

בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית
יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב,
וְאָמְרוּ אָמֵן.

האבלים

אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֵלְמִים
וּלְעֵלְמֵי עֲלְמַיָּא.

קהל ואבלים

יִתְבְּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם
וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
שְׁמֵהּ דְקַדְשָׁא בְרִיךְ הוּא.

האבלים

אָמֵן. קהל

לְעֵלְא מִן כָּל בְּרַכְתָּא [בשבת שובה:
לְעֵלְא לְעֵלְא מְכַל בְּרַכְתָּא]

האבלים

וְיִשְׁרָתָא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא
דְאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.

קהל

אָמֵן. קהל

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבְּנָן
וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן,
וְעַל כָּל מְאָן דְעֵסְקִין בְּאוּדִיתָא,
דִּי בְּאַתְרָא קַדִּישָׁא הָרִין
וְדִי בְּכָל אֲתַר וְאַתְר.

האבלים

יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא,
חֲנָא וְחֻסְדָּא וְרַחֲמֵי

תרגום:

יתגדל ויתקדש שמו הגדול.

[אמן].

בעולם שברא כרצונו וימליך
מלכותו ויצמח פְּרָקְנָהּ ויקרב משיחה.

[אמן].

בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית
ישראל במהרה ובזמן קרוב,
ואמרו אמן.

[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם
ולעולמי עולמים].

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם
ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל
שמו של הקדוש ברוך הוא.

[אמן].

למעלה מכל הברכות [בשבת שובה:
למעלה ולמעלה מכל הברכות]

והשירות, התשבחות והנחמות,
הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.

[אמן].

על ישראל ועל רבותינו,
ועל תלמידיהם ועל כל תלמידי תלמידיהם,
ועל כל מי שעוסקים בתורה,

שבמקום הקדוש הזה
ושבכל מקום ומקום,

יהי להם ולכם שלום רב,
חן וחסד ורחמים

וחיים ארוכים ומזונות ברווח
וישועה מלפני אביהם שבשמים ובארץ,
ואמרו אמן.

[אמן]

יהי שלום רב מן השמים
וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל
ואמרו אמן.

[אמן]

עושה שלום [בשבת שובה: השלום]
במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו
ועל כל ישראל ואמרו אמן.

[אמן]

וחיי ארבי ומזוני רויחי,
ויפרקנא מן קדם אבוהון די בשמיא וארעא,
ואמרו אמן.

אמן

יהא שלמא רבא מן שמיא
וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל
ואמרו אמן.

אמן

עשה שלום [בשבת שובה: השלום]
במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו
ועל כל ישראל ואמרו אמן.

אמן

קהל

האבלים

קהל

האבלים

קהל

עלינו

עמידה

לְשִׁבַח לְאֲדוֹן הַכֹּל,
לְתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית,
שֶׁלֹא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאָרְצוֹת,
וְלֹא שָׁמְנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה,
שֶׁלֹא שָׁם חִלְקֵנוּ כְּהֵם וְגוֹדְלֵנוּ כְּכֹל הַמּוֹנֵם,
שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהַבֵּל וְרִיק וּמִתְפַּלְלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ.

■ **עלינו:** חובה עלינו. **אדון הכל:** מי שברא הכל, מושל בו ומנהיגו. **לתת גדלה:** לספר את גדולתו. **גוי הארצות...** משפחות האדמה: אומות העולם. **חלקנו כהם:** גורלנו כגורלם. **ככל המונם:** מספרם הרב. **הבל וריק:** דבר חסר כל ערך.

עלינו: תפילת הסיום של כל אחת מן ההתכנסויות לשם תפילה בכל ימות השנה. היא נאמרת לאחר ערבית, מוסף [וביום שאין בו מוסף: שחרית] ומנחה. כן היא נאמרת בסיום טכס קידוש לבנה [להלן, עמ' 419] וטכס ברית מילה. תפילה זו מורכבת משני חלקים: הראשון [עד "אין עוד"] מדבר על ה' בגוף שלישי ומהללו, תוך הצבעה על ייחודו של עם ישראל כעם הנבחר. החלק השני [הפותח ב"ועל כן נקוה לך"] פונה אל ה' ומצהיר על האמונה שכל האנושות כולה תקבל עליה עול מלכות שמים. יש רמזים להנחה שתפילת "עלינו" נאמרה בתקופת חז"ל [ואולי אף קודם להם,

וְאַנְחֵנוּ קִדְדָה כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לְפָנֶי מַלְךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
שֶׁהוּא נוֹטֵה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ,
וּמוֹשֵׁב יְקָרוֹ בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל,
וּשְׂכֵינֵת עִזּוֹ בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים.
הוּא אֱלֹהֵינוּ, אֵין עוֹד.
אָמֵת מְלַכְנוּ, אָפֶס זִוְלָתוֹ,
כִּכְתוּב בְּתוֹרָתוֹ:
וַיְדַעְתָּ הַיּוֹם וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לִבְבְּךָ,
כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת, אֵין עוֹד.
וְעַל כֵּן נִקְוָה לָּךְ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ,
לְרֵאוֹת מְהִרָה בְּתַפְאֲרַת עֲזֶךָ,
לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יַכְרִתוּן,
לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שְׁדֵי.
וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בְּשִׂמְךָ, לְהַפְנוֹת אֱלֹהֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ.

דברים ד, לט

נוטה: פורש, מותח. **יקרו:** כבודו. **שכינת עזו:** המקום שבו שוכן כוחו. **אפס זולתו:** אין עוד מלבדו. **והשבת אל לבבך:** קבע בלבבך. **נקה לך:** נשים בך את תקוותינך. **גלולים:** אלילים. **לתקן עולם במלכות שדי:** להביא את העולם לכלל שלימות באמצעות מלכות ה'. **להפנות:** יפנו, יתפללו.

בימי הבית השני¹ רק במוסף של ראש השנה – במסגרת החגיגית של שלוש הברכות שבעקבותיהן תוקעים בשופר [עליהן ראה משנה, ראש השנה ד, ה-ו]. מכל מקום, רק בימי הביניים הועברה "עלינו" אל התפילות כולן. שילובה של תפילת "עלינו" בתפילה היומיומית הביא לגל של קטרוג כנגד היהודים שישבו באירופה, בגלל המשפט "שהם משתחווים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושעי", אשר נתפס – שלא כדיון – כהעלבת הדת השלטת וכפגיעה במשיחה [ששמו שווה בגימטריא למילת "וריק", 316]. משפט זה חסר בסידורים רבים, בשל צנזורה חיצונית או פנימית.

יִכִּירוּ וַיִּדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תְּבֵל,
כִּי לֹא תִכְרַע כָּל בְּרֵךְ, תִּשָּׁבַע כָּל לִשׁוֹן.
לִפְנֵיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וַיִּפְּלוּ,
וְלִכְבוֹד שְׁמֶךָ יִקְר יִתְּנוּ,
וַיִּקְבְּלוּ כֻלָּם אֶת עַל מַלְכוּתְךָ,
וַתִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד.
כִּי הַמְּלִכוּת שְׁלֹךְ הִיא וְלְעוֹלָמִי עַד תִּמְלֹךְ בְּכַבּוֹד,
בְּפִתּוּב בְּתוֹרַתְךָ: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד.
חזן וְנִאֶמֶר: וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ,
בְּיָוִם הַהוּא יְהִיֵּה יְהוָה אֶחָד וַיִּשְׁמוּ אֶחָד.

שמות טו, יח

זכריה יד, ט

יש נוהגים לומר אחרי "עלינו" פסוקים אלה:

אֵל תִּירָא מִפְּחַד פְּתָאִים וּמִשְׂאֵת רִשְׁעִים כִּי תִבָּא:
עֲצוּ עֲצָה וְתִפֹּר, דְּבִירוּ דְבָר וְלֹא יָקוּם, כִּי עֲמָנוּ אֵל:
וְעַד זְקֻנָה אֲנִי הוּא, וְעַד שִׁיבָה אֲנִי אֶסְבֵּל,
אֲנִי עֲשִׂיתִי וְאֲנִי אֲשֵׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֲמַלֵּט:

משלי ג, כה

ישעיה ח, י

ישעיה מו, ד

יקר: כבוד. ■ **פתאים:** הבא בפתאומיות. **שאת רשעים:** אסון שגורמים הרשעים. **עצו עצה:** תכננו תוכנית רעה [כנגד עם ישראל]. **ותפור:** תבוטל [על ידי ה']. **ועד זקנה אני הוא:** זו הבטחת ה' לאדם: גם בעתיד, כשיזקינו בני האדם, יעמוד לצדם. **אסבל:** אשא ואגן. **אמלט:** אציל מצרה.

אל תירא וכו': שלושה פסוקים שנוספו לתפילה בימי הביניים ויש בהם דברי עידוד למתפללים והבטחה של הגנה אלהית.

קדיש יתום

תרגום:

יתגדל ויתקדש שמו הגדול.	יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא.	האבלים
[אמן].	אָמֵן.	קהל
בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחה.	בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרֵעוּתָהּ, וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ וְיַצְמִיחַ פְּרָקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ.	האבלים
[אמן].	אָמֵן.	קהל
בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.	בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְנָא קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן.	האבלים
[אמן]. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].	אָמֵן. יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבֻרָךְ לְעָלְמִים וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.	קהל ואבלים
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].	יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרַומֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְקָדְשָׁא בְרִיךְ הוּא.	האבלים
למעלה מכל הברכות [בשבת שובה: למעלה ולמעלה מכל הברכות] והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].	לְעֵלְא מִן כָּל בְּרִכְתָּא [בשבת שובה: לְעֵלְא לְעֵלְא מְכָל בְּרִכְתָּא] וְשִׁירָתָא וְתַשְׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא דְאָמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן.	קהל
יהי שלום רב מן השמים וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל. ואמרו אמן. [אמן].	יְהִי שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.	האבלים
[אמן]. הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן. [אמן].	עֲשֵׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְׁלוֹם] בְּמְרוֹמֵי, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.	קהל
	אָמֵן.	קהל

שיר הכבוד

אחד מן המתפללים פותח את ארון הקודש.

אֲנַעִים

זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאָרֵג, כִּי אֵלֶיךָ נִפְשֵׁי תִעָרֵג.
נִפְשֵׁי חֲמֻדָּה בְּצֶל יְדֶךָ, לְדַעַת כָּל רֵז סוּדֶךָ.
מִיָּד דַּבְּרִי בְּכַבּוֹדְךָ, הוֹמָה לְבִי אֶל דּוֹדֶיךָ.

חזן

קהל

חזן

עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבְּרוֹת, וְשִׁמְךָ אֶכְבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת.

קהל

אֶסְפְּרָה כְּבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ, אֶדְמָךָ אֶכְנֶה וְלֹא יִדְעֵתִיךָ.

חזן

בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוּד עֲבַדְיָה, דְּמִית הַדָּר כְּבוֹד הוֹדְךָ.

קהל

גִּדְלַתְךָ וּגְבוּרַתְךָ, כִּנּוּ לְתַקְוָה פְּעֻלַּתְךָ.

חזן

דְּמִו אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יִשְׂשָׁה, וַיִּשְׁוֹדֶה לְפִי מַעֲשֵׂיךָ.

קהל

הַמְשִׁילוֹךָ בְּרַב חַזְיוֹנוֹת, הִנֵּה אֶחָד בְּכָל דְּמִיוֹנוֹת.

חזן

■ **אָרֵג:** בחרזים ובמשקל נאים, כמעשה אריגה היפה לעין. **חמדה בצל ידך:** הלשון בעקבות האמור בשיר השירים (ב, ג): "בצלו חמדתי וישבתי", ופירוש הדברים כאן: נפשו של המשורר התאוותה לחסות בצל כבוד ה' ולגלות כך את סודותיו. **הומה:** עורג. **דודיך:** אהבתך. **נכברות:** דברי כבוד. **שירי ידידות:** שירי אהבה. **אדמך אכנה:** אני מתאר אותך בעזרת דימויים שונים ואף מכנה אותך בשם. **ולא ידעתיך:** אבל אינני מגיע לידיעה מלאה של מהותך. **בסוד עבדיך:** בחוג עבדיך [הם הנביאים והמשוררים שעל דבריהם יסתמך המשורר להלן]. **דמית:** נתת דמות וצורה. **כנו לתקו פעלתך:** תיארו את חזק מעשיך. **ולא כפי ישך:** לא לפי מהותך האמיתית. **וישווד לפי מעשיך:** הם העמידו לנגד עיניהם את דמותך, על פי מעשיך והתגלוותך במציאות. **ברב חזיונות:** במראות נבואיים שונים ומגוונים. **הנך אחד בכל דמיונות:** מאחורי דימויך, תיאוריך, השונים מסתרת תמיד מהות קבועה אחת. והולך הפייטן ומביא דוגמאות מקראיות רבות לתיאורים שונים של ה'.

שיר הכבוד: פיוט המצוי בסידורים מאז המאה השש-עשרה, וחיבורו מיוחס לר' יהודה החסיד [נפטר באשכנז בראשית המאה ה'ג'] או לאביו, ר' שמואל. הפיוט עוסק בסוגיה דתית-פילוסופית-חזויית מורכבת, ונושאו העיקרי הוא הלשוניות השונות שבהן מתואר ה' בתנ"ך. הפיוט בנוי על ההכרה שאין ביכולת האדם להבין את המציאות האלהית או לתת לה ביטוי בלשונו; האדם יכול רק לבטא את הדרך שבה הוא קולט את ההתגלויות השונות של כבוד ה' בעולם [ומכאן השם "שיר הכבוד"]. המקרא נותן לה' צורה, דמות וגוף, כיוון שבני האדם אינם יכולים לתפוס אותו בדרך אחרת, אך באמת מהותו נשגבת הרבה יותר מכל התגלויותיו המגוונות. זאת ועוד: מאחורי כל

קהל **וַיִּחַזְרוּ בְּךָ זְקֵנָה וּבַחֲרוּת, וַשְּׁעַר רֹאשֶׁךָ בְּשִׁיבָה וְשַׁחֲרוּת.**
 חזן **זְקֵנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קָרֵב, כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לֹא רָב.**
 קהל **חָבֵשׁ כּוֹבֵעַ יִשְׁוֶעָה בְּרֹאשׁוֹ, הוֹשִׁיעָה לֹא יִמְנֹעַ וְזָרַע קָדְשׁוֹ.**
 חזן **טַלְלֵי אֲזוּרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא, קוֹצוֹתָיו רְסִיסֵי לֵילָה.**
 קהל **יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי, וְהוּא יְהִיָּה לִי לְעֵטְרַת צְבִי.**
 חזן **כְּתָם טְהוֹר פִּז דְּמוֹת רֹאשׁוֹ, וְחַק עַל מִצַּח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ.**
 קהל **לְחַן וּלְכְבוֹד צְבִי תִפְאָרְךָ, אֲמַתּוֹ לֹא עֵטְרָה עֵטְרָה.**
 חזן **מִחֲלָפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְּחוֹרוֹת, קוֹצוֹתָיו תִּלְתְּלִים שְׁחוֹרוֹת.**
 קהל **נֹוֹה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאָרְתּוֹ, יַעֲלֶה נָא עַל רֹאשׁ שְׂמַחְתּוֹ.**

שיבה ושחרות: שערור של ה' תואר לעיתים כשל אדם זקן ולעיתים כשל נער צעיר. **זקנה ביום דין:** תיאורו של ה' כשופט מציג אותו כזקן בעל שער שיבה [דניאל ז, ט]. **ובחרות ביום קרב:** ה' מתואר גם כלוחם צעיר ימים [זכריה ד, ג]. **ידיו לזרוב:** כוחו אדיר. **כובע ישועה בראשו:** דברי ישעיהו [נט, ז]. **טללי אורות ראשו נמלא:** לפי ישעיהו כו, יט ושיר השירים ה, ב [ונשם הם דברי הדוד האהב]. **קוצותיו רסיסי לילה:** תלתלי שערור מלאו טל. והדימוי על פי דברי הדוד האהוב בשיר השירים [שם]. **יתפאר בי:** עם ישראל נבחר בידי ה' והוא מתפאר ומתגאה בו [ישעיה מט, ג]. **לעטרת צבי:** העם רואה את ה' ככתר יקר ונחשק [והלשון על פי ישעיה כח, ה]. **כתם טהור פי:** על פי תיאור הדוד האהוב בשיר השירים [ה, יא] ר"תם" הוא סוג של זהב משובח. **וחק וכו':** גם על מצחו של ה' [וראה עוד להלן] מונחים כביכול תפילין, שבהם חקוק שמו הקדוש. **צבי תמארה:** תפארת שחושקים בה [והוא כינוי לה' בעקבות ישעיה כח, ה]. **אמתו וכו':** עם ישראל קשר בתפילותיו ובשבחיו עטרה לאלהיו. **מחלפות ראשו:** שער ראשו. **ימי בחורות:** ימי הנוער. **קוצותיו:** תלתליו [והדימוי על פי שיר השירים ה, יא]. **נוה הצדק צבי תפארתו:** ירושלים, שהיא משכן הצדק, היא תפארתו של ה' ומושא אהבתו. **על ראש שמחתו:** תהלים קלז, ו: "אעלה את ירושלים על ראש שמחתו", אזכור את העיר וחורבנה בכל שעה של שמחה.

התיאורים הלשוניים האנושיים המגוונים עומדת מהות אחידה אחת. כן מדגיש הפיוט את הקשר והאהבה המיוחדים שביין ה' לעמו. הפיוט כתוב [החל מן הטור החמישי] באקרוסטיכון אלפביתי [האות רי"ש מופיעה משום מה פעמיים, וכן האות ת"ו החותמת את הפיוט] עם חרוז פנימי המתחלף בכל טור. בדבריו רומז הפיוטן אל פסוקי מקרא רבים [ובעיקר פסוקים ממגילת שיר השירים או מדברי נביא הנחמה ישעיהו]. במקומות רבים נוהגים לכבד באמירת פיוט זה נער שטרם הגיע למצוות, והטעם שנתנו לכך הוא קדושתו הגדולה של הפיוט: רק מי שטרם טעם טעמו של חטא יכול לומר את הדברים הנשגבים שבו. גם פתיחת הארון בשעת אמירת הפיוט היא עדות לחשיבות הגדולה שיוחסה לו.

חזן	סִגְלָתוֹ תְהִי בְיָדוֹ עֵטְרָת, וְצִנִּיף מְלוּכָה צְבִי תַפְאֶרֶת.
קהל	עֲמוּסִים נִשְׂאָם, עֵטְרַת עֲנָדִם, מֵאֲשֶׁר יִקְרוּ בְעֵינָיו כְּפָדָם.
חזן	פָּאָרוֹ עָלַי וּפִאֲרֵי עָלָיו, וְקָרוֹב אֵלַי בְּקִרְאֵי אֱלֹוֹ.
קהל	צַח וְאָדָם לְלִבּוֹשׁוֹ אָדָם, פְּוֹרָה בְּדַרְכּוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֲדוּם.
חזן	קָשֶׁר תַּפְלִין הֶרְאָה לְעֵנּוּ, תַּמּוּנַת יְהוָה לְנֶגֶד עֵינָיו.
קהל	רוֹצֵה בְעֵמּוֹ עֲנוּיִם יִפְאָר, יוֹשֵׁב תְהִלּוֹת בְּסֵלֶת תַּפְאֶר.
חזן	רֹאשׁ דְּבָרְךָ אָמֵת, קוֹרֵא מִרְאשׁ דּוֹר וְדוֹר, עִם דּוֹרְשֶׁךָ דְרֹשׁ.
קהל	שִׁית הַמּוֹן שִׁירֵי נָא עָלֶיךָ, וְרִנְתֵי תִקְרַב אֵלֶיךָ.
חזן	תְּהִלְתִּי תְהִי לְרֹאשֶׁךָ עֵטְרָת, וּתְפִלְתִּי תִכּוֹן קִטְרָת.
קהל	תִּיקַר שִׁירַת רֹשׁ בְּעֵינֶיךָ, בְּשִׁיר יוֹשֵׁר עַל קְרַבְּנֶיךָ.
חזן	בְּרַכְתִּי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מִשְׁבִּיר, מַחֲוִיל וּמוֹלִיד, צְדִיק כְּבִיר.
קהל	וּבְבִרְכָתִי תִנְעֲנַע לִי רֹאשׁ, וְאוֹתָהּ קַח לָךְ בְּבִשְׂמִים רֹאשׁ.
קהל וחזן	יַעֲרֹב נָא שִׁיחֵי עָלֶיךָ, כִּי נִפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ.

סגלתו: עם ישראל, שהוא אוצרו של ה'. **וצניף מלוכה:** דברי ישעיהו על ירושלים [סב, ג]: "והיית עטרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בכף אלהיך". "צניף מלוכה" הוא תכשיט לראש המלך. **עמוסים:** עם ישראל (ראה עמ' 218). **מאשר:** בגלל. **פארו עלי ופארי עליו:** לא רק האדם מתעטר בתפילין (המכונים כאן "פאר", על פי דרשת התלמוד הבבלי, מועד קטן טו ע"א, שיסודה בדברי יחזקאל כד, [ז] אלא גם ה'. בתפילין של ישראל נזכר ה' ובתפילין של ה' נאמרים דברי שבח על העם (בבלי ברכות ו ע"א). **צח ואדם:** תיאור הדוד האהוב בשיר השירים ה', **ללבושו אדם וכו':** תיאור ישעיהו (סג, א-ג) את ה': בשובו מנמקה באָדום, בגדו אדום מדם, כמי שדרך ענבים בגת. ה"פורה" הוא מן הכלים של הגת. **קשר תפלין וכו':** על פי התלמוד הבבלי [ברכות ז ע"א] הראה ה' למשה, הוא הענו (במדבר יב, ג: "והאיש משה ענו מאד"), את הקשר שבאחורי התפילין של ראש. **תמונת ה':** כאמור במשה: "ותמונת ה' יביט" [במדבר יב, ח]. **ענוים:** בני ישראל הצנועים. **יושב תהלות:** כינוי לה', מי שישראל מהללים אותו [תהלים כב, ד]. **ראש דברך וכו':** שניים מכינויו של ה': הראשון ["ראש דברך אמת"] לקוח מתהלים קיט, קס והשני ["קורא מראש דור ודור"] הוא על פי ישעיה מא, ד. **עם דורשך דרש:** דרוש את שלומו של עם ישראל, המחפש ומבקש את קרבת ה'. **שית:** שים. **תכון קטרת:** תתקבל קרבן הקטורת. **תיקר:** תהיה יקרה, נכבדת. **רש:** עני, אביון. כך מכנה המשורר את עצמו ואת יצירתו: השפה ענייה מכדי להגיע באמצעותה לתיאור אמיתי של המציאות האלהית. **כשיר יושר על קרבניך:** כשירת הלויים במקדש. **לראש משביר:** ה' הזן והמכלכל את העולם כולו. **מחולל ומוליד צדיק כביר:** כולם תארו של ה': בורא, יוצר, ישר וצודק, רב כח. **ובברכת וכו':** כתגובה על ברכת. **כבשמים ראש:** כבשמים הטובים ביותר (שמות ל, כג). **כי נפשי תערג אליך:** הפייטן מסיים את שירו בחזרה על המשפט שפתח בו את הפיוט.

מי שפתח את הארון חוזר וסוגר אותו.

לָךְ יְהוּה הַגְּדֹלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצְּחַת וְהַהוֹד, דברי הימים-א כט, יא
 כִּי כָל בְּשָׂמִים וּבְאַרְצָן.
 לָךְ יְהוּה הַמְּמַלְכָה וְהַמְתַּנְשֵׂא לְכָל לְדָאֵשׁ.
 מִי יַמְלִיל גְּבוּרוֹת יְהוּה, יִשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ. תהלים קו, ב

קהל וחזן

קדיש יתום תרגום:

יתגדל ויתקדש שמו הגדול. [אמן].	יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אָמֵן.	האבלים קהל
בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו ויצמיח ישועתו ויקרב משיחו. [אמן].	בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא כְרַעוּתָהּ, וְיַמְלִיךְ מְלִכּוּתָהּ וְיַצְמִיחַ פְּרֻקְנָהּ וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. אָמֵן.	האבלים קהל
בחייכם ובימיכם ובחיי כל בית ישראל במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.	בְּחַיֵּיכֹן וּבְיָמֵיכֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְנָן קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן.	האבלים
[אמן. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].	אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֵלְמַס וּלְעֵלְמֵי עֵלְמֵיָא.	קהל ואבלים
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].	יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדֵּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דְּקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אָמֵן.	האבלים קהל
למעלה מכל הברכות [בשבת שובה:	לְעֵלְא מִן כָּל בְּרַכְתָּא [בשבת שובה:	האבלים

לך ה' וכו': נתבאר לעיל, עמ' 218. מי ימלל: אחרי פיוט, שניסה לתאר את ה', מודגש כי אין מי שיכול לומר את כל גבורות ה' ותהילתו.

קדיש יתום: ראה עמ' 205.

לְעֵלָא לְעֵלָא מְכַל בְּרִכְתָּא
וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחְמָתָא
דְּאֲמִירָן בְּעֵלְמָא, וְאֲמַרו אָמֵן.

קהל אָמֵן.

למעלה ולמעלה מכל הברכות
והשירות, התשבחות והנחמות,
הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.

[אמן].

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא
וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאֲמַרו אָמֵן.

האבלים

יהי שלום רב מן השמים
וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל
ואמרו אמן.

[אמן].

קהל אָמֵן.

עֵשָׂה שְׁלוֹם [בשבת שובה: הַשְּׁלוֹם] בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל,
וְאֲמַרו אָמֵן.

האבלים

קהל אָמֵן.

קידוש בציבור ליום השבת

במקום שהמתפללים מתכנסים לאחר התפילה כדי לחגוג בצוותא ארוע כגון בר מצוה או כדי לקדש בציבור, מוזגים לכולם יין [או מיץ ענבים] ואחד מן הציבור אומר בקול רם:

קידוש בציבור ליום השבת: החובה להצהיר על קדושת יום השבת בשילוב ברכה על היין נזכרת כבר בתלמוד הבבלי [פסחים קו ע"א], והיא מתקיימת הן בליל שבת והן בבוקר, לאחר התפילה [ויש הנוהגים לקדש גם בסעודה השלישית]. עיקר הקידוש הוא ברכת "בורא פרי הגפן", אך מאז ימי הביניים נוספו לפניו קטעי מקרא שונים העוסקים ביום השבת. במקורות קרוי קידוש הבוקר בשם "קידושא רבה", הקידוש הגדול, ונראה שיש להבין שם זה כלשון סגי נהור: קידוש זה הוא קידוש קצר ביחס לקידוש של ליל שבת, וכדי לא להפחית בכבודו קראו לו "הגדול". גם כאשר נערך קידוש בבית הכנסת, נהוג שכל משפחה עורכת לאחר מכן קידוש בביתה שלה.

יין [או מיץ ענבים]: מצד ההלכה ניתן לקדש בשבת בבוקר גם על משקה חריף אחר, כגון קוניאק או ויסקי, ובמקרה זה משתנה הברכה [ל"שהכל נהיה בדברו"]. כדי שקידוש זה יוציא את המשתתפים בו ידי חובה, הוא צריך להיעשות "במקום סעודה", ועל כן נהוג לאכול באותה הזדמנות מאכל כלשהו שמברכים עליו "המוציא לחם מן הארץ" או "בורא מיני מזונות".

שמות לא, טז-יז

וּשְׁמֵרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשָּׁבֶת,
 לַעֲשׂוֹת אֶת הַשָּׁבֶת לְדֹרֹתֶם בְּרִית עֹלָם:
 בְּיָנִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם,
 כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם
 וְאֶת הָאָרֶץ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפְּשׁ:

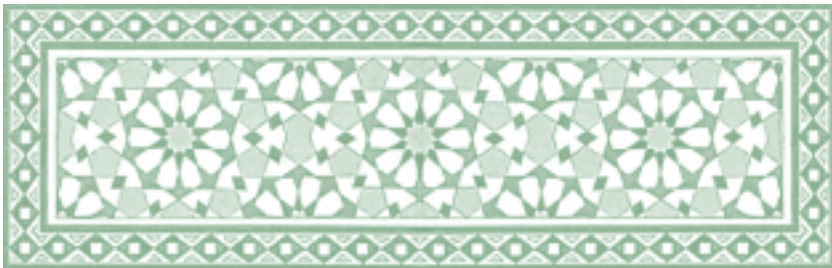
שמות כ, ח-יא

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשָּׁבֶת לְקַדְּשׁוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל
 מְלֶאכֶתֶךָ: וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ, לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶה אֲתָה
 וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עֹבֵדֶךָ וְאִמָּתֶךָ וּבְהֵמָתֶךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים
 עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם, וַיִּנַּח בַּיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי, עַל כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת יוֹם הַשָּׁבֶת וַיְקַדְּשֵׁהוּ:

סְבִיר מְרֻנָּה וּרְבִנָּה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן. [אמן]

ושותים מן היין.

■ **סביר מרנו ורבנו:** סבורים, מוכנים ומסכימים, מורינו ורבותינו [בתרגום מארמית]. לשון הזמנה לנוכחים להקשיב
 לברכה, לענות אחריה "אמן" ולצאת כך ידי חובתם.

מנחה לַשַּׁבָּת

תפילת מנחה לשבת: על תפילת מנחה בכלל ראה הדיון בראש תפילת מנחה לערב שבת [עמ' 2]. תפילת מנחה של שבת מתייחדת מזו של ימות החול על ידי הוספת קריאה בתורה וקטעי תפילה ומזמורים אחדים, וכן, כמובן, על ידי אמירת תפילת העמידה של שבת. [להלן נעיר רק על השינויים שבין מנחה של חול לזו של שבת]. באשר לזמנה של תפילת מנחה בשבת קיימים שני מנהגים עיקריים: "מנחה גדולה" שזמנה לאחר חצות היום, בשעות הצהריים [השעה המדויקת נקבעת על פי לוח השנה ואורך היום המשתנה], ו"מנחה קטנה" המתקיימת אחר הצהריים, בערך בשעה שבה מדליקים נרות בערב שבת באותו שבוע.

יש הנוהגים לומר בלחש לפני תפילת מנחה את סדר הקרבנות [לעיל, עמ' 9-12].

תפילת מנחה בציבור מתחילה כאן:

אֱשֶׁר־ יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ, עוֹד יְהַלְלוּךָ סֵלָה: תהלים פד, ה
אֱשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: תהלה לדוד תהלים קמד, טו
אֲרוֹמְמֶךָ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וְאַבְרָכָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד: תהלים קמה
בְּכֹל יוֹם אֲבָרְכְּךָ, וְאַהֲלִלָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:
גָּדוֹל יְהוָה וּמְהַלֵּל מְאֹד, וְלֹגְדָתוֹ אֵין חֶקֶר:
דְּוֹר לְדוֹר יִשְׁבַח מַעֲשֵׂיךָ, וּגְבוּרָתֶיךָ יִגְדֹדוּ:
הַדָּר כְּבוֹד הַדּוֹף, וְדַבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה:
וְעִזּוֹ נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמְרוּ, וּגְדוּלַתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה:
זָכַר רַב טוֹבָךָ יִבְיָעוּ, וְצַדִּיקְתֶּךָ יִרְנְנוּ:
חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה, אָרְךָ אֲפִים וּגְדֹל חֶסֶד:
טוֹב יְהוָה לְכֹל, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו:
יִדְוֶךָ יְהוָה כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכְכֶּנָּה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמְרוּ, וּגְבוּרַתְךָ יִדְבְּרוּ:
לְהוֹדִיעַ לְבַנֵּי הָאָדָם גְּבוּרָתִי, וּכְבוֹד הַדָּר מַלְכוּתוֹ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֲלָמִים, וּמִמְשַׁלְתֶּךָ בְּכֹל דְּוֹר וָדוֹר:
סוֹמֵךְ יְהוָה לְכֹל הַנְּפִלִים, וְזוֹקֵף לְכֹל הַכְּפוּפִים:

סדר הקרבנות: קריאת סדר הקרבנות במנחה לשבת זהה למה שנהוג במנחה לימות החול. לדין וביאור ראה עמ' 9 ואילך.

אשרי: אמירת מזמור זה בראש תפילת מנחה נוהגת גם בימות החול. לדין וביאור ראה לעיל, עמ' 150.

עֵינַי כָּל יְאֵלֶיךָ יִשְׁבְּרוּ, וְאַתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ:
 פֹּתַח אֶת יְדֶךָ, וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן:
 צְדִיק יִהְיֶה בְּכָל דְּרָכָיו, וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו:
 קָרוֹב יִהְיֶה לְכָל קְרָאִיו, לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאָמַת:
 רִצּוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה, וְאֵת שְׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעַם:
 שׁוֹמֵר יִהְיֶה אֶת כָּל אֲהָבָיו, וְאֵת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד:
 חן הַתְּהִלַּת יִהְיֶה יְדְבָר פִּי וּבִרְךָ כָּל בֶּשֶׂר שֵׁם קִדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 וְאַנְחֵנוּ נְבָרְךָ יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

תהלים קטו, יח

וּבֹא לְרִצּוֹן גּוֹאֵל וְלִשְׁבִי פֶשַׁע בִּינְעֻקְב, נְאֻם יְהוָה.
 וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אִוְתָם, אָמַר יְהוָה, רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְדְבָרִי אֲשֶׁר שִׁמַּתִּי

ישעיה נט, כ-כא

■ **ובא לציון גואל וכו':** הגאולה מובטחת גם לחוטאים שבעם ישראל, אם ישוּבו מדרכם הרעה. **בריתי:** הבטחת ה' בשעת כריתת ברית.

ובא לציון: טכסט זה, שאינו מצוי בתפילת מנחה של חול, מורכב מפסוקי מקרא ומקטעי תפילה והוא נאמר גם בשחרית של ימות החול וכן בערבית למוצאי שבת [עמ' 404]. אמירתו במנחה של שבת מתועדת כבר בתקופת הגאונים. הקטע מורכב ביותר, אך ניתן להבחין בו בכמה חלקים: [א] פסוקי נחמה וגאולה מדברי הנביא ישעיהו; [ב] פסוקי הקדושה ["קדוש קדוש קדוש" ו"ברוך כבוד ה' ממקומו"] בצד תרגומם הארמי; [ג] לקט פסוקים, משולבים בקטעי תפילה, המדגישים את חשיבות התורה ומבקשים את רחמי ה', את הגנתו וכן שכר טוב לעתיד לבוא. קטע ארוך ומורכב זה שימש בימים קדומים [אולי אף בשלהי תקופת חז"ל [תלמוד בבלי, סוטה מט ע"א]] כמעין תפילת סיום למעמד של דרשה ולימוד תורה בציבור, או למעמד פומבי שבמסגרתו קראו בספרי נביאים וכתובים. הדרשה בציבור בתקופות הקדומות נהגה להסתיים בדברי נחמה והבטחות משיחיות [השווה גם דיונו בקדיש [עמ' 205]] ותפילת "ובא לציון" תואמת בתכניה ובלשונויה מעמד מעין זה. היא כוללת גם תרגום ארמי של פסוקי מקרא מרכזיים, למען מי שלא שלט בשפה העברית. יתכן שבימי הגאונים נהג הציבור לשמוע דברי תורה לפני תפילת מנחה של שבת – או שנהג לקרוא בצוותא בספרי נביאים וכתובים – ובעקבות זאת נאמרה תפילת "ובא לציון". עם הזמן נעלם המנהג לקיים שיעור פומבי או לקרוא בנביאים וכתובים לפני מנחה של שבת, אך התפילה עצמה נותרה על מקומה.

בְּפִיָּה, לֹא יִמוּשׁוּ מִפִּיָּךְ וּמִפִּי זֶרַעַךְ וּמִפִּי זֶרַע זֶרַעַךְ, אָמַר יְהוָה,
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

תהלים כב, ד

וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל:

ישעיה ו, ג

וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר:

קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת, מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ.

תרגום יונתן לישעיה, שם

וּמִקְבְּלֵי דִין מִן דִּין וְאָמְרִין:

קְדִישׁ בְּשֵׁמִי מְרוֹמָא עֲלָאָה בֵּית שְׁכִינְתָּהּ,

קְדִישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתָּהּ,

קְדִישׁ לְעֵלְמָא וְלְעֵלְמִי עֲלֵמָא,

יְהוָה צְבָאוֹת, מְלֵא כָּל אַרְעָא זִיו יְקָרָהּ.

יחזקאל ג, יב

וְתִשְׁאַנְי רֹחַ, וְאֲשַׁמְעַ אֲחֲרֵי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל.

כְּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ.

תרגום יונתן

וּנְטַלְתָּנִי רוּחָא, וְשַׁמְעִית בְּתֵרֵי קוֹל זִיעַ סָגִיא דְּמִשְׁבְּחִין וְאָמְרִין,

ליחזקאל, שם

בְּרִיךְ יְקָרָא דִּיהוָה מֵאַתֵּר בֵּית שְׁכִינְתָּהּ.

יושב תהלות ישראל: מי שישיראל מהללים אותו. **זה אל זה:** השרפים שבהיכל השמימי. **צבאות:** אלהי צבא השמים וצבא הארץ, היקום כולו. **קול רעש גדול:** קול החיות והאופנים שבמרכבת האל.

ואתה קדוש וכו': כאן מתחילה אמירת פסוקי הקדושה [עליה ראה עמ' 190] בלוויית תרגום שלהם לארמית וכמה משפטי קישור. אין בידינו הסבר מספק לאמירת פסוקים אלה בתוך תפילת "ובא לציון". קדושה זו קרויה במקורות "קדושה דסידרא", היינו הקדושה הנאמרת במסגרת דרשה.

ומקבלין דין וכו': זה התרגום הארמי, המיוחס לתנא יונתן בן עוזיאל, לפסוק שמספר ישעיהו. התרגום איננו מילולי והוא מרחיב את דברי הנביא, כשהוא מקנה לכל אחת משלוש המילים "קדוש" משמעות שונה. בתרגום חוזר לעברית אלו הם דברי התרגום: "ומקבלים [המלאכים רשות] זה מזה, ואומרים: קדוש בשמי מרום העליון בית שכינתו, קדוש על הארץ מעשה גבורתו, קדוש לעולם ולעולמי עולמים, ה' צבאות, מלאה כל הארץ זיו כבודו".

ונטלתני רוחא וכו': זה פירוש הדברים בתרגום חוזר לעברית: "ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רטט גדול שמשבחים ואומרים: ברוך כבוד ה' ממקום בית שכינתו".

יהוה ימלך לעולם ועד. שמות טו, יח

יהוה מלכותה קאם לעולם ולעלמי עלמיא. תרגום אונקלוס לשמות, שם

יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו, דברי הימים-א כט, יח

שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך, והכו ללבכם אליך. תהלים עח, לח

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית, והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו.

כי אתה אדני טוב וסלח, ורב חסד לכל קראיך. תהלים פו, ה

צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת. תהלים קיט, קמב

תתן אמת לעקב, חסד לאברהם, אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. מיכה ז, כ

ברוך אדני יום יום יעמס לנו, האל ישועתנו סלה. תהלים סח, כ

יהוה צבאות עמנו, משגב לנו אלהי יעקב סלה. תהלים מו, ח

יהוה צבאות, אשרי אדם בטח בך. תהלים פד, יג

יהוה הושיעה, המלך יעננו ביום קראנו. תהלים כ, י

ברוך הוא אלהינו שפראנו לכבודו, והבדילנו מן התועים, ונתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו.

הוא יפתח לבנו בתורתו, וישם בלבנו אהבתו ויראתו

שמרה זאת לעולם וכו': זכור לנצח את זכותם של אבות האומה ("אבותינו"), וכך תמלא את מחשבותיהם ותקוותיהם של בני ישראל. **והרבה להשיב אפו:** מרבה לשכך את כעסו. **יעיר:** יעורר, ישלח. **יעמס לנו:** ישפיע עלינו (טובות וברכות). **משגב:** מחסה ומגן. **התועים:** עובדי עבודה זרה, אומות העולם.

ה' מלכותה וכו': זה התרגום הארמי לפסוק, המיוחס לאונקלוס, בן המאה הראשונה. פירוש הדברים בתרגום חוזר לעברית: "ה', מלכותו ניצבת לעולם ולעולמי עולמים".

ברוך הוא אלהינו וכו': דברי שבח לתורה ולעם הנבחר, כפי שמתאים שייאמרו בסיום דרשה או בסיום לימוד כתבי הקודש בציבור. חלק מנוסח התפילה הזו ["ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו"] מופיע גם בברכה הנאמרת לאחר קריאת התורה [עמ' 221], ויש בזה עדות נוספת לקשרה של תפילת "ובא לציון" אל מעמד של עיסוק ציבורי בתנ"ך.

וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וְלַעֲבֹדוֹ בְּלִבְבֵּךְ שָׁלֵם,
 לְמַעַן לֹא נִיגַע לְרִיק וְלֹא נִלְדַּד לְבַהֲלָהּ.
 יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
 שֶׁנִּשְׁמַר חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה,

וְנִזְכֶּה וְנַחֲמֶיהָ וְנִרְאֶה וְנִרְשֵׁ טוֹבָה וּבִרְכָה
 לְשָׁנֵי יָמוֹת הַמְּשִׁיחַ וְלַחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

לְמַעַן זִמְרָךְ כְּבוֹד וְלֹא יִדָּם, יְהוָה אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֲוֹדְךָ.
 בָּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה, וְהָיָה יְהוָה מְבֹטָחוֹ.

בְּטַחוֹ בִּיהוָה עַדִּי עַד, כִּי בִּיָּהּ יְהוָה צוּר עוֹלָמִים.

וַיִּבְטַחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ, כִּי לֹא עֲזָבְתָּ דְרָשֶׁיךָ, יְהוָה.
 יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ, יַגְדִּיל תְּוֹרָה וַיֵּאדִיר.

תהלים ל, יג

ירמיה יז, ז

ישעיה כו, ד

תהלים ט, יא

ישעיה מב, כא

תרגום:

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמֵךָ רַבָּא. חזן
 אָמֵן. קהל

בְּעוֹלָם שְׂבַרָא כְּרַצוֹנוֹ וַיִּמְלִיךְ חזן
 מַלְכוּתָהּ וַיִּצְמַח פְּרֻקְנָהּ וַיִּקְרַב מְשִׁיחָהּ. חזן
 אָמֵן. קהל

בַּחַיִּיכוֹן וּבַיּוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית חזן
 יִשְׂרָאֵל, בְּעַגְלָא וּבְזָמַן קָרִיב, חזן
 וְאַמְרוּ אָמֵן. חזן

לא ניגע לריק וכו': עמלנו לא יהא לשוא ופרי מלאכתנו לא ירד לטמיון (כלשון ישעיה סה, כג). לשני: לשנים לא (ימות המשיח). זמרך כבוד ולא ידם: השירה המהללת את ה' לא תיפסק. כי ביה ה' צור עולמים: ה' הוא מבטח ומחסה לעולם ועד. ה' חפץ למען צדקו וכו': ה' רוצה, כדי להרבות בצדקתו של עם ישראל, להגדיל את ערך התורה ולהאדיר את שמה.

חצי קדיש: חוליית מעבר אל קריאת התורה. ראה עמ' 205.

[אמן]. יהי שמו הגדול מבורך, לעולם ולעולמי עולמים].

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא. [אמן].

למעלה מכל הברכות [בשבת שובה: למעלה ולמעלה מכל הברכות] והשירות, התשבחות והנחמות, הנאמרות בעולם, ואמרו אמן. [אמן].

אָמֵן. יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעֵלְמִם וְלְעֵלְמֵי עֲלְמֵיָא.

יְתַבְרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרֻמֵּם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְרִיךְ הוּא. אָמֵן.

לְעֵלְא מִן כָּל בְּרִכְתָּא [בשבת שובה: לְעֵלְא לְעֵלְא מְכַל בְּרִכְתָּא] וְשִׁירְתָּא תְּשַׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא דְאִמְרֵין בְּעֵלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן. אָמֵן.

תהלים סט, יד

וְאֲנִי תַפְלִית לָךְ, יְהוָה, עֵת רְצוֹן. אֱלֹהִים בָּרַב חֶסֶדְךָ, עֲנֵנִי בְּאֵמַת יִשְׁעֶךָ.

הקריאה בתורה

הוצאת ספר התורה

אחד מן המתפללים פותח את ארון הקודש.

במדבר י, לה

וַיְהִי בְּנִסְעַ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה:

קוּמָה יְהוָה וַיִּפְצוּ אֵיבֶיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֶיךָ מִפְּנֵיךָ.

■ **עת רצון:** השעה הראויה והמתאימה לקבלת התפילה. **באמת ישעך:** בישועה אמיתית וקיימת.

ואני תפילתי וכו': אמירת פסוק זה בתפילת מנחה של שבת מוכרת כבר מספרות הגאונים, אך טעמה אינו ברור וניתנו לה הסברים שונים. אחד ההסברים המקובלים יותר רואה בביטוי "עת רצון" רמז לשעת המנחה, שבה מתקבלות התפילות ביתר שאת, כמסופר, למשל, על אליהו בהר הכרמל [מלכים-א יח, לו]. **הקריאה בתורה:** מנהג הקריאה בתורה במנחה של שבת ידוע כבר לתנאים ומיוחס על ידם לעזרא [תלמוד בבלי, בבא קמא פב ע"א]. במנחה קוראים את פסוקי הפתיחה של הפרשה שתיקרא בשבת הבאה [ופסוקים אלה ייקראו גם בשחרית של ימים שני וחמישי באותו שבוע] וכך נוצרת רציפות בלתי

כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וְדִבֶּר יְהוָה מִירוּשָׁלַם.
בְּרוּךְ שְׁנַתְּנָתָּהּ תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשָׁתוֹ.

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרָא עֲלֵמָא, בְּרִיךְ בְּתַרְךָ וְאַתְרָךָ. יְהֵא
רְעוּתְךָ עִם עַמְךָ יִשְׂרָאֵל לְעֵלְמָא, וּפְרָקוּן יְמִינְךָ אַחְזִי לְעַמְךָ בְּבֵית מְקוֹדְשֶׁךָ
וְלֹאֲמַטְוִי לְגַא מְטוּב נְהוּרְךָ וְלִקְבֵּל צְלוֹתְנָא בְּרַחֲמִין. יְהֵא רְעוּא קְדָמְךָ
דְּתוֹרָךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוֹ וְלִהְיוּ אֲנָא פְקִידָא בְּגוֹ צְדִיקָא לְמַרְחַם עָלֵי וְלִמְנַטֵּר
יְתֵי וְיַת כָּל דִּי לִי וְדֵי לְעַמְךָ יִשְׂרָאֵל. אֲנַתְּ הוּא זֶן לְכֹלָא וּמְפָרְנֵס לְכֹלָא,
אֲנַתְּ הוּא שְׁלִיט עַל כֹּלָא, אֲנַתְּ הוּא דְשְׁלִיט עַל מַלְכָּא וּמַלְכוּתָא דִּילְךָ
הִיא. אֲנָא עֲבָדָא דְקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְסָגִידְנָא קַמָּהּ וּמְקַמֵּי דִיקָר אֲוֹרִיתָהּ
בְּכָל עֵדָן וְעֵדָן. לֹא עַל אֲנָשׁ רְחִיצָנָא וְלֹא עַל בַּר אֱלֹהִין סְמִיכְנָא, אֱלֹא
בְּאֵלֹהָא דְשַׁמְיָא, דְהוּא אֱלֹהָא קְשׁוּט וְאֲוֹרִיתָהּ קְשׁוּט, וּנְבִיאֹהִי קְשׁוּט,
וּמְסַגָּא לְמַעְבַּד טְבוּן וּקְשׁוּט. ^{חזו} בְּהֵ אֲנָא רְחִיין, וְלִשְׁמֵהּ קְדִישָׁא יְקִירָא
אֲנָא אֲמַר תִּשְׁבְּחוּן. יְהֵא רְעוּא קְדָמְךָ דְתַפְתַּח לְבָאֵי בְּאֲוִרִיתָא וְתַשְׁלִים
מִשְׁאֲלִין דְלְבָאֵי וְלְבָא דְכָל עַמְךָ יִשְׂרָאֵל לְטָב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם.

פוסקת בין פרשה אחת לפרשה שבה אחריה. טכס הוצאת ספר התורה מארון הקודש והחזרתו אליו, וכן סדרי הקריאה בתורה במנחה של שבת דומים מאוד אל הטכסים והסדרים שבתפילת שחרית של שבת [לעיל, עמ' 215 ואילך], אלא שהם קצרים יחסית ומקושרים פחות. גם מספר העולים לתורה במנחה קטן מזה של שחרית ועומד על שלושה בלבד [כהן, לוי וישראל]. להלן נעיר רק על ההבדלים החשובים שבין סדרי קריאת התורה של מנחה לאלה של שחרית.

ברוך שמה: לדיון ותרגום ראה עמ' 215–216.

מי שפתח את הארון מוציא ממנו ספר תורה ומוסר אותו לחזן. החזן נוטל את הספר ביד ימינו ואומר:
גִּדְלוּ לַיהוָה אֹתִי וְנִרְוַמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו.
 תהלים לד, ד

החזן צועד עם ספר התורה אל שולחן הקריאה, כשבעקבותיו הולך מי שפתח את ארון
 הקודש, ונהוג שהמתפללים נושקים לספר. בשעת ההליכה אומרים החזן והקהל:

לֵךְ יְהוָה הַגְּדֵלָהּ וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצָּחַ וְהַהוֹד,
כִּי כָל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, לֵךְ יְהוָה הַמְּמַלְכָהּ וְהַמְתַּנְשֵׂא לְכָל לְרֵאשׁ.
 רוממו יהוה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לְהַדָּם רַגְלָיו, קְדוֹשׁ הוּא.
 תהלים צט, ה
 רוממו יהוה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לְהַר קְדִשׁוֹ, כִּי קְדוֹשׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
 תהלים צט, ט

וממשיכים ואומרים בלחש קודם שמגיע החזן אל שולחן הקריאה:

אֵב הַרְחָמִים הוּא יִרְחַס עִם עַמּוּסִים, וַיִּזְכֹּר בְּרִית אֵיתָנִים, וַיַּצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ
מִן הַשְּׁעוֹת הָרָעוֹת, וַיַּגְעַר בַּיֶּצֶר הָרָע מִן הַנְּשׂוּאִים, וַיַּחֵן אוֹתָנוּ לַפְּלִיטָה
עוֹלָמִים, וַיַּמְלֵא מִשְׁאֵלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יִשְׁעָה וְרַחֲמִים.

העלייה לתורה והקריאה בתורה

החזן מניח את הספר שבידו על השולחן והגבאי מכריז:

וְתִגְלָה וְתִרְאָה מַלְכוּתוֹ עָלֵינוּ בְּזִמַּן קָרוֹב
וַיַּחֵן פְּלִיטָתָנוּ וּפְלִיטָת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרִצּוֹן, וְנֹאמַר אָמֵן.
הַכֹּל הָבֹ גְּדֹל לֵאלֹהֵינוּ וְתִנּוּ כְבוֹד לַתּוֹרָה.
כִּיֵּן קָרַב. יַעֲמֹד [פלוני בן פלוני] הַכֹּהֵן.

ותגלה ותראה וכו': תפילה זו מופיעה לראשונה בתקופת הגאונים, שם היא חלק מטכס הגבהת ספר
 התורה. כמבוא להזמנת הכהן לקריאת התורה היא משמשת בימינו גם בימות החול.

בְּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשָׁתוֹ.

קהל וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם. דברים ד, ד

כל אחד מן הקרואים לעלות לתורה בא אל השולחן, מחזיק בשתי ידיו בידות ספר התורה, מביט אל המקום בתורה שעומדים לקרוא בו ואומר:

בְּרַכּוּ אֶת יְהוָה הַמְּבָרֵךְ.

והקהל עונה:

בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

והעולה אומר:

בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,

אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, נוֹתֵן הַתּוֹרָה.

הקורא בתורה קורא בקול רם ובנעימה מיוחדת [בטעמי המקרא] קטע מפרשת השבוע הבא [והעולה לתורה קורא עמו בלחש]. לאחר שהוא מסיים גוללים את הספר והעולה לתורה מברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,

אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיִּי עוֹלָם נֹטֵעַ בְּתוֹכֵנוּ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, נוֹתֵן הַתּוֹרָה.

להלן מובאים פסוקי הפתיחה של חמישים וארבע פרשיות התורה, כחלוקתם בין שלושת העולים לתורה [כהן, לוי וישראל]. בדרך כלל אין נוהגים לומר ברכות "מי שברך" בתפילת מנחה של שבת, אבל מי שמבקש לברך את "ברכת הגומל" [ראה עמ' 221] רשאי לעשות כן.

